PG
5631
M3

Maćica serbska, Bautzen, Ger.
Časopis Maćicy serbskeje
Čo. 122-123
[illegible]

PG
5631
M3
Čis. 122-123

PG
5631
M3
čis.122

Macica serbska, Bautzen, Ger
III

ČASOPIS

MAĆICY SERBSKEJE

1910.

* * *

Redaktor:

prof. dr. Ernst Muka,

komtur rjadow Danila a sw. Sawy atd.

Lětnik LXIII.

Zešiwk I.

(Cyłeho rjada čisło 122.)

LIBRARY
OCT 18 1967
UNIVERSITY OF TORONTO

* * *

Budyšin.
Z nakładom Maćicy Serbskeje.

Handrij Dučman.

ČASOPIS
MAĆICY SERBSKEJE

1910.

Redaktor:

prof. dr. Ernst Muka,

komtur rjadow Danila a sw. Sawy atd.

Lětnik LXIII.

Budyšin.
Z nakładom Maćicy Serbskeje.

Stawizny basnistwa łužiskich Serbow.

Spisał *Adolf Černý.*

(Pokračowanje a skónčenje z lětn. 1908.)

VI.

W l. 1872 bě Zejleŕ zemrěł, kotryž bě hač dotal wobknježeŕ serbskeho Parnassa — a spodźiwnje, runje w najkrótšim času po jeho smjerći zjewja so nowe žiwjenje w serbskej poesiji a literaturje docyła, wudoby so na zwjeŕch nowy kužoł, kotryž wužórli časopisne pospytki k wobčerstwjenju serbskeho pismowstwa a poda serbskej poesiji młodeho Zejlerjoweho nastupnika Jakuba Barta Ćišinskeho. We „Łužičanu“ wustupuja nowi, młodźi ludźo, kotrymž bórzy dotalny měsačnik njedosahaše. Tuž załožichu w l. 1876 w Khróśćicach na druhej „skhadźowancy“ studowaceje młodźiny samostatny časopis młodeje generacije. Organ »młodych« „Lipa Serbska“ (1876—1881) so najprjedy w Lipsku pisaše a hektografowaše, ale hižo wot l. 1877 pola Smolerja w Budyšinje ćišćeše a wukhadźeše kóždy měsac zdobom z „Łužičanom“, organom »starych«. Z „Lipy Serbskeje“ wěje nowy duch młodosće a žadosće do žiwjenja; njesłyšane, nowe zwuki rěča a klinča z dźěłow młodeho theologa Barta. Z nowym časopisom bě do Łužicy zawěł čerstwy powětr kaž w štyrcetych lětach; jenož zo měješe tónkróć nowe hibanje powahu čisće literarnu napřećiwo budźeŕskemu razej wožiwjenja štyrcetych lět. Staršim wótčincam zdaše so „Lipa“ též trochu zběžkaŕska, přejara sebjewědoma a zwažliwa być, runjež to woprawdźe tak zlě njeběše. Též njeserbskosć so jej wutykowaše — ale młodźi bychu so z połnym prawom powołać móhli na próstwu k zběrkam za wudaće Zejlerjowych spisow, wozjewjenu hnydom w prěnim lětniku „Lipy“; woni njewuzamkachu stare, woni chcychu k njemu jenož nowe přidać, žedźachu za wjetšej dźěławosću, čilišim žiwjenjom we Łužicy docyła, nic jenož w literaturje. Rozwiwaca so čěska poesija měješe wliw na młode hłowy, na najwobdarjenišeho z nich Jak. Barta, wosebje tehdy hišće młody zjew čěskeje poesije, Vrchlický. Njedźiwajcy na wšitke tute wutykowanja starych wutrachu młodźi — a dobuchu. „Łužičan“ poča spadować. ćeŕpješe na njedostatk sobudźěłaćerjow a woteběrarjow; w l. 1878 njewukhadźeše docyła. w lětach 1879—81 wuńdźe docyła 13 čisłow. Skónčnje zjednoćištaj so na Smolerjowy namjet wobaj časopisaj, nasta nowy měsačnik „Łužica“, na kotrejež čoło z młodych stupi Muka — a tak přeńdźe wjednistwo w belletriji dospołnje do młodych rukow. Z połnym wědomjom tutoho dobyća napisa Bart w poslednim čisle „Lipy“ 1881, str. 82 tute słowa: Je znata wěc, zo sami nawjedźići Serbja našu „Lipu“ wusměšachu, pódtłóčachu a — tola njech je wšitko zabyte! Wěste pak je, zo je naš časopis z wulkim wužitkom, kiž so nětko hišće zawěsće wysoko dosć njeważi, skutkował: čiłe hibanje studowaceho Serbowstwa a mócne wustupowanje serbskeho luda za serbsku rěč a narodnosć je bjez dwěla z wulkeho dźěla skutk „Lipy Serbskeje“. Dale je z Lipu a přez Lipu črjódka młodych, samostatnych spisowaćelow wurostła, kotraž budźe naše pismowstwo zawěsće na wšě strony wobohaćeć.

Z tuteje młodeje družiny wustupichu z basnjemi we „Łužičanu“ w lětach 1872—76 Michał Čoch, Jakub Skala, Arnošt Muka, Michał Bjedrich (Wjelemèr), J. Holan a Jakub Bart. K nim přistupi w „Lipje Serbskej“ Jan Kral, Miklawš Bjedrich a z młódšich sobudźěłaćerjow „Łužičana“ Kapleŕ.

Khrobłosć a radostne žedźenje za dźěłom na domjacych honach wuznamjenja tutu młodu družinu. Michał Čoch spěwa w „Pěsni swobody“ (Łuž. 1872, 24) „Serbstwo, ći wěsta njej' hišće smjerć časna“, — a J. Holan wola: „Serb, hač do wěčnosće Serb!“ (Ł. 1875, 17).

Kóždemu z nich wšak njebě spožčene, so jako basnik rozwić. Čoch a Holan[1]) buštaj přez wosud zanjesenaj daloko wot wótcneho kraja a womjelknyštaj. Tohorunja zahe přesta pisać Kral, kotrehož „Bajka“ n. př. (Lipa Serb. 1880, 39) swědči wo pilnym studowanju narodnych balladow a wo dobrym zmysłu za požadanja tuteje poetiskeje družiny. Jakub Skala, kotrehož rjadkowanja woznamjenjeju nakhilnosć k elegiskemu zwukej („Elegija na wjesnym pohrjebnišću“, Łuž. 1873, 97), womjelkny tohorunja po někotrych pospytkach a poswjećowaše so nabožniskej literaturje a redigowanju „Katholskeho Pósła“. Tež Mikławš Bjedrich wotwobroći so wot basnjenja, w kotrymž widomnje podlěha wliwu swojeho bratra Michała, zahe k prozy.[2])

---

[1]) Wobaj staj professoraj w Nižnim Nowgorodźe.

Sam najčiliši zakladnik a z Bartom najbóle energiski pohonjeŕ a organisator cyłeje činitosće, *Arnošt Muka*, njepisaše dołho w rjadkach a njemóžeše dospěć k wuraznemu basniskemu zjewej. Zawosta' při pospytach, z wjetša to lubosćinskich pěsni lohkeho zwuka, spisanych wědomnje za spěwanje. Najzajimawši z Mukowych basniskich pospytow je reflexivny sonet „Při Sprjewi“ (Łuž. 1875, 170), kotryž pokazuje, zo njeběše Muka bjez woprawdźiteho basniskeho talenta, wo čimž swědči tež ballada „Mrějace dźěćo“ (Ł. 1876, 124). Tola wědomostna dźěławosć wotwjedźe jeho zahe wot basnjenja, kaž jónu Hórnika. Ale přeco ma wón wo serbsku poesiju znamjenite zasłužby, a to nic jeno jako redaktor „Lipy Serbskeje“ a „Łužicy“, ale tež wosebje jako wudawaŕ zhromadźenych basniskich spisow H. Zejlerja.[3])

---

[2]) Ródna wjes wobeju bratrow Bjedrichow je Smjerdźaca. Mikławš narodźi so l. 1859, studowaše w Prazy a bě z kath. fararjom w Ralbicach. Khorosće dla dźěše 1. IV. 1908 do wusłužby na wotpočink. W „Lipje Serbskej“ a we „Łužicy“ wozjewi cyły rjad humoreskow a dlějše powědančko „Serbske barby“.

[3]) Dr. Arnošt Muka nar. so 10. měrca 1854 we Wulkim Wosyku, studowaše klassisku filologiju a słowjanski rěčespyt w Lipsku, běše gymnasialny wučeŕ w Žitawje, Budyšinje (do 1883), w Kamjenicy (do 1887) a přebywa nětko (wot l. 1887) we Freibergu w Sakskej. Wudawa zběrku „Serbske dziwadło“, za kotruž je sam přełožił wjeselohry „Nankowe škórnje“, „Pražski wuj“, „Winy wosud“, „Hońtwa za mužom“, „Nahrabnosće mzda“. Muka zdźědźi nadawk Hórnikowy we Łužicy a słuša k najpřeńšim tučasnym slavistam jako přepytowaŕ serbskeje rěče a jako serbski ethnograf a statistik. W „Čas. M. S.“ namaka so wot njeho mnoho rěčespytnych a literarno-historiskich nastawkow, folkloristiskich zběrkow atd. Jeho hłowne dźěła, kotrež su jemu zawěsćiłe wuznamne městno mjez słowjanskimi wučenymi, su: „Statistika Serbow“ (1885–86), ke kotrejž je tež ethnografiska kharta Łužicy „Serbske Hornje a Delnje Łužicy“ přidata, a „Historische und vergleichende Laut- und Formenlehre der Niedersorbischen (Niederlausitzisch-wendischen) Sprache“, 1891. Wobšěrny jeho ziwjenjopis sym wozjewił w „Zlatá Praha“ 1886 a w „Ottuv Slovnik Naučný“. Žiwjenjopis z nowišeho časa je wot prof. Josipa Milakovića.

Woprawdźity basniski duch běše zahe zemrěty *Michal Bjedrich*, kiž pod mjenom *Wjeleměr* pisaše. Khorosć, kiž žerješe na jeho młodym organismje, zmjehči jeho dušu tak, zo so pozběhny nad ćěsnu serbsku přitomnosć a w někotrych wopokazmach čućiwosće doleća k duchownym žórlišćam, kotrež hač dotal do serbskich zaćišinow puća namakałe njeběchu. runjež běchu druhdźe hižo dawno hłuboke přeměnjenja wukonjałe. Haj w jeho rjadkach zaklinčuja samo zwuki, kotrež buchu wosebite znamjo kónca 18. lětstotka: žadosć po wuswobodźenju z ćělnych putow a za přikhadom kralestwa dobrotnosće a sprawnosće na zemi. Wjeleměr je pózdni byronista; ale móc zběžkarsku podušuje we nim wědomje słabosće a bjezmocy; podarmo je jeho zlět, podarmo su jeho pospyty rozbić puta, tuž khila so k elegijam a podawa so ćichej melancholiji a resignaciji.

Hnydom prěnja baseń „Słabosć“, z kotrejž wustupi we „Łužičanu“ 1874 (str. 49), jeho kharakterizuje; je to po prawom druhe čisło cyłka „Žadosć-słabosć“, wotćišćaneho w „Jubilejnych spisach Serbowki“. Zda so mi — praji w prěnim dźěle cyłka — zo je duch khrobły, zo žadosći po nadobnym skutkowanju: tola pak je słaby a wobmjezowany w tutej čłowjeskej snadnosći; rad by rozbił swoje puta, ale móc jomu pobrachuje. Při zakhadźenju hrimanja žedźi za jeho mocu, zo by swět móhł wuswobodźić wot njekhmanikow, zo bychu ći měrne puće khodźić móhli, kiž chcedźa móc złych wutupić. Podobnje žedźi při howrjenju wichora, kotryž stare duby z korjenjemi zwobroća, zo by měł jeho móc. O, potom by přez nowy zakoń k zemi stulił hłowu hordych, kotřiž chcedźa zaćišćeć mjeńšeho bratra. Tola — jemu njedóstawa so kruteje ruki za tajke skutki. A hdyž pohlada na twjerdu skału, kotruž njezłamaju tysacy wodow dźiwjeho żołmjenja, přeje sebi jeje krutosć w bojach za žiwjenje. Potom chcył so spjećować złym rozžahłosćam a mjezu stajić wětrow złósćam, napřećo kotrymž so čuje słaby a bjezmócny. — Swoju słabosć wuznawa w druhim dźěle:

Ach daloke kraje
Tu na mnje so směja,
A lubozne raje
Za horami kćěja:

Woko. duch je wšitke přeslědźi, —
Noha so mi w zwjazku njespječi? —

Tu w ćěmnosćach błudźu, —
So zyboli hwěžka
Tam horkach, — so rudźu,
Zo wuzka mi khěžka:

Duch chce k njeměrnosćam zběhnyć so, —
Ćěło do nizkosće ćehnje joh'!

Jara kharakteristiska za Wjeleměra je tež — hewak rozćehnjena — baseń „Při haće“ (Łuž. 1874, 81). Při khowanju słóńčka stoji basnik při haće, w kotrehož žołmičkach so posleduje pruhi słónca zybola, kotrež běłe zmohi z mócnym płomjenjom wohnja čeŕwjenja. Je so zaćmiło a mróčno je njebjo zakryło — jenož hat so hišće błyšći w dźiwnym swětle. Běše to druha, spodźiwna woda, kajkejež bě basnik hišće njewidźał. Sowa zasuta. A basnik hladaše na dźiwnu wodu njeměrnu želacu . . . . Ach runje tak njeměrna běše jeho wutroba: stysk zakry jemu radosć a žadosć za njej rubi jemu měr. . . . . „Njemóžach so wobróć zrudnych, styskniwych mysli — přewuzki zdaše so swět duši žadosćiwej za wyššim.“

Ja k hrožacym tam hladach
Tak dołho horje k mróčelam;
Nad nimi město žadach
Sej w dalokosćach:

Tam pozběhny so duch mój, tam,
Hdźež w njesměrnosćach
Tak jasnje bjez kónca
So hwězdy zybola.

Tež jeho pěsnje wo lubosći su pěsnjene w znamjenju zrudoby, kotraž jeho stajnje přewodźeše. „Ach njeje tudy duch mój, njeje“, praji w prěnim z cykla sonettow, wěnowanych „zdalenej lubej“ (Łuž. 1875), „kak by mohł tudy něchtó dóńć k měrej, hdyž móže jenož sonić wo zbožu, kotrež so jemu, sputanemu, stajnje zapjera?“ W druhim sonetće zaso resignuje: „Njerudźi mje, zo nimam zboža — to njech mi jenož we snje kćěje“, ale přeco žedźi pohladnyć do wočow lubowanej bytosći a při njej zapomnić na horjo, swojej woči złožić do wočow bytosće, wo kotrejž wě: „Ach, čuju, zo sy přišła, lubka, mi zrudnu šćežku rozjasnić“, kaž praji w dalšim sonetće:

O daj mi, daj wšak, moja miła,
Ći zhladować do wóčka módroh'
Će, prošu, lěkarja njech dobroh
Ma wutroba mi přestyskniwa!

Wšón swět sy sama mi ty rjany:
Kiž radosće w nim njenamakam,
Ach tebje dobyć, miła, čakam,
Ach tebje — njejsym zacpěwany.

Ach chcyła trošt mi jeno skićić
Tu we njewjedrach, we žiwjenju,
A byli tež přez pohladnjenje. —
Mje njebudźa tež potom zničić
Wšě wosudy, we žadosćenju
Ja njepoddam so słaby ženje!
(Łuž. 1875, 187.)

To klinči docyła hinak, hač wjetši dźěl dotalnjeje serbskeje erotiki. Wěčny stysk basnikowy je najlěpje zapřijaty a wuprajeny w basni „Bydło zrudoby“, kotraž bu z jeho literarnych zawostajenkow hakle pozdźišo w časopisu „Łužiski Serb“ (1885, 50) wotćišćana:

Bydło zrudoby.

Hdźež słónčko jasne zrědka
Tu ćěmnosć předrěje,
Hdźež měsačk jeno sćežka
Přez hałzy zhladuje;

Hdźež wokoł' šěrych skałow
So jiwa rozpleta,
Hdźež zrudnych, ćěmnych hatow
Wětr rohodź přešumja:

Hdźež kurjawa přec wobda
Wšě kefki nazymske,
Hdźež z hrózbnym hłosom sowa
Sej wutle zanjese;

Hdźež w ćěmnych horow dołach
Přec šumi wodopad,
Hdźež zahrawa na rowach
Wětr z lisćom wječorny:

Tam město wuzwolene
Je twoje, zrudoba,
Tam ćeŕpjaceho ćehnje
Zrudźena wutroba:

Tam wot tych błaznow khodźi
Won swětnych zdaleny,
Tam horjow wuswobodźi
So twój wuzwoleny;

Tam położi so duša,
Ta ćežcy čwilena,
Tam roztaje ta skora
Tež horja lodowa;

Tam liješ balzam swjaty
Ty sama do ranow,
Tam skićiš trošt ty rjany —
Wšě rany zažija.

Z połnym prawom kładźechu na Wjelemèra jeho rowjeńcy a přećeljo wulke nadźije. Běše to něžny basniski duch, kotryž doby z hłubokosću swojeho čuća tež nad spječowacej so formu, kotraž jemu hišće widomnje wobćežnosć činješe a jeho z putami wjazaše. Wumrě pak prjedy hač móžeše so wuputować a wumělscy wudokonjeć a tak zawostaji jenož kedźbyhódne pospytki, z kotrychž předsudźujo začuwamy praweho basnika, kajkichž je Łužica mało wupłodźiła. Haj z hłubokosću swojeho začuwanja khmaneho za najcuniše zarženja duše, stoji wón w cyłej serbskej poesiji dospołnje sam. A ćim bóle nas jeho poważne a zrudne rjadkowanje jima. . . .[4]

VII.

W lěće 1871 přińdźe do Pražskeho serbskeho seminara pjatnaćelětny Jakub Bart (narodź. w Kukowje 20. žnjenca 1856). Młody gymnasiasta w Pražskim srjedźišću so hnydom w literaturje pospytowaše. Podobnje kaž w dwacetnych lětach Zejleŕ swoje prěnjotne dźěła do rukopisnych „Serbskich Nowin“ Lipsčanskeje „Sorabije“ zapisowaše, tak podawaše w sydomdźesatych lětach Jakub Bart hnydom, mohł rjec, wot swojeho přikhada do Prahi swoje literarne pospyty do „Kwětkow“ Pražskeje „Serbowki“. Jeho dźěła namakamy w lětnikach 1872/73, 1876/77 a 1878/79. Běchu to we spočatku w prozy spisane wobrazy ze katholskeho žiwjenja hornjołužiskich Serbow w Bartowych ródnych stronach, kotrež swědča wo jeho wosebitej wobdarjenosći a zamožnosći, to, štož je a so wokoło njeho stawa, derje wobkedźbować,[1] potom (wot lěta 1873) epigrammy, drobne prěnjotne basnje a přełožki (z Goethy, Schillera, Lenawa, Erbena). W lětniku 1875—76 je zapisany třeći spěw basnje: „Nawoženja“; cyły tutón idylliski epos, dokónčeny w l. 1877, je zakhowany w lětniku 1878—1879.[2] Wot tutych swojich prěnjotkow je Bart mało wozjewił.

---

[4] Michał Bjedrich narodźi so 23. dec. 1855, zastupi w l. 1870 do 3. rjadownje małostronskeho gymnasija w Prazy, ale hižo w l. 1873 běše nućeny khorosće dla so domoj wróćić, hdźež 12. awgusta 1876 na suchoćinu zemrě. Wotpočuje w Njebjelčicach. Jeho basnje su wotćišćane we „Łužičanu“ w lětach 1874—75, po jeho smjerći pak wotćišća so z jeho literarneho zawostajenstwa hišće cyły rjad basni w „Lipje Serbskej“, we „Łužicy“ a we „Łužiskim Serbu“.

[1] Z nich je wotćišćał M. Andricki we „Łužicy“ 1900, str. 92, „Sobota před kermušu“, z lěta 1875.

[2] Podawam tudy zapisk prěnjotnych rjadkowanych Bartowych dźěłow, zapisanych w „Kwětkach“ Pražskeje „Serbowki“. W spinkach pokažu, kotre z nich su so wotćišćałe. (Skrótčenja: „Lipa Serbska“ = L. S. — „Łužičan“ = Łuž. — „Jubilejne spisy Serbowki“, I. zešiwk: Basnje. Wubrał Michał Šewčik, Budyšin 1894 — Jub. sp. Serb. I¹. — Toho zešiwka 2. wudaće (definitivne) — Jub. sp. Serb. I².)

Lětnik 1873/74: Epigrammy: Sprewja; Łobjo; Nowinka; Na štom

Prěni króć wustupi Bart do zjawnosće w juniju l. 1876 we „Łužičanu“; prěnje swoje dźěło wotćišća tam anonymnje, podpisawši „Serbowka w Prazy“ — je to: „Wěnčk sonettow na Palackeho mary“ (str. 93) a „Stwjelčko — Serbowstwo“ (str. 102). Ale hižo w julijowym čisle namakamy prěnju jeho baseń, podpisanu z jeho połnym mjenom: „Zrudny wowčeŕ“ (str. 110). W decembru woneho lěta započa wukhadźeć „Lipa Serbska“ (najprjedy hektografowana) a we njej přikhadźeju tež rjadkowane přinoški Bartowe: „Stara — nowa lipa“ (štyri sonetty, str. 2), „Hubatej žabje“ (8), „Mojej wjesnej domiznje“ (14) a epigrammy (11, 20, 36).

Hižo z tutych a druhich prěnjotkow móžemy spóznawać někotre wažniše rysy nastawaceho Barta-Ćišinskeho. Njeje bjez wuznama, zo jeho rjadkowane pospyty w „Kwětkach“ Pražskeje „Serbowki“ započinaju z horstku epigrammow; prěnjej dwaj bijetaj na trunu wótčinsku, kotraž tež z jeho prěnich ćišćanych basnjow klinči. Do zjawnosće wustupi Bart prěni króć ze sonettom; tež prěnja jeho baseń, po epigrammach zapisana w „Kwětkach“, z napisom: „Nalěća přikhad“ je pisana we formje sonetta. Hnydom při započatku zaklinča pola njeho wótčinski spěw hromadźe ze satiriskim a ironiskim, pódla toho pokazuje so zmysl za přirodu; zwonkownje widźimy prócowanje wo čistu basnisku rěč a do cyła wo dobru formu; młoduški basnik woli tohodla wosebje

---

w. . . . (jenož posledni wotćišćany w Jub. sp. Serb. I^1, 51). — Nalěća přikhad (sonet).

1875—76: Nawoženja (spěw III). — Zrudny wowčeŕ (allegorija. Łuž. 1876, 110). — Epigrammy: Přećelej k nowemu lětu; Na postudowaneho Serba w Ž. . . . (L. S. I, 20. — Jub. sp. Serb. I^1, 51, — Jub. sp. Serb. I^2, 94); Na wučeŕsku konferencu w Kamjencu. — Stwjelčko — Serbowstwo (dwaj sonettaj; Łuž. 1876, 102 — Jub. sp. Serb. I^1, 48). — Sonettowy wěnčk na Palackeho mary (štyri sonetty; Łuž. 1876, 93).

1876—77: „Jednoće“, Khróšćanskemu spěw. tow. k hodam. — Hubatej žabje (satiriska baseń L. S. I, 8). — Maćeŕ Serbska. — Na wjesnu domiznu (L. S. I, 14 — Jub. sp. Serb. I^1, 49). — Epigrammy: Basnikej (Jub. sp. Serb. I^1, 51); Do B. . . (L. S. I, 36. — Jub. sp. Serb. I^1, 51; I^2, 94); Na s. s. w. B. . . (Jub. sp. Serb. I^1, 51, I^2, 94); Někotrym towaŕšam (L. S. I, 36. — Jub. sp. Serb. I^1, 52, I^2, 94).

1878—79: Nawoženja, narodno-episka baseń z dźewjeći spěwami (I. spěw: L. S. II, 5. 22. 29 — IX. spěw: Jub. sp. Serb. I^2, 82).

rad ćežku formu sonetta, wužiwa hexameter we allegoriskej basni „Zrudny wowčeŕ“ a w cyłej episkej składbje „Nawoženja“; znutřka wobkedźbujemy nakhilnosć k hłubšemu přemyslowanju. Bart wšak wuzwola sebi motivy, kajkež lud znaje, ale njewobdźěłuje je po ludowym wašnju.

W sonettach „Stwjelčko — Serbowstwo“ zhladuje na minjeny a přitomny wosud swojeho luda hišće po starym wašnju: wětry wujachu nad Łužicu kaž přez polo, nawale wětra zhibnychu słabe stwjelco k zemi, a zdaše so, zo je zničene — ale wětry so pominychu, słónco zaswěći, stwjelco so zběhny a na nim koleba so wjelelubjacy kłós. Tudy potajkim hišće zło a dobro přikhadźa wot wonkach, serbski narod je słabe stwjelco, wotwisny wot złeho abo dobreho wosuda, wot njepřećelow. Hinak w basni: „Zrudny wowčeŕ“. Tu je hižo pod allegoriju zakryte přeswědčenje, zo ma Serb so spušćeć na swoje samsne mocy, zo je zhubjena wěc, so poddać zrudobje a žarowanju wo to, štož je zhubjene, zo je z hrěchom njepłódny pessimismus we zhladowanju na wosud Serbow, zo ma so započeć z dźěłom. Jimace žahadło ironije je zakryte we słowach wowčerja Jakuba, z kotrymiž tón skorži bolostnje swoju zrudobu widźicy tyće, disciplinu a zróst druhich stadłow (druhich sebjewědomych słowjanskich narodow), mjez tym, zo je jeho stadło rozpjeršene, stajnje so pomjeńšuje k wužitku cuzych a cuzbnych stadłow, kotrež so pasu na bywałych pastwach Jakubowych.

> Sylzy żełniwe też wutrěć njemóža mi waše črjódy zjednoćene wšě, na kotrychž žohnowanje bože wam wotpočuje; ně, powjetšić 'šće ból moju dyrbja mje dopomnjo, zo ja něhdy też črjódźičku tajku wodźach . . .

Tuto přeswědčenje wupraja też w epigrammach, pokazujo na to, zo njedosaha, so pyšić ze sławu prjedownikow a při tym podać so njedźělawosći („Na s. s. w B. . . .“), zo njedosaha jeno zahorjenosć a wuradźowanje při piwje („Někotrym towaŕšam“). Tohorunja započina wustupować přećiwo wotpadnikam a wotrodźencam („Na postudowaneho Serba we L. . . .“), druhdźe („Mojej wjesnej domiznje“, L. S. I, 14) prosy a pomina, zo njebychu zacpěli swoju maćeŕnu rěč:

Zastań, slepa črjóda, zo će ruka
njedosćehnje Boha sprawneho,
kotryž šwikać b'dźe ći hišće wnuka,
zacpěwaš-li maćeŕ hanjejo!

Nazymu l. 1877 wuńdźe „Lipa Serbska“ w II. lětniku z dospołnišej formu: dotalny hektografowany dwójměsačnik přemjeni so do měsačnika, ćišćany z nakładom J. E. Smolerja w Budyšinje.[3]) Z wustupjenjom Bartowym we „Łužičanu“ a w njenahladnym I. lětniku „Lipy Serbskeje“ skónči so perioda jeho literarnych pospytow, z kotrychž da Bart, kaž bu hižo prajene, jeno mało sam wotćišćeć, ničo pak njepřija do swojich pozdźišich knihow. Z postupom „Lipy Serbskeje“ je zjednoćena dalša perioda jeho dźěławosće, perioda prěnjeho horliweho spytowanja basnjeŕskich mocow před serbskej zjawnosću. W tutej periodźe nastawaju hižo zrališe wěcy, z kotrychž někotre tež do jeho knihow přeńdźechu. Bart pospytuje so we wšěch literarnych wotrjadach: piše wjetšu episku baseń, ballady, romancy, wótčinsku a reflexivnu lyriku, roman, drama — z krótka: pyta so.

Hnydom w 1. čisle II. lětn. „Lipy Serbskeje“ započina anonymnje wozjewjeć idylliski epos „Nawoženja“,[4]) pódla dramata: „Na Hrodźišću“ najzajimawše dźěło tuteje přihotowaceje periody. Škoda, zo njeje wjacy z „Nawoženje“ wozjewił hač jeno prěni spěw; zbytk wosta w rukopisu a hakle po nimale dwaceći lětach wuńdźe hišće štwórty spěw w 2. wudawku I. zešiwka „Jubilejnych spisow Serbowki“. „Nawoženja“ je spisany w hexametrach, kotrež so z wjetša cyle derje čitaju. Přez tři tysacy hexametrow — to bě zawěsće wohnjopruha za mlodeho basnika a za basnisku rěč hornjołužisku. A wobstałoj staj ju čestnje. Pokaza so, kak derje so serbšćina wuprajeć hodźi tež w tak zestarjenym a za nowiše rěče malo khmanym metru, kajkiž je to runje hexametér — a młody basnik je pokazal, kak wobrotnje wobkuježa hižo pisomnu serbšćinu w rjadkowanju, kak bohata je jeho basniska rěč a kak ju sam wobohaćeć dokonja. Ja njepraju, zo je baseń bižo wudokonjane dźěło — ale wosebnje so wuznamjenja mjez tehdyšej produkciju. Po wobsahu a znutřkownym přewjedźenju je baseń jara zajimawa. Předewšěm pokazuje, kak je basnik wurostł z maćeřskeje zemje. Nastork k basni wuńdźe drje z cuzeho dźěła (je njedwělomne, zo měješe młody basnik na myslach Goethowy epos „Herrmann a Dorothea“), po jeho přikładźe ma tež zastarsku formu (hexameter) — tola je serbska, cyła z ludu, kaž po jednacych wosobach, jich rěčach a nahladach, tak tež po cyłym duchu.

---

[3]) Prěni lětnik wuńdźe z nakładom E. Holana a bu w Lipsku hektografowany.

[4]) „Nawoženja.“ Narodno-episka baseń w dźewjećich spěwach. Złožił Y. ze Serbowki. L. S. II, 5, 22, 29. — W tutym lětniku woznami Bart swoje dźěło ze znjamjenjemi: y, +, —.

Čin je cyle prosty, woprawdźita idylla. Michał, syn zamožitych burskich staršich w serbsko-katholskej wsy Hornjeje Łužicy, lubuje pře wšu měru dźěło, tak zo to čini staršimaj wjele starosće. Bojitaj so, zo by so syn mohł cyle swěta wotrjec a skónčnje hišće nježenjeny wostać. Nan by rad widźał, hdy by sebi Michał wuzwolił za žonu bohatu Leńku ze susodneje wsy, wo kotrejž pak wón ničo słyšeć nochce; je přejara měšćanska, knjejska, je so z njej rozešoł. Za to je so jemu zalubiła Róžančikec Hańža, ale wón ma mało nadźije, zo by nan zwolił do žeńtwy z khudej khěžkaŕskej holcu. Tola z nim je so zjednoćiła mać — a tak swjećitaj skónčnje hromadźe swój slub.

Baseń ma rjane wopisowace partije, tež někotre městna šěrokeho duševopisowanja so wuznamjenjeju a cyłk je njeseny wot woprawdźe idylliskeho měra. Postawy wustupuja dosć plastiske, wosebje derje wudźěłana je maćeŕna postawa. We basni khowa so duch serbskeje wsy, jeje lubosć k dźěławosći, jeje hłuboka wěra a podaće do Božeje wole. Tohodla přidruža so k hłownym wosobam idylle postawa fararja, knjeza stareho razu, zrosćeneho ze swojimi wosadnymi w zwjazku skoro swójbnym, rozumjaceho tym, z kotrychž je wušoł. Zajimawe a za basniski zaměr kharakteristiske je, zo liči fararja za škitarja serbšćiny — a zo docyła wěrnu přiwisnosć k serbskej rěči a k zdźědźenym wašnjam pře wšě knjejskosće a pře wšě wotpadowanje wot naroda staja. Tež Michałowy nan sebi khwali serbsku Łužicu:

> ... . Porno druhim je woprawdźe złoty to krajik
> naš a na swěće na posledku 'šće mi w Serbach najkhmańšo.
> Mje z najmjeńša by ze Serbow njenawabił do wěčnosće

> na cuzbu čłowjek: dźě nad Serbami je ze škitom mócnym Bóh a ze stajnym žohnowanjom najhnadnišo čas wšón.“

Ale basnika „Nawoženja“ tak prawje njespokoji; njewotćišća z basnje wjacy dyžli I. spěw, hačrunjež by při wšěch słabšich stronkach literarneje prěnjotki wulcy so wotzběhowała wot tehdyšeje basniskeje produkcije. Wotpołožiwši „Nawoženju“ wopušći tež polo wjetšich episkich dźěłow.

Hnydom po pokazcy z tuteje episkeje basnje započa w „Lipje Serbskej“ wozjewjeć rjad wothłosow narodnych pěsni. Njejsu drje to wothłosy we prawym zmysłu słowa, kajkež běchu Zejlerjowe, kotrež so nic jeno we wobsahu, ale tež we wurazu a formje bližachu narodnym pěsnjam. Su to ballady a romancy, čerpace drje wšitke swoju maćiznu pak z tradicionalneje literatury, pak z najmjeńša z ludoweho žiwjenja, ale hinak date a po formje wot ludowych pěsnjow cyle so rozeznawace. Młodemu basnikej běše zaso wosebje z přikładom Goetha. Basnje tuteje družiny čitamy w přichodnych lětnikach „Lipy Serbskeje“; w II. lětniku hłowny dźěl tworja tele Bartowe poetiske přinoški.[5] Někotre ćeŕpja na šěrokosći, někotrym škodźi sama njepřihódna maćizna, ale něšto čisłow ma hižo prawy duch ballady a romancy, tak zo pozdźišo basnik je (někotre w předźěłku) přiwza do swojeje druheje zběrki (Syrotka, Přemyslena, Wojakowy row, Prošeŕka).

Z dobom wabjachu basnika minyłosć łužiskoserbskeho naroda, ćěmne bajki wo serbskich kralach, mhłowojte doby serbskeje a łužiskeje samostatnosće, jich pad a dalše spadowanje a hinjenje łužiskoserbskeje narodnosće, wubudźenje narodneho ducha pola maleho zbytka bywšeho wulkeho naroda, problem zakhowanja hišće zbywaceho rěčneho wokrjesa do přichoda. Pisaše wótčinske romancy, fantasije, sonetty, tež drama z dawneje serbskeje zańdźenosće. Sem słuša tež dlějše powědańčko: „Narodowc a wotrodźenc.“[6]

Hłowne město w tutej twórbje ma po metru a po formje pjećaktowske drama „Na Hrodźišću“. Prěnju małku pokazku z njeho poda Bart w III. lětniku „Lipy Serbskeje“[7], we sćěhowacym lětniku wotćišća prěnjej dwě jednani — a hnydom potom wuńdźe drama we samostatnej knižcy (1880)[8]. Prěnje originalne serbske drama! Něšto, čohož we serbskej literaturje hišće njebě! Wězo so wšitko dźiwaše a z razom docpě basnik-theologa sebi mjeno. Smoleŕ, přečitawši drama, rjekny k młodemu autorej tłóčo jemu ruku: „Wy budźeće něhdy knježeŕ nad serbskej rěču a literaturu.“

---

[5] „Smjerć syroćina“ (II, 57); „Popjełka“ (57, 66, 73, 81, 89); „Na kemšach“ (69); „Z wójny“ (70); „Sónčk“ (78); „Intermezzo“ (86); „Nječesna njewěsta“ (III, 4); „Jutrowničku na keŕchowje“ (ib. 49); „Syrotka“ (IV, 3); „Přemyslena“ (ib. 11); „Wojakowy row“ (ib. 36); „Prošeŕka“ (V, 3).

[6] „Narodowc a wotrodźenc.“ Roman z najnowšich časow. L. S. III.

Kaž basnik sam we předslowje wuznawa, wabjachu jeho hižo dawno njezbožowne časy njewuspěšneho wobaranja Połobskich Serbow a Milčanow přećiwo Karlej Wulkemu, wosebje zahinjenje wjeŕcha (we dramaće „krala“) Miliducha (l. 806 w bitwje pola Hwernafelda). Ale njewědźeše, za kotru poetisku formu by so rozsudźił. Započa hižo historiski roman z tuteje doby pisać, ale njedokónči jón, přeswědčiwši so při dźěle, zo by so k wuwjedźenju jeho myslički najlěpje hodźiła dramatiska forma. Za nju rozsudźi so tež z wonkowneje přičiny, zo Serbja hač dotal njeměјachu dramatiskeje poesije. Drama „Na Hrodźišću“ měješe być prěni dźěl trilogije „Milecy“, poetiskeho pomnika zhubjeneje połobskoserbskeje samostatnosće — ale Bart pušći pozdźišo wot swojeho wotmyslenja, a zanjecha swoju dramatisku dźěławosć cyle, tak zo zwosta jeno při dramaće „Na Hrodźišću“[9], štož je wulka škoda.

Nuzne je zjednoćenje rozdrebjenych słowjanskich narodow přećiwo sylnemu zapadnemu njepřećelej, to je hłowna ideja cyłeho dramata. Předstawjerjo ideje su přede wšěm Miliduch a jeho syn Wjelesław, k nim druži so hišće wjetšina serbskich „rycerjow“ (kaž so w dramaće anachronistiscy praji). Wjelesław je k tomu hišće přeswědčeny, zo bychu Serbja měli dobrowólnje přijeć křesćanstwo, zo by wječorny usurpator njemohł so přećiwo nim zamołwjeć z ideju rozšěrjowanja wěry Khrystusoweje. Je sam tajny křesćan, z čehož nastawa konflikt z nanom a z druhimi přiwisnikami stareje wěry. Myslička jeho skónčnje dobu — ale bě njedwělomne, zo je to jenož dobyće na wokomik, zo nastanje křesćanej Wjelesławej bój a wojowanje wo zjednoćenje wšěch serbskich narodow, zo jeho mysl bywa z nowej winu nutřkowneje njepřezjednosće. To a rozsudne wojowanje z Frankami, kotrež skónči ze zahubu serbskeje samostatnosće, twori perspektivu dalšich, njenapisanych dźělow trilogije.

---

[7] Pokazka z noweje prěnjotneje činohry: „Na Hrodźišću“ w pjećich jednanjach wot A. S. (I. jednanje III. wustup) L. S. III, 53.

[8] „Na Hrodźišću.“ Činohra w pjećich jednanjach. Spisał Jakub Bart. Budyšin. Z nakładom Smolerjec knihićišćeŕnje. 1880.

[9] Tohorunja napisa třiaktowu wjeselohru „Słubowanje ze zadźěwkami“, ale zwosta při małej pokažcy w „Lipje Serbskej“ 1881, str. 16. W tym času wuda tež přełožki a dźěła: „Incognito“ (z něm.), „Stary Serb“ (wjeselohra w 4 jedn. po čěskej hrě A. Sokola „Starý vlastenec“), „Telegram“ (přełožk z Gust. Pflegra-Morawskeho). „Serbske dźiwadło“, č. III—V, Budyšin 1881.

Na Hrodźišćo, Miliduchowym hrodźe na městnje nětčišeho Budyšina, su so zešli serbscy a połobscy wjeŕchowje, zo bychu poswjećili slubjenje Wjelesława z Ladu, dźowku załobskeho wjeŕcha Brónmiła. Bórzy so pokaza, zo su Brónmił a połobski wjeŕch Tungło přećiwnicy Miliduchowych a Wjelesławowych prócowanjow wo zjednoćenje Połobskich Słowjanow — žarliwje hajo samostatnosć jednotliwych splahow. Miliduch rěči za nuznu přezjenosć:

My smy na stajnosći w překorach,
na wójnu 'šće ženje jena mysl
wjedła njeje splahi přezjene,
a drje nihdy ludy połobske
přećiwo tym Frankam njestaja
přezjenosć, škit njepřerazliwy,
kaž by ćežiło nad našej zemju
Čornoboha hrozne pokleće.

Ale Brónmił wotmołwja: „Swobodnosć sej splahi swoju haja, kaž to było hižo w zastarsku.“ A hnydom potom wumjetuje Miliduchej: „Wzać chceš Serbam swobodu, ródny lud swój měć za wotročka!“ Tež přećiwo Wjelesławej wěry zhubjuje, wusłyšawši jeho słowa:

Wot susoda
susod wuknyć dyrbi rozumny,
ze samsnej so brónju wobarać
jeho bróni. — Přichod njewěsty
naš, dóńž jedyn kral a jedyn Bóh
njebudźe wšěm splaham połobskim.

Njedowěru jeho powjetši hišće přikład němskeho ryćerja Brunmuota, kotryž Miliduchej zjednoćenje Baworow přećiwo Frankam poskića a kotrehož Wjelesław jako přećela powita. Hdyž su sebi wjeŕchowje Wjelesława za zhromadneho wjednika wuzwolili, přikhadźa stara wěšćeŕka a praji: „Jedyn na Hrodźišću kwasuje, kotryž wótcnych bohow zacpěwa, cuzym skradźu woprujo.“ Pokaza so, zo je to Wjelesław, kotryž tež wuzna swoju přisłušnosć ke křesćanstwu a so njeda wot swojeho přeswědčenja wotwobroćić z přirěčowanjom ani z hrožacym wotsudźenjom. Brónmił z dźowku wopušći hród, Wjelesław přepoda so duchownym k sudźenju, kotřiž jeho smjerć žadaju. Ale na Wjelesławowu modlitwu zarazy błysk wyššeho měšnika Měrnuša a zroztorha přibohowu postawu. Wjetšina ryćerjow a wjeŕchow přistupi zaso k Wjelesławej a z nowa jeho wuwoła za swojeho wjednika.

„Na Hrodźišću“ je skerje naćisk k dramatu hač hotowe dźěło, wumjełscy přewjedźene. Wěcownje pokazuje něšto historiskich zmylkow, na př. turnaj pola Połobskich Serbow na započatku 9. lětstotka (cyłe 2. jedn.) a tež wumjełskemu wuwjedźenju by so něštožkuli wustajić mohło. Dramatiscy najskutkowniši je kónc III. a cyły IV. akt. K dramatiskej katastrofje wužiwa basnik srědk w historiskim dramaće cyle njepřipušćomny, rozwjazawši čin z přeznaturskej mócu. Psychologiscy cyle njemóžny je Tungło, kotryž, w 2. jedn. wot Wjelesława při turnaju přewinjeny, je w 3. jedn. nadobo jeho najhorliwši přiwisnik; z najmjeńša njeje wobrot dosć połnje motivowany atd. Nimo toho pak je Bartowe drama dźěło wobkedźbowanja hódne, wysoko so wuznamjenjejo mjez tehdyšej produkciju wosebiće z ideju a šlachotnej formu, kaž tež přez někotre dobre jednotliwosće (monolog Wjelesławowy w 4. jedn. a. d.) a swědči wo powažnosći prócowanja młodeho basnika, kotryž, samoho sebje pytajo, so njestróži tak zwažliwych pućow, kaž běše drama z mhłowojteje doby serbskeje starodawnosće. Sam je so zawěsće přeswědčił, zo njeje na swojim puću, pušćiwši wot dokónčenja trilogije „Milecy“ a wot dramatiskeje dźěławosće docyła.

Z dobom wozjewješe hižo w „Lipje Serbskej“ a pozdźišo we „Łužicy“ drobniše lyriske wěcy, w kotrychž so čim dale, čim bóle přibližowaše swojemu prawemu powołanju — wón wuda w l. 1884 knihu, w kotrejž so pokaza jako hotowy, cyły wumjełc. Běše to „kniha sonettow“, wudata pod pseudonymom Jakub Ćišinski a z hesłom „facta loquuntur“! Jako by chcył z nowym basniskim mjenom wozjewić, zo nastupuje nowu, definitivnu drohu basnisku.[10] „Kniha sonettow“ je woprawdźe mjeznik w cyłej jeho basniskej twórbje. Prjedy njeje běše w serbskej literaturje młodušķi basnik Jakub Bart, kotryž so pytaše, pospytujo swoje mocy we wšěchkuliž směrach — wot „Knihi sonettow“ sem je w hornjołužiskej poesiji Jakub Ćišinski, hotowy wuměłc, wěsće wobmjezowany, wědomy sebi swojich zaměrow, kročicy hižo z wěstotu za nimi bjez tapanja. Dźesaćlětna perioda přihotowanja bě skónčena a nasta čas wědomneho, zraleho tworjenja jeho basniskeje individuality. Za wotmołwu swojim tajnym a zjawnym napřećiwnikam móžeše khroble na knihu napisać horde heslo: „Facta loquuntur“; běše tola jeho kniha z woprawdźitym literarnym skutkom, kajkehož před tym serbske literarne stawizny njeznajachu. Z wotmołwu na poroki njeserbskosće, kotrež so basnikej činjachu, běše w knizy rjad wótčinskich sonettow — a cyła kniha běše dorazna wotmołwa wšitkim zakitarjam dotalneje njedokonjaneje basniskeje formy.[11]

---

[10] „Kniha sonettow“. Spisał Jakub Ćišinski. Motto: Facta loquuntur. Budyšin. Z nakładom spisaćela. 1884. — Z pseudonymom Ćišinski podpisa wón prěni raz sonet: „Omnia vana“ w 1. čisle „Łužicy“ z lěta 1884. „Kniha sonettow“ wuńdźe na to kónc měrca.

[11] Z tutych přećiwo Bartej zjawnje wustupi Pful w poražowacej wotmołwje na Bartowy dopis „Słowčko k zbudźenju“ (Łužica 1882, 37). Tutón dopis, w kotrymž Bart na njedospołne tworjenje mužskich rymow w serbšćinje pokazowaše, bu ze započatkom cyłeho rjadu přinoškow k serbskej poeticy. W nim Bart wuznawa, zo je prjedy sam formaluje njedospołnje pisał, dóniž so njeje rozhladał we słowjanskej poesiji. Njemóžeše hinak pisać, přetož wšitcy łužiscy, kotrychž sebi za přikład wuzwoli, běchu přejara liwcy přećiwo formalnej dokonjanosći; prawy mužski rym běše něšto jara žadne a štož hač dotal za mužske rymy płaćeše, to běchu jenož assonancy po přikładźe prostoludoweje poesije. Pful na to w dopisku: „Słowo wo serbskich rymach“ (16., 47) pódla dobrych wěcow haješe stary šlendrijan a mjenowaše Barta ironiscy „wysocy wučeneho a wo našu literaturu wjelezasłužbneho muža“. Bart staremu knjezej docyła njewotmołwi — ale za lěto wuda „Knihu sonettow“, kotraž bě ze swojej formalnej dokonjanosću najlěpša wotmołwa. — Bart bě hižo prjedy jónu pola Pfula do črjopka stupił. W II. lětniku „Lipy Serbskeje“ běše wón wozjewił bjez podpisma „Hłosy ze Serbow do Serbow“ (80, 82). Dopis wutykowaše njeserbskosć, tohorunja njeserbskeho ducha w nowej spisownej rěči, z kotrejež drje filologojo wumjetnja cuze słowa, ale njedospěwaju k jadrej rěče, k jeje składbje.

Wuhładkowana basniska forma „Knihi sonettow“ zbudźi powšitkownu kedźbliwosć. Ćišinski tu spytuje basnisku łužiskoserbsku rěč w 50 sonettach z dobrym wuspěchom. Wón pokaza jeje hibitosć, bohatosć, sam pak pokaza so jako mištr sonetta a wobknježeŕ serbskeho ryma, kajkehož hač dotal we łužiskoserbskej poesiji njebě. Tež jeho dikcija, wobroty a wobrazy rozeznawaju so wot wšitkoho, štož bě so hač do toho časa w serbskim basnistwje napisało. Wšitko to sčini jeho tworićerja nowočasneje basniskeje rěče a łužiskoserbskeje formy, w čimž so jeho wuznam we łužiskoserbskej literaturje bliži wuznamu Jarosława Vrchlickeho w čěskej literaturje. Z dalšim powšitkownym přiznamjenjom knihi, kotrež wosta z kharakteristiskim znamjenjom poesije Ćišinskeho docyla, je spodobanje na refleksiji a prócowanje wo čućiwosć. We tom měješe jeničkeho předkhadnika Michała Bjedricha-Wjelemĕra, kotrehož talentej njebě popřate dospołnje so rozwić. A we tom wosebiće rozeznawa so wón wot Zejlerja, kaž je to derje wuprajił Muka: „Zejleŕ je dźěćo přirody — Ćišinski dźěćo kultury; Zejleŕ prósta, naivna duša — Ćišinski refleksiwny (přemyslowacy).“

We wobsahu zaklinčujetej dwě trunje: wótčinska-domjaca serbska abo serbsko-słowjanska — a intimna. Zwuki prěnjeje truny maja sylnu přewahu, njech ju pak połnje słyšimy klinčeć

Dopis bě napisany woprawdźe wulkotnje, kruće drje, ale tola wěcnje a z wótrym domyslenjom. Hač do dźensnišeho dnja ma z najwjetšeho dźěla połnu płaćiwosć. Nichtó njebě we nim mjenowany, ale kóždemu dyrbješe być jasne, zo je měrjeny předewšim přećiwo Pfulej (kiž hižo tehdy započinaše być filologiski samotnik a dźiwnušk na škodu swojich staršich, zawěsće wulkich zasłužbow) — a potom wosebje přećiwo rěči evangelskich spisow, w kotrychž je so hač do dźensnišeho dnja najwjacy njeserbskosće zdźeržało w duchu a formje. Dopis skutkowaše kaž bomba. Wšitcy starši spisowaćeljo — hač na Smolerja — so na Barta pohóršowachu. Zhromadźizna bu powołana, hdźež so wobzamkny, zo by Pful w mjenje wšitkich přećiwo Bartej brošurku wudał. Pful ju tež woprawdźe napisa — napismo dyrbješe měć „Hłós přećiwo hłosam“ — a prěnje listno so hižo staješe. Ale Smolerjej so poradźi, staršich knjezow přeswědčić, zo by wudaće brošurki zawiniło horce literarne wojowanje — a tak bu ćišć brožurki zastajeny. Smoleŕ Bartej wo wšitkim wupowěda; Bart so rozmysli mjelčeć, dale z ćicha serbsku rěč a basnisku techniku studować, zo by pozdźišo ze skutkom mohł pokazać, zo běchu jeho nahlady prawe. A tak zezrawi we nim Ćišinski a jeho „Kniha sonettow“ z hesłom: Facta loquuntur.

z wotdźělow: „Na serbskej zemi“, „Dopomnjenja na Mišno“ abo z dźěla tež z wotdźělow: „Dopomnjenja na Prahu“ a „Z pućowanjow“.

Ze sylnym, kowowym razom čini kedźbliwych Słowjanow we zawodnym sonećo „Słowjanam“ na wojowanje njenahladneho serbskeho čołmika na šěrokim, njemdrym morju — a runje tak napomina ze sylnym hłosom swojich Serbow w sonećo „Serbam“ k powažnemu dźěłu a k woborje. Słyšimy tu hižo hordu a krutu strofu, kotraž so pozdźišo rozezwnči do zakładneho zwuka jeho poesije:

Za cuzym duchom, cuzym wašnjom nježadajćo;
rěč wótcow serbskich a jich swěru krućo hajćo
a kóždy hruzlik serbskej' zemjo wobarajćo!

Hewak we wótčinskich sonettach tuteje knihi hišćo knježi elegija, ćiche žarowanje, zahladanje do zańdźenosće. Na „Hrodźišku“ widźi basnik sćiny Milčanow a wobžaruje, zo nětko tam, hdźež stoješe hród serbskich wjeŕchow, je pohrjebnišćo,[12]) na Lubinje zjewjuja so jemu dawni serbscy rjekojo, rozhladujo so po kraju, ale potom ze słowami: „Ach, čas hišćo njej'!“ wróćeju so nutř do hory k dalšemu spanju; „Pod Lubinom“ spomina basnik mordaŕskich bitwow, hdźež Serbja podarmo krawjachu za swobodu. Na „Prašicy“ soni wo časach, hdyž tam pohanscy měšnicy woprowachu boham a wěšćerjo přichodny serbski wosud wěšćachu — nam pozdźišim potomnikam jasny; wšak kročimy wšudźom po rowach; na Łobju pola Mišna słyši w duchu pěseń serbskeje holčki, pěsnje staroserbskich rólnikow — a za to nětko „wšudźom zynk a duch nětk cuzy, cuzy!“ . . . a tak woła ze zańdźenosće tež smjerć Miliduchowu, Gerowu přeradu a druhe zrudne wobrazy. Štož z přitomnosće podawa, to su bóle čućiwe wobrazki, idylki, zdychowanja, hač pěsnje pozbudźowanja a zahorjowanja. Sćele Serbow do Róžanta, do Baćonja abo ke křižej přede wsu, zo bychu sebi tam wuprosyli posylnjenje a pokoj wěry. Jenož žiwa pěseń serbskich študentow „pod hrodźišćom niže klóštra“ je tu z wothłosom runočasneho narodneho žiwjenja.

---

[12]) Wyšina na lěwym, skałatym brjozy Sprjewje, na kotrejž něhdy w najprědnich časach drjewjany hród Budyšanow stoješe a pozdźišo serbska twjerdźizna, běše snadź sydło Miliduchowe. Po zničenju serbskeje samostatnosće załožichu Němcy na druhim brjozy hród Ortenburg; město, kotrež so wokoło njeho załoži, zdźerža starodawne mjeno Budyšin. Na Hrodźišku je nětko evangelske pohrjebnišćo, hdźež tež wotpočuje J. E. Smoleŕ.

Přez podobne melancholiske sobuzwuki wuznamjenjeju so sonetty intimnych začuwanjow w poetiskim wotdźělenju „W ćichej samoće“. Basnika wabi wječor, nóc, tajny šepot syćiznow na jězoru při šěrym měsačku, spěw sołobika w měsačnej nocy, šumjenje stareje lipy, wobrysy dalokich horow; žada styskniwje za zdalenymi přećelemi, zamysla so na podobiznu někajkeho lubeho, kotrehož je smjerć wotwołała, snowa refleksy na temat „omnia vana“, dokhadźa k dwělowanskej rjadcy: „Hač za mróčelu smjercé móc so njezastaji?“ — ale na kóncu spina stysknje a ponižnje rucy k modlitwje.

Tak je z wuwzaćom sonettow „Słowjanam“ a „Serbam“ cyła kniha wobpředźena z někajkej mjehkej pawčinku, wšitko we njej je stužene, zwuki a barby — tak zo jej woprawdźe wubjernje přistoji pseudonym Ćišinski.

Knihu skónča něšto přełožkow z Petrarki, Shakespeara, Mickiewicza, Kollára a Vrchlického. Wjele rěča tute mjena za porozymjenje rozšěrjeneho wobsaha poesije Ćišinskeho a wuhładkowanosće jeho formy, wosebje jeho sonetta.

„Kniha sonettow“ je w serbskej poesiji epochalna kniha. Wona njewoznamjenja nic jenož nowy čas we tworjenju Ćišinskeho, ale w hornjołužiskej poesiji docyła. Wot toho časa bywa z wobknježerjom łužiskoserbskeho Parnasa Ćišinski — ze stareho časa zaklinčuja jenož hišće dozwuki a wothłosy (Radyserb, Šyman, Dučman, Fiedleŕ). Wěste a jasne je, zo je so minył čas łužiskeje poesije, kotrejž běše z přikładom ludowa pěseń a Zejlerjowy spěw — wot „Knihi sonettow“ so rozwi serbska poesija a wupřestrě swoje křidła k wyššemu zlětu.

We wosomdźesatych lětach wuda Ćišinski hišće dwě knizy, kotrejž so znutřkownje přizamkujetej ke „Knizy sonettow“ a z nimaj twori druhu periodu swojeje dźěławosće. Su to „Formy“ (1888) a „Přiroda a wutroba“ (1889).[13]

Prěnja přizamkuje so ke „Knizy sonettow“, kaž hižo napismo woznamjenja, po formalnej stronje. Ćišinski chcyše do serbskeje poesije, formalnje hač dotal jara jednoreje — skoro kaž ludowa pěseń — zawjesć wšelakosć a bohatosć wumjełskich basniskich formow, chcyše serbsku rěč přinjesć na wjeřšk najwšelakorišich formow a zaso pokazać jeje zwonkownu krasnosć a zwoniwosć a znutřkownu hódnosć k wuprajenju najwšelakorišich mysličkow na najwužšich pućach zwonkowneje formy. Stupnjowaše mohł rjec, swój nadawk, kiž bě sebi stajił při „Knizy sonettow“. K sonettej přida tudy terciny, sestiny, kanzony, kanciony, madrigale, trioletty, ronda, ghazele atd. Wuspěch bě zaso kaž při prěnjej knizy wulkotny, hačrunjež po wobsahu „Formy“ tak dospołnje njeskutkowachu kaž „kniha sonettow“. Krasnosć serbšćiny, kajkaž so jemu wona při tutej wohnjopruzy pokaza, a swoju prócu wo pyšnosć a dokonjanosć zwonkowneje formy wupraji wón sam w zawodnej basni w tejle štrofje:

---

[13] Formy. Basnje Jakuba Ćišinskeho, Budyšin. Z nakładom spisaćela. 1888. — Serbska knihownja. Wudawa A. Černý Č. II. Přiroda a wutroba. Pěsnje Jakuba Ćišinskeho. Budyšin. Z nakładom wudawarja 1889.

„Serbska rěč! Ja khwalu twoje słowa.
W rymach lubozne a mócnje zwonja:
Z wjesołosću mi so wjerći hłowa,
Hdyž kaž mjetele so pyšne honja.
Serbska rěč! Njech su ći pycha nowa
Pěsnje, kotrež z duše mi so ronja!
Hraju z formu rady w pěsnjow raju,
Kuzło hudźu, słowam hudźu reje,
Kćěwy košu, prošu spěwy meje,
Haju rym a rytmus w serbskim kraju.“

Po wobsahu nječini, kaž hižo prajene, kniha začišća kruteho wumjelskeho cyłka; je to skeršo něšto mjeńšich cyłkow, swobodnje k sebi přidruženych. Při tom pak je to jena z najwažnišich knihow Ćišinskeho a z najwubjernišich za njeho. Prěni wotdźěl, nadpisany „Mjetele“, nawjazuje so k wotdźělej „W ćichej samoće“ z „knihi sonettow“ a je z překhadom k pozdźišej knizy „Přiroda a wutroba“. Tu je wjacy swětła, wjacy słónca, kćenja a wónje, hač běše w přiwuznym wotdźělenju prěnjeje knihi, hačrunjež maju přewahu hišće zamróčene wječorne začuwanja. Zdalowanje wot samotniskich sonow a žadosć za žiwjenjom so tu hižo zjewja. Též na pohrjebnišću widźi basnik hižo žiwjenje, kotrehož njeskónčnosć runje tu zrozymja; wupraja to krasnje we dwójnej basni „Kěrchowne lipy“, połneje filosofiskeje wurunanosće (str. 28).

Na zymu saje wětr zežołtnjene lisće z hałzow a přez puste hałzy ćehnje něma zrudoba: pod lipami na ławcy drěma stara maćeřka. . . . W nalěću šumja w tych hałozach ćopłe cunje wětřički a wabja z nich pupki, lisće a kćenja: w hospodnych hałzach tiřoli ptak a we khłódku lipow hraja sebi dźěći. . . .

Cyle hinašeho razu stej dalšej dwě wotdźěleni, po nadpismje znutřkownje sebi přiwuznej: „Ballady“ a „Romancy“. W dospołnišim přewjedźenju tu dozrawja, štož skhadźeše hižo w prěnjej periodźe jeho basniskeje dźěławosće. Ćišinski bliži so tu ludowemu duchej a twori na zakładźe ludowych bajkow a nahladow ballady a romancy, kotrež přez swoju dokonjanosć přetrjechuja wšitko, štož je so w tutej družinje do toho časa we Łužicy napisało. Wosebje płaći to wo balladach. Nabožnistwo serbskeho luda twori w nich zakładny hłós; přehrěšenje přećiwo nabožnistwu a Božim kaznjam je w nich hłowne žórło balladiskeho čina, kotryž z dobom husto sćěhuje z přehrěšenja přećiwo swěrje a čistoće w lubosći. Błysk zabije njekhmaneho syna, kotryž podleža wabjenju rejow samo tež tehdy, hdyž mać na marach ležeše. Wopušćena njewjesta zapali přemyslena we kwasnej nocy młodymaj mandźelskimaj statok nad hłowu; holčo, njebojo so cyrkwinskich zwonow a wujěwši z lubym, mjez tym zo cyła wosada bywa w „kemšach“, mrěje ze swojim lubym wosrjedź lěsa, zražena a ztorhnjena wot hałzow z khribjeta spłóšeneho konja; njewjesta spytujo kwasnu drastu, w kajkejž smě jenož čista knježna před wołtaŕ stupić, přimnjena wot hrjebanja swědomja ćěka z domu, při dźiwim hnaću wowrotni, w nastatej ćmje padnje ze skałateho brjoha do Sprjewje a w jeje zmohach a žołmach namaka smjerć.

Srjedźny dźěl knihi tworja prawe „Formy“: sonetty, sestiny, kanzony, kanciony a madrigale, trioletty a ronda, ghazele — po mysličkach najwšelakorišeho wobsaha, postajeneho hižo husto přez kharakter tutych wšelakich formow. Zajimawu napjatosć knihi tworja poslednje wotdźěle: epistole, satiry a epigrammy. Elegija a melancholija prěnjeho z tych wotdźělow hórknje hižo přez hněw a rozhorjenosć, kotrejž so z polnymi mocami jewitej w satirach a epigrammach. „Epistole“ jasnje pokazuja, hdźe zeskhadźachu kopřiwy a wósty, kotrež so před tym w jeho prěnjotkach lědom počachu pokazować. W cuzbje, w nuzowanym zdalenju wot lubowaneje domizny je zrostła, so zhłubšiła a zesylniła jeho lubosć k njej, ale so tež stwjerdźił a so zhóršił jeho wusměwk a so zjěriło jeho sonjace, melancholiske myslenje.

> Ženje 'šće, ženje mi njej' tak wysoko wutroba biła
> za serbski lud a za serbski kraj, jako nětk, hdyž so rudźu
> na cuzbje . . . .

Tak pisa swojemu přećelej w druhej epistoli — a woprawdźe w přezjednosći z tym, štož je so w jeho duši stało a štož je so w pozdźišim jeho basniskim dźěle wulkotnje wobtwjerdźiło. Čišinski bu tehdy (1886) ze srjedźizny serbskeje Łužicy, z Radworja, přesadźeny do Šěrachowa, prjedy wěso serbskeho, nětko hižo přeněmčeneho městačka. Njebě drje tu jara zdaleny wot serbskeje zemje — wšak su najbližše wsy k połnocy přewažnje serbske — ale tola běše mjez Němcami, běše nuzowany prědować němski, bu wottorhnjeny wot žiweho dźěła za swój lud. A to zbudźi drěmacu w nim krutu ironisku trunu, satirisku a sarkastisku. Rozsudźi so (w basni „Rozpominanje“):

Njech je! Kaž wosud na mni toči,
twar tón a tajku barbu změju
a w pěsnjach tež ju njezaprěju;
wšak kóždy hlada, kaž ma woči.

Z tym přińdźe na pućik, we Łužicy hač dotal njekhodźeny, abo znajmjeńša lědom z něšto mało stopami woznamjenjeny.[14] Započa šwikać čłowjeske wopačnosće, wosobinske a towaŕšne a narodne, a to z tajkej zmužitosću, haj runje won, njebojaznosću a bjezwobhladnosću, zo to we Łužicy prawe překwapjenje a rozborjenje zbudźi — podobnje kaž před lětami jeho „Hłosy ze Serbow do Serbow“. Přećelow jemu tute wěcy — satiry a epigrammy — jara mało dobychu. Razy na nakowu buchachu přejara do swědomja a škrě ze žehliweho železa pod hamorom doražowachu přewěsće a njemylnje a wupalowachu njewumazne znamjenja:

Stupać w taktu, kaž so piska,
Z wjelkami wuć z jenej' truby,
Wěc mi stajnje běše nizka —
A tak mnohim njeběch luby (str. 145)

---

[14] Přirunaj Hórnikowe epigrammy.

Ze Šěrachowa, hdźež z wjetša nasta kniha „Formy“, bu Bart w l. 1888 do Drježdźan přesadźeny, hdźež w započatku wužiwaše poměrneho měra. W Drježdźanach je dosć sylna serbska kolonija (na 1000 duši), kotraž ma dwě ćiłej towaŕstwje; je tu mnoho Čechow, Polakow a druhich Słowjanow, tuž nječuješe Bart — znajmjeńša nic we spočatku — swoju wosamoćenosć tak bolostnje, kaž by ju zawěsće začuwał w druhim němskim měsće, podobnje wot Łužicy zdalenym. Zbywaše-li pak tola w duši prózdnota, zaćěri ju wulke město ze swojimi wulkimi kulturnymi pokładami a ze swojim žiwjenjom. W Drježdźanach (resp. w Drježdźanskej dobje) nasta zběrka, dawajo swědčenje wo poměrnym měru basnikoweje duše, knižka „Přiroda a wutroba“ (1889), drobna drje, ale jara lubozna, knižka z wjetša ćichich wusměwow rozjasnjeneho pohlada do swěta a do žiwjenja. Intimna knižka, kotraž najlěpje wobswědča jimawy, lyriski talent Ćišinskeho. Tu je połne wuklinčenje toho, štož něžnje zaklinča w „Knizy sonettow“ we wotdźělu „W ćichej samoće“ a sylnišo w „Formach“ we wotdźělu „Mjetele“. Basnik sćěhuje přirodu wot sněhowych zwónčkow a wónje fijałkow hač k asterkam a zymskemu spanju stwórby, originalnje wopisanemu w basni „Pohrjeb lěta“ (str. 66). Wutrobu šěroko wotewrja barbam a wóni kwětkow, kaž tež ptačim pěsnjam a zynčenju čmjełow, docyła wšěm zwukam a kuzłam přikhadźaceho a rozkćěwaceho nalěća. A nadobo čitamy w pěsnjach z přirody jako naprajeny a nic doprajeny, w połojcy zatorhnjeny sonet „Daj do wóčka mi zhladnyć!“ (str. 18).

K nalětnym pěsnjam přińdźechu pěsnje lubosće — a dadźa so słyšeć jednotliwje tež mjez lětnimi pěsnjemi a přez swoje resignowane hłosy tež mjez nazymnymi motivami. Jenož něšto erotiskich, ale skutkuja na zdospołnjenje harmoniskeho zaćišća knihi.

Po tutej zběrcy basnik nahle a njewočakajcy wotmjelkny. Ani najnaležniše žadosće a próstwy a pozbudźowanja najlěpšich přećeli njemóžachu jeho na zjawnosć wuwabić. Česćowarjo jeho poesije bojachu so, zo docyła złoži pjero. Mnozy, a tež najkhmańši serbscy ludźo, mějachu jemu to za zło a pytachu wuswětlenje toho w jeho česćelakomosći. Něšto wěrnosće w tym běše. Ćišinski znaješe swoju hódnosć, derje wědźeše, kak jara so wuzběhuje wot dotalneje serbskeje poesije, a běše wěso njemdry na zymne njesprawne (byrnjež též nic zjawne) posudźowanje abo dospołne njeporozymjenje, z kajkimž so při swojej dźěławosći zetkowaše. Tohodla zawrje so před druhimi. Pisaše drje, ale njewozjewješe swoje dźěła.

Hakle nowe struchłe podeńdźenja w jeho žiwjenju wróćichu jeho zaso literaturje. W lěće 1896 bu přesadźeny z Drježdźan do dalokich sakskich Kamjenic, a tak docyła wottorhnjeny wot łužiskoserbskeho žiwjoła. Wón zhubi so w prostej, khłódnej cuzbje, we woprawdźitym wuhnanstwje — a to jeho zaso wróći zjawnej dźěławosći w literaturje, dźěławosći hišće intensiwnišej hač hdy před tym. Hižo w l. 1895 pokaza so po dlěšej přestawcy z něšto pěsnjemi we „Łužicy“, ale hakle z Kamjenic klinčachu jeho hłosy Lusćišo. W l. 1897 wuńdźe k pjećdźesaćilětnemu jubilejej Maćicy Serbskeje dawno připrawjena zběrka „Serbske zynki“, kotraž wobsahuje nowu, třeću periodu jeho dźěławosće.[15] Nakhadźamy w njej drje podobne tony, kaž w třoch dotalnych zběrkach, formalnje stoji nic na jenym měsće wo stopjeńk niže — ale tola ma we tworjenju Ćišinskeho wuznamne městno. Wobsahuje drje — wosebje w prěnim wotdźělu: „Spěwne zynki“ — rjad basni ryzy přirodnych, wjesnych a intimnych, ale tola maju přewahu basnje wótčinskich a towaŕšnych motivow, kotrež dawaju knizy wosebity raz. Wótčinska poesija Ćišinskeho je tu zastupjena ze wšěmi swojimi wotsćinami, wot elegije hač do wótreje satiry. Ćišinski, zamysleny do serbskeje zańdźenosće a styskniwje žedźo w cuzbje za zdalenej Lužicu, z wótčinskimaj wočomaj wobkedźbuje a w realistiskich strofach wotkrywa woprawdźite serbske žiwjenje we wšěch jeho kritiskich wokomikach a z wosudnymi brachami a njedostatkami („Wěrne zynki“) — a skónčnje hněwnje zakhadźa přećiwo narodnym hrěcham a świka wšelake wopačnosće, bjez přelutowanja wosebje swojich napřećiwnikow („Wótre zynki“). Wot tuteje zběrki bywa čim dale čim bóle a wědomnišo narodny budźeŕ a wučeŕ, prědaŕ a namolwjeŕ. Z tuteje winy wosebje je kharakteristiski za njeho posledni wotdźěl knihi, kotryž so wuzko přitowařša wobzamkowacemu wotdźělej „Formow“. Po wobsahu rěči wo Ćišinskeho stejišću wosebje wjele epistola „Moje serbske wuznaće“ (str. 85). Haj, přećelo — piše basnik —, Łužica je mały krajik a serbski narod je mały, ale wěrju kruće, zo mórske žołmy jeho njepóžru. Naš lud je rozdźěleny a roztorhany zwonka a znutřka — a nihdźe njeje pola nas praweje jednoty, za to pak ćim wjacy zwady a rozšćěpjenosće (stary to hrěch słowjanskeje krwě). A tola kruće wěrju, zo mój lud njezahinje, přetož je w nim železna móc a wutrajnosć, strowy duch we strowym ćěle. Ale jena wěc pohnuwa mje k dwělam: wzdźěłani Serbja husto njewědźa a nječinja, štož je winowatosć čestneho muža. Wotkładnja narodnosć a serbsku rěč kaž wobnošenu drastu. Druzy zaso su zymni, bjez lubosće, kaž ćěło bjez krwě. Ale tajkich namakaš w kóždym narodźe — bóle mje boli zadźerženje tych, kiž so mjenuja a su dobri Serbjo, ale so z cyłym žiwjenjom wo to njepróćuja, zo bychu lubosć k serbskej narodnosći rozšěrjeli, zo by so njeskrótšeny zakhował namrěwk našich prjedownikow. Naše pismowstwo njesmě być hrajka, njesmě měć za hotowu wěrnosć, zo je za lud wšitko dobre dosć, dyrbi sebi pytać puć k wutrobje ludu a jón k sebi pozběhować. Tohodla nastajujmy so přeco do prědka a do wysokosće! „Štož je dobry Serb a nochce abo njemóže so nastajić na nowu drohu, njech z najmjeńša do boka stupi a njech druhim puć njezastupuje! . . . Wukńmy přenjesć wěrnosć, próćujmy so póznawać sebje samych a přestańmy so jebać sebje samych. Pokazajmy druhim narodam z duchownym dźěłom, zo maju Serbja khmanosć, móc a prawo k narodnemu wobstaću (existency).“ Štož zaklinča w „Serbskich zynkach“, to wuklinča połnišo w pozdźišimaj dwěmaj knihomaj: „Z juskom wótčinskim“ (1904) a „Wysk a stysk“ (1905).[16])

---

[15] „Serbske zynki“. Basnje Jakuba Ćišinskeho. K złotemu jubileju Maćicy Serbskeje wudał dr. Ernst Muka. Budyšin. Z nakładom Maćicy Serbskeje 1897.

W prěnjej knizy přeprośa do serbskich polow škowrončka, zo by so we Łužicy zasydliła radosć a lubosć k serbskej zemi, přeprošuje worjoła z horow, zo by Serbam přinjesł zmužitosć a worclowu sylnosć sobustawow, přeprošuje tež łastojčku, zo by jeje swěra so zasydliła w serbskich myslach. Wustupuje přećiwo małomyslnosći, zaćiska sylzojte zhladowanje na ćežke stejišćo serbskeho naroda a woła: Spominajće na israelski lud, kak je jemu Bóh pomhał, dońž so dźeržeše njebjeskeho zakonja — a z dowěru na tutoho Boha stojće přećiwo nawalu, mali drje, ale razni.[17] K tutej mysličcy so zas a zas wróća, zas a zas předstaja swojim krajanam, zo so njesmědźa bojeć a poddać:

---

[16]) „Z juskom wótčinskim.“ Basnje Jakuba Ćišinskeho. Budyšin 1904. Z nakładom dr. Muki. „Wysk a stysk.“ Wótčinske sonetty J. Ćišinskeho. Budyšin. Z nakładom dr. E. Muki 1905.

Haj, Serbja, střasće kwaklu, střasće błud,
Wšón z ducha, z wutrobow a ze žiwjenja
A stojće hač do zemje zahinjenja
We swěrje kruty, horcy, hordy lud!

Wutrajće! — woła z wěšćeřskim hłosom. Nichtó njeje so narodźił ze sydlišćom na pohrjebnišću, kaž nic druhi z wotrohu na nozy. Njebjo wobdaruje jenak cyły lud, za cyły lud ma jenak dešć a słónco, tohodla, Serbowje, dźeržće so swojeho prawa a Boha, njebojće so, hdyž njepřećelska ruka za wami saha: prut na nju je hižo připrawjeny.[18] Wobroća so wosebje k intelligency, pokazuje ju na lud, w kotrehož rucy je serbska khorhoj a woła: Tuž zapřehńmy so do serbskeho woza a njebojmy so postronkow a potu!“ Njetajomnje wuznawa: my, wuzwoleni z naroda, smy měli za lud lodowe wutroby; wopičeli smy po susodźe a swój serbski pokhad prěli; tohodla njech tute časy hańby přisłušeju zańdźenosći — chcemy nětko při ludu stać a z nim póńdźemy.[19]

Cyły, mohł rjec, narodny program zwobdźěłuje druha kniha, zběrka wótčinskich, formalnje dokonjanych sonettow „Wysk a stysk“. Zaso słyšimy napominanje k njebojaznosći a raznosći, k narodnemu sebjewědomju, k twjerdosći přećiwo cuzbnikam. Hdyž Němc tebje hani, twoju rěč a krew, ty lubosćiwje a mudrje njewukładuj, ale wotmołw jemu raznje.[20]

A kónc sćeŕpnosće! Nam su stajnje prědowali: budź sćeŕpny, a bychu tebi tež nabili suki — ja pak praju, zo je to hańba, wołam raznje, zo zhinu tak tež naše zbyłe połki. Křiwdy nic ćeŕpjeć — to njech je cyły zakoń! Mjez woči bić dadźa so jenož hłupi.[21] Budźće krutych mysli a přeswědčeni,[22] hajće sebi swoje ródne hnězda, njepušćejće cuzych do serbskich wsow, dworow a domow, stójće na straži ze škitom a mječom[23] a njewopušćejće serbsku zemju, tu dyrbiće wudźeržeć, stać a zemrjeć[24] a to tak, zo by tež w dźěćoch wostała serbska duša[25]. Intelligency na wsy přisłuša so, swěrnje stać při serbskim ludu, budźić jón a serbske wědomje posylnjować — kóždy ma swój nadawk: fařař, wučeř, student — wšitcy so přimńmy drobneho wótčinskeho dźěła w towařstwach, we swójbach a wučmy je lud. Mějmy při tym před wočomaj krasne přikłady: Zejlerja, Smolerja, Hórnika, Imiša — a prostych burow, autodidaktow Gelanskeho a Młyńka.[26] Na našej bědźe njejstaj jenož wina wosudny historiski běh a přemóc njepřećelow — wina smy předewšim sami, wina je naša poddatosć, bojaznosć, liwkosć, njepřezjednosć, cuzomysliwosć[27]. Tohodla ćepje Ćišinski alarm, widźo njezbožo, a woła kóždeho, zo by był na swojim městnje.

---

[17] „Dowěrjejće so“ str. 39; [18] „Non adorabis Deum alienum“ str. 48.
[19] „Wutrajće“ str. 69; [20] „Zapřehńmy so“ str. 42—45.
[21] „Kónc sćeŕpnosće“ str. 48; [22] „Serbska twjerdosć“ str. 15.

Serbske mjezy.

Do koła wokoł' do nas praska morjo,
A z wichorom so třase serbska kupa.
Po mjezach jandźel Serbow płačo stupa,
Hdyž hrozne na mjezach je serbske horjo.

W tym wichorjenju na dych krótki khorjo
Lud zhubja móc; a z ruki pada tupa
Bróń, pót, hdyž w smjertnej bědźe čoło kupa —
Hdźe rjek, dno nam a žołmam bjezdno tworjo?!

Tam počerjenych leža hižo sepje —
A surowišo dźiwja žołma ćepje,
A straž na mjezach dźeń a bóle słabnje. —

---

[23] „Serbska zemja“ str. 5 — „Wukhowajće zemju serbsku!“ str. 49 — „Serbski hospodař“ str. 50.

[24] „Wostań doma“ str. 36 — „Wostań w Serbach“ str. 43.

[25] „Serbske přeswědčenje“ str. 6.

[26] „Wótčinske skutkowanje“ str. 7; „Wzdźěłanym Serbam“ str. 42; ‚Serbske cyrkwje“ 8; „Serbski fařař“ 13; „Serbski wučeř“ 14; „Serbske šule“ 62; „Studowacej młodźinje“ 10; „Serbske towařstwa“ 24; „Drobne wótčinstwo“ 25; — Sonetty wo mjenowanych serbskich wótčinach str. 26—31.

[27] „Naša wina“ 63; „Naša wulka wina“ 64; „Bjez wutroby“, „Serbska zymnosć“; „Serbska bojazliwosć“, „Serbska roztorhanosć“, „Serbske pjenjezy“ 57—61; „Němcowarjam“, „Serbske podtykowanje“, „Serbske wopičenje“ 65—67.

Hój! Z potom, ze krwju, z dušu twjerdźmy mjezu,
Prjedy hač so haćenja do morja zwjezu,
A smjertna žołma wyše hłowy hrabnje! (Str. 39.)

Před tutymaj dwěmaj zběrkomaj basni wótčinskeje tendency wuda Ćišinski dwě knizy intimnišeje poesije, wosobinskeho začuwanja, wosobinskeho zhladowanja na swět a na žiwjenje. Stej to knizy: „Ze žiwjenja“ (1899) a „Z křidłom worjolskim“ (1904),[28] kotrejž z poesije Ćišinskeho podobnje so wuznamjenujetej, kaž „Kniha sonettow“ a „Přiroda a wutroba“, haj hišće bóle.

Kniha „Ze žiwjenja“ je do wěsteje měry přiwuzna zběrcy: „Přiroda a wutroba“ — ale je hłubša a jěriša, do kelucha padny mnoha kapka hórkeje žiwjenskeje mudrosće a z njej tež mnoha kapka ironije a satiry. Njesměrnosć morja (we wotdźělu: „Na Sewjernym Morju“) hoji ćeŕpjaceho basnika, změrnuje jeho rozbolenu dušu z pěsnju wěčnosće a wuči jeho, hladać ze zacpěćom na čłowjeske wopačnosće a maličkosće. Jeho powaha zjewja so połnje w druhim a třećim wotdźělu knihi („Z ćmowych khwilow“, „W zymicy“), z nich čujemy, zo je basnik wjele ćeŕpjeł, tola z dobom widźimy, zo je wostał njezničeny, njeponiženy, ale nawopak posylnjeny a wobkrućeny we swojim přeswědčenju. Kharakteristiska z tuteje winy je jeho glossa k epigrammej: „Stupać w taktu, kaž so piska . . . .“ a wosebje baseń: „Wosudo pjeŕ!“ Njech je ći wosud wšitko storhał, štož słaby sebi haji, njech stojiš khudy a nahi: ducha hač dotal zabił njeje žadyn kat, žadyn mócnaŕ njeje zničił, štož je Boža waha přisudźiła. Přetraješ bój a wuńdźeš dobyćeŕ! Wosudźe, bij, wosudźe, bjeŕ! — Cyłe ćeŕpjenje duše, wšitke boje, bolosće, swoju njepřewinjenosć a sylnosć je wuprajił w cyklu „W zymicy“, kotryž wobsahuje basnje, jeničke swojeje družiny w serbskej literaturje. Khory, kotryž w zymicy fantasujo wotwaluje wšitke swoje ćeŕpjenja a bolosće, njeje nichtó druhi, hač basnik sam. A što słyšimy ze rta ćeŕpjaceho? Krute: „Njepoddam so!“ (Str. 69.) Tuta njezhibnjomna twjerdosć, tuta njeponižena hordosć je jemu diktowała zběrku „Z křidłom worjołskim“, knihu stopnjowaneje ironije a sarkasma, ale tež bolostneho přemyslenja a pytanja pokoja. Wojowanje přećiwo wšelakim putam, přećiwo kajkimžkuli kompromisam, bój přećiwo wšědnosći a prócowanje za wysokim hordym zlětom, za najlěpše zjewjenje swojeje individuality — to je wobsah tuteje knihi Ćišinskeho, w kotrejž so ze wšitkich jeho knihi najsylnišo zjewja jeho basniski a ludowy kharakter. Słyšimy tudy podobnu hudźbu, kaž w knizy „Ze žiwjenja“ — jenož zo je basnik wućahnył najsylniše registry. K wuprajenju toho, štož we nim so wari a štož začuwa, njeboji so žadneho wuraza, njemiłostnje mjeta błyski, z kotrymiž bije tu wšědne čłowjeske wopačnosće, tam wěste hłowy swojich přećiwnikow.

---

[28] Wobě wuńdźeštej w Budyšinje z nakładom dra. E. Muki.

Basnje kaž „Pozdźe“, „Kolo časow“, a wosebje „Dźiwne psy“ a „Dźiwna swjatosć“ njenamakaju swojeho runjeća w cyłej serbskej poesiji.

Z wotdychom mjez woběmaj knihomaj, wobćeženymaj přez reflex a to přez hórkosć a hněw, je zběrka balladow a romancow „Krew a kraj“ (1900). Wuda ju, jako by chcył z nowa připomnić, zo nochce być jenož basnik intelligency. Wólba maćizny a wašnje jeje wobdźěłanja pokazuje jeho wotpohlad, přibližeć so ludej, tak kaž je to było w přiwuznym wotdźělu „Formow“. Zetkawamy so tu též z podobnej maćiznu, kaž tam, rozmnoženej jenož hišće docyla přez motivy z dawnych łužiskoserbskich a połobskoslowjanskich časow. Mjez woběmaj najindiwidualnišimaj knihomaj Ćišinskeho, zběrkomaj „Ze žiwjenja“ a „Z křidłom worjolskim“, poda so wulke přemjenjenje w jeho žiwjenju, kotrež wuswětluje wótriši, hněwa połniši, bóle přimacy hłós druheje knihi. Na kóncu lěta 1901 skónči so Bartowe kapłanstwo; wot decembra toho lěta namakamy jeho z fararjom w městačku Radebergu, nic předaloko wot wjećornych mjezow łužiskoserbskeje zemje. Po 18 lětach potajkim dósta faru, ale nic na dołho — hižo w nalěću 1903 dźěše do pensije. To wujasnja rozhorjenosć mnohich basni zběrki: „Z křidłom worjolskim.“ Ale pensionowanje, kotrež so basnikej z wulkej křiwdu zdaše, bu jeho dźěławosći wužitne: „Bart mortwy je, nětk Ćišinski budź žiwy!“ — zawoła sam we swojej pozdźišej basni: „Na wuměnk“.[29] Přenje, štož sebi po tajkim nahłym skónčenju swojeho zastojnskeho skutkowanja praji, běše: „Domoj, domoj!“ Pensionowanje wotewri jemu po telkolětnej, dołhej odyssejadźe šćežku k wróćenju do domizny! Bjez wšeho zadźeržowanja přesydli so do swojeje ródneje wsy a tu (wot l. 1906 we susodnych Pančicach) bě žiwy ze swojim ludom a z přirodu — tu při žórłach swojeje poesije. Wliw tutoho žiwjenskeho měra a přiměrjenych wokolnosćow hišće w času połneje mocy a energije, zjewja so w jeho tworjenju nanajbóle. Hnydom w přichodnym lěće po nahłym žiwjenskim přemjenjenju wuda dwě zběrcy[30]: najsylnišu snadź swoju knihu „Z křidłom worjołskim“ a wohnjowu zběrku „Z juskom wótčinskim“. Za nimi sćěhowaše w l. 1905 kniha sonettow: „Wysk a stysk“, kotraž by měła być přiručna kniha kóždeho łužiskeho Serba, a w l. 1906 k pjećdźesatym narodninam basnikowym wuńdźe kniha „Za ćichim“.[31]

---

[29] Zběrka „Za Ćichim“, str. 39.

Prawa jubilejna kniha, mohł rjec symfonija wšitkeho, štož hdy je hibało basnikowe mysle a nětko so wróća w nowym zhłubšenju a zharmonisowanju. Wšo wuklinčuje na połny harmoniski akkord změrowanja, powšitkowneho porozymjenja a wodaća! Ze wšeho je jasne, zo je basnik dócpěł wjeŕšk hory a wottud z jasnym wóčkom wšo derje a měrnje přewidźi, zańdźenosć, přitomne žiwjenje a přichod. A k wšitkomu towaŕši so hłuboka wěra; husćišo hač w někotrejžkuli prjedawšej knizy klinči słowo Bože — cyle po powazy serbskeho ludu, z kotrehož je basnik wušoł a ke kotremuž je so zaso wróćił, luda, kotrehož žiwjeńske nahlady su nanajlěpje wurunane a kotryž korjeni w njepowalnej wěrje. Kharakteristiski za knihu a za basnika je prolog, z kotrymž Ćišinski mohł rjec čini revisiju swojeho žiwjenja. Twjerde je było za njeho žiwjenje, zmoha ćisny jeho na cuzy brjoh, jeho, kiž so horješe za serbske zbožo a žedźeše, dźěłać na serbskej zemi zo je so mało přiwučił pokłonam a docyła nic lišćenju, tuž njeje měł w žiwjenju zboža. Ale po dołhim ćeŕpjenju je sebi dobył wróćenje domoj — do Tuskula, a wotbyće zrudneje dopomnjeńki, přetož dźěła je hišće wjele!

Začuća, kotrychž najpołniši wuraz w jeho dotalnym tworjenju běše zběrka „Přiroda a wutroba“ wróćeju so zaso w prěnim wotdźělu jubilejneje knihi („We słódkich khwilach“), ale hišće bóle wučisćene, bóle wujasnjene a wurunane. Z nich wěje dospołny pokoj jednoreje, ćicheje přirody łužiskeho kraja, zbožo přikhadźaceho nalěća, radosć a wjesele lětnjeho dnja, spokojnosć žnjow a radosć hód. Baseń: „K jutrownej nocy“ luboznje wopisuje naivnosć ludoweho zapřijeća njebjes a přirody, a basnje „Tužne połdnjo“, „Wěčny pokoj“, cyklus „W Lipju“[32] a dr. dychaju direktnje zbožo, měr a zjednanje. Tuto měrne, słónčne, pokojne zhladowanje na wšo, na přirodu, na žiwjenje a jeho kónc, móžemy derje kharakterisować z basnju „Hdyž wutroba so dowupali . . .“ (str. 32), nic runje nowej po mysličkach, ale lubej přez přewjedźenje:

---

[30]) Wobě w „Časop. Maćicy Serbskeje“ a bórzy tež w samostatnych knihach z nakładom dra. E. Muki.

[31]) W Budyšinje, z nakładom dra. E. Muki.

Hdyž za hory je wotpočować
So sprócne słónco lehnyło,
Błyšć widźu po mróčelach płować,
Kiž mrějo do nich dychnyło.

A jako róže w južnym kraju
So zabłyskuja mróčele,
A zakćěwaju, překćěwaju
We wšitkich barbach tučele . . .

So donahladać móžno njeje
Na zahrody te róžowe . . .
A mjelčo wutroba sej přeje,
Hdyž mysle du mi rowowe:

Hdyž wutroba so dowupali,
Kćěć hišće chcył a dychać dych,
— Hdyž row su dawno zamjetali —
Kaž róže zerjow wječornych!

Druhi wotdźěl. „Duch a swět“, wróća so po formje ke „Knizy sonettow“ a po mysličkowym wobsahu ke kniham „Ze žiwjenja“ a „Z křidłom worjołskim“, z dźěla tež k „Serbskim zynkam“. Zaso šwika tu ludowe błaznosće a wopačnosće, zjednoćene ze žedźenjom a honjenjom po karjerje — a staja přećiwo nim prawdu a čistotu powahi. A dale w horstcy sonettow staja Serbam na woči počinki a wótčinske winowatosće, ješwarnosć wotpadnistwa a hrěšnosć wótčinskeje liwkosće abo frazowpołneho wótčinstwa bjez skutkow. Preč z prózdnym, jebacym mudrowanjom, nuzno je dźěłać, kaž dźěła rólnik na swojej roli; štóž chce Serbowstwo zakhować, ale nochce za nje porsta hibnyć, njeje Serb; štóž chce Serbowstwo zběhnyć, dyrbi so ze skutkami wo to prócować, přetož žiwjenje je — positivne dźěło (str. 67).

Po tutym wotdźělu, bóle objektivnym, sćěhuje subjektivniši dźěl „Tuskulum“. Ze zwonkownej stronu přizamkuje so k „Formam“ podawajo něšto sestinow, znutřkownje zwisuje z prěnim wotdźělom knihi. „Domoj, domoj, wudychana duša“ woła basnik w prěnjej štučcy — a z cyłeho cykla dycha měr, kotryž pije wujachlena duša z połnym srěbanjom z ródneho kraja. Ale tež w tutych intimnych khwilach, w kotrychž wot swojeje ródneje zemje lěkowacy napoj přijima, njezapomina swojeje missije. Njemóže zabyć — był by njedźakowny. Wšak tudy před nim leži jeho ródny kraj z ćichimi wjeskami, wšak je wotsal sam wušoł spod słomjaneje třěchi. A tak wróća so při přirodnych a intimnych začućach stajnje zaso w myslach k swojemu krajej a ludej. Wyše hač hrody waži sebi khěžki, w kotrychž před sto lětami stoješe a nětko hišće stoji wołtaŕ serbskeje lubosće, hdźež so serbski duch khowaše před njewjedrom a nětkole na straži stoji, zo by cuzy njemohł přez proh. Tu modli so pod křižom, zo by jeho lud wudźeržał w ćežkotach, zo by mohł zaspěwać radostnje alleluja! Tu spěwa pěseń radosće widźo serbskeho žnjeńca, złote jadro serbskeho ludu. Tu, zdaleny wot swěta, blizki přirodźe a tym, kotřiž su w njej zbožowni, je wón spóznał, zo je k zbožu trjeba: „Wodać wšěm a zabyć wšo, štož soni wjeć, wěř, njebjo we sebi to kryje“ (str. 96).

---

[32] „Lipjo“ — dólčk wot Kukowa k Swinaŕni, wosrjedź kotrehož leži klóšter „Marijina Hwězda“.

Ke knizy „Krew a kraj“ wróća so sćěhowacy wotdźěl „W stopach časow“, rjada balladow z powšitkownych stawiznow luda, ze stawiznow łužiskoserbskich a z narodnych powědančkow.

Ćišinski skónči swoju dotalnu dźěławosć w knizy „Za ćichim“, mohł rjec z přehladnej revisiju cyłeho swojeho dźěła, přeběhajo hišće jónu po jeho klaviaturje wot hłosa najhłubšeho k najwyššemu w połnej harmoniji. Radosć je, čitać tute štrofy krasneje rěče a formy, krasneho posudźowanja swěta.

Hdźe so nětko wobroći swojorazny tutón talent? To je prašenje, kotrež přikhadźa bjezdźak na mysle při přehladowanju jeho dotalneho dźěła. Nakhilnosć k ludu, ke korjenjej narodneho žiwjenja serbskeho, je njedwělomna. Za swoju lyriku a drobnu epiku je Ćišinski hižo wjele wzał ze serbskeje duše a ze serbskeho žiwjenja. Ale wróći so hišće k šěršej epicy, w kotrejž je so spytał na započatku swojeje literarneje drohi? Napiše-li někajki wjetši narodny epos, w kotrymž by podał cyły běh narodneho žiwjenja z ćichym kuzłom serbskeje wsy a cyłu wulkosć wojowanjow a prócowanjow wědomych worštow wo zakhowanje małeje serbskeje kupy? Ćežko prajić. Z dotalneje basnikoweje dźěławosće ničo na to njepokazuje, hač runje młoduški pospyt „Nawoženja“. Z cyłej swojej žadosću je Ćišinski wuprajeny lyrikaŕ — ale „Nawoženja“ pokazuje, zo njeje njemóžne, zo by so basnik na wjeŕšku swojeho rozwića wobroćił tež k wjetšej epicy, kotraž hakle by jeho město w swětowej poesiji wobtwjerdźiła.

A hišće jene prašenje tu nastawa: kajki wliw je naš basnik měł na serbske basnistwo swojeho časa, kotrehož dźěło woznamjenja wjeŕšk dotalneje łužiskoserbskeje poesije docyła?

Ani na tuto prašenje njemóžemy positivnje a na spokojace wašnje wotmołwić. Budźemy to widźeć z přehlada nowišeje hornjołužiskeje poesije.

Dodawk někotrych žiwjenjopisnych přispomnjenjow.

Za čas swojich studijow w Prazy zezna so Bart tež z někotrymi tehdyšimi młódšimi čěskimi literatami, wosebje z koła časopisa „Ruchu“: z Fr. Chalupu, Fr. Kwapilom a dr. Pisaše tež do čěskich časopisow wo łužiskich wěcach, wosebje mjenuju dobry dopis „Národní snahy studenstva lužisko-serbského“, wozjewjeny w „Ruchu“ l. 1881. Za studentske lěta redigowaše „Lipu Serbsku“ (lětn. III.—V.) jara wobwjertliwje a tak, zo to zbudźowaše pohóršenje pola staršich, kotřiž njemóžachu dóńć na tak powyšene stejnišćo jako Smoleŕ, kotryž sam „Lipu“ ze swojim nakładom wudawaše a podpisowaše jako zamołwity redaktor. „Lipa“ je połna přinoškow Bartowych, nic jenož rjadkowanych, ale tež prosaiskich, belletristiskich a wšelakich studijow, referatow a pod. Z nich wostachu njedokónčene „Stawizny serbskeho studentstwa“ (V. str. 42, 50, 57). Jara zajimawe a za Bartowu powahu kharakteristiske su časowe dopisy, w kotrychž so hižo pokazuja myslički přichodneho autora knihow „Serbske zynki“, „Z wyskom wótčinskim“, „Wysk a stysk“ a dr. Přispominam tu wosebje jeho „Swjedźeńsku rěč na pjatej hłownej skhadźowancy serbskeje studowaceje młodźiny“ (III, 80), „Myslički wo wulkim serbskim spěwanskim swjedźenju“ (w oktobru 1879; IV, 5), „Swjedźeńska rěč na šěstej hłownej skhadźowancy“ (IV, 65). Čitajo tute wohnjowe rěče a myslički młoduškeho Barta, móžemy sebi předstajić, kak skutkuje nětko na lud jeho žiwe słowo, z kotrymž wot swojeho nawróćenja do domizny při kóždej přiležnosći wohniwje k njemu rěči. „Lipa Serbska“ zjednoći so po pjećich lětnikach

3*

ze starym lèdom hišće so žiwjacym „Łužičanom“, a tak da pokhad nowemu časopisej, dotal wukhadźacej „Łužicy“. Za čas swojeho skutkowanja w Kamjenicach přełožeše pilnje z čèskeje literatury, štož zawèsće njewosta bjez wliwa na jeho poesiju, podobnje jako studium čèskich basnikow za studentske časy. Tak namakamy w lètnikach „Łužicy“ (1899—1900) wosebje wjele přełožkow z Vrchlického, dale ze Svatopluka Čecha, Jana Nerudy, A. Heyduka, B. Mayera a J. Rokyty. — W poslednich lètach napisa dwè rozprawje wo serbskej literaturje k powučenju cuzby. Prènja wuńdźe nèmski pod pseudonymom J. B. Kukowski w I. zwjazku „Sbornika po slavjanověděniju“, wudawanym wot Pètrohródskeje Akademije Nauk, a tež we wosebitym wotćišću: „Die Literatur der Lausitzer Serben zu Anfang des XX. Jahrhunderts.“ Pètrohród 1904. Druha w južnoserbskim přełožku ćišćana w „Letopisu Matice Srpske“ a z njeho we wotćišću: Јакуб Барт-Ћишински, „Развој литературе Лужичких Срба са особитим обзиром на њено садашње стање.“ Nowy Sad. 1905. — Wo Ćišinskim sym pisal w Ottowym „Slovníku Naučným“ pod hesłom Bart, hdźež sym tež z krótka naćisnył jeho kharakteristiku, při kotrejž móžu hač do nètka wostać; w „Lumíru“, 1888, str. 252, dale tež tam l. 1899 we studiji „wo nètčišej łužiskej literaturje“, kiž pozdźišo přeńdźe do knižki „Wšelake listy (łopjena) wo Łužicy“ (Matice lidu 1894), we „Svètozoru“ 1893, str. 574, we „Zlaté Praze“ 1900, str. 376, we „Slov. Přehledu“ w lètnych přehladach łužisko-serbskeje literatury“ a druhdźe; prènja wobšèrniša studija wo Ćišinskim z cyła je w mojim „Wubjerku basni“ (wudatym w mèrcu 1906). — We łužiskej literaturje (nimo pomjenowaneho Mukoweho zawoda k „Serbskim Zynkam“) je krótki žiwjenjopisk we „Łužicy“ 1898, str. 34, dlèjša spomnjeńka wot M. Andrickeho w tym samym časopisu 1900, str. 86, najnowšo pak wot samsneho spisowaćela wobšèrniša rozprawa „Jakub Ćišinski“ w 2. zeš. „Časopisa Maćicy Serbskeje“ lèta 1906. Wuńdźe tež we wosebitym wotćišću jako 4. čisło zbèrki „Serbska ludowa knihownja“. — W khorwatskej literaturje je pisał wo Ćišinskim Josip Milaković w zahinjenej „Nadźe“, w najnowšim času pak wozjewi we „Savremeniku“ (nov. 1906) rjanu studiju „Jakub Bart-Ćišinski“. Tež je na poradźene wašnje přełožił něšto jeho basni. — W pólskej literaturje je najposledy Ćišinskemu poswjećił jubilejny nastawk Henryk z Ułaszyn w měsačniku „Świat Słowiański“ (dec. 1906); je ju tež wudał we wosebitym wotćišću: „Jakub Ciszyński, poeta łużycki.“ (Krakow.) W prjedawšich časach pisaše wo Ćišinskim pilnje Melanija Parczewska, kotraž je tež z jeho basni přełožowała mnoho a dokładnje. — Tež jeje bratr Alfons Parczewski, jedyn z najlěpšich znajerjow a přećelow Łužicy, je wo nim pisał. — Mjez tym je nam bohužel naš basnik Jakub Ćišinski ze smjerću wotešoł 16. okt. 1909. (Dalše přinjese jeho nekrolog w 2. zeš. tutoho lětnika.)

VIII.

Z počatka wósomdźesatych lět nasta w hornjołužiskej literaturje žiwe hibanje, we wěstej měrje podobne hibanju na započatku štyrcetych lět. Młoda generacija, kotraž wosebje do žiwjenja a literatury w połojcy sedomdźesatych lět stupi hłownje z „Lipu Serbskej“, z počatkom wósomdźesatych lět dobyćeŕscy prěnistwa dosta, stary „Łužičan“ přeńdźe z „Lipu Serbskej“ do noweho měsačnika „Łužicy“ (1882), kotrehož wjedźenje je w rukach „młodych“, hačrunjež tež stari we nim sobuskutkuja. K młodym přistupuje tu najmłodša, nowa generacija wósomdźesatych lět: Jan Gólč (1882), Jan Wałtaŕ (1883), Mikławš Žur, Matej Handrik, Jurij Kral, Jakub Šewčik, Moric Domaška (1884), Adolf Sommer (Žemr. 1885), Jakub Nowak-Horjanski. Jakub Nowak-Kašečanski, Mikławš Zahrjeńk (1886), Michał Wjesela (1887) a dr. W lěće 1883 započachu wukhadźeć „Zhromadźene spisy H. Zejlerja“ z nakładom studenstwa a pod redakciju Arn. Muki; to same lěto wukhadźa Rězakowy přełožk „Babički“ B. Němcoweje („Naša wowka“). W lěće 1884 wuńdźe Ćišinskeho „Kniha sonettow“, Boguslawskeho a Hórnikowa „Historija serbskeho naroda“; w Časopisu Maćicy Serbskeje počina wukhadźeć Mukowa „Statistika Serbow“ (wudata potom we samostatnej knizy l. 1886), rjad literarnych podawkow podobneho wuznama, kajkiž měještu na započatku štyrcetych lět Smolerjowe a Jórdanowe publikacije.

W połojcy wósomdźesatych lět zjednoći so najmłódša generacija wokoło wosebiteho časopisa „Łužiskeho Serba“, kotryž wukhadźeše w lětach 1885—86 pod redakciju M. Žura. Dopisowachu tu wosebje sobustawy Pražskeje „Serbowki“: Žur, Šewčik, Wjesela, wobaj Nowakaj, Michał Cyž, Jurij Kral a Zahorski (M. Zahrjeńk) — hakle do někotrych poslednich čisłow pisaše tež student evang. theol. Jan Gólč (a zastupi nadobo do redakcije). „Łužiski Serb“ drje njeměješe telko wuznamu jako „Lipa Serbska“, tola běše ze zwjeselacym zjewom žiwjenja noweje generacije, wosebje přez powědańčkowy dźěl (J. Nowak-Kašečanski).

Serbskej poesiji tuto nowe hibanje mało přinjese. Jeničkej dwě mjenje z tehdyšeje najmłódšeje basniskeje generacije so wuznamjenjatej — a z njeju hišće jene přisłuša Němcej, druhe pak wotstupuje zahe z łužiskeje poesije. Staj to Karl Jan Wałtař a Jakub Šewčik.

Hewak pokaza so jenož něšto jednotliwych pospytow, mjenje bóle bjezwuznamnych. We „Łužicy“ namakamy něšto pospytow H. Holaka a A. Lapsyka[1], Marije Wjelic[2], pseudonymow J. Jěžika, Serbina a dr., we „Łužiskim Serbu“ pospyty Michała Cyža a Zahorskeho (M. Zahrjeńka)[3]. Wuznamniše pospyty podachu we „Łužicy“ Matej Handrik[4] a pseudonym Hrodźišćan[5], we „Łužiskim Serbu“ M. Wjesela[6] — ale ani tući njewostachu na basniskej dróžy; wustachu při prěnich pospytach. Hrodźišćan a Wjesela so docyła potom z literatury zhubitej, Handrik wuznamjenješe so po lětach we serbskej folkloristicy a filologiji. Z přispomnjenych pospytow pokazuja jenož Handrikowe a Wjeselowe rjadki wliw Ćišinskeho, wosebje w formje — zbytni płuwaju we wodźe stareje šule. Wšak hodźi so to derje wuswětlić. Ćišinski běše hakle při započatku swojeje krasneje dróhi, hdyž stoješe tola stara šula dotal w literaturje na wjeřšku. Wukhadźachu runje „Zhromadźene spisy Zejlerjowe“ a „Łužica“ běše połna přinoškow Radyserbowych, Šymanowych a dr. Ludowosć běše dotal nadknježace hesło tež w poesiji; „njeserbski“ abo z najmjeńša njeludowy poměr Ćišinskeho běše njepopularny, wuwołany bórzy za škódliwy, z najmjeńša za njewitane, ćežko přistupne kuriosum, kotrehož při poměrach a wobstejnosćach serbskeje literatury njeje radno naslědować.

---

[1] Wobaj běštaj tehdy pismostajerjej (jich pospyty su w lětnikach 1884—85).

[2] Mařka Wjelic (Wjelowa) běše dźowka J. Radyserba-Wjele, wumrě w l. 1882. Pospyty su wotćišćane we „Łužicy“ hakle po jeje smjerći.

[3] Lěpše jeho rjadkowane pospyty wostachu w rukopisach a su hakle wušłe w „Jubilejnych spisach Serbowki“ 1^1, 55; 1^2, 101.

[4] Dobru odu „Wječor“ w l. 1885, str. 55, podpisanu z pismikami „H. z J.“, štož je zawěsće „Handrik z Jamnoho“ (Jamno w prusk. Hor. Łužicy je rodźišćo Handrikowe).

[5] „Madlenka a worješina“ (1886, str. 5); „Tři ptačatka“ (ib. 25), dobre wothłosy narodnych pěsnjow.

[6] „Nazymske wětry“, lětnik II, str. 85.

Jenički naslědnik Ćišinskeho je Jan Wałtař (poprawom Walter). Filosofiscy zdźěłany Němc, z klassiskej a romantiskej poesiju swojeho naroda wukubłany młody kandidat evangelskeje theologije, přiswojiwši sebi hornjołužišćinu a rozhladawši so we łužiskoserbskej poesiji, spózna hnydom z wótrym wóčkom, što w njej docpěwa najwyššich městnow, ma najšěrši wobzor a najbóle wuhładkowanu formu. Hačrunjež běchu jemu basnicy evangelskeje Łužicy bliži po swojim pokhadźe, po maćiznje a z wotpohladom swojich dźěłow, wuzwoli sebi tola katholskeho basnika Ćišinskeho za přikład, dokelž bě sam w duši modernišo čujacy poeta. Sam so k tomu wuznawa w basni „Ćišinskemu“ (Łužica 1884, str. 59):

„Zynk twojej harfy tužny, lubozny
a zrudny, cuni je mi derje znaty:
ja rozumju te spěwy zrudoby! — —
Mój basnjerjo, dźak, dźak budź tebi daty!

Z tuteje strofy a z cyłeje Wałtarjoweje poesije je widźeć, zo je jeho Ćišinski k sebi sćahnył, kaž so tehdy pokaza a kaž žadaše, ze swojim pseudonymom woznamjenić, mjenujcy kaž basnik „Knihi sonettow“, wosebje jeho wotdźěla „W ćichej samoće“.[7])

Mjeno Wałtarjowe zjewi so prěni raz we „Łužicy“ 1883 (str. 24) w referaće młoduškeho pólskeho filologa Jana Hanusza. Wałtař běše tehdy w Lipsku na studijach a wopytowaše tež tamniše pólske akademiske towařstwo. Při jenej tajkej zhromadźiznje zimprowisowa pólskemu narodej rjadkowany postrow, kotryž Hanusz we swojim referaće cituje („Mój pólski ludo . . .“). Hižo tu ma so Wałtař za Serba, postrowjejo pólski narod: „bratře mojoh' ludu“.

---

7) Ćišinski sam mjenuje jeho swojeho šulerja we swojich rozprawach „Die Literatur der Lausitzer Serben“, str. 12, ale wo jeho dźěławosći so dale njewupraja — myslu, zo jara z njeprawom.

Sćěhowaše rjad „Serbskich idylkow“ pokazowacych w maćiznje, dikciji a w cyłej formje wliw studijow Ćišinskeho. Wałtaŕ pokazuje so w nich jako něžny sonjeŕ bohateho začuwanja, druhdy přemjehkeho, jako basnik přirody a lubosće, ćicheho styska, hnuća a žedźenja. Pódla toho pokazuje so hižo w prěnich tutych pospytach přikhilnosć k serbskemu ludej, haj direktnje zjewy serbskeho wótčinskeho začuwanja. W pjatej idylli na př. ma za najwjetšu česć słužić Serbstwu, njesć z nim zbože a njezbože (Łužica 1887, 21). Pozdźišo wupraji swoje serbske wuznaće w formalnje krasnych basnjach „Hymna“ (Łužica 1891, 9) a „Mój serbski ludo“ (ib. 1893, 65). W „Hymnje“ zjednoća khwalbu Božu z próstwu wo zakhowanje serbskeho luda, z refrenom:

Za twój lud serbski słyš to požadanje:
Zdźerž jón a daj ’mu twoje žohnowanje!

Wałtarjowe serbske wuznaće je najmócnišo wuprajene w basni „Mój serbski ludo“, njesene we swjatočnym, hymniskim hłosu a jako k přewodźenju pišćelow. Při mojej kolebcy njeklinčachu pěsnje „w słódkej serbšćinje“, běše njeznata mojej wutrobje krasna serbska zemja — a nětko sy moja domizna, a moje sy, stare Serbstwo, a wostanješ, doniž njenańdu tu poslednjeho městna. Chcych so podać na daloke Ranjo jako prědowaŕ božeho słowa — doniž njewuhladach prózdne wołtarje we Łužicy a žadosć stadłow, njeměјacych pastyrjow, doniž mi Bóh njeje pokazał: tu je twój nadawk! Jako nawoženja swoju njewěstu sym tebje nutrnje pytał, serbski ludo, do hłubin wutroby je mi napisał Bóh twoje mjeno. Na twoje mjeno pak mi so z wóčka roni hórka sylza, pohladam-li na twojich njeswěrnych synow, kotřiž su hanibnje wopušćili swoju mać a z njepřećelom trubja do swěta, zo je dawno twój row wukopany. Ale myla so:

Mój ludo. kruće dźerž, štož Bóh ći dał,
njezhub́ so sam, zo njeby wšitko zhubił!
Stej kruće, zo, štož Bóh je zakhował
přez wěki, njepřećel ći njeby rubił.

„Hymna“ a „Mój serbski ludo“ stej najdokonjanišej basni z Waltarjoweho pjera a słušatej tež k najlěpšim serbskim wótčinskim basnjam docyła. Tež do swojeje zběrki „Za dušu a wutrobu“[8] je jej přijał, hdźež prjedawše pospyty při tom přeńdźe.

To je njewulka zběrka a tola zawěsćuje Wałtarjej čestne městno w serbskej poesiji. Nimo rjadu basni z wjetša přiležnostnych we wótčinskim duchu a nimo duchownych spěwow wobsahuje něšto čisłow, kotrež pokazuja woprawdźity dar k něžnej krajinomolbje („Serbska hola“, „Kapri“), k idylli w narodnym duchu („Zrudne čakanje“) a k lohkej, woprawdźe spěwnej pěsni. „Wojaka božemje“ na př. klinči jako najspěwniša, zněžnjena Zejlerjowa pěseń. Škoda, zo njeda Wałtař tutomu darej połnje so rozwić, škoda, zo je docyła wotmjelknył. Wuswětluje drje to z dźěla sam w basni „Swojemu přećelej E. M.“ z pessimistiskimi słowami: „Štó by spěwał, hdyž nam spěwa zrudźace spěwy sama zańdźenosć.“ Z dalšeho wobsahu basnje je widźeć, zo je na njeho skutkowało apathiske popušćowanje serbskeho žiwjoła na narodnych mjezach (we Wóslinku). A hórki porok ćeče z jeho ćěsneje wutroby — porok zdźěłanym Serbam, kotřiž su w młodosći přisahali, poswjećić swoje mocy pozbudźenju serbskeho ludu a přezabe na to zabyli za swětnu česć a mamon. Jeho pěseń khodźi w žarowanskej drasće k starym pomnikam, — ale slubi, zo zaso radostnje zaklinči, zaswěći-li Serbstwu jasniši, nalětni přichod. Snadź nětko, hdyž na nowym městnje swojeho skutkowanja (w Njeswačidle) je přišoł do srjedźizny žiweho Serbowstwa, so rozjasni jeho pohlad na serbske žiwjenje — a snadź potom, kaž je to slubił, so z nowa přimnje wotpołoženeho pjera.[9]

---

[8] Wušła z postaranjom dr. E. Muki z nakładom Maćicy Serbskeje w Budyšinje 1897.

[9] Karl Jan Wałtař (Walter) narodźi so w Burkhardtswałdźe pola Drježdźan 2. januara 1860 a studowaše filosofiju a ev. theologiju w Lipsku. W dopisu „Kak je so stało, zo sym serbski nawuknył“ (Almanach k wopomnjeću dźesateje hłowneje skhadźowanki serbskeje studowaceje młodosće, 1884, str. 2) sam powěda, kak přińdźe do Łužicy a kak bu łužiskoserbski spisowaćel. Ćitaše jónu němski dopis wo łužiskich Serbach, skónčacy z pessimistiskej wěšćenku, zo najdlěje za pjećdźesać lět doklinči poslednje serbske prědowanje, poslednja serbska modlitwa, poslednja bajka serbskeje wowki, poslednje serbske słowo. Tyšno běše při tajkich słowach młodemu theologej, „začuch něšto kaž wichor, kaž swjaty hněw we wutrobje“, praji sam. A druhi dźeń dósta připadnje do rukow Imišowu brošurku wo njedostatku

Wałtaŕ je wuprajeny wučomc Ćišinskeho — wo Jakubu Šewčiku so to njehodźi prajić bjez wobmjezowanja. Jeho basnje słušeju po formje a słownym wurazu bóle hišće starej šuli. hakle pozdźišo maju bóle Bartowu formu. Tež předmjety jeho basni su z wjetša stare — k wosebitemu, z cyła individualnemu razej w poesiji so njeje dopředźěłał, hačrunjež to někotre jeho wěcy lubjachu. Druhe nadawki jeho zahe wot poesije wotwjedźechu — w serbskej literaturje wozjewjachu so jeho basnje wosebje w lětach 1884—86 (z wjetša we „Łužiskim Serbje“), pozdźišo pokaza so jenož dwójcy we „Łužicy“ (1891—92). Někotre prjedy njewotćišćane basnje namakamy hišće w „Jubilejnych spisach Serbowki“[10], tola to běše hakle w času, hdyž bě Šewčik hižo na druhich pućach a basnjenje z cyła zanjecha.

---

duchownych pola evangelskich Serbow (wěsće přednošk: „Die innere Mission unter den Wenden.“ 1881). A bjez zadźeržowanja napisa Imišej prašenje, hač je móžno, zo by rodźeny Němc při dobrej wobdarjenosći a woli nawuknył tak dospołnje serbski, zo by mohł mjez Serbami skutkować jako duchowny? Imiš jeho wšak přećelnje pozbudźi a přeprosy jeho na prózdniny k sebi do Hodźija, do swojeho ferialneho „serbskeho seminara“. To běše kónc julija 1881 — a kurs pola Imiša započa so 24. awgusta. Wałtaŕ započa bórzy łužiskoserbsku rěčnicu studować a spytowaše so we přełožowanju serbskeho teksta z Hórnikoweje „Čitanki“. Na kóncu prózdninskeho kursa w Hodźiju měješe hižo liturgisku bohosłužbu a katechesu w serbskej rěči, w přichodnym lěće pak přenje serbske prědowanje. Wjele wužitka — kaž wšitcy wobdźělerjo na Hodźijskich kursach — měješe tež wot česćeneje serbskeje wótčinki, knjenje Imišoweje. K jeje wopomnjeću je tež wěnowana jeho zběrka, podawaca na kóncu tež cyłk rjadkowanych dźěłow Emilije Imišoweje. W lěće 1885 bu Wałtaŕ w oktobru zastupnik fararja we Łazu, hdźež něhdy Zejleŕ skutkowaše, w juniju 1887 faraŕ we Wóslinku, hdźež bě jónu Imiš skutkował, a w novembru l. 1906 faraŕ w Njeswačidle.

[10] Jakub Šewčik narodźi so 6. sept. 1867 w Baćonju ze stareje, katholskeje swójby. Jeho staršej běštaj typiska hornjołužiska burska swójba, pobožnaj čłowjekaj njepowalnych zasadow. Tajki je tež syn. Studowaše najprjedy w preparandźe wučeŕskeho seminara w Budyšinje, w l. 1882—1892 na gymnasiju a universiće w Prazy. Na duchowneho bu wuswjećeny l. 1892, načož bu z katechetu w Budyšinje; w l. 1893 bu pomjenowany za kapłana expositu w Lubiju, hdźež běše z přěnim katholskim duchownym wot reformacije, l. 1895 bu hrodowy kapłan njeboćičkeje hrabinki Moniki ze Stolberg-Stolberg we Worklecach, l. 1896 powołany za tachantskeho prědarja do Budyšina a z dobom za katechetu wučeŕskeho seminara, gymnasija a realki.

Škoda. Někotre jeho wěcy, kaž hižo prajene, swědčachu wo wosebitym basniskim wobdarjenju. Swědčeše wo tom něžna, połna wěrneho začuća a tola na žadyn pad sentimentalna elegija „Maćeŕcyna smjerć“, wo tom swědčachu bojowne wótčinske strofy „Bratřa!“, „Hura, bratřa!“ Słyšimy z nich słowa mužne, razne, wótre, wurěče njećeŕpjacu namołwu k wojowanju:

„Wichoŕ howri — Njewidźiće,
kak tu z čołmom zakhadźeja
syćo žołmy ješćate?

Bratřa, bratřa, čomu spiće?
Wašu móc dźě wusměšeja
helske mocy sapate!

Tak budźi swojich krajanow w basni „Bratřa“ a namołwja jich: Stańće, nječakajće, je najwjetši čas, wotpołožić lěniwosć. Ćežki boj hižo howri, wotbiła je prawdy hodźina — Bóh je z nami, do prědka! Hišće rozsudnišo a raznišo klinči druha baseń: „Hura, bratřa!“ Słowo pada po słowje raznje, kóžde na swojim měsćnje!

„Hura, bratřa! do boja
Khorhoŵ serbska kiwa.
Hrózba mocy podwoja,
Mócnje žiła biwa:
  Hłowu horje, wutrobu,
  Tesak z nóžnow, za sobu!

Hura, bratřa! do prědka!
Zemja rži, so kwěka!
Boha mamy za swědka,
Złósć njech na nas škrěka:
  Hajmy prawdu, swoju česć!
  Radšo smjerć, hač kwaklu njesć!

Naše pjasće poraža, jenož wutrajnje „razy razne rubać“. A kedźbu na njepřećelske wuskoki: Njepřećel rad potajnje chce nam pjerjo skubać. Tohodla přisahajće: „Njech nas křiwje sudźa, njech nam hanja nana, mać, njech nas čerći krjudźa: Swěra, lubosć, přezjenosć wjazaja nas na wěčnosć!“

To su hesła, kajkež podobnje słyšimy we wótčinskich basnjach Ćišinskeho — ale Šewčikowe basnje njejsu napodobnjenje

---

W Budyšinje rozwi horliwu dźěławosć w Maćicy Serbskej, byrnjež by był podtłóčeny wot zastojnskich winowatosćow a njekruteje strowoty. Hłowna jeho zasłužba je zarjadowanje łužisko-serbskeho narodopisneho museja z materialom, zezběranym z jeho pomocu lěta 1896 za serbski wotdźěl Drježdźanskeje wustajeńcy. Šewčik je zarjadował a rozmnožił serbski musej w Maćičnym domje hač do lěta 1906. Wuda nabožniske spisy za lud: „Hnadowne Pražske Jězus-dźěćatko“ (Budyšin 1896) a „Křesćanska młodosć“; redigowaše 3. dźěl „Jubilejnych spisow Serbowki“ a w l. 1897—99 wjedźeše politiski dźěl „Katholskeho Posła“, kotrehož redakciju cyle přewza w l. 1906. Nětko je farań w sakskej Kamjenicy.

spěwow serbskeho Tyrteja, su prěnjotne, wupłodźene z wótčinskeje wutroby, z wosebiteje mužskeje individuality. Baseń „Bratřa“ bu napisana w l. 1886, to je hišće před „Formami“, w kotrychž so k prěnjemu razej pokazachu Ćišinskeho basnje mužneho naprećiwjenja, ale nic hišće pohonjowaceje bojowneje namołwy pozdźišich jeho zběrkow wótčinskeje poesije. Ani w časopisach njebě z přiwuznych basni Ćišinskeho ničo wotćišćane, tež nic hač do lěta 1891, hdyž nasta Šewčikowa baseń „Hura, bratřa!“ Razny, rozsudny hłós tutych a druhich jeho basni zaklinča tehdy z jeho wótčinskeje wutroby, z jeho wosebiteje mužneje individuality — a měješe-li něšto w tom poměru na njeho wliw, běchu to snadź basnje Sládkowe abo Čechowe, z kotrymiž móžeše so za čas swojich tehdyšich studijow w Prazy zeznać.

To je njedwělomne, zo je tón měł basniske powolanje, kiž je dokonjał „Maćeřcynu smjerć“ basnje „Bratřa“ a „Hura, bratřa!“ epigrammy „Bratrowstwo a swoboda“ a „Chceš-li wěrnosć prajić . .“ a někotre druhe basnje mjenje snadź hotowe, ale tola nic cyle započatkowne. Ale njeje njemóžno, zo so k basnjenju hišće jónu zaso wróći w połnych mužskich lětach, přetož jeho powaha běše mužna.

Posledni lětdźesatk XIX. lětstotka a započatk XX. lětstotka hač do nětčišeho njepřinjesechu hornjołužiskej poesiji žanoho noweho mjena, kotrež by so někak wuznamjenjało abo snadź dlěši čas so wudźeržało.

We spočatku dźewjećdźesatych lět wustupi něšto młodych hłowow, kotrež skoro wšitke su sebi w literaturje wuznamne městno zakhowałe; haj, jena samo da lětam dźewjećdźesatym swój raz, ale žana z nich njewuzwoli sebi za towaŕšku swojeho žiwjenja poesiju. Na čole noweje generacije dźewjećdźesatych lět steješe Mikławš Andricki, kotryž drje hižo lěta 1889 we „Łužicy“ pisaše, ale jeho zastup do literatury datuje wot lěta 1892. Nimo njeho pokazuje so w tym samym časopisu lěta 1891 Jakub Lorenc (pseud. Zalěski) a Michał Šewčik, lěta 1892 wustupuje k prěnjemu razej w „Katholskim Posłu“ Jurij Winger — ale wšitcy

---

[41]) Zajimawo je, zo su wšitcy katholscy a khowancy Pražskeho serbskeho seminara.

du nimo poesije. Lorenc a wosebje Wingeŕ dźěłataj na khudym polu łužisko-serbskeje bajki a novelle, M. Šewčik[11] pisaše stawizny serbskeho studentstwa; najwjacystronski Mikławš Andricki pospyta so pódla swojeje novellistiskeje, přełožeŕskeje a horliweje publicistiskeje dźěławosće, kotraž so najintensivnišo pokaza za čas jeho redaktorstwa „Łužicy“ w lětach 1896—1904, tež w poesiji, znajmjeńša z rjadkowanym přełožkom dlěšeje pokazki južnoserbskeje „Lazarice“ (1899) — tež J. Lorenc-Zalěski wozjewi rjadkowany pospyt, ale jenož jedyn.[12]

W lětach 1887—1897 prócowaše so Adolf Černý, zbudźić skedźbnosć młódšeje generacije k blizkemu, bohatemu kužołu poesije z nadobnymi přełožkami z čěskich basnikow, wozjewjenymi we „Łužicy“[13] a z wubjerkom z Hálkowych „Wječornych pěsni“[14] — ale podarmo. Ćišinski wudawaše swoje knihi, pódla njeho wutrajnje pisachu do „Łužicy“ starši basnicy Radyserb-Wjela a Šyman-Domaška, tu a tam tež Dučman a Fiedleŕ, z młódšich Wałtaŕ, mjez tym zo Šewčik wotmjelkny — ale z najmłódšich, z noweje generacije so nichtó njepokaza z basniskej missiju. Zjewi so jenož něšto jednotliwych pospytow, kaž něšto ptačich zaćiknjenjow při wocućacym nalěću — ale połne rozespěwanje njepřińdźe. Tak wuńdźe lěta 1890 we „Łužicy“ dobra lubostna pěseń: „Pój, pój, mój jandźelko“ (str. 12) podpisana z krótka Phil. Kr. Originalna forma, nowe, hišće njetrjebane rymy, dobra dikcija, wšitko přetrjechi proste započnjenje a zbudźeše nadźiju, zo so tu pokazuje dawno wočakowany talent, kotryž rozmnoži rědke rjadki łužisko-serbskich basnikow. Nadźija so njedopjelni — šifra Phil. Kr. so we „Łužicy“ wjacy njepokaza. Snadź je hišće baseń „Wot njeje list“ w tym samym lětniku (str. 57) podpisana ze šifru J. F. K. ze samsneho pjera wušła — dobra formalna dospołnosć a běžny lubozny předmjet basnje bychu wo tom swědčiłe. Snadź je skónčnje kedźbnosće hódna baseń „Hwězdny wječor“ (Łužica 1891, str. 68) podpisana ze šifru J. F. samsneho pokhoda. Je-li tomu tak, dyrbi so wobžarować, zo nastawacy talent so njeje rozwił, ale zapadnył. To płaći tež wo prěnjotnych basnjach: „Mi chce so dom“ (Łužica 1892, 25) a „Roń so sylza“ (tež tam, str. 33), w nich namakamy sylne stopy čitanja Ćišinskeho; šifry -la- a F. S., z kotrymiž běchu baseńki podpisane, so we „Łužicy“ wjacy njepokazachu. Hišće něšto anonymow a pseudonymow so jednotliwje w prěnjej połojcy dźewjećdźesatych lět zjewi, ale z bojaznym a započatnym hłosom, z čehož so njehodźeše ani sudźić wo wobdarjenosći.[15]

---

[11] Zemrě zahe, 26. febr. 1903.

[12] Wot njeho zawěsće wukhadźa tež baseń „Na załobskich rowach“ (Łuž. 1898, 61), podpisana J. Z.

[13] Z Havlíčka, Erbena, Nebeského, Douchy, Heyduka, Nerudy, Sw Čecha, Sládka, Quisa, Miřiovského, Vrchlického, B. Jelínka, J. Baše, Zeyera, Mokrého, Klášterského, Jar. Kvapila. Běchu to pokazki připrawjeneje anthologije, ke kotrychž wudaću hišće njeje došło.

[14] Serbska knihownja č. I. „Wječorne pěsnje“. Pěsnił W. Hálek. Z čěšćiny wubrał a přełožił A. Černý. Budyšin. Z nakładom wudawarja 1888.

Wokoło lěta 1900 zastupuje do literatury nowa generacija, kiž je wušła bjez wuwzaća z katholskeje Łužicy: Jan Bryl (Serbin), Jan Wjenka, Miklawš Hajna, Jan Andricki, R. Rachlowc (pseudonym za: F. Kral) — ale žadyn so njespytuje w poesiji. W l. 1902 přećišća „Łužica“ (str. 52) ze „Serbskeho hospodarja“ baseńku Madleny W—c „Dopomnjeńka na čěsku wójnu“, napisanu nic njewobrotnje a přida ji pozbudźowacu přispomnjeńku — ale podarmo; njeznata njeda ničo wjacy słyšeć. L. 1904 wuńdźe z dobom we „Łužicy“ prolog Jana Cyža k třicetej skhadźowancy serbskeho studentstwa, po kotrymž smy wočakowali dalše pospyty młodeho bohosłowca — ale hač dotal podarmo.

Zemrě Domaška, zemrě njesprócny Radyserb-Wjela (19. januara 1907), ze staršeje generacije zrědka z basnju so pokazowachu Dučman a Fiedleŕ, z młódšeje dawno hižo je wotmjelknył Šewčik, w poslednich lětach tež Waltaŕ, noweje basniskeje generacije po nich docyła njeje — a tak bě woprawdźe jeničkí dźěłacy a płódny basnik hornjołužiski hač do nětka Jakub Ćišinski ... bjez wuběhowarja a naslědnika ....

Jenož jedyn nowy rjadkowaŕ pokaza so w poslednim času pódla Ćišinskeho a wěsće pod jeho wliwom — ale nic nowy a młody čłowjek, ale muž pokročnych lět, hižo starši spisowaćel, znaty z druhich literarnych wěcow. Je to Matej Urban, evangelski farař na wotpočinku, wot kotrehož předloni wuńdźe zběrka „Wótčinske hrona“.[16])

---

[15] **Malink**: „Pózdne Kaće“ (Łuž. 1890, 94), „Kleskawa“ (1891, 15), **J. J.**: „Kralik nad worjołom“ (1891, 14), **A. J.**: „Hórke dźělenje“ (1891, 37), **Jš.**: „Što wutroba sej wuzwola“ (1894, 68), **Domanja**: „Nalětny spěw“ (1895, 51).

Jeho kniha běše woprawdźite překwapjenje — zo wukhadźeše wot staršeho autora, znateho dotal jenož přez nabožniske spisy, swoju dobru formu a mužnje wótčinski wobsah. Autor čerpa z pokładnicy narodneje a bibliskeje mudrosće, rěči raznje a z krótka po wašnju ludowych přisłowow, ale při tym tež šěroko z mnohimi wobrazami a wobrotami z pisma, je bóle z prědarjom, didaktom a myslerjom hač tworjacy poeta znutřkowneho, mócneho basniskeho hnuća — ale njedźiwajcy toho tola skutkuje na mnohich městnach sylnje a podawa originalne dźěło, kotremuž njeje móžno, swojorazneho ducha zaprěć, kotryž wějo klinčeć da rjadki pradawnych rhytmow kaž zwuki pišćelow. Po mysličkach su wšitke čisła Urbanoweje zběrki jenož varianty na napominanje: Serbja, dźeržće so swojeje rěče! Na ideowym wobsahu a na formje je widźeć, zo je Urbanowa kniha wurostła z Ćišinskeho poesije — ale Urbanowe strofy njejsu jenož wothłosy Ćišinskeho: zakładne tony a myslički su tesame, ale cyle wašnje wuprajenja je cyle druhe.

Wuznam Urbanoweje knihi by za serbsku literaturu hišće wjetši był, hdy by wukhadźała wot autora młodeho, noweho, započinaceho docyła z literarnej dźěławosću. Potom by wona mohła być zawdawk noweho rozwiwa serbskeje poesije, mjez tym zo je tak jenož zajimawy dozwuk časa wosebje hižo minjeneho abo znajmjeńša so kónčaceho. Njeje ničo přemjeniła na zrudnym faktu, zo wosebje wot wósomdźesatych lět, hdyž wustupištaj Waltař a Šewčik, hornjołužiska literatura nima basniskeho dorosta. Hišće zrudniši zjew je, zo wobej poslednjej literarnej (njepraju basniskej) hornjołužiskej generaciji stej wušłej jenož z katholskeje strony — na evangelskej stronje, kotraž twori hobrsku wjetšinu naroda, pak so wot wósomdźesatych lět docyła evangelski spisowaćel njeje zjewił.

---

[16]) Serbska ludowa knihownja. Wudawa Serbomił Tuchořski. Č. 3. Wótčinske hrona — akrostichiske, po Alkäiskej a Sapphiskej měrje — starym a młodym Serbam poswjećił M. U., farař em. w B. W Budyšinje 1905. Ćišćał a nakładł M. Smoleř.

Kak dołho budźe hišće trać tuta stagnacija?

Nadźijejmy so, zo nic dołho, dokelž by to tola było złe znamjo za cyłe narodne łužiskoserbske žiwjenje.

Nadźijejmy so, zo přińdźe nowa generacija, połna čerstwych mocow, połna dobywaŕstwa, zo padnje bojownje do literatury, wurazy wokna, wotewri přistup wótremu, čerstwemu powětru, zastróži snadź starych wótčincow, kaž je jich zastróžiła generacija sydomdźesatych lět abo snadź hišće hóŕšo — ale tola zakćěje serbskej literaturje zaso nowe žiwjenje.

* * *

K prašenju wo póhanskich kultnych městnach Hornjeje Łužicy.

Spisał *Jan August Jenč z Klukča.*

Předsłowo.

W Hornjej Łužicy Ćělc, Čorny Bóh a Běły Bóh płaćachu a dźensa hišće płaća za stare póhanske kultne městna. Wo nich je so wosebje w staršim, ale tež w nowišim času wot wšelakich spisowaćelow we wšelakich knihach a časopisach wšelake pisało, ale rozrisane to prašenje dotal hišće njebu; tuž njech je tež mi raz dowolene, zo wo nich tu napišu, štož wo nich wěm a što po swědomliwym přepytowanju wo nich sudźu.

A. Ćělc.

Hdyž běch šulski hólc, khodźach so z druhimi dźěćimi města Budyšina k „Obbguttej“ kupać. Puć wjedźeše ze Šuleŕskimi Wrotami přez Tašbark (Taschenberg) a bě přez 1 km. dołhi. Na kóncu puća, na kóncu „tachantskeho puća“ Sakskeje specialneje kharty, na półnócnej mjezy Budyšinskich ležownosćow, w měrnym dole, w kotrymž wodźička ze strowjaceje studnje („Gesundbrunnen“) wot praweje strony k Sprjewi běži, bě městno kupanja „Obbgutt“. Z Sprjewineje wody so dwaj kamjenjej pokazowaštaj, jedyn wulki a jedyn mały, „Wulka a Mała Kołpica“ mjenowane, snadź tohodla, dokelž so z dala runaštaj kołpjomaj na wodźe. Přirunaj z tym serbske ležownostne pomjenowanja: Kołp, Kołpski hat pola Kołpina a wjesne mjeno Kołpin, w Bězkowskim wokrjesu, kiž su po žiwych kołpjach mjenowane. Štóž so wot teju kołpjow abo kołpicow přejara zdali, móžeše so we hłubokej wodźe lohcy tepić. Dopominam so, zo bě so serbski hólčec z klóštrskeje wokolnosće, kiž w měsće tachantsku šulu wopytowaše, při kumpanju pola „Obbgutta" tepił. Dźěše a dźe wězo we wokolinje bajka, zo sebi wódny muž tam kóžde lěto swój wopor žada. Zo bě woprawdźity „Abgott" na lěwym brjozy Sprjewje, je mi tehdy njeznate wostało. Měješe drje doma Budyšinsku khroniku: „Die merkwürdigsten Schicksale der Oberlausitz und ihrer alten Hauptstadt Budissin von Böhland. 1831", tola tam wo „Abgottu" jenož tale sada stoješe: „Es soll der Götze Flinz keine eigentliche slavische Gottheit und in mehreren auch deutschen Gegenden verehrt worden sein." Nje dopominam so, zo budźechu tehdy Serbja w měsće Budyšinje mjeno „Abgott (Obbgutt)" do mjena „přibóh" přełožowali, prajachu serbscy jenož pola „Obguta". Hdyž běch pozdźišo w Drježdźanach a sobustaw towaŕstwa za Drježdźanske stawizny, so jako sobustaw towaŕstwa tež na wulěće do Budyšina wobdźělich. Wot tam nas znaty knihaŕnik Rösger na to městno wjedźeše, hdźež běše blizko Hownjowa na lěwej stronje Sprjewje na wysokim skalnym brjozy přibóh Flinc po wudawanju woprawdźe a zawěsće stał.

Wo Flincu je so wjele pisało. Za najlěpšu, najdospołnišu a najhłubje założenu mam študiju K. A. Jenča (Časopis 1869, str. 9 sć.). Wón na jeje kóncu doprědka swój dźak za „kóždy nowy dobytk přepytanja a dalekročenja a porjedźenja" (str. 41) wupraja. Z wulkim dźakom sym jeho dźěło čitał a pokazuju z wobdźiwanjom na njo. Ale najprjedy chcemy so zaběrać z prašenjom: Kak je Flinc k Sprjewi přišoł?

Flinc bu jako přibóh do Łužicy přenjeseny z Brunšwiga (Braunschweig). We wonym měsće bě w druhej połojcy 15. lětstotka delnjo-akski khronista Botho žiwy. Wón bě rodźeny z Wernigerody, hdźež jeho nan wokoło lěta 1450 dom a dwór na nětčišej torhojšćowej hasy napřećiwo něhdušemu knježemu dworej wobsedźeše. Khronista Botho je po zdaću bórzy po 1485 do Brunšwiga přićahnył; bjez dwěla bě wón tam z měšćanom. Wot njeho spisana khronika wot stworjenja swěta hać do lěta 1489 dosahaca mjenuje so sama „*Cronecken der Sassen*", je tež druhdy *Magdeburgische Chronik*, z wjetša pak swojich pisanych wobrazow a woponow dla *Bilderchronik (chronicon picturatum)* mjenowana. Na kóncu stoji dźeń 6. měrca 1492 z tym přispomnjenjom, zo je tuta khronika wot Pětra Schöffera z Gernsheima w Maincu ćišćana. Krótke pokračowanje hač do l. 1540 Bothowy krajan bispopski official Jan Kerkener w Brunšwigu spisa. Samuel Pomarius přełoži khroniku swobodnje do hornjosakskeje narěče a samsny Pomarius ju hač do l. 1588 dale wjedźeše a skónčnje wěsty Dresser hišće hač do l. 1596. Jako poprawny stawizniski spis ma Bothowa wobrazkowa khronika jenož podrjadownu ważnosć a ma so jenož z wulkej kedźbliwosću wužiwać. Wobkedźbowanja hódna pak je z tym, zo swědči wo stopnju tehdušeho stawizniskeho zapřijeća delnjoněmskeho měšćanstwa 15. lětstotka. a jako zažna płodźina knihićišćeřskeho wumjełstwa. W poslednim nastupanju su cyle nowe a spodźiwne initialne a versalne typy wosebje spomnjenja hódne. Z nowa ćišćana bu Bothowa khronika w Leibnicowych Script. Rerum Brunsv. 1711, Tom III., p. 277 sć., z pokračowanjom Kerkenera str. 423 sć., hdźež tež je str. 336 Flinc woznamjenjeny, jako normalny, strowy muž bjez brody, jenož z płašćom woblečeny, w prawicy kij dźeržo, na kotrymž je horka žiwje so palace płomjo naprawjene, z lěwicu róžk płašća přistojnje před płodźadło dźeržo, na lěwym ramjenju rujaceho lawa, kiž z lěwej pazoru na hłowje powažniwje wustupowaceho muža stoji. Wobrazej „Flynsa“ (str. 336. k lětu 1116) sćěhuja na str. 339, k lětu 1133 woznamjenjenja bohow „Prono“ a „Ridegast“ a bohowki „Sivve“.

Botho wosebje wuzběhuje, zo je „Flyns“ serbski přibóh („Affgott“) był, „in dem lande to Lusitze“. Piše mjenujcy we swojej delnjoněmskej khronicy „*Chronecken der Sassen*“, str. 245, k lětej 1116: „Serbjo, ći wotpadnychu wot wěry a postajichu zaso z nowa swojeho stareho přiboha, tón rěkaše Flinc, dokelž steješe na jenym flintowym (klepanym) kamjenju, bě po znamjenju kaž jedyn morwy z dołhim kwičom a měješe w rucy jedyn kij z palacym płomjenjom a na lěwym ramjenju jeneho pozběhnjeneho lawa, kiž dyrbješe jich zbudźić, hdyž woni wumrjechu. Duž ćehnješe wójwoda Lothar a biskop Adelgott w Magdeburgu a postorčištaj z nowa teho přiboha w kraju Łužicow, hdźež běchu lući Serbjo.“ (Přełožk K. A. Jenča w Časopisu Mać. Serbsk. 1869, str. 15, hdźež su tež Bothowe słowa w jeho rěči přidate.

Wuwostać njemóžeše, zo bu Bothowa powjesć wo łužiskim Flincu po času daloko a šěroko znata, wosebje tež we Łužicy. Prěni Łužičan, kiž wo Flincu pisaše a to wokoło lěta 1570, po tajkim po reformaciji, bě Krystof Manlius, wubjerny stawiznaŕ a myslow połny pěsnjeŕ, rodźeny 26. małeho róžka 1546 w Zhorjelcu, hdźež so jeho nan Krystof Mužik („Männchen“) jako sukelnik žiwješe, wučeny w Zhorjelcu a Wittenbergu, wumrjeł w Prazy 1575, hišće nic 30 lět stary. Manlius pod napismom: „*De idolo Lusatiorum dejecto Flyns*“ jara znamjenjawje powědać započina: „In chronico Saxonum sub anno 1116“; z tym wón na Bothona cyle jasnje pokazuje. Manlius rěči wo łužiskim Flincu w Christophori Manlii rerum lusaticarum libri II. cap. XXXII, k namakanju w: Hoffmanni scriptores rerum lusat. Lipsiae et Budissae 1719, tom. I. fol. 190. Na wobrazu Flinca pola Hoffmanna (1719) zjewja so Flinc přećelniwiši hač pola Leibnica (1711) a z lěwej ruku njedźerži kwič, ale dobroćiwje lěwu zadnju pazoru lawa, zo tón njeby z ramjenja spadnył.

W Bothowym času (1492) so kaž tež pozdźišo a hač na dźensniši dźeń z Łužicu nic jenož Delnja Łužica, ale tež Hornja Łužica z Budyšinom jako hłownym městom rozymješe. W Budyšinje a wokolnosći móžachu so tohodla tež tohorunja prašeć: „Je Bothowy Flinc pola nas stał?“ A štóž pyta, namaka. Na lěwym brjozy Sprjewje pola Hownjowa (snadź wot овьнъ = boran, Adj. овьнь, Miklosich, Etym. Wtb. str. 229) je skała, kiž so ze Sprjewje wuzběhuje nahle, prosto, ćělcojto (Pfuhl, str. 94). Serbja mjenowachu ju „ćělc“; je to derje radźene pomjenowanje; njewěm žanoho lěpšeho; je z najmjenša ludowemu začuću přiměrjene a kharakteristiske kaž „žaba“ za znate kamjenisko, kotrež sym pola Miłkec widźał. Mysli sebi tež na němske mjena horow a skałow „Ochsenkopf“ w Rudnych a Šmrěkowych Horach, „große a kleine Gans“ w Sakskej Šwicy a na te mnohe „Ziegenrücken“. Sprjewja rěka zwjetša pola pódlanow tam „Rěka“, němscy „das Fließ“, k ranju wot Hućiny namakaš na kharće „das alte Fließ“ a serbski pola ludu „Stara Rěka“. Mjeno „Ćělc“ ma podobnosć z mjenom „Flyns“, a hišće bóle z mjenom „Fließ“. Kak lohcy móžeše so Bothowy Flinc na „Ćèle am Fließ“ přenjesć! Tajkichle błudow maš z tysacami. Tu jenož jedyn přikład: W lèće 1830 wuńdźe pola C. S. Krausche w Kamjencu spis: „Die Götter Deutschlands.“ Na str. 55 so z mjena wsy „Khrósćicy“ wotwodźuje, zo je so w tutej wsy nèmski bóh z mjenom Groto čescował, wot kotrehož je wjes swoje mjeno dóstala. Tutón spisk ma być po swèdčenju titulneho łopjena mythologiski-archäologiski pospyt dra. J. G. Böhnischa, praktiskeho łazeńka, hojerja a babjenca, tež mèšćanskeho physika a wustawoweho lèkarja w Kamjencu, sobustawa Hornjołužiskeho Towaŕstwa Wèdomosćow w Zhorjelcu a Nèmskeho Towaŕstwa za rèč a starožitnosće w Lipsku, kralowskeho sakskeho civilneho zasłužbneho rjada ryćerja. Titul dale praji: „Wšitkim přećelam stawiznow a starožitnosćow nanajčesćownišo, wysokoważniwje a najpodwólnišo poswjećeny.“

Štó je najprènši Flinca na Ćèle pola Hownjowa přenjesł, je njeznate, tohorunja čas, hdy je so to stało. Manlius 1570 Flinca nad Sprjewju hišće njeznaje. Flinc Hownjowski so hakle w dalšim lètstotku zjewi, najprjedy w khronicy „Annales Budissinenses“. Tam rèka, zo je Flinc nad Sprjewju na wysokej, křemjenjanej wèži stał, na mèstnje tak sławnym w tutym kraju, zo chcyše čèska hrabinka tam mèsto założić, zo pak je při wobhladanju mèstna jara njepřistojnje „howno“ zawołała a za to mèsto Budyšin założiła, zo pak wot „howna“ wjesne mjeno Hownjow pokhadźa. Znaty Otto (Lexikon zwj. III, T—Z, str. 349) swèdči, zo je spisaćel tych Annales Bud. Jan Zeidler. Wón bè rodźeny l. 1593 w „čèskeho knjejstwa Hainspacha cyrkwinskej wsy Lobendawje“, hdźež bè jeho nan z poslèdnim evangelskim fararjom, študowaše w Budyšinje a Lipsku, bu 1624 pastor primarius tam. Jako primarius wón tež l. 1634 wulki wohen Budyšina widźeše a wumrè l. 1640.

W khronicy Annales Laubanenses so jedyn Flins pola Flinsberga nad Kwisom (Hwizdu) zjewi. Otto (Lexikon zwj. III., str. 549) podawa, zo je spisaćel tuteje khroniki Martin Zeidler. Tón pak bè rodźeny l. 1576 w Lubanju, hdźež bè jeho nan z mèšćanskim sudnikom, študowaše w Lubanju a Lipsku, bu l. 1627 z mèšćanostu w swojim narodnym mèsće Lubanju a wumrè

l. 1637 „nazhonjeny w prawiznaŕstwje, hudźbje, pěsnistwje a stawiznistwje“.

Wobaj spisowaćelej, Jan a Marćin Zeidler, běštaj žiwej a wumrještaj w 30lětnej wójnje. Na kóncu tuteje wójny l. 1648 bě potajkim Flinc nad Sprjewju a nad Kwisom po swědčenju rukopisnych lětnikow zdomjacnjeny.

Samuel Großer, kiž bě wot 1664—1736 žiwy, jako spisowaćel spodźiwnje pilny, jako wučeŕ wustojny a wjele lět z rektorom w Zhorjelcu, přinjese we swojich l. 1714 ćišćanych a wjelečitanych knihach: Lausitzische Merkwürdigkeiten, II., str. 4b, wobrazy třoch wšelakich Flincow, mjenujcy a) Flinca Bothoweho a Manliusoweho, b) Flinca Hownjowskeho, jako morwe kosćidło a c) Flinca ze Zhorjelskeje Dołheje Hasy. Großer (II., str. 5) bě za Hownjowskeho, prajicy, zo je wěsćiše, zo je Flinc pola Hownjowa stał. Z tym bě dobyće a nadknjejstwo Flinca nad Sprjewju nad Flincom nad Kwisom a nad Nisu (Nižej) rozsudźene a zawěsćene.

W lěće 1725 Hownjowski ryćeŕkubleŕ dr. Brescius na Ćělcu, hdźež bě po bajcy Flinc stał, k dopomnjenju mały kamjeńtny stołp z napismom: B. 1725, postaji. Nječinješe to jako wučeny wosebnik, ale w duchu swojeho časa. Francowska běše w Ludwigu XIV., kiž 72 lět knježeše, wot l. 1643 hač 1715, „słóněneho“ krala měła. Pěsnjerjo so tehdy z grekskimi a romskimi bohami zaběrachu. Kral August Sylny měješe cyle wosebitu přikhilnosć a lubosć za mythologiskich bohow, bě před 4 lětami w měrcu 1721 přikaznju wudał, zo maju wšitke bastijony a twjerdźizny na lěwej stronje Łobja w Drježdźanach mjena bohow dóstać, a to mjena *Sol*, *Luna*, *Venus*, *Vulcanus*, *Mars*, *Jupiter*, *Mercurius*, *Saturnus*. Wo Jannu Juriju II., rodźenym 1613, sakskim kurwjeŕchu wot 1656 hač 1680, hižo něšto podobneho čitamy. Wón měješe 4 połojčne kartawny „dnjowe časy“ mjenowane, mjenujcy *Aurora Solis* abo ranjo, *Meridies Veneris* abo połodnjo, *Vesper Dianae* abo wječor, *Nox Proserpinae* abo nóc, potom 2 kartawnje z mjenom słónco a měsac (Weber, Archiv f. d. Sächs. Geschichte, zwj. 7., str. 328 a 330). Pomyslimy sebi dale na wone wobrazy słowjanskich přibohow, kiž buchu l. 1711 w Brunšwigu (Leibniz, Script. Rerum Brunsw. III., p. 336 et 339) a l. 1714 w Lipsku a Budyšinje (Großers Lausitz. Merkw., II.,

p. 4b) wozjewjene. Lěta 1725 njebě jenož kral August Sylny žiwy, ale tež wučenaj bratraj Abraham a Michał Frencel, kotrajž běštaj wo słowjanskich bohach pisałoj a při tym wězo přiboha Hownjowskeho njezapomniłoj, kiž bě hižom wot Michała Frencela, jeju nana, naspomnjeny. Přirunaj: Abrahami Frencelii commentarius de diis Soraborum w Hoffmanni script. rer. tom. II. fol. 228 a Mich. Frencelii dissertationes historicae lusat. tres de idolis Slavorum w Hoffmanni script. rer. lusat. tom. II. fol. 80.

Po tajkim njeje spodźiwne ani nadpadne, ale cyle přirodźene a zrozymliwe, zo móžeše so w ludu, pola Němcow a tež pola Serbow, kotřiž mějachu stołp dra. Bresciusa z l. 1725 stajnje před sobu, dopomnjeće na přiboha Hownjowskeho na Čelcu zdźeržeć, a to hač na dźensniši dźeń.

K. A. Jenč pak (Časopis 1869, str. 36) tutej powěsći wjetšu wažnosć připołoži, hač wona ma. Wón drje dopokaza, zo Bothowy Flinc njeje pola Hownjowa w Hornjej Łužicy stał; wón drje wěri, zo tež nic w Delnjej Łužicy, ale po jeho měnjenju dale k połnocy wot tam, pola Luticow (Wjeletow) je tutón přibóh stał. A wón mysli, zo je pola Hownjowa tola jedyn přibóh był, snadź Čorny Bóh; wón měni, zo je powěsć wo tutym přibohu Hownjowskim starša hač Botho a jeho sakska khronika a zo Hownjowska baja z najstaršeho časa pokhadźa. Baje nastawaju jara lohcy a njejsu často ani z najmjeńšim dopokazom. Jenož jedyn přikład. W 2. nakładźe swojich knihow: „Schandau und seine Umgebungen, Dresden 1812, dowola sebi spisowaćel Götzinger, duchowny w Nowym Měsće, na str. 356 *hódać*, zo stari Serbja w Lichtenhainje swojeho dobreho boha, boha swětła „Bělboga“ česćachu. Z Götzingeroweho hódanja nasta bórzy baja, kotraž wobkrućeše, štož bě Götzinger l. 1812 jenož hódał. Přir. přednošk duchowneho Leonhardi w Šandawje 8. žnj. 1878 „baje wo přibohach“, wo kotrymž dawa powěsć časopis „Über Berg und Tal“ 1. zwj., 1879, N. 3, str. 97, dale 8. zwj. 1908, N. 3, str. 261.

Kak je, zo w lěttysacu wot 600—1600 žadyn jenički spisowaćel wo swjatočnym městnje ze swjećećom přiboha pola Hownjowa ničo njenaspomni? Biskop Thietmar Merseburgski, kiž wumrě 1. decembra 1018, we swojej khronicy wšelakore wo Serbach piše, na př. w kn. I., st. 3[1]: Serbja něhdy žórło *Glomuci* w župje *Daleminci* česćachu; w kn. I., st. 7: S. njewěrjachu do njesmjertnosće; w kn. IV., st. 9: z Polakami zjednoćeni Luticowje woprowachu l. 990 knjeza města *Nimci* (Němcy, n. Nimptsch w Šlezskej), kiž bě so Polakam podał, swojim boham; w kn. V., st. 5: Markhrabja Ekkehard I. Mišnjanski, l. 1002 morjeny jako zamołwjeŕ wo kěžorsku krónu, běše Milčanam (Hornjołužičanam) jich starodawnu swobodu rubił a jich pod wotročkowski spřah přinjesł; w kn. V., st. 6: pólski wójwoda Bolesław Chrobry zmocowa so l. 1002 Budyšina a wšitkich k njemu słušacych sydlišćow, zaćahny do Mišna a swoje črjódy hač k rěcy Běłemu Halštrowej rozpołoži; V., str. 10: Bolesław l. 1002 nětčišu Hornju a Delnju Łužicu dósta; V., st. 19: Kěžor Hendrich II. dobu sebi l. 1003 Redarijow a Luticow z njepřećelow za přećelow; V., st. 20: Bolesław spjeći so přećiwo kěžorej Hendrichej II.; VI., st. 2: Kěžor přećiwo Bolesławej wupusćowacy ćah do kraja Milčanow (nětčišeje Hornjeje Łužicy) wuhotowa; VI., st. 11: Kěžor woblehny l. 1004 Budyšin, bu bjezmała z kłokom třěleny a ćehnješe po dóstaću města a wotsalenju Polakow ze swojim wosłabnjenym wójskom domoj; VI., st. 16: Kěžor, kotrehož wójsko bu w Dobriługu (we Łužicy) z Bayerskimi a Čechami posylnjene, zabłudźi so do pusćinow a bahnjow, dokelž bě wot wobšudnych wjednikow wjedźeny, a jeho dźěl wójska 6. sept. 1005 do skradźneho łakanstwa padny; dźeń prjedy hač Němcy l. 1005 k Wódrje přińdźechu, posylnjeńku z Luticow wobstojacu dóstachu; ći slědowachu za swojimi bohami, kiž před nimi dźěchu; VI., st. 17: W župje Redarijow (Ridierun, nětko wulkowójwodstwo Mecklenburg-Strelitz) bě póhanstwo a najwosebniši bóh rěkaše „Zuarasici“; VI., st. 18: W kraju Luticow njeknježeše žadyn samsny knjez a poručeŕ, a bě tam telko templow a přibójskich wobrazow, kelkož wokrjesow tam bě; wobzamknjenja ludowych zhromadźiznow mějachu jenohłósne być; VI., st. 20: Měr w Póznanju mjez kěžorom a Bolesławom l. 1005; VI., st. 24: Pósli z Čech a wot Luticow kěžorej w Rěznje (Regensburg) powjedźichu, zo chce jich strašny Bolesław přećiwo kěžorej zawjesć; kěžor pósła markhrabju Hermanna (z Budyšina) k Bolesławej, zo by jemu mèr wupowjedźił; Bolesław so hač k Serbišću (*Zirwisti* = Zerbst) předoby; biskop Thietmar pod wjedźenjom arcybiskopa Tagino Magdeburgskeho Polakow hač do Jutroboha (Jüterbogk) přesćèhaše, z wotkelž so njedosahaceho mužstwa dla wróći; Bolesław pak woblehny Budyšin, kiž dyrbješe so l. 1007 podać; VI., st. 26: Dnja 24. mèrca 1009 wumrè prjedownik Thietmara, biskop Wigbert z Merseburga, wutupjeŕ swjateho haja „*Zuttibure*“ (Swjaty Bor? abo Sudibor?); VI., st. 35: Kèžor woblehny l. 1009 mèsto Metz a hnèwny zboni, zo bèchu jeho słowjanske pomocne wójska cyrkej před mèstom a jeje duchowne bratrowstwo wurubili; VI., st. 37: Bolesław čakaše l. 1009 w Budyšinje na powèsć wo překhwatanju Mišna, doniž wo njeporadźenju wumysleneho nadpada njesłyšeše; VI., str. 45: Podarmo bě kèžor l. 1012 2 dnjej w Žičenju *(Sciciani)* přebywał, zo by mèr z Bolesławom sčinił; VI., st. 56: Bolesław pisaše l. 1013 bamžej, zo njemóže bohužel japoštołskemu wjeŕchej Swj. Pètrej slubjenu dań (Pětrowy pjenježk) zapłaćić, a zo je kèžor wina; VII., st. 44: W Šlezskej bè na jenej horje (Sobotcy, n. Zobten) kultne mèstno póhanskich Słowjanow; VII., st. 47: Hólčec markhrabje Hermanna z ćiskom kamjenja bohowku na jenej khorhoji Luticow zrani a žałosćacym mèšnikam bohowki k spokojenju kèžor 12 puntow zapłaći; při brodźenju přez Módłu (Mulde) z brjohow wustupjeneju pola Wórcyna (n. Wurzen) zhubichu Luticowje druhu bohowku a 50 muži, a tutoho njedobreho zjewjenja dla woni l. 1017 kèžora a jeho wójsko wopušćichu; Polacy 12. septembra 1017 z kraja mjez Módłu a Łobjom wjacy dyžli tycac čłowjekow jako njewólnikow wotwjedźechu; VIII., st. 1: 30. jan. 1018 bu Budyšinski mèr sčinjeny a 4 dny po tym přińdźe Oda, dźowka Mišnjanskeho markhrabje Ekkeharda, w nocy při swětle pochodnjow do Žičenja *(Cziczani)* a wuda so Bolesławej, kiž měješe nětko woprawdźe wobej Łužicy po Septuagesima; VIII., st. 2: W kralestwje Bolesława bu kóždy, kiž bè po Septuagesima mjaso jèdł, z wutorhanjom zubow khłostany a Thietmar mènješe: „bójske kaznje so z tajkim surowym nuzowanjom lěpje wobtwjerdźa, hač z powšitkownym posćenjom wot biskopow poručenym: VIII., st. 4: W małym róžku 1018 dachu so Luticowje do wójwody Bodricow (Obotritow), kiž njebě jim lèto prjedy při ćahu z kěžorom žaneje pomocy poskićił, nuzowachu jeho, z kraja (Wulkohrodskeje — Mecklenburg-Schwerina) ćeknyć, zahubichu cyrkwje a zawjedźechu za to přibójstwo.

---

[1] Po Lappenbergowym zarjadowanju.

Thietmar naspomni potajkim we swojich powěsćach wo Słowjanach póhanske kulturne městno w Šlezskej, spodźiwny jězor ze žórła „*Glomuzi*“ pola Głomačanow „*Daleminci*“, a kultne městna pola Luticow. Myslim, zo by zwěsta boha na Ćělcu znał, budźeše-li tam žadyn był. Při wospjetnym naspomnjenju Sprjewje, Budyšina a Žičenja ležeše blizko, z najmjenša připódla něhduše kultne městna pola Budyšina naspomnić. Budyšin bě wšak hač 1002 we wobsedźeństwje zmužiteho Mišnjanskeho markhrabje Ekkeharda I. a křesćanstwo pola Milčanow bě zawěsćene; wězo bě we wojowanju khrobłeho a překlepaneho Bolesława wot 1002—1018 wo wobsedźeństwo Łužicow a po móžnosći tež Mišna tohorunja křesćanstwo wěste, haj wěsćiše, dokelž jo Bolesław za swoje politiske zaměry trjebaše a wužiwaše, Bolesław, kiž sebi w Romje pola bamža z dobrowólnym Pětrowym pjenježkom škitowanje wukupi, a pola biskopow z křesćanskej surowosću přećiwo swojim poddanam spodobanje zbudźi, samo pola swojeho kruteho přećiwnika Thietmara. Bě pak tola jenož malo lětdźesatkow zašło, zo běchu Milčenjo ze swojim póhanstwom swoju swobodnosć zhubili; lohcy a žiwje móžachu so hišće na přibójsku słužbu na Ćělcu dopomnić, jeli budźeše so hdy tam wotměła. Thietmar mjelči wo tom, tohorunja wšitcy spisowaćeljo w přichodnych lětstotkach hač něhdźe do lěta 1600.

Kak pak Botho Thietmarowy čas wopisuje? Krótko a wopačnje; přetož wón powěda, zo je kěžor Hendrich II. pólskeho krala Bolesława na Bartromja 1008 přewinył a zo je so na to Bolesław ke křesćanstwu přiwobroćił. Z prěnja bě Bolesław z wójwodu a nic z kralom; potom bě wón hižo 992, hdyž knježstwo nastupi, křesćan jako syn wójwody Mješka, kiž bu něhdźe wokoło l. 966 křćeny, a skónčnje bě Bolesław najmócniši pólski wjerch, nic jenož khrobły, ale tež wobhladniwy, wobhićiwy diplomata prěnjeho rjadu, kiž wědźeše spodobanje bamža a biskopow při swojich skutkach derje wužiwać. Snadź Botho sebi při tom zmylnje na Hendricha V. a Bolesława III. mysleše; běše mjenujcy runje 101 lět po tym, zo kěžor Hendrich V. 24. žnjeńca 1109 na Bartromja pólske wójsko na tamnej stronje Wódry zbi; přetož Bolesław III. wot 1102—1123 knježeše. Snadź pak běše Botho tež něhdźe něšto wo tym zhonił, zo 149 lět pozdźišo kěžor Bjedrich I. Barbarossa 22. žnjeńca 1157 Wódru překroči w najkhwalobnišej němskej wójnje přećiwo Pólskej, a před Póznanjom w Krzyszkowje pokućaceho a z bosy nohami přikhadźaceho Bolesława IV. přija, kotremuž nahi mječ na šiji wisaše. Tuž njesměmy so dźiwać, zo měješe Leibnic[2]) Bothowy spis za jara njehódny. Tola namaka Bothowa khronika drje swojeje ludoweje rěče a swojich wobrazow dla najlěpšeho přiwzaća a přez njemóžneho Flinca hišće dźensa na Ćělcu nad Sprjewju dale skutkuje.

Cyle hinak so Bothowemu rowjeńkej, sławnemu pólskemu stawiznarjej Długoszej,[3]) kanonikej a wučerjej pryncow, 19. meje 1480 wuzwolenemu arcybiskopej Lwowskemu, při jeho smjerći zeńdźe. Hdyž bě 1516 šěsć prěnich knihow jeho pólskich stawiznow ćišćanych, čuješe so zemjanstwo přez někotre městna zranjene a Sigismund III. zakaza dalši ćišć, přikaza samo zaničenje ćišćanych eksemplarow.

K. A. Jenč praji na str. 36 w Časopisu 1869: „Zo je pola Hownjowa w starych časach jedyn serbski přibóh stal, na to pokazuje tež kamjeńtny woporny nóž, kiž bu tam před někotrymi lětami niže přibohoweje skały při wurunanju Sprjewineho brjoha wot tehdomnišeho Hownjowskeho knjeza z Henniga namakany a wo kotrymž „Serbske Nowiny“ w swojim času pisachu.

Škoda, zo njeje tutón po wudawanju serbski kamjeńtny woporny nóž wjacy widźeć. Tutón nóž pak z cyła ničo njedopokazuje. Prawje je, zo je do železoweho časa bronzowy a do toho kamjenjowy čas był, jedyn starši a jedyn młódši. W Hornjej Łužicy, wosebje w Budyšinskej krajinje, je pozdźiši kamjenjowy čas, neolithiski, dopokazany. Njehodźi pak so rozsudźić, hač je so namakany kamjeńtny nóž k nabožinskemu wobrjadej wužiwał. K tomu tež njewěmy, hač je tam nóž přeco na samsnym městnje ležał, móhł tež wot Budyšina zanjeseny być. W Lošwicy pola Drježdźan ma so mócny basaltowy kamjeń, kiž je wot Łobja z čěskich srědnych horow zanjeseny a nětk wubaggerowany. We wubaggerowanym Łobjowym pěsku atd. su so kamjeńtne graty namakałe, kiž su najskerje z Čěskeje přišłe. Po rtnym zdźělenju čěskeho zemjespytnika, z mjenom Hibš, su z Łobjom nic jenož čěske basalty, ale tež čěske gneisy do Sakskeje přinjesene.

---

[2]) Leibnizii script. rer. Brunsv. III. p. 10—13.

[3]) H. Zeißberg, Die polnische Geschichtsschreibung des Mittelalters, Preisschrift, Leipzig 1873, S. 1, 201, 237, 263.

Starym Serbam, kiž běchu hižo w železowym času žiwi, so njeprawda stawa, hdyž so praji, zo su kamjeńtny woporny nóž trjebali. Běchu z ćežka tak zastaći, zo bychu kamjeń město železa wužiwali. Starym Serbam so tež njeprawda stawa, hdyž so wudawa, zo su na trašnym městnje Ćělca kultne městno měli, wot kotrehož by njekedźbliwy čłowjek lohcy mohł do hłubiny padnyć. Cyły kraj bě jim wotewrjene. Kultne městno pola strowjaceje studnje by wjele přihódniše było, abo tež kultne městno na abo při „hrodźišku“ na Židowje, kotrež bě, kaž so hodźi dopokazać, twjerdźizna starych Serbow. Starym Serbam so njeprawda stawa, hdyž so wudawa, zo su njemóžneho Flinca wunamakali a při tym prawe mjeno słowjanskeho přiboha zabyli. J. B. Mučink tutu ćežkotu z tymi słowami wotbywa: „Kak je so tuto mjeno (Flinc) roznjesło, je njeznate“, a hižo mjeno Ćělc dopokazuje jemu, zo je dyrbjało na Ćělcu znamjo skótplahowaceho rólnistwa stać (Über Berg und Tal. 3. lětnik. Nr. 2. 15. febr. 1880. str. 185 a 186). K. A. Jenč pak mysli, zo je Flinc Čorny Bóh był (hač runjež so tola tole mjeno jara lohcy spomjatkuje), a zo je Ćělc mjeno woprowanskeho skoćeća był, jeli zo so snadź na „někajki nowiši podawk“ njezłožuje (Časopis 1869, str. 39 a 40). Runjež njemóžemy wěsće wědźeć, štó je Flinca do Hownjowa přinjesł, móžemy sebi to tola přemyslować. Mały pokiw dawa zapisk Hownjowskich zahonskich mjenow, wot Kühnela resp. gmejnskeho předstejićerja w „N. L. Magazin“ 1894, zeš. 70, str. 63 podaty. Započina so tak: „Abgott Rittergut“. — Ćělc za „Abgott“ pobrachuje, tohorunja knježi dwór za: Rittergut. Z cyła je nadpadne, zo w Časopisu 1887 a tohodla tež pola Kühnela w N. L. Mag. 1894 serbski zapisk Hownjowskich zahonskich mjenow do cyła pobrachuje, runjež je tola w Časopisu 1887 pola wjetšiny wsow z wokolnosće Budyšina tutón serbski zapisk poskićeny. Pola Bórkowskich zahonow, kotrež k wječoru blizko hač k Ćělcej dosahaju, ma Kühnel (N. L. Mag. zeš. 70, str. 65) pomjenowanje

„heim Abkott“ wot gmejnskeho předstejićerja, a Ćělc (der Abgott) z Časopisa 1887, lětn. 40, str. 28. Potajkim je ćělc = Abkott, Abgott, nic = přibóh, štož je jara wažne a wobkedźbowanja hódne, a wobkrućenje měnjenja, zo je ze staršeho „ćělc“ młódše pomjenowanje „Flinc“ pokhadźało.

Druhi pokiw dawa nam prěnja powěsć wo Flincu w Budyšskich Lětnikach (Annał. Bud.), kotraž je w nastawku K. A. Jenča w Časopisu 1869 str. 13 wotćišćana, powěsć, kotraž je měšeńca wučenosće, šibałstwa a zahorjenja za domiznu. Prěnje słowo „Flinc“ wučenosć wobswědča, na Bothowu knihu z jejnymi namysliwosće połnymi a fantastiskimi wobrazami přibohow pokazuje, kotraž 1492 w Maincu wudata so tak spodobaše, zo bu dalewjedźena a samo do pismowskeje němčiny přełožena. Hdyž Zhorjelčan Manlius 1570, so na Bothu zepjerajo, wo Łužiskim Flincu pisaše, móžeše Flinc w 16. lětstotku tež w Budyskich wučenych worštach, wosebje na gymnasiju, znaty być, pak direktnje z někajkeho nakłada „Sakskeje khroniki“, pak indirektnje. Hownjowski knjez, kotrehož kubło a wjes běštej do blizkeho Budyšina zafarowanej, kiž móžeše tam wšědnje na wino a piwo khodźić a kiž smědźeše tež ze stawami łužiskeho sejma wobkhadźeć, je snadź něšto wo spodźiwnym łužiskim přibozy zhonił, haj je snano wudawk „Sakskeje khroniki“ w rukomaj měł abo sam wobsedźał. Jeho njewučeni roboćenjo, njebě jich wšak wjele, na prašenje, štó je móhł Flinca na Ćělca přinjesć, wšak wotmołwy dać njemóžachu. Hownjow bjez knježeho dwora měješe w lěće 1900[4]) jenož 14 wobydlenych twarjenjow, prjedy mjenje, 1820[5]) jenož 6 (a mjez nimi žanoho burskeho kubła). To pak so drje hodźi prajić, zo złote ćelo stareho testamenta, kotrež je so pola Hownjowskich Serbow do Flinca přeměniło, wo tutych jako wo pilnych kemšerjach a posłucharjach Božeho słowa swědči. Hač słowo „howno“ (Hownjow) ze Sakskej khroniku zwisuje, je njewěste. Spodźiwne wšak je, zo Botho hnydom na započatku swojeje khroniki słowo: „drek“ trjeba. Po tym mjenujcy zo je powědał, zo je Lucifer, najrjeńši jandźel, ze swojimi towaŕšemi hordosće dla, kotraž njeje ani hodźinki trała, helske kchłostanje dóstał, wón sćěhowace słowa piše: des avendes wyt sne, des morges swart drek (t. j. wječor běły sněh, rano čorne błóto).

---

[4] Gemeinde- und Ortsverzeichnis für das Königreich Sachsen (Drježdźany 1904), str. 22.

Schumann, Lexikon von Sachsen, Zwickau 1820, 7. zwj. str. 750.

„Wysoka křemjenjana (křesadnokamjenjana) wěža“ Budyšskich lětnikow su hołe pryzle a šibałstwo. Botho ma jenož jedyn křemjeń abo křesadnik za Flinca; ale Hownjowski Flinc w Budyšskich lětnikach na wysokej kamjenjanej wěži steji, potajkim někak tak kaž pozłoćeny, z trubjele žohnowanje poskićacy koporowy muž na nowej Drježdźanskej radnicy. Hač je Budyšski lětnikař při swojej křesadnokamjenjanej wěži na křesadnik (= klepaty kamjeń = křesawy kamjeń) abo tež na druhe Silicium (křemik, Pful. słown. str. 1079) wopřijace kamjenje (Si O_2) kaž na př. křemjeń (Pful. słown. str. 1079) abo křemjel (Pful. słown. strona 1079) atd., abo skónčnje samo na zornowc (Pful. słown. str. 1027) myslił, wo to so tu nima jednać; na kóždy pad mějėše so na Bothoweho Flinca dźiwajo křesadnik pisać. Budyšski lětnikař jenož praji, zo běchu najwjetše kamjenje do Sprjewje zmjetane a zo „hromada kamjenjow“ w jeho času jako dopokazmo za wěžu hišće tam delekach ležeše. Tajka wěža, dyrbješe-li dźeržeć, sebi hromadu kalka (wapna) žadaše, kiž hišće na kamjenjach njeje dopokazany, wysoka wěža bjez kalka budźeše hišće spodźiwniša a z dobrym prawom europiska sławnosć, haj budźeše tak mjenowany „dźiw swěta“ była. Spodźiwnje, tež Botho ma na jenym kultnym městnje kamjenjanu wěžu, ale wšědnu, wot Romjanow nad Łobjom natwarjenu, nic pak tajku wubjernu, kajkuž Serbja po Budyšskich lětnikach nad Sprjewju natwarichu. Botho*) mjenujcy powěda, zo kěžor *Julius (Julius Caesar)* nad Łobjom hród natwari, a we nim kamjenjanu wěžu, tež templ za swoju bohowku „*Parthamena*“, po kotrejž hród *Partenopolis* rěkaše. Hač je templ Parthenon bohowki *Athene Parthenos* na Athenskim hrodźišću, abo *Parthenope*, stare mjeno města Neapela po jenej Sirenje mjenowaneho, abo *partheniae* (= dźěći knježny), abo hewak něšto k tutomaj mjenomaj *Parthamena* a *Partenopolis* wjedło, štó chcył jo wědźeć? Wobraz bohowki, wot Bothona tež *Venus* mjenowaneje, z jejnymi třomi dźowkami (Botho trjeba pl. *megede* a pl. *dochter*) na złotym wozu wot dweju kołpjow a dweju běłeju hołbjow ćehnjenym, njeje jenož wot Bothoa nadrobnje wopisany, ale tež hač na najswěrnišo spodobjeny, cyle swědomiće kaž pola Flinca. Caesar je wšak po druhich powěsćach dale hač k Łobju přišoł! — Po pomořskej wučenej tradiciji bu sławne a móćne wikowařske město Julin nad pomořskim brjohom wot Caesara založene a jeho hlebija, w jara wulkim stołpje tčaca, k dopokazmu pokazowana. Abel[7] pak mysli, zo je wěsty romski ryćeř *Julius*, kiž bu wot kejžora Nerona k rańšemu morju wupósłany, tutomu městu mjeno dał. Po Bothowych powěsćach stari Sakscy mjez Solawu a Łobjom bohowku Partenopolisku česćachu. Tuta bohowka po jeho zdaću tu do zabyća spadny a za nju bu Flinc přijaty. Duchowny Nottrot w Spickendorfje pola Halle, njesprócniwy stawiznař Solawincho wokrjesa we swojej protycy: „Kalender für Ortsgeschichte und Heimatskunde von Halle, Saalkreis und Umgebung a. d. J. 1909“ na str. 49 piše: Při rěcy Fuhnje wulki tak mjenowany erratiski kamjeń leži, kiž mjeno serbskeho smjertneho přiboha Flinca njese. Dokelž bě dróha, njedaloko wot tam ležaca, dołhi čas tak žałostna, zo wozy často w błoće tčace wostachu, w tajkim padźe wóznicy k „Flincej“[8] khodźachu a so k njemu modlachu. Jich póhanscy bratřa su snadź w starym času tam woprowali. Tež na Ostrowskich (Ostrau) ležownosćach pola Dolowa (Dölau) leži wulki kamjeń, kotryž maju za starodawny „woprowanski kamjeń“.

---

*) Leibnizii Script. rer. Brunsv. III. p. 288.

Wysoki skhodźeńk zahorjenosće za domiznu sćěhowace powědańčko Budyšskich lětnikow zjewi: Wosebna knjeni z daloka, nic wšědna žona z blizka, ale čěska hrabinka je chcyła na sławnym kultnym městnje nad Sprjewju město natwarić; mjeno „Hownjow“ wot tuteje wosebneje žónskeje wukhadźa, a Budyšin ma posrědnje za swoje nastaće Flincej być dźakowny, bjez Flinca potajkim žadyn Budyšin był njeby. Budyšski lětnikař[9] mjenujcy piše: „Flinc stoješe njedaloko, pół štwórće mile k połnocy wot města, na městnje, hdźež nětko wjeska Hownjow leži, nad Sprjewju, na křesadnokamjenjanej wěži, hdźež hišće hórka a delekach hromada kamjenjow wo tom swědči: najwjetše pak su dele do Sprjewje zmjetane. Tuto městno, hdźež je tajki přibóh stał, bě w tutym kraju tak sławne, zo chcychu tam z woprědka město natwarić; jako pak běše załožićelka *(fundatrix)*, čěska hrabinka, městno wobhladała, rjekny: „Howno! *subintellige,* tude budźe miesto, i. e. ein Dreck, *salva venia,* wird allhier eine Stadt seyn!“, tohodla hišće dźensniši dźeń tutej wjescy Howno abo Hownjow, němscy Öhna, rěkaju. Wona pak potom tamnu stronu Sprjewje město natwari, kotremuž wona pozdźišo Budyšin narjekny.“

---

[7] Abels Deutsche Alterthümer. Braunschweig 1729, str. 208 sć.

[8] W Danskej je „*flint* = kamjeń. J. A. Jenč.

[9] Časopis 1869, str. 13 a 14.

Z tutym powědančkom so druhe runa[10]: „Jako bu Budyšin natwarjeny, w blizkej wsy (tola drje w Hownjowje) wosebna knjeni porodźi. Jejny wosebny mandźelski, čěski wójwoda, při twarjenju města přitomny, tutu powjesć wo porodźenju dostawši so wopraša: *Bude syn?* Wot tutoho prašenja město mjeno *Budesin,* pozdźišo Budyšin, dósta. Zo bu z woneje wosebneje čěskeje hrabinki při Flincu jako załožeŕki hłowneho města wójwodźina, dyrbiš wšak za cyle prawe spóznać!“ —

Spodźiwnje, Botho praji, zo je wosebny knjez z daloka, mjenujcy Khorla Wulki, kotryž 781[11]) wot Caesara załoženy Venusowy templ w Partenopolisu wutupi, kultnemu městnu nad Łobjom ležacemu druhe mjeno narjekł, mjenujcy *Megdeborch* (Magdeburg); podobnje tež Budyšski lětnikaŕ powěda, zo je wosebna knjeni z daloka, tamna čěska hrabinka, Sprjewine kultne městno z nowym mjenom, „Hownjow“ pomjenowała. Spodźiwnje, Botho da Khorli Wulkemu na město Venusoweho templa cyrkej natwarić; po Budysskim lětnikarju ma so na Flincu nic jenož cyrkej, ale cyłe město natwarić, kotrež so potom tež woprawdźe twari, ale na druhim brjozy rěki. Hownjowskemu knjezej jako zahorjenemu lubowarjej domizny dyrbješe lubo być, hdyž běštaj na Ćělcu wójwoda, Lothar, pozdźiši kěžor, a Magdeburgski arcybiskop, kotryž tola wjacy płaćeše dyžli Mišnjanski biskop, Flinca powróćiłoj.

Cuniše začuwanje 19. lětstotka Hownjow wjacy wot „howna“ njewotwjedowaše, ale wot słowa „woheń“, a na město čěskeje hrabinki bu póhanske serbske měšnistwo stajene. W powěsći pod „auspicijemi“ knj. Božidara z Henniga nad Hownjowom wudatej w Poenikowym[12]) pomjatniku rěka: „Započatk wjeski je drje daloko w prjedawšich časach ležał. Jejne serbske mjeno „*Hownow*“ abo „*Howenow*“ měło so wot „wóhnjow“ wotwjedować, kotrež buchu zapalowane, hdyž Flincowi měšnicy při swjećeću njedaloko Hownjowa stejacym k woprowanju napominachu.“

---

[10]) Böhland, Die merkwürdigsten Schicksale der Oberlausitz etc.

[11]) Leibnizii Script. rer. Brunsv. III. p 288.

W pomjatniku str. 142 drje rěka: „Wosebje rjane suche Hownjowske pastwišća płahowarjej wowcow lóhkowidźomny wužitk přinjesu.“ Po mojim zdaću suche słóněne stroniny a lada lěweho Sprjewineho brjoha tak strowe pastwišćo skićeju, zo směm měnić, zo je Hownjow (dwór, zahrodnicy, khěžkarjo, ale bjez kublerja) z wowčeŕnje (př. stsł. *ova, dem. ovĭca; ovĭnŭ = boran; ovĭnĭ = wowči) nastał. Ale za swoju domiznu zahorjenemu Hownjowskemu knjezej dyrbi woheń za Flinca woprowanych darow lubši być hač służba prosteho robotniskeho wowčerja z jeho psom a wowcami.

W přezjenosći z tutej knježej lubosću za domiznu so w tamnym pomjatniku połojca wšěch Hownjowskich powěsćow z Flincom zaběra, druha połojca pak wo wohnjach, nowotwarach, wobsedźerjach, podawkach we wójnach, ležomnosćach, hospodarjenju, wobydlerjach atd. rěči, při čimž so knj. Božidar z Hennig „wubjerny knjez, dobroćiwy přećiwo swojim poddanam“ mjenuje. Tuta powěsć pomjatnika so wěsće na Budyšskeho radnika Heringa złožuje, kiž 1796 wo „Flincu“ pisaše. Ale cuniše a čisćiše začuwanje je wjele porjedźało a wuwostajiło. Na př. Heringowy Flinc, kosćidło na křesadnokamjeńtnym podłožku stejace, měješe móc, ze swojim samsnym hobrskim hłosom abo tež z rućom swojeho lawa na ramjenju morwych zbudźić, jenož njebě 1796 w Budyšinje hišće znate. zo bě wón złoty; Flinc w pomjatniku, drje tež kosćidło, ale pak cyle křesadnokamjeńtny pak jenož na křesadnokamjeńtnym podłožku, morwych bjez ruća zbudźuje a „law měješe woznamjenić, zo swjećo njedrěmajo morwych zbudźuje“, ale hižo so tež złoty Flinc na zakładźe někajkeje „stareje powěsće“ naspomnja, tola pak hišće žane złote ćelo. Wot Heringa mjenowani Flincowi měšnicy běchu lěni ludźo, kotřiž hakle w nuzy, hdyž běchu jich pincy a podzemske wjelby prózdne, woporniwy lud namołwjachu, zo by z cyleje wokoliny k woprowanju přikhwatał, hdyž běchu měšnicy woporny woheń zaswěćili abo hdyž dachu „Flincowemu lawej ruć“, při čimž móhło prašenje nastać: Bě tutón rujacy law kumštnje wudźěłany, abo woprawdźity, žiwy, přiwučeny law z Afriki? Měšnicy w pomjatniku mjenowani běchu po zdaću sprawni ludźo, kotřiž jenož z wóhnjemi lud k woprowanju namołwjachu, hdyž wšak tež z tym njezhoniš, što su z tutymi darami započeli.

---

[12]) Pomjatnik ryćeŕkubłow a hrodow w Sakskej. Po woprawdźitosći z nowa zestajany wot architekty F. Heise. Z podpjeranjom wěcywustojnych kaž tež pod „auspicijemi“ tamnych česćenych knj. kublerjow a z pomocu sławnych stawiznarjow a najlěpšich žórłow. Z historisko-statistiscy wobdźěłanym tekstom wudaty wot G. A. Poenicke. Jenički přenjotny wudawk z přijatym připismom česćenych knj. předsydow 5 ryćeŕkubłowych wokrjesow. III. sekt. markhrabinstwo Hornjeje Łužicy (w Lipsku, bjez naspomnjenja lěta w druhej połojcy 19. lětst. 1855 abo pozdźišo) str. 141.

[13]) Łužiske měsačne łopjeno. 2. dźěl, str. 19 sć.

Pomjatnik je na třoch městnach nimale po słowje Schumannowy słownik[14]) wučerpował, kotryž so zaso z dźěla na Heringoweho Flinca złožuje, ale ława jenož za znamjo kedźbliwosće wobhladuje, z kotrejž tuto Flincowe swjećo morwych zbudźowaše, a wo měšnikach jenož praji, zo mějachu nad Sprjewju podzemske khódy a dźěry.

Nadpadne je, zo su Hering, Schumann a Poenicke Bothowy wuraz: *barnen blase* wopak zrozymili a to jako palacy so snop žita, tež po druhich jako kurjace so woporowe sudobje, runjež běše so hižo 1708 w Šlezskich cyrkwinskich stawiznach[15]) (str. 65) za to cyle prawje wuraz „palaca so smolina“ trjebał.

Tež to nadpaduje, zo su Hering, Schumann a Poenicke, so na Großerowy wobrazk złožujo, Hownjowskeho Flinca jako kosćidło zrozymili, runjež hižo 1708 Šlezske cyrkwinske stawizny wo serbskim Flincu praja (str. 65), zo bě zemrětemu čłowjekej podobny, z přezjenosći z Bothowym wurazom: „*was van gestalt alze eyn dode*“ (Leibn. script. rer. Brunsv. III.,

---

[14]) Schumann, Zeitungs-Lexikon von Sachsen. 7. Band. Zwickau 1820, str. 751.

[15]) Schlesische Kirchen-Historie, Frankfurt 1708. Njemjenowany spisaćel bě Hallski professor za stawizny, Jan Bohuměr Zchackwitz.

p. 336), při čimž ma so hišće wuzběhnyć, zo Bothowy wobraz serbskeho Flinca samo w postawje po zdaću cyle stroweho čłowjeka w najlěpšich lětach pokazuje.

Wosebje nadpadne pak je, zo njeje so na Ćělcu abo při nim žanych serbskich črjopow namakało, runjež je z cyłeje wokoliny lud z woporami přikhadźał, a sebi tola njemóžeš myslić, zo su měšnicy a lud jenož mjedźowe, złote abo slěborne sudobje měli, wosebje hdyž Hering str. 28 „wjele starych cyhelow a rozbitkow zasypnjenych wjelbow a pincow při bydlenjach“ Hownjowskich měšnikow, Schumann str. 721 „powostanki podzeḿskich khódbow a dźěrow, Poenicke str. 142“ powostanki podzeḿskich dźěrow Hownjowskich měšnikow naspomnja.

Jara nadpadne tež je, zo Poenicke a jeho žórła wo mjenje „Ćělc“ mjelča. Zamołwjeć móhło so to z tym, zo njemóže Němc „ćě“ prawje wurjekować. K tomu bě tež rěč serbskich robоćanow pola němskich knježich husto wonječesćena.

Mi so zda, zo bu Bothowy Flinc po reformaciji a to po khłostancy *(„Pönfall“)* lěta 1547 wot jenoho evangelskeho knjeza nad Hownjowom na Ćělcu nad rěku zaměstnjeny. Prěni zemjanski knjez nad Hownjowom po 1547 bě Haug z Metzrada nad Dobrašecami[16], po Rychtarjowej powěsći pak Hans ze Schönborna[17] a w Poenickowym pomjatniku (str. 142) rěka: „Z prěnim znatym knjezom tutoho prjedawšeho wićežneho Hownjowskeho kubła bě Hans Hennig z Blankenfelda nad Weißenseeom, pozdźišo ze sudnikom za knježe dwory w Budyšinje, kotryž tuto kubło 1650 kupi.“ Napřećiwić by so móhło: město Budyšin wot starych njeznatych časow[18] Hownjow wobsedźeše hač do khłostanki 1547, jako te šěsćměsta wšitke swoje kubła na wsach zhubichu. Khorla IV. mjez swojimi městami wosebje štyri wysoko ważeše: Prahu, Kutnu Horu, Budyšin a Wrótsław. Město Budyšin we swojej hordosći jako hłowne město Hornjeje Łužicy a z knjezom nad Hownjowom móžeše do 1547, hdźež njeběchu te šěsćměsta hišće poniženе, žadanje měć, Flinca na Ćělcu, swojim samsnym wobsedźeństwje, k česći a k sławjenju města zasydlić. Trjebaše jenož něchtó Ćělca nad rěku do Flinca přemenić a jemu so potom lohko dosć wěrješe.

---

[16] Dr. Hermann Baumgärtel, Geschichte des Pönfalles der Oberlausitzer Sechsstädte, Bautzen 1898, str. 93.

[17] Bjedrich Božidar Rychtař, stawizny khłostanki hornjołuž. šěsćměstow, z mytom wuznamjenjene pismo, N. Łuž. Mag. 13. zwj. 1835, str. 130.

[18] Khorla Wilke, Budyšska khrónika, wot natwarjenja města hač do l. 1830, po žórłach wobdźěłana. W Budyšinje 1843. str. 203.

Nadpadne je, zo su najprjedy a radźi evangelscy wo Hownjowskim Flincu pisali, katholscy pak so z tym mjenje zaběrali. Něšto rozswětlenja wo nastaću Hownjowskeho Flinca podawa posrědnje Flinc Sakskeje geologiskeje specialneje kharty, wot krajneho financneho ministerstwa wudateje a wudźěłaneje pod nawjedowanjom Hermanna Crednera, čisle 23 a 38, sekt. Wjelkow-Lipič, geologiski wobraz wot O. Herrmanna 1891. Ćělc wšak tam po słowje pobrachuje, za to pak tam steji: „*d. Flinz*“. Pismik d. steji na měsće Ćělca w 200 m. mórskeje wysokosće. Nahła wysoka skała a cyły nahły pahrob k Sprjewi dele hodźi so spóznać. Słowo „*Flinz*“ njedosahaceho městna dla na prawym Sprjewinym brjozy steji. Zornowc (granitit) Ćělca a jeho wokolnosć je z aplitiskim zornowcom změšany. Tajki aplitiski zornowc so mjez Hownjowom a Nowymi Ćichońcami namaka. Tutym aplitiskim fragmentam na Ćělcu so k wječoru starodiluvialna skalina přizamkuje (d 1),[19] to je wuraz na wšitke křesadnokamjenjane twórby hornjeho diluvija so přihodźacy. Tamna starodiluvialna skalina so z tym wuznamjenja, zo so tam nimo našich kamjenjow tež z dźěla cuza maćizna z północnych stron přiměša. Naše kamjenje su při tym: Łužiski zornowc, diabas, křesadnik, z dźěla přeměnjeny, z północnych kamjenjow maju so wosebje wšelake křesadniki, potom čeŕwjene šwedske zornowcy a bahorcy (porphyry), dale Dala = křesadniki a skolithowe pěskowcy mjenować. K tomu so skónčnje hišće wuhličelske kamjenje přidružuja. Tuta starodiluvialna skalina je we Wjelkowskich a Lipičanskich stronach pak do njedrobneho pěska pak do drobnišeho šćěrka rozdrjebjena. We nim wjetše kamuški same abo tež w rjadkach a hnězdach hromadźe leža.

Z tutych geologiskich wobstejnosćow Ćělca a jeho najbližšeje wokoliny by drje so wysoka křesadnokamjenjana wěža z Flincowym swjećećom pola Budyšskeho lètnikarja wukłasć hodźała.

---

[19] Z „wukładowanjow“ k pomjenow. sekt. 23 a 38, 1893, wot O. Herrmanna, str. 34 sć.

(Za Časopis přełožištaj duchowny Gustav Mjeŕwa a wučeŕ Jan Šyca jun. w Bukecach.)

Dodawki*) k hornjoserbskemu słownikej.

Zezběrał a zestajał † *Jan Radyserb-Wjela.*

I. Třizłóžkate wècniki z jeničkim suzynkom w kóždej złóžcy.

Bèluša, hellgraue Kuh.
bojawa, furchtſames weibl. Weſen, (Menſch oder Tier).
budźawa, Weckerin.
cofawa. Nachgeberin.
cunjenje, Sänftigung.
cybawa. Zupferin.
cydźawa. Seiherin.
čepjenje, das Kauern.
česawa, Kamm, Bürſte.
čikawa, Kitzlerin.
čiłota, heiler Zuſtand.
čilina, Unverſehrtheit.
činjawa, Temperlieſe.
čolenje, das Glätten, Polieren.
čujawa, Nerv.
čumanje. das Zulpen.
ćěkawa, Ausreißerin.
debjawa. geſchmackloſe Schmückerin.
dejenje, das Melken.
dejawa, unergiebiges Melktier; — ungeſchickte Melkerin.
dobaće, Schluß der Erzählung von Märchen.
doduće, völliges Ausblaſen.
domjenje, Seßhaftmachung.
dopiće, Schlußtrunk.
dopjeće, äußerſte Spannung.
dorěče, pl. t., Beredung mit endlichem Erfolg.
dotaće, Auftauung des Reſtes.
dowěće, Beendigung des Worfelns.
ducawa. Stößerin mit dem Kopfe (Rind, Ziege, Schaf).
dynina, kürbisartige Gewächſe.
dźiwanje. Verwunderung; Berückſichtigung.
fučenje, Geſauſe.
fukanje. Stichelei.
furanje, das Schnellen der Fiſche, Fahrmäuſe ꝛc.
hadźina, Schlangengezücht.
hepanje, langſamer Gang des Haſen.
hidźawa, Haſſerin.
hinjawa. Schwindſucht.
holenje, Entholzung.
honjawa, Antreiberin.
horiny (pl. t.), Gebirge.
horjenje, das Brennen, Hitzen.
hotanje. das Fahren (Kindſpr.).
hudoba, Muſik.
hudawa (hó—). Vermuterin ꝛc.
hutawa, weitbauſchige Kopfhülle.
jebawa, Täuſcherin.
jěrina, Herbheit.
jewjenje, Erſcheinung, Offenbarung.
jokanje, das Vomieren.
kipina & -ny. brudelndes Wieſenſtück.
kobjała, Bügelkorb.

---

*) Słowa tu zestajane w Pfulowym słowniku brachuja.

kóćenje, das Rindern.
košawa, Küſſerin.
khachanje, gewaltiges Hacken mit dem Beile.
khócanje. ſchwindſüchtiges Huſten.
khócawa. ſchwindſüchtiger Huſten.
łamanje. das Zerbrechen, Rheumatismus.
lupanje, das Aufknacken.
lěhawa. Langliegerin.
lětawa, eilfertige weibl. Perſon.
ludawa, Heuchlerin.
ludźenje, Bevölkerungszunahme.
makanje, das Herumtaſten.
misanje, öfteres Verfehlen.
mječenje, das Blöken (vom Kalb, Lamm).
mjetawa. Wurfapparat.
morjawa. Seuche.
mučawa. vielmuhende Kuh.
mućawa, Hetzerin.
muženje. das Sichbrüſten.
napjeće, Anſpannung von Saiten, Schnuren ꝛc.
narěče, falſche Gerüchte.
našina, uns Zugehöriges.
njeměće. das Nichthaben.
njewola, die Nichteinwilligung.
nowula. neugekaufte Kuh.
nućawa, Drängerin.
padanje, öfteres Fallen.
palina. Brandſtelle.
pasanje, das Gürten.
pěnjenje, das Geifern, Schäumen.
pikawa, ſchnippiſches Frauenzimmer.
pobyće. kurzes Geweſenſein.
pojeće, Zügelung.
pojima, Bändigung.
polina, Gefilde.
poliny, pl. t., pfluggängige Fluren.
poměna, unbedeutende Änderung.
pomjeno, Benennung.
pomora, Schlaftrunkenheit.
powaba, kurzes Zureden.
powara, Halbgekochtes.
požiće, oberflächliche Heilung.
pukanje, das Puffen, Platzen.
pychula, eine Putzſüchtige.
pyrjenje. Heizung des Backofens.
pytawa, ruſchelige Sucherin.
radźenje. das Ratgeben.
radźica, Beraterin.
rěčawa, Vielſprecherin.
roćawa. Beteurerin, Schwörerin.
ropanje, das Geräuſchverurſachen.
ropjenje, das Faltenmachen.
róžica, Roſenſtock; Roſette in der Technik.
rubawa, Beil, Schwert.
rujawa, Kuh, welche viel brüllt.
runawa (& -nawka), Arnika.
rypawa. Anſchnauzerin.
ryzawa, braunrote Kuh.
sedźawa. Sitzerin.
selenje, das Salzen.
sepjenje, das Aufhäufen von klarem Material.
sonjenje, Träumerei.
sowina, das Eulengeſchlecht.
sudźawa, liebloſe Beurteilerin.
sukanje, das Zwirnen, Drehen, Strickeſpinnen.
sunjenje, ein Schub.
sušawa, Frau, die viel für den Winter dörrt: Kräuter, Obſt, Pilze ꝛc.
sušina. Schwindſucht.
sutawa. die große Eule.
syćenje, Sättigung.
sykawa, Spritze.
syrina, roher Zuſtand.
šerjawa, Scheucherin.
šěrjenje, das Grauwerden.
šipina, Federſpulen.
tokanje, Auerhahnbalze.
točica, Zapferin, Schankmädchen.
tujawa, Wiege.

tujerje, das Wiegen.
tukawa, eine Argwöhniſche.
tulenje, das Unterducken.
tutawa, trunkliebende Frau.
tyčenje, das Stängeln.
tykanje, das Einſtecken, Stopfen.
walenje, das Wälzen.
wariny, pl. t., Kochſpeiſen.
waženje, das Wiegen (m. d. Wage).
wědźenje, das Wiſſen.
wěrjenje, das Glauben.
wisanje, das Hängen.
wjećawa, rachſüchtiges Weibſen.
wjedrjenje, Aufklärung d. Wetters.
wjezenje, das Fahren.
wodźenje, das Führen mit Wiederholung.
wohida, Häßlichkeit.
wołanje, das Rufen.
wubyće, das Ausharren.
wučuće, Wahrnehmung durch Geruch oder Gefühl.
wudźenje, das Angeln.
wuhoty, pl. t., Ausſtattung.
wujawa, Heulerin.
wujeće, Herausgriff.
wupjeće, Ausſtreckung.
wupjera, Spreizung.
wupycha, große Ausſchmückung.
wurěče, pl. t., Ausflüchte.
wuwaha, Auswiegung.
wuwiće, Auswickelung.
wužada, Erlangung durchs Begehren.
zabyće, das Vergeſſen.
zadźera, Zuſchnürung ꝛc.
zajima, Erfaſſung; Intereſſe; Vorg.
załoha, Gründung.
zapiće, tödliches Trinken = Saufen.
zapjeće, Zuknöpfung.
zarěče, Fürſprache.
zelenje, das Gefluche.
zepjeće, Aufbäumung.
zesada, Verbrauch der Pflänzlinge beim Pflanzen.
zesyće, Beendigung der Saat.
židźenje, Seidenſtoff.
žimawa, Wringmaſchine.
žiwota, lebhaftes Weſen.
žonina, d. geſamte Frauengeſchlecht.

II. Třizłóžkate wěcniki, kiž maju w kóždej złóžcy zynk *-a*.

Babaŕka, Frauensperſon, die gern Bäben ißt.
babjawa, ängſtliche Verpackerin gegen Kälte.
bajkawa, Märchenerzählerin.
barcawa, Brummpfeife, brummendes Weibſen.
Baršćanka, Frauensperſon aus der Stadt Forſt.
basnjawa, Erdichterin, Erzählerin von Fabeln..
bawłmjanka, Baumwollenzeug; Frauenrock davon.
bjakanca, Ausdruck des Widerwillens; Zungenausgeblöke.
bjakawa, Zungenausblökerin.
błaznjawa, Betörerin.
blabawa, Maulbraucherin.
blawkanca, Gebelfer.
blawkawa, Belferin, Anſchnauzerin.
brašćawa, Frauensperſon, die gern Heiraten ſtiftet.
campawa, Latſchlieſe.
capawa, täppiſche Frauensperſon.
čakaŕka, Erwarterin.
čaranca, Anbringung häßlicher Streifen.
ćahanca, Geziehe.
ćahawa, Herumzieherin, neugierige Betaſterin.
ćawkanca, Geziefere.
ćawkaŕka, Ächzerin.

ćawkawa. zieſerndes Femininum.
ćazawa. die Pfänderin.
dajawa, Würgehuſten.
dajawka, ſaftloſe Birne.
dakanca, Gegacker.
dakawa (auch dakotawa), Gackerhenne.
Daščanka, Frauensperſon aus Deſchka.
dawaŕnja. Ausgabe in der Suppenanſtalt (auf dem „Kapitel“ in Bautzen).
dlapawa & -sawa, tramplig auftretende Frauensperſon.
drapaŕka, Kratzerin; geiziges Weib.
drašlawa (auch drašla), Drechſelbank.
Draždźančan. ein Dresdner.
Draždźanka, Dresdnerin.
dwanatka. die Zwölf.
galgawjak, Schreihals.
gjaganca, Geſchrei der Gänſeriche.
haćawa, Verhinderin.
Hajnčanka. Frauensperſon aus Hainitz.
hajprajak. Jajager.
halanka, Kiemenwurm.
hampawa. gierige Eſſerin.
hanjawa, Läuferin, mannstolles Weibſen.
hapawa, Schnapperin.
hašawa. Löſcherin, Lichthütchen.
hawkanca, Gekläffe.
hawkawa, Kläfferin.
hladawka, Brille.
Hnaščanka. weibliche Perſon aus Gnaſchwitz.
hrabawa, Raffwerkzeug, raffiges Weibſen.
Jamčanka. Frauensperſon vom Dorfe Grube.
Jasčanka, Frauensperſon vom Dorfe Jeßnitz
jatrawa. Leberwurſt.
kačkaŕka, Entenwärterin.
kakanca, häufiges Exkrementieren der Kinder.
kałaŕka, Stichlerin (mit biſſigen Worten); Krauthändlerin.
kapłanka, Frau des Diakonus.
Kaščanka, Frauensperſon aus Kaſchwitz.
kašlanca, öfteres Gehuſte.
kašlawa, Huſterin.
kawkanca, Gegaffe.
kawkawa, Gafferin.
kažawa, Verhunzerin.
kjawkanca, Gekläff, Kaukſerei.
kjawkaŕka, kläffendes, gern ſcheltendes Weib.
kłapanca, Geklopfe.
kłapawa, alte Ziege, Kuh ꝛc.
kladrawa, unordentliches, lumpiges Weibſen.
klachawa, weibl. Weſen (Menſch oder Tier) mit Talpfüßen.
klankaŕka, Händlerin mit Puppen und ſonſtigem Kinderſpielzeug.
knakanca, Geknacker.
knakaŕka, Knackerin.
krwawanca, Schmarre.
kwakańca, Gequake, Kindergequäke.
kwasarnja, Hochzeitsſaal.
khabłaŕka, unentſchiedene Frauensperſon.
khabława, eine namentlich im Glauben Schwankende.
khwalawa, weibl. Perſon, welche über die Gebühr lobt.
khwatawa, Perſon, die durch eilfertiges Weſen manches verpfuſcht.
khwataŕka, eilende weibliche Perſon.
łaćanak, Lateinkenner.
łakanka. Lauerort, Jagdanſtand.
łakawa. böswillige Abpaſſerin.

łamanca. großes Zerbrechen; heftiges Reißen im Leibe.
łapaŕka, Wortfängerin.
łapawka, Falle, Fangeiſen.
łhajawa. Lügenweibſen.
lapaŕka, Hadernſammlerin.
laphana, Lumpenlieſe.
mačawa. durchdringender Regen.
mačawka, Näpfchen zum Fingernetzen beim Spinnen.
mahanca, Geſchwenke hin und her.
majkanca. Geſtreichle.
majkawa. Anſchmeichlerin durch ſanftes Getue.
makanca, Herumſucherei, Taſterei.
Małsčanka. weibliche Perſon von Malſitz, Bach von Neumalſitz.
mamkawa, kleines Mädchen, das öfters „mamka“ ruft. Mutterhätſchel.
masanca, Betaſterei; Saumſeligkeit.
masaŕka, Meſſebeſucherin, Taſterin.
mazawa. Aufſtreicherin (v. Butter ꝛc.) in hohem Maße.
mjadrawa. welkernde Labertaſche.
mjasaŕka, Austrägerin des Fleiſchers.
mjawkanca. unaufhörliches Gemiaue.
mjaskanca & mlaskanca, Geknatſche, Schnalzerei.
naćatka (auch naćatk), Anſchnitt (von Gebäck).
Nadźanka, Nadelwitzerin.
nakaza, Bekehrung.
nakazanc. Beſſerungsbefliſſener, Bußfertiger.
nałhajak. Einer, der viel vorlügt.
namkawka, Fund; weibl. Findling.
napastwa, Weideſattheit.
naprawka, kleiner Apparat.
napřaza, Erſponnenes.
narada, vielſeitiges Raten, Anraten.
našanka. eine uns Angehörige.
našćwanka. Aufhetzerei.
naškarak. Aufwiegler.
naškaranc. ein Aufgewiegelter.
natwarba, Summe des Erbauten.
nawara. Aufgekochtes in Menge.
nawjazka, ein Draufband; eine Überbindung.
nazdalak. Einer, der ſich fern hält (im guten und böſen Sinne).
pačawa, Wuchthebel; Brechſtange; Aufreizerin.
padaŕka, eine oft Hinfallende.
padawa (scil. khorosć), Epilepſie. („Wón ma padawu.“)
pachawa (iron.), Tabaksraucherin.
palawa. Brandſtifterin.
Pančanka, Pannewitzerin.
paranca. Gepaſtle.
parlawa, Perlhuhn.
pasanca. Gegürte, Einſchnürerei.
paslawa. Herummährerin, Paſtlerin.
pjatnatka, ein Fünfzehntel.
płaćawa, ſchlechte Zahlerin.
płakaŕka, Weinerin; Klageweib (bei den Juden).
płatawa, mißliche Flickerin.
plampawa, Maulbraucherin.
přahanca, Wettſtreit.
přahaŕka, Anſpannerin.
přazaŕka, Spinnſtubenbeſucherin.
prampanca. Gemantſche; elendes Getöch.
prampawa, ſchlechte Zurichterin.
prašawa, unleidliche Fragerin.
Pražanka. Frauensperſon von Prag oder Dorf Kleinpraga.
pražawa. Röſterin, Präglerin.
ptačkaŕka, Liebhaberin, Pflegerin der (Stuben-) Vögel.
radźawa, aufdringliche Ratgeberin.
rachnaŕka, Rechnerin, zähe Geldausgeberin.

rampawa, ſchwerfällige Schreiterin.
rancawa, geiles Weib.
ranjawa, Verletzerin durch giftige Worte.
rapawa, Krähe (Umname); tröhlendes Weib.
rataŕka. Feldwirtin.
ražawa, Verletzerin durch giftige Worte.
sadaŕka, Obſthökerin.
sadźawa. Pflanzholz; Pflanzerin.
sahawa, Ausſchreiterin mit langen Schritten.
sajawa. Siebeapparat.
sakanca, ſchnelles Einſickern.
sakraŕka, Flucherin.
santrawa, polternde Frauensperſon.
sapaŕka, leidenſchaftliches, zornmütiges Weib.
sapawa, Hitzfieber.
satanka, Satansweib.
skakawka. Springſpiel der Kinder.
Skančenka. weibliche Perſon aus Kannewitz.
sklacanka, Verpfuſchung.
slakanca, große Viehpeſt.
slapanca, Geſchlapper, Geräuſch beim gierigen Eſſen, Freſſen.
spancawa, Zuſammenpantſcherin.
spadanca. totaler Zuſammenfall.
spasanca, Zuſammengürtung, -Schnürung.
spraskanca, eilige Fertigſtellung.
spraskawa, Zuſammenruſchlerin.
staćanka. Staatsbürgerin.
staranca. Geſorge.
stawanca, läſtiges Aufſtehen.
stradanca. Verkommenheit aus Mangel.
swarjawa, Schelterin.
šalkaŕka, Kaffeeſchweſter (ſpött.).
Šandawa, Stadt Schandau.
šataŕka. Wäſcherin.
škarawa. Aufhetzerin.
škrabaŕka, Schrapperin.
škrabawa, Schabeiſen.
šlapanca, haſtiges Geſchlucke.
šlapaŕka. haſtig ſchlingende weibliche Perſon.
šlapawa, Eſſerin mit Haſt.
šlarawa. Schlürferin, Latſchlieſe.
šmakanca, Entrichgeſchnatter.
šmaranca, Kritzelei, ſchlechte Schrift.
štapawa. Abeiſungsſtab d. Müllers.
Šwajcaŕka, Schweizerin.
Šwajcaŕska, Schweizerland.
tajawa. Hehlerin.
talakaŕ. ſchreiiger Sänger.
tamawa. Verdammerin.
tasanca, Herumgetaſte.
tatrawa. Klarinette.
tradanca, großes Darben.
trajawa, Dauerbirne (zwjetša pl. t. trajawki).
Tranjanka. Einwohnerin von Dorf Thräna.
třasawa. Schüttlerin.
Třasčanka, eine Tſchaſchwitzerin.
třasławka, das weibliche Rotſchwänzchen.
wadźawa. Zänkerin, zankſüchtiges Weibſen.
wajchtaŕka, Wächterin, Wächtersfrau.
walbanca. Gewatſchel.
walbaŕka. Watſchlerin.
walkaŕka, Arbeiterin in der Tuchwalke.
Waršawčan, ein Warſchauer.
wjacslawka. ein Agaricus (Pilz).
wjazanca, das Gebinde.
wjazawka. Konjunktion (grammatikaliſch).
zababjak, ängſtlicher Einhüller.
zabawjak, langweiliger Unterhalter.
zahanjak, Ausrotter.
zahlada. Vergaffung.
zakaznja, Verbot.

zakłada. Vorlegebalken; Grundſteinlegung.
zaklatba. Bannfluch.
zamazane, Schmutzbartel.
zaprajak, Verſprecher, Verbanner.
zaraćba. Verrammlung.
zasłapaŕ. Ertapper.
zastawka, Pauſe.
zaškarak, Hetzer.
zatajak, Hehler, Verheimlicher.
zatradanc, ein Verſchmachteter.
zatrašak. Abſchrecker.
zatwarjak, unberechtigter Verbauer.
zawalak. Verſieler.
zawadźak, ungewandter Anſtreifer, Hängenbleiber.
zawalka, Hülle, Umſchlag.
zawara, Eingeſottenes.
zažwanca, Laberei.
zhladanka, Wahl nach Wahrnehmung
zmazanca, Verunreinigung.
zwadźawa, Zänkerin.
žadanca. heftiges Begehren.
žadanka, Begehrungsgegenſtand.
žadawa. Begehrerin.
žahanca. Sengen und Brennen.
Žahanka, eine Saganerin.
žahaŕka. Weibſen mit biſſigen Sticheleien.
žahawa, Stichlerin.
žwankanca. Wiedergekäue.
žwankawa. weibliche Perſon, die mühſam kaut.

III. Tři- a štyrizłóžkate wěcniki, kiž maju w kóždej złóžcy zynk *-o.*

a) *Třizłóžkate wěcniki.*

Błónkojtosć, Vielzelligkeit.
brózdojtosć, Furchenartigkeit.
čworkojtosć. Dotterähnlichkeit.
čornojtosć, Schwärzlichkeit.
čornomrok, ſchwarze Bewölkung.
dobroslód, Wohlgeſchmack
dobrowólc, Volontair.
dokhódnosć. Einträglichkeit.
domojkhow, Einheimſung.
dopołožk, ergänzende Zulage.
dopomoc, ſchließliche Aushilfe.
dopožčonk, volle Schlußverleihung.
dosłownosć, Wörtlichkeit.
dosłowo, Schlußwort.
dospokoj, gänzliche Tröſtung.
drohoznosć, Koſtbarkeit.
hoborstwo (hoberstwo), hoborskosć, Rieſenhaftigkeit
hočkojtosć. Häkchenförmigkeit, Reichhaltigkeit an Häkchen.
hokojšćo. Kreuzdorngeſtrüpp.
horokop, Bergwerk.
kłóskojtosć, Ährenförmigkeit.
kłosojtosć, Vieljährigkeit.
kłóštrojtosć. Kloſterartigkeit, Internat.
kobłojtosć, Stutenartigkeit.
kocorstwo, Unverträglichkeit, Zankſucht.
kochtojtosć, kołtojtosć, Vielſtachligkeit, Grannenfülle.
kołokhód, Gang im Kreiſe.
kopjojtosć, Lanzettförmigkeit (bot.).
kopołstwo, Dümmlichkeit.
kortkojtosć, Halbkreisförmigkeit.
kortojtosć, Vielmuldigkeit (der Gegend).
kosćojtosć, Knochenhärte.
kóstkojtosć, Vielknöchlichkeit.
kótłojtosć, Keſſelförmigkeit.
kozojtosć, Ziegenhaftigkeit.
krótkoróh, Kurzhorn (eine Rinderart).
khłóšćojtosć. mäß. Leckerhaftigkeit.

khodojtosć, Herenhaftigkeit, Altweiberähnlichkeit.
khorobnosć. Behaftung mit Krankheit.
khorojtosć. Unpäßlichkeit.
łoknojtosć. Starkfaſrigkeit.
lodojtosć, Kaltſinn, Teilnahmloſigkeit.
mlodojtosć. junges Ausſehen.
młodoznosć, Jugendlichkeit.
mnohoróžk, Vieleck.
mnohowóčk, Neunauge, Bricke.
mnohožónc. Einer, der es mit vielen Weibern hält.
mochojtosć, Reichhaltigkeit an Moos.
morworód, Fehlgeburt.
mrowjojtosć. Ameiſenähnlichkeit.
norkojtosć, Gutartigkeit bei geiſtiger Beſchränktheit.
nosoróžk. Nashornkäfer.
noworód, Wiedergeburt (im religiöſen Sinne).
nowotnosć. Neuheit.
nožojtosć. Meſſerförmigkeit (beſonders bei Pflanzenblättern).
pobočnosć, Nebenſächlichkeit.
podhrodstwo, Einwohnerſchaft unter dem Schloſſe (Seidau).
pokhlódnosć, Kühle.
połbójskosć. Halbgöttlichkeit.
połnócnosć, nördliche Lage.
połojčnosć, Halbſchürigkeit.
połwrótnosć. Halbverrücktheit.
popowstwo. Pfaffentum, Prieſterſchaft.
popróznosć, Richtigkeit.
poskočnosć. Behendigkeit; hüpfende Beweglichkeit.
posłownosć, Wörtlichkeit.
potomnstwo, Nachwelt, Folge.
powólnosć, Willfährigkeit.
požónskosć. Frauenhaftigkeit, weibiſches Weſen am Manne.
prochnojtosć, Morſchheitszuſtand.
prochojtosć, Staubförmigkeit.
rohojtosć, Hornartigkeit, Gehörntheit.
rokotnosć, Neigung zum Wirrwarr.
rosojtosć, Tauigkeit.
rozkólnosć. Spaltbarkeit, Abſonderungsneigung.
rozpožčonk, Ausleihung nach mehreren Seiten.
rozpróšnosć (rozprósenosć), Zerſtreutheit, Unaufmerkſamkeit.
roztwornosć. Auflöſungsfähigkeit, Zerſetzung.
rožkojtosć, Roggenähnlichkeit.
róžkojtosć, Eckigkeit.
róžojtosć, Roſenähnlichkeit.
skopcowstwo, Kaſtratenzuſtand.
skopojtosć, Impotenz, Hämlingsſchaft.
skórkojtosć, Ähnlichkeit mit ſchwacher Rinde Kruſte.
skorojtosć (šk—), Rindenartigkeit.
sonojtosć, träumeriſches Weſen.
spokornosć. Demut.
spomócnosć, Hilfsbereitwilligkeit.
spomóžnosć. zuträgliches, rettendes Weſen.
srokojtosć, Schwatzhaftigkeit, Scheckigkeit (ſchwarz und weiß).
stokróćnosć. Hundertfältigkeit.
stołpojtosć, Säulenförmigkeit.
strowotnosć, Heilſamkeit, Zuträglichkeit.
swobodnosć, Freiheitszuſtand.
štomojtosć, Baumartigkeit.
tótkowstwo. Totengräberberuf.
włoknojtosć. Faſerhaltigkeit.
włóskojtosć, Fülle von kleinem Gehär.
wlosojtosć. Zottigkeit.
wobojnosć, Zweideutigkeit, Zwitterzuſtand.
wobornosć, Wehrhaftigkeit.

woborzłosć, Zuſtand des angehenden Verderbens von Flüſſigkeiten: Milch, Wein ꝛc.
wobowrot (wobwrot), Einlenkung, Umwendung.
wobstojnosć (-stej-). Umſtand; Beſtändigkeit.
wokołko, wokolko. kleine Dolde.
wołkojtosć, Dämlichkeit, Schwachköpfigkeit.
wołojtosć, Bleiähnlichkeit, Ochſigkt.
womornosć, Halbſchlaf, Ohnmacht.
wonkownosć (-kom-). d. Draußenbefindliche.
wopojnosć. Berauſchungskraft.
wopornosć. Opferwilligkeit.
wóskojtosć. Wachsähnlichkeit, Wachshaltigkeit.
wosobnosć. Perſönlichkeit (wosebnosć. Vornehmheit).
wósombok. Achtfläche.
wotprošmo, Abbitte.
wotwobrot. Abwendung.
wrjosojtosć, Heidekrautähnlichkeit; Durchwachſung mit Heidekraut.
wroblojtosć. Sperlingsartigkeit.
wronojtosć. Krähenähnlichkeit.
wšomóžnosć. Leichtmöglichkeit.
złobotnosć. Boshaftigkeit.
złotokop, Goldgrube; profitables Geſchäft.
złotojtosć. Goldähnlichkeit.
złotoróh. Goldhorn (vorkömmlich in einem alten Märchen).
zornojtosć, Reichhaltigkeit an Körnern.
žołčojtosć, Gallenbitterkeit.
žołdźojtosć. Eichelförmigkeit, Eichelherbigkeit.
žołmojtosć, hoher Wellengang; Schillerfarbigkeit (in Kleiderſtoffen).
žołtojtosć, Gelblichkeit.
žortownosć. Spaßhaftigkeit.

b) *Štyrizłóžkate wěcniki.*

cokorojtosć, Zuckerſüßigkeit.
mnohohłosnosć, Vielſtimmigkeit.
počornojtosć, Schwärzlichkeit, Dunkelfarbigkeit.
podołhojtosć. Länglichkeit.
pohončowstwo, Kutſcherſtellung.
połpołodnjo. Mitte d. Nachmittags.
porobotnosć. Nachläſſigkeit, Flüchtigkeit in der Ausführung.
rozsochojtosć, Gabelförmigkeit.
wóskožołtosć. Wachsgelblichkeit.
wotpomožnosć, Möglichkeit der Abhilfe.
złotohódnosć. Goldwertigkeit.

Nekrolog LVIII.

Handrij Dučman.

fararŕ na wotpočinku w Dubinje, płódny serbski spisowaćel.

* 27. małeho róžka 1836. † 7. hapryla 1909.

Handrij Dučman narodźi so 27. februara 1836 w Bozankecach, wopytowaše wot jutrow 1842—45 serbske wotdźělenje a potom hač do Michała 1849 němske rjadownje tachantskeje šule w Budyšinje. Nazymu 1849 zastupi do Budyšskeho gymnasija, 1850 do nowozałoženeho katholskeho seminara w Budyšinje. Wot lěta 1851—57 studowaše na małostronskim gymnasiju w starosławnej Prazy a na to hač do nazymy 1860 theologiju tam. Dźenik a Kwětki a Pražskich „Serbowkow“ dopokazuja, kak hižo tehdom na polu maćeŕšćiny so prócowaše, a tuž bjez dźiwa, zo bě 1858—60 jeje sedmy staršı. Wot novembra 1860 hač do jutrow 1861 přebywaše w arcybiskopskim seminaru w Kölnje nad Rheinom, hdźež sebi při wotkhadźe wosebite počesćowanje z dokładnym dźěłom z dogmatiki zasłuži, a sławny professor Dr. Scheeben jeho namołwješe, zo by tola na professuru dale studował.

Tola Dučman chcyše domoj k swojemu serbskemu narodej. Tu bu za nakhwilneho wučerja katholskich praeparandow do Budyšina powołany a dósta 16. augusta 1861 měšnisku swjećiznu. Wot 21. oktobra 1861 běše z kapłanom w Radworju a wot měrca hač do septembra 1865 z kapłanom a administratorom we Wotrowje, a na to zaso z kapłanom w Radworju. Lěta 1875 bu po njebohim fararju Nowaku jeho naslědnik, a wosta z Radworskim fararjom hač do lěta 1884. Potom skutkowawši w Litoměricach, Křešicach a předc wšim w Zahořanach, kotrež po smjerći dotalneho fararja sam dospołnje zastaraše, a hdźež cyła wosada z wulkej lubosću na nim wisaše, kaž to při wopytach póznach, přińdźe po krótkim přebytku w Drježdźanach w nalěću 1886 do Lipska, hdźež 17 lět dołho z njewustawacej pilnosću a wutrajnosću skutkowaše, doniž jeho khorowatosć nuzowaše, na wumjeńk hić. Lěta 1903 přesydli so do Dubina pola Drježdźan, zo by w ćichoće swoje stare dny přežiwił. Tu, hdźež je jeho prjedawši ministrant a wučomc z fararjom, pomhaše rad, hdyžkuli bě trjeba, w cyrkwi a šuli, wosebje na prózdninach.

Štó bě Dučman? Njeboćički bě kruty, njepowalny kharakter, a tohodla muž wěriwy, kiž swojej cyrkwi ze swojimi wot Boha přepodatymi darami wšě časy swojeho žiwjenja hač do poslednjeho dnja słužeše. Dučman bě wobdarjeny, nazhonity, wučeny muž, we wšelakim nastupanju original; tuž bjez dźiwa, zo buchu jeho husto cyle originalne prědowanja rad słyšane. Najradšo za dźěławy lud skutkowaše, a wosebje w Lipsku, hdźež móžeše swoje bohate dary na wšě strony wuwiwać a nałožować, załoži z wulkej prócu dźěłaćeŕske towaŕstwo na podłožku samopomocy, kotrež so dźensa hižo po cyłej Sakskej wupřesćěra. Dučman wědźeše, zo dźěłaćeŕski lud so bórzy snadnje w čeŕwjenym morju zhubi, jeli zo jemu móžno njeje, so po křesćansku organisować a w křesćanskich towaŕstwach tu pomoc hladać, kotruž jemu — bohužel z jědom njewěry — čeŕwjene towarstwa poskićeju. Dźěłaćeŕski lud, bjez toho často dosć ze wšěch stron podtłóčowany, ma tohodla wosebitu přisłušnosć, so zjednoćeć; a kóždy, kiž za dźěłaćeŕski lud so prócuje, dźěła za dobry přichod našeho ludstwa. Bóh sam wě, kelko je Dučman za tele wobstojnosće we wulkej, rozležanej wosadźe dźěłał, kelko woporow přinjesł. Dale załoži w Plagwicach za dźěłaćeŕske dźěći towaŕstwo „Monika“, hdźež bywaju dźěći, hdyž su staŕši na dźěle, kubłane a wučene.

A swoje poslednje nastawki spisowaše njebohi wo tom, kak mohłe so tež w Serbach tajke dźěłaćeŕske towaŕstwa załožić, derje wědźo, zo je tež tu najwjetši čas, jeli chcemy dźěłaćeŕski lud — a w kotrej wosadźe by dźěłaćerjow njebyło? — po křesćansku zdźeržeć. Wšudźom so njewěra pokazuje a runje tak derje do Serbow přikhadźa; wšak běchu hižo někotři serbscy dźěłaćerjo čeŕwjeni organisowani, ani njewědźicy, k čomu běchu přistupili. Wšě woršty maju w Serbach towaŕstwa, ale dźěłaćeŕ žanoho. A runje tón to najnuznišo trjeba, dyrbi-li Serb a křesćan zawostać. Přejemy sebi, zo by so radźiło, naš serbski dźěłaćeŕski lud na Dučmanowych zasadach samopomocy zjednoćić a z dobom nabožnu serbsku mysl našich dźěłaćerjow spěchować.

Tele prócowanja njeboćičkeho wjedu nas na jeho spisowaćeŕsku dźěławosć. Što je Dučman jako spisowaćel? Wón bě dołhe lěta nimo Hórnika najpłódniši na polu spisowanja; wot lěta 1856 pisaše pod mjenom Wólšinski do wšěch serbskich časopisow, do Katholskeho Pósła, do Serbskich Nowin, do Łužičana, do Měsačneho Přidawka, do Časopisa Maćicy Serbskeje, redigowaše dołhe lěta protyku „Krajan“, wuda wjele modleŕskich a paćerjacych knihow a knižkow, kaž „Róčna Swjatnica“, „Khwalće Knjezowe mjeno“, „Smjertnička“, „Hwězda“, „Žiwjenja Swjatych“, pisaše ludowe spisy, ballady a samo wjeselohry, na př. Złote hrody. Jeho najzasłužbniše wědomostne dźěło je „Pismowstwo katholskich Serbow“, kotrež w Časopisu a pozdźišo jako wosebita kniha wuńdźe. Pilnje dźěłaše hač do poslednjeho měsaca na swojich serbskich słowniskich zběrkach a druhich wěcach, a z Dučmanoweho literarneho zawostajenstwa budźa drje hišće mnohe dopokazy jeho klassiskeje serbšćiny widźeć, kotraž z ludu a z přirody swoju móc čerpa, čohoždla tež lud rad jeho spisy čita, na jeho słowa posłuchaše.

Kak jara njebohi přirodu lubowaše, kóždy z jeho přećelow wě. Hdźežkuli khwilu přebywaše, bórzy dokładnje geologiske, mineralogiske a botaniske poměry a wosebitosće tuteje krajiny znaješe. Jeho krasna zahrodka w Dubinje wobsahaše nimo žadnych štomikow a keŕkow nimale wšě kwětki, kotrež so za našu wokolinu hodźa, tež mnohe z łukow a lěsa, na tysac wšelakich rostlin. A najrjeńši wobraz, kotryž wot njeboćičkeho mamy, je zawěsće: „Dučman we swojej zahrodcy.“

Skónčnje chcu hišće jeho narodne skutkowanje w Drježdźanskej „Jednoće“ naspomnić, kotraž je jeničcy ź jeho prócu dźensa zaso ryze serbske towaŕstwo. Jeho něžne, přećelne wašnje tež najćežše zadźěwki přewiny a najpłódniše skutki dokonja.

Woprawdźe, Dučman bě cyły muž, kharakter, original, a tohodla we wšelakich maličkosćach dźiwny, ale přeco prawy, dźěławy, swěrny Serb, a ze swojej wjesołej, něžnej serbskej wutrobu, kotraž hač do kónca młoda a žiwa wosta, doby sebi njebohi, drje žanoho njepřećela njepoměwši, mnohich přećelow — serbskich a njeserbskich — we wšěch worštach a kruhach, na wšěch městnach swojeho spomóžneho dołholětneho skutkowanja.

Bóh pak njech jemu z wěčnymi kubłami mytuje, štož je tu na zemi za njeho, za swój staw a za swój serbski lud dźěłał.

Jurij Kral.

Handrija Dučmanowe spisy.

A. Nabožne knihi.

1. Khwalće Knjezowe mjeno. Modlitna kniha za kath. křesćijanow. 1. wudawk 1862. 2. wudawk 1883. 1250 stron.
2. Jězus, naſch wucžeŕ, ſchkit a tróſcht we ſmjercži. Prědowanja P. Pětra Ducžmana. Wudał H. D. 1867. 15 stron.
3. Žiwjenja Swjatych w prěnich 13 lětſtotkach. 1861—1904. 1092 stron.
4. Jutrowna ſwěca. 1868. 16 stron.
5. Wſchědne wotpuſtkowe modlitwy. 1869. 8 stron. (Z němsk. přeł.)
6. Róžowc najzbóžniſcheje knježny . . . 1869. 40 stron.
7. Cžeſcžowanjo ſydom boloſcžow a ſydom radoſcžow ſwjatoho Józeſa. 1871. 8 stron. (Z němsk. přełož.)
8. Litanija wo najſwjecžiſchej wutrobje Jězuſowej. 1871. 8 stron. (Z němsk. přełož.)
9. Hwězda. Modlitna knižka za kath. křesćanow. 1. wudawk. 1871. 2. wudawk 1880. 104 stron.
10. Novena, t. j. dźewjeć dnjow pobožnosć . . . Spisał Michał Wałda. Wudał H. D. 1872. 10 stron.
11. Duchowna Róžownja Swjateje Marije . . . 1872. VI + 518 stron.
12. Cžeſcžowanjo najſwjecžiſcheje wutroby Jězuſoweje a najſwjecžiſchoho ſakramenta woltarja. 1872. 14 stron.
13. Smjortnička. Zběrka modlitwow za wotemrjetych. 1873. IV + 120 stron.
14. Jězuſowe ſwjate rany ſu kłoki, kotrež . . . 1873. 16 stron.
15. Swjaty Wótcženaſch. 1870. 8 stron.
16. Wobrjady a modlitwy pſchi nutswjedženju, draſcženju a ſtajenju knježnow ciſterciskoho rjada. 1872. 22 stron.
17. Pobožnosće . . . Smjertneje styskuosće . . . 1881. 60 stron.
18. Róčna Swjatnica kath. křesćana. 1883. 1250 stron.
19. Wěnašk . . . lubemu Jězus-dźěćatkej. 1886. 40 stron.

B. Wědomostne knihi.

20. Serbske rukopisne dróbnostki. 1869. 26 stron.
21. Pismowstwo kath. Serbow. 1869. 104 stron.
22. Pismowstwo kath. Serbow. II. zběrka. 1874. 52 stron.
23. Jan Michał Budaŕ, jeho žiwjenje a wotłajanje... 1869. 26 stron.
24. Surowſtwa napſchecźo wjeŕchowſtwu bamžow Pinja VI. a Pinja VII. 1870, 28 stron.
25. Khoſtani pſcheſcźěharjo bamžow. 1870. 22 stron.

C. Zabawne knihi.

a) powjedańčka:

26. Sněhowka abo ſtawizna tſjoch kſchcźeńcow. 1863. 72 stron.
27. Drjewjany kſchiž. 1868. 24 stron (Z němsk. přełož.)
28. Muſchka ſwjatojanſka. 1869. 8 stron. (Z němskeho přełož.)
29. Dwójnikaj. 1872, 31 stron.
30. Othilija, abó ſlepa holcžka. 1873. 44 stron.
31. Marija, wumožena khora. 1874. 25 stron. (Z němsk. přełož.)
32. Pſchi macźeŕnym rowje. 1874. 31 stron.

b) hry a basnje:

33. Wodźan. Spěwohra. 1896. 36 stron.
34. Złote hrody, abo Hans Klepotaŕ na dań njese. Hra za dźiwadło. 1897. 54 stron.
35. Boži narod. Hodowna hra. 1901. 39 stron.
36. Pěseń wo zwonu. 1859. 26 stron. (Z němsk. přełož.)
37. Pěseń wo zwonu. 1905. 16 stron. (Z němsk. přełož.)

D. Wšelakore knihi.

38. Pomocna knižka k wulicženju nowych a ſtarych měrow a wahow. 1871. 72 stron.
39. Dźesać lět za serbskim blidom w Lipsku. 1903. 20 stron.
40. Našim dźěłaćerjam! Posledneje słowa njeboh knjeza fararja em. Handrija Dučmana z Dubina. 1909. 20 stron.

Přispomnjenje: Wyše tychle knihow je † Dučman wulku mnohosć kěrlušow a spěwow, modlitwow, towaŕstwowych wustawkow a swjećatkow ze serbskim tekstom wudał. — W jeho zawostajenych rukopisach namakachu so mjez druhim hišće tři hry z Klepotarjec žiwjenja.

Franc Kral.

* * *

Wozjewjenje a próstwa.

Wšelakich wažnych přičinow dla smy wobzamkli, měsačnik „Łužicu“ z nowym lětom 1910 do nakłada Maćicy Serbskeje wzać a budźemy ju tohodla wšitkim našim subustawam porjadnje słać we wěstej nadźiji, zo budźa ći, kiž to snano hišće dotal njejsu, ju radźi woteběrać a čitać. Lětna płaćizna „Łužicy“ budźe dale kaž dotal 3 hriwny.

Předsydstwo a wubjerk M. S.

Křižan. Kubica.

* * *

Wobsah.

Stawizny basnistwa łužiskich Serbow. Spisał Adolf Černy . . . str. 3
[illegible] wo pohanskich kultnych městnach Hornjeje Łužicy. Spisał Jan August Jenč z Kluče . . . „ 48.
Dodawki k hornjoserbskemu słownikej. Zezběrał a zestajał † Jan Radyserb-Wjela . . . „ 68.
Nekrolog LVIII. Handrij Dučman . . . „ 76.
Handrija Dučmanowe spisy . . . „ 79.
Wozjewjenje a próstwa . . . „ 80.

Maćica Serbska je wudała:

114) Protyku „Předźenaka“ na l. 1910.

115) Serbske rostlinske mjena. Zezběrał Jan Radyserb-Wjela, zrjadował a z němskim registrom wuhotował M. Urban.

☛ Wo zapłaćenje lětnych a wosebje tež zastatych přinoškow (kóždolětnje 4 ℳ abo w cuzych pjenjezach po kursu) a wo dary za dom M. S. najpodwólnišo prosymy. Lěto so bórzy minje! Pokładnikowa adressa za póst je: Kaufmann August Zetsch, Bautzen (Sachsen), Reichenstrasse 8.

Tež prosymy, zo bychu naše česćene sobustawy swojich znatych k přistupjenju do našeje Maćicy Serbskeje namołwjeli.

☛ Dale naležnje prosymy wo dary do Maćičneje knihownje a do našeho serbskeho museja. Dary za knihownju prosymy słać z adressu: Sem.-Oberl. em. K. A. Fiedler, Bautzen, Moltkestrasse 16. a dary za musej z adressu: Herrn Domschullehrer Werab in Bautzen, Ziegelstrasse 21.

☛ Dla zmóžnjenja porjadneho připosyłanja „Časopisa“ a spisow M. S. je trjeba, zo česćene sobustawy wšitke přeměnjenja swojich adressow prawje bórzy redaktorej Časopisa wozjewjeju.

Rozesłanje Maćičnych spisow stawa so porjadnje dwójcy za lěto a to stajnje po jutrach a po hodźoch. Hdy by něchto wozjewjeny spis njedostał, njech sebi žada z lisćikom pod adressu: Prof. Dr. Ernst Muka (Mucke), Freiberg (Sachsen).

Protyka „*Předźenak*“ pak so sobustawam z Časopisom njesćele a słać njemóže; wona ma so hnydom po wudaću direktnje z Budyšina słać a štóž ju hišće na lěto 1910 dostał njeje, tón so njech direktnje wobroći na kn. pokładnika, kotremuž je so jeje rozesłanje wot předsydstwa přepodało (jeho adr. hl. horjekach).

Ćišćał E. M. Monse w Budyšinje.

PG
5631
M3
Čis /23

Macica serbska, Bautzen, Ger.

ČASOPIS

MAĆICY SERBSKEJE

1910.

Redaktor:

prof. dr. Ernst Muka,

komtur rjadow Danila a sw. Sawy atd.

Lětnik LXIII.

Zešiwk II.

(Cyłeho rjada čisło 123.)

LIBRARY
OCT 18 1967
UNIVERSITY OF TORONTO

Budyšin.
Z nakładom Maćicy Serbskeje.

Mikławš Andricki.

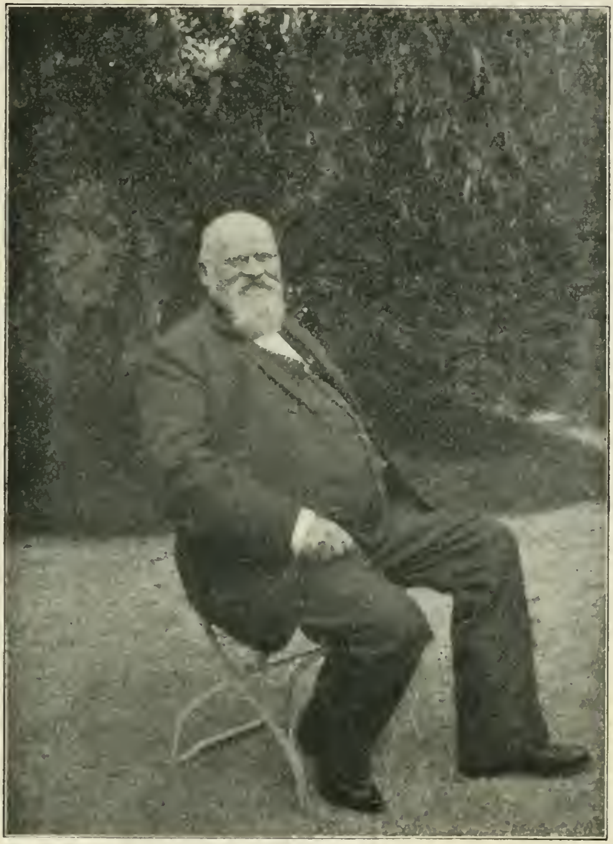

Jan August Pohonč.

K prašenju wo póhanskich kultnych městnach Hornjeje Łužicy.

Spisał *Jan August Jenč z Kluče.*

(Pokračowanje.)

B. **Čorny Bóh abo Čornobóh.**

Hora Čorny Bóh abo Čornobóh[1] bě w kamjenjowym, w mjedźowym a w železnym času z hranicu, wot přirody wutworjenej. Wobsydlerjo k połnocy ležaceje krajiny běchu „polenjo“. Hory k połodnju běchu zacpite, dokelž so za rólnistwo a za plahowanje skotu njepřihodźachu, wosebje, dokelž wyše ležice měwachu dlějšu zymu a krótše lěćo. Wokoło lěta 1200 přićežechu Němcy do kraja a zasydlichu so k połodnju wot hory, a nětko běchu tam w horach „horjenjo“.

Čorny Bóh je tež hišće dźensa z měznikom. Wón dźěli polo serbskeje rěče wot pola němskeje rěče, Bukečansku serbsku wosadu wot Kumwałdskeje němskeje wosady a serbskej wsy Rachlow a Mješicy wot němskeju wjesneju dźělow Klipphausena a Srjedźneho Kumwałda. Čorny Bóh je sobu najwyšše městno łužiskeho hłowneho žornowca[2], kotryž so dźěli do žornowca (Granit: G), a do granitita (Granitit: Gt).

Hora so hač na 554 m. wyše morja a na 300 m. wyše połodnišeje žornowcoweje krajiny zběha. Ze swojimi pódlanskimi horami: Delanska Hora (Döhlener Berg) k wječoru, Wujěžkowska Hora (Ziegelberg), Kamjeńtna Hora (Steinberg) a Rubježny Hród (Hochstein) k ranju bywa wona, kaž móžeš jasnje spóznać, hobrski khribjet, kotryž so, lěsaty, wot wječora k ranju rozlěhuje, k połnocy a k połodnju nahłe wotpady měwa, z mócnymi hromadami kulnichow posyty tu a tam, wosebje na Rubježnym Hrodźe, k rysowanju wabjace a na rozpadanki hrodow dopomnjace skalizny pokazuje a daloko a šěroko kraj wobknježuje.

---

[1] W prěnim nastawku „Čěle“ mataj so dwaj zmylkaj porjedźić: 1) zeš. I, str. 51 ma rěkać **Miłoćicy** (pola Kamjenca) **nic** Milkecy (pola Budyšina), — 2) zeš. I, str. 63 maju pokazowace smužki słowa: „Jako hač do dósta“ (nic hač do spóznać) wobzamknyć.

[2] Erläuterungen zur geologischen Spezialkarte des Königreichs Sachsen, herausgegeben vom Kgl. Finanzministerium, bearbeitet unter der Leitung von Hermann Credner, Sektion Hochkirch-Čorneboh, Blatt 55, von E. Weber Leipzig 1894, str. 1 a sć.

Čorny Bóh wobstoji z wulkeho dźěla ze žornowca (G.), z jenoho małozornojteho, přeco z muskowitom změšaneho hłowneho žornowca, kotryž so, dokelž so do plackow a taflow rozdźěluje, khmanje ješćěpi a so, nimale přeco khětro hłuboko wuwjedrjeny, porědko łama, mjez tym zo je granitit (Gt.), srěnjozornojty, jenož z biotitom změšany hłowny žornowc, kotryž so do tołstych kruchow, ławy mjenowanych, rozdźěluje, khmany, zo by so na wšelake wašnje wobdźěłał, a so tohodla tež we wšelakich skałach łama a ruba. Na wjeŕšku Čorneho Boha překhadźace kamjenje namakaš (Gt.), w kotrychž žornowc do granitita překhadźa. Nadeńdźeš tu do žornowca zamknjene wjetše abo mjeńše zakłady přeměnjeneho šćěpjeloweho kamjenja, pódla kotrychž je žornowc hišće drobnozornojty, mjez tym zo su dale a dale preč wot tajkich zakładow jeho zorna wjetše. Zo su te zorna runje pódla tajkich zakładow mjeńše, to wobswědča, zo je drobnozornojty žornowc jenož z pomocu přiwzatych cuzych kamjenjow nastał, kotrež su k tomu pomhałe, zo buchu zornjatka drobniše a zo bu muskowit přiměšany, t. r. z druhimi słowami: rozdźěl mjez žornowcom a granititom je jeno přez to nastał, zo buchu cuze zakłady přijate. Tute zakłady słušeju z dźěla wonym z wjetša khětro drobnozornjatym hač połno-žiwcowym skalam křemjenjobłyšćinki, z dźěla zeleno-šěrej skalinje epidottorna z wobrysom z wjetša kulojtym. Rozpróšene namakujemy tu stajnje tež křemjenjowe drjebjenki, kotrež su kulojte.

Hdyž serbski skotaŕ abo nuknicaŕ „blušć“ abo „plećak (stan, stanow, štanow, wijity keŕk“ = starosł. bljuštъ, rostl. *hedera*), kotryž skót zacpiwa, dokelž njetyje, „prašiwe zelo“ abo „prašiwe“ mjenuje, hdyž Serb wěstej kóžnej khorosći „pracha“ (čěs. prachy, pl. wot: prach) rěka, hdyž je prašiwosć hubjena wosebnosć, potom njeměł skałaŕ z tym wopak, zo mjenuje njepřihódny žornowc Čorneho Boha „prašiwy kamjeń“ a cyłu horu „prašiwu horu“ abo „prašiwu“. Tež pastyrjo skotu a pućowarjo bychu horje jeje móćnych hromadow kulnichow a jeje nahłych wotpadow dla „prašiwa hora“ abo „prašiwa“ narjec mohli. Přirunaj k tomu němsku horu: „*Schlechte-Berg*“ nad hornjej Sprjewju pola Habraćic, kotraž tohorunja ze žornowca (G.) wobstoji, přez kotryž pak je so žiwcowy nephelin-basalt (Bnf) předobył.

Krajina wot Budyšina k Čornemu Bohu do wulkeje khłostanki lěta 1547 z wjetšeho dźěla městej Budyšinej[3]) słušeše, mjenujcy Nadźanecy, Wuricy, Jenkecy, Bůdestecy, Hruboćicy, Kijna, Debsecy, Rašow, Hajnicy, Třělany, Khójnica, Torońca, Bónjecy, Konjecy, Wadecy, Brězow, Sowrjecy, Wysoka a Mješicy. Kelko wot Čorneho Boha samoho městej słušeše, njehodźi so wjacy dopokazać. Hdyž bě tehdy lěta 1547 město wšo wobsedźeństwo na kraju zhubiło, dźiwaše wono na to, zo by jo z dźěla zaso dóstało. Dźeń 17. novembra 1549 sebi zaso blizku wjes Burk za 2700 toleŕ kupi. Zo by so město zaso zhrabało, dósta wot krala Ferdinanda wsy Delnju a Hornju Kijnu, Třělany, Přišecy, Sćijecy a Khójnicu, dwě łucy při kruwjacej pastwje pola Wuric, kaž tež horje „*Exanberg*“ a „*Finsterwald*“ pola Bukec zaso, bjez toho, zo by što płaćić měło. Tutej mjeni wjacy njejstej. Baumgärtel[4]) měni, zo je z nimaj Čorny Bóh ze swojimi pódlanskimi horami měnjeny *(„Čornebohkette“)*, a zo je njetrjebawše, přepytować, hač je z „*Exanberg*“ „Echsenberg“, „Hexenberg“, „Achsenberg“ atd., a hač je z „*Finsterwald*“ „Finster-“, „First-“, „Förster-“, „Feister-Wald“ atd. měnjeny. Móže pak derje być, zo stej z „Finsterwald“ čorny lěs Čorneho Boha a z „Exanberg“ Wujěžkowska hora, nětko němski: „Ziegelberg“, měnjenej.

Jako bu kurwjeŕch August po smjerći swojeho bratra Morica 1553 z knježerjom, přikaza wón tež, so za wšo starajo, zo by so krajna kharta Sakskeje wudźěłała, kotraž so njedokonjana w Drježdźanskim hłownym archivje jako drohotnosć khowa. Runjež su S. Ruge, A. Kirchhoff a L. Schmidt za tym slědźili, nimamy tola hišće žaneje wěstosće, kak je tuta, za swój čas wulcy wažna kharta nastała. Njewěmy ani, hdy bu tuto dźěło započane, ani, hdy bu skónčene; tola wěste so być zda, zo Matthias Öder, kotryž bu město swojeho, drje do njehnady padnjeneho bratra Jurija Ödera z mrokowskim zastojnikom (Markscheider), hišće pod kurwjeŕchom Augustom nadawk dósta, zo by jemu: „mappe des ganzen Landesumkreises“ zhotowił, a zo hač do swojeje smjerće w lěće 1614 najpilnišo na tom dźěłaše. Podpjerany bu při tom wot swojeho wuja Balthasara Zimmermanna, kotryž bu po wotemrěću swojeho wuja Ödera za mrokowskeho zastojnika pomjenowany, a na tutom dźěle dale dźěłaše, doniž so wono při njeměrach třicećilětneje wójny haćić njezapoča: njeje drje ženje cyle dokónčene, runjež so lětu 1635 z nowa přihoty k tomu činjachu.5)

---

[3]) Karl Wilke, Chronik der Stadt Budissin (Bautzen), 1843. Str. 203 sć.

[4]) Dr. Herrmann Baumgärtel, Geschichte des Pönfalls der Oberlausitzer Sechsstädte, Bautzen 1898. Str. 92.

Runjež Hornja Łužica we dnjach Ödera hišće k Čěskej słušeše, runjež hakle 1620 kurwjeŕch Jurij I. po kejžorowej přikazni do Łužiskeho kraja zaćahny a 1635 Łužicy cyle wobsydny, so wě, jenož jako leństwo, běchu tu tola rozpróšene krajiny, kotrež do Stołpnjanskeho hamta Mišnjanskeho kraja, potajkim do Kursakskeje słušachu, na př. Kubšicy. Tute rozpróšene krajiny su na Öderowej kharće nadrobnje woznamjenjene. K połodnju wot Kubšic je lěs Čorneho Boha rysowany, štom při štomje. Na Kumwałdskej stronje khěža z připisom: „Förster-Haus“ stoji. Druha, k městu ležaca strona pak ma přispomnjenje wjacy rjadkow dołhe: „Das Holtz der Schlefbergk so dem Rath zu Budissien: ins Ampt Stolpen gehörig, Sind auch etzliche Stück dabei, so vom Dorff Cunnawałda dartzu erkaufft, hab aber dessen nicht gründlichn bericht werden können.“

Tu je hora dźensa Čornobóh mjenowana prěni króć na jenej kursakskej krajnej kharće woznamjenjena; lud ji tehdy „*Schlefbergk*“ t. r. „Schleifberg“ rěkaše, dokelž bě tehdy hišće swojeje nahłosće a swojich kulnichowych hromadow dla za wozy njepřistupna, tak zo dyrbjachu so spušćane štomy dele wlěkować (nč.: schleifen). Tuto mjeno je so mjez ludom pozabyło, tola na někotrych khartach bu hač do dźensnišeho časa zakhowane, na př.

---

5) Die historisch-geographischen Arbeiten im Königreich Sachsen, im Auftrage der königlich sächsischen Kommission für Geschichte zusammengestellt von R. Kötzschke, H. Beschorner, A. Meiche, R. Becker, Leipzig 1907. Str. 12 a 13.

na kharće němskeho kejžorstwa č. 419. Budyšin, měra 1 : 100000, z lěta 1880[6]) čitaš „*Schleif Bg.*“ od. „*Czorneboh*“.

Prašeš-li so: Hdy bu „Schleifbergwald“ Öderoweje kharty woznamjenjeny? móže so ći wotmolwić: Na kóždy pad a cyle wěsće po lěće 1553, nic prjedy!

Dokelž tón hórski lěs z wulkeho dźěla městu Budyšinej[7]) słušeše, bu wón w dissertaciji „de Lusatia“, we Wittenbergu 1731[8]) wudatej wot M. J. G. Kunschke z Gubina, kiž bě jako budyski gymnasiasta sam na horje pobywał, „Excell. Budissinensium Consulis Hübschii silva“ mjenowany. Po Wilkowym budyskim lětniku, str. 839, bu Kašpor Kito Hübsch w lěće 1707 z měšćanostu.

Najwažniša wosoba w stawiznach tuteje hory bě Abraham Frencel. Wliw tutoho muža so hišće dźensa pokazuje. Wón bě 1656 na farje w Kózłach pola Nizkeje rodźeny. Jako bě šěsć lět stary, přińdźe ze swojim nanom, znatym přełožerjom serbskeje biblije, 1662 na Budešćansku faru. Tu měješe dźeń wote dnja horu na 5 km. před sobu. W Budyšinje na gymnasiju bywajo móžeše tohorunja horu přeco widźeć, též pozdźišo hišće, jaku bu z Wittenbergskeje university jako Magister so wróćiwši, z fararjom w Huscy. Bywajo z fararjom w Šunowje pola Bjenadźic, je wón Budešćansku domiznu wopytujo, tohorunja horu wobhladował a wopytował. Wón měješe za to, zo je to najwyšša łužiska hora[9]). Tola njeje wšomu tak, kaž so ći zda! Hižo hora Kotmaŕ, kotraž wodu mjez Sprjewju a Nisu (Nižej rěku) rozdźěla, je wyšša, je 583 m. wysoka, dokelž na jeje žornowcowym podłožku hišće jena znělecowa plečica *(Phonolithplatte)*, něhdźe 40 abo 50 m. tołsta wotpočuje.[10])

---

[6]) Karte des Deutschen Reiches, Nr. 419, Bautzen, Maßstab 1 : 100000, herausgegeben vom topographischen Bureau des K. Sächs. Generalstabes 1880.

[7]) Kedźby hódna je wokolnosć, zo maju tři městnosće při Sprjewi w Hornjej Łužicy serbske pomjenowanje wot swójbneho mjena, kotrehož jedyn dźěl wobstoješe z korjenja *bud-* (němski: wecken, wachen): Budestecy (sts. Budogostovici), Budyšin (t. j. hrodźiško na lěwym brjozy Sprjewje) a Budyšink, je to přirodźinscy za škitowanje wažna čara, wo kotruž bu tež 1813 w bitwje pola Budyšina horco wojowane. Tež w Delnjej Łužicy ma wažne městno Khoćebuz (ds. Chóšobuz, sts. Chotěbuz) we druhej połojcy swojeho mjena korjeń *bud-*.

[8]) Hoffmanni Script. rer. Lusat. Tom. II, p. 304.

[9]) Hoffmanni Script. rer. Lusat. Tom. II, p. 31.

Abr. Frencelowy zmylk přewza Kito Knauthe, farař w Bjedrichecach pola Zhorjelca, a mjenowaše 1767, potajkim 27 lět po smjerći Abr. Frencela, w: „Dreßdener Gelehrten Anzeigen“, wotdźělenje 450., horu „mjez Mješicami a Kumwałdom“ „najwyššu w Hornjej Łužicy“. Wjetši zda so mi pak zmylk być, hdyž jedyn Budyšan, Pětr Arnošt Kramer, 1651 we swojej „Disputatio Chronographica de Lusatia in illustri Academia Salana“, praji, zo Sprjewja wot jeho wysocy khwaleneho narodneho města Budyšina *(laudatissima)* do Kulowa a do Złeho Komorowa běži,[11]) abo hdyž Žitawčan Jan Kito Nesenius we swojej „Historia Lusatica“, kotruž pod kurwjećehom Janom Jurjom II. (1656—1680) Sprjewi so pola hrodu Tollenstein, potajkim w krajinje, kotraž k rěcy Nisy słuša, žórlić a Čornemu Halštrowej wot Kamjenca do Dobroługa[12]) běžeć kaza, abo hdyž jedyn pokhodnik z łužiskeho Hirschfelde, łužiski stawiznař dr. Hermann Bjedrich Knothe, professor w Drježdźanach, 1884 we swojim pismje: „Zur Ältesten Geschichte der Stadt Bautzen bis zum Jahre 1346“ tuto naše město na basaltowu abo čedźičowu skalinu *(Basaltfels)* natwarjene nam předstaja.[13])

Abraham Frencel njeje hórski khribjet a jeho podlějšenje k ranju jenož z daloko wohladał, ně, wón je tež tam horjeka pobywał a je tam wšě skalniske wutwory hač k Rubježnemu Hrodej kedźbliwje wobhladował. Skalniski wutwor, kotryž horjeka ze zeleneho lěsa kukaše abo zhladowaše kaž kačka ze zeleneje trawy, rěkaše pola Serbow: „*Kačka*“ a město toho zo bychu rjekli: „hora z Kačku“, prajachu z krótka: „Kačka“. Abraham Frencel tuto hórske mjeno do Łaćanšćiny, Hrekšćiny a Něměiny we swojim „*Nomenclator*“[14]) přełoži. Wot tutoho časa trjeba so mjez wučenymi Němcami němske hórske mjeno „Ente“, a Knauthe tohodla w „Dreßdener Gelehrten Anzeigen“ z lěta 1767, wotdźělenje 450., praji: „Endtenberg, Kacza s. Katzscha Hora, von Kaczka, anas die Endte.“

---

[10]) J. Hazard, Erläuterungen zur geologischen Spezialkarte des Kgr. Sachsen, Blatt 71, Sektion Löbau-Neusalza, Leipzig 1894. Str. 1.

[11]) Hoffmanni Script. rer. Lusat. Tom. II. p. 246, § XIII. Fluvii Lusatiae.

[12]) Hoffmanni Script. rer. Lusat. Tom. II. p. 2551.

[13]) Neues Archiv für Sächsische Geschichte, 5. Band, 1884. Str. 75.

[14]) Hoffmanni Script. rer. Lusat. Tom. II. p. 31.

Wučeni, kotřiž so z Keltiskim zaběrachu, pozdźišo „Entenberg“ z Keltiskeho wukładowachu; Riecke mjenujcy měnješe: „Z Iriskeho dun-Berg, An-dun bu Anten a skónčnje „Entenberge“;15) Krauße pak praji: „Ente“ pola Budyšina pokhadźa z Keltiskeho ***aindi, andi*** Berg, ***ind*** Spitze, Gipfel.“ 15)

Abr. Frencel wědźeše, zo Rachlowčenjo „njekhmane skalne wutwory na horje „prašiwa“ (*sc.* hora) a „praš(i)wica“ mjenowachu. We swojim „*Nomenclator*“ wón tutej słowje wot prašeć16) wotwodźuje. Dokelž bě wón znaty a widźany muž, počachu nětko tež w Němskim mjeno: „*Frageberg*“ trjebać. Tohodla Knauthe w „Dreßdener Gelehrten Anzeigen“ z lěta 1767, wotdźělenje 450 pod XV N. 4 piše: „Praschiwa s. Praschwiza, von praschu, fragen, der Frageberg, wo ein Oraculum gewesen, im Budissinischen Kreise, an dem Kaczer-Berge.“

Abr. Frencel bě najwučeniši Serb swojeho časa. Cyle prawje sebi při rěčy Nisy na přidawnik „nizki“ 17) mysleše; Nisa leži, kaž je znate, w najhłubšej nižinje mjez Sněžnicami a Łužiskimi Horami, w tych mjezyhorach, kotrež maju naši dźensniši wěcywustojni za městno, hdźež je so krajina přełamała, přepadła; štož je přezjene z tym, kaž sebi to naši stari Serbja myslachu. Hižo w starych słowjanskich časach běchu krajiny nad Nisu 18) tajke,

---

15) C. F. Riecke, utriusque medicinae Doctor, appr. Arzt, Operateur und Geburtshelfer, vormals Regimentsarzt in der Königl. Preußischen Armee, der Volksmund in Deutschland, Nordhausen, 1865. Str. 169 a 170.

16) W. Krauße, Pastor zu Wiederau (Sachsen), die keltische Urbevölkerung Deutschlands, Leipzig, 1904.

17) Hoffmanni Script. rer. Lusat. Tom. II. p. 52. Přir. tež Muka, Čas. M. S. 1894, str. 128: Nižanska krajinka: Niža (skeps. Nisa, Nysa).

18) Zhorjelska a Hładska Nisa měještaj prjedy jedne a same mjeno, mjenujcy Niza abo Niža. Nochcu rozsudźić, kotre z njeju je prěnjotne, kak je tuto z nizъ nastało, hač měješe so tuta rěka za wodźisko nižiny abo za nizke wodźisko („Nied-Fluß“).

W serb. zemj. słowničku 1895 str. 18 a 33 mjenuje so Zhorjelska Nisa: Nisa, Nysa; runje tak w „Hist. u. Vergl. Laut- und Formenlehre“, 1891, str. 2. Njedwěluju nad tym, zo je Nisa, Nysa nětčiše serbske mjeno. Město Nisa nad Hładskej Nisu mjenuje so w s. z. słowničku str. 18 Niža. Město a rěka kajkež su hišće dźensa. Dr. Karl Schneider, Orographie u. Morphologie Böhmens, Prag, 1908, rozeznawa str. 95, 86 Nisyne koleno a Nisyny přěrow. Po nim słuša do Nisyneho kolena Liberesko-Žitawska strona Zhorjelskeje Nisy, k Nisynemu přěrowej pak Hladska nižina při Nisy. Wo Nisynym kolenu praji wón, zo su „wosebje“ exogenske mocy tu skutkowałe, zo je to potajkim starotertiarny wotnošk. Wo Nisynym přěrowu měni, zo so tu wo exogenske mocy na prěnim měsće njejedna, zo je to potajkim wosebje złamanina, potom hakle wotnošk. Schneider dźěli Sudety do wječornych a ranšich. Mjeza je po nim Hladska Nisa, Nisyny přěrow. Po Schneiderowym rozdźělenju mjezuje Nisyne koleno z wječornymi Sudetami, Łužiskimi (Žitawskimi) horami a Libereskim hórstwom. K Libereskemu hórstwu liči wón łužiske horišća z horami (po němsku): „Pilizer-, Mittel-, Ziegel-, Steinberg, Hohem Stein“ atd. Nisyne koleno wobmjezuje potajkim wječorne Sudety na wječornej, Nisyny přěrow na ranšej stronje. Tamny jeho Mittelberg (str. 94) je potajkim Čornobóh.

(Hladska) Nisa w Šlezskej mjenujetej so w mojim němsko-čěskim słowniku Nisa. To snadź so w nětčišej čěšćinje tak wužiwa.

J. Lippert mjenuje we swojm dźěle: „Die Sozialgeschichte Böhmens in vorhussitischer Zeit, 1. Band 1896“ Zhorjelsku Nisu „Nizu“. Na str. 15 piše takle: „lěs, kotryž . . . cyłe hornje rěčišćo Nisy (Niza) wobsahowaše“; na str. 29: „wobydlerjo Nisyneje a Bobroweje župy: Nižané, Boborané“; na str. 39: Zahošť, . . . w tutym . . . Milčané . . . W rěčišću Žitawskeje Nisy namakaju so w druhich žórłach Nižané — jenajkeje słowotwórby kaž Boborané — wobydlerjo Nisyneje župy, a z tutoho pomjenowanja wobydleri „Nižané“ pokhadźa, kaž so nam zda, na zakładźe ludoetymologiskeho přełoženja spodźiwny zjew, zo tamnu cyłu wyšinu — Rumburk-Žitawa-Liberec čěsku nižinu“ (Böhmisches Niederland) a wobydlerjow „nižanow“ (Niederländer) mjenuja. Docyła: Nimam to za nadpadne, zo krajina wokoło Cheba „horni kraj“, wokoło Coplic „kraj“, při Łobjowym wuliwje do Saskeje „nizki kraj (nižina)“ rěka. Přetož krajina při Łobju, wosebje hdźež so wono k sakskim mjezam bliži, je najwjetša nižina w Čechach. Nimo toho nawjazuje so blizko wot tudy hłuboka Žitawska kótlina, a pola Pirny a Drježdźan župa Nižane (w lisć. *Nisan*) a pola Łomača zaso „nižina“.

Miklosich, Etym. Wtb. str. 216, praji pola słowa nizъ: „čěske: nižina, nižiti matej njehistoriske ž město z; ž złožnje drje so na komparativ: niže: pólscy nizina; na niž in die Niederung: niž wohl nizju.“

Po tym, štož je so tu prajiło, zda so mi wotwodźowanje Nisy wot Nizy, resp. Nižy dopokazane.

Abr. Frencel pak so tež hewak myleše, kaž so kóždy čłowjek myli: mjeno rěčki Plěsnicy (ně. Pließnitz), kotraž nimo jeho fary w Šunowje běžeše, wón z „poł“ (halb) wułožowaše, dokelž so rěka tam połkuje (dźěli) a tež někotre wsy, přez kotrež běži, na poł dźěli;[19]) wo Budestecach, hdźež bě jako hólčec přebywał, wón praji, zo su wone městno korčmy: „*Schenkenstätte*. Tabernam hic stantem habes, eine Schenke stehet da, von ‚*buda*‘ taberna und ‚*steju*, stoi.“[20]) Tutón posledniši zmylk je tohorunja swoje slědy měł; to spóznaješ ze Sakskeje Cyrkwinskeje Gallerije, 1. wudawk, zwjazk Hornja Łužica, strona 87, hdźež Budeščanski druhi wučeŕ Handrij Wujanc w augusće lěta 1838 piše: „5 mjeńšinow wot Budestec zdalena leži wjes Hajnicy. Tam bě w póhanskim času swjaty haj (snadź přibohej Flincej poswjećeny). Do tutoho haja naši wótcojo putnikowachu. W blizkosći městnow, ke kotrymž putnikowachu, měwachu radźi korčmy, kotrež „budy“ mjenowachu. Tak snadź su, tutón haj poswjećiwši, rjekli: „Njech tudy buda steji“ (Es möge ein Wirtshaus hier stehen); abo: „Pójmy do Haja, wšak tam buda steji (Laßt uns in den Hain gehen, es steht ja das Wirtshaus dabei). Hišće dźensniši dźeń ma naša serbska korčma, kotraž na połnócnym kóncu wsy k Hajnicam steji, čisło 1 w tudomnym katastru.“ Z tutoho spóznawaš, zo bu Abr. Frencelowy zmylk wopačneho přełoženja, w běhu časa z basničkami wudebjeny jakož „prašiwa skała“ z „prašiwym zelom“ (ně. Immergrün).

Čorny Bóh bu w juniju 1791 w „Łužiskim měsačniku“ w nastawku: „Der Frageberg bei Budissin“, str. 184 wot njeznateho („Unbekannt“), kotryž bě ze swojim přećelom, z nim jeneje mysle bywacym, na horje pobył, profetiska hora, „prophetischer Berg“ (str. 185) a „Frageberg“ abo serbski „Prascheza“ (str. 187) mjenowany. Hdyž knjez „Unbekannt“ „Prascheza“ město „Praschwiza“ podawa, móže so wón z tym zamołwić, zo bě Němc.

---

[19]) Hoffmanni Script. rer. Lusat. Tom. II. p. 54 (Nomenclator). — A. Frenceli orig. ling. Sorab. Libr. II. cap. 3. p. 900 seq. (anno 1596).

[20]) Hoffmanni Script. rer. Lusat. Tom. II. p. 54. K tomu přirunaj: Mjena ev. serbskich cyrkwinskich wsow w sakskej Łužicy. I. a 1. Budestecy. Čitane w posedźenju wotrjada M. S. 26. sept. 1900. Łužica. Čisło 6. a 7., Junij a Julij 1901. Str. 53.

Preusker měni, nic bjezy wšeje přičiny, zo bě Böttiger pod słowčkom „Unbekannt“ tutón nastawk napisał.[21] Karl August Böttiger bě z rektorom Budyskeho gymnasija a sta so w nazymje lěta 1791 z wyššim konsistorialnym radźićelom Saskeho wójwody a z gymnasialnym rektorom we Weimarn, hdźež bu z Goethu a Schillerom znaty a z přećelom Herdera.

Jenož něšto lět pozdźišo zjewi so w nowinje „Lausizische Monatsschrift“, w juliju 1797, nowa serbska twórba tutoho hórskeho mjena, mjenujcy: „Der Frageberg bei Meschwitz, sorb. Praschowa Hohra“ (str. 416). Tajke bě dźě napismo nastawčka, w kotrymž bu hora wopisana. Podpisany bě: „Pf. Pannach in Malschwitz“. Panach rozdźělowaše mjez swojim mjenom „*Praschowa Hohra*“ a mjez mjenami pjećich horjejšich skalow, wot ranja k wječoru, kaž séěhuje, pomjenowanymi: „1. Die kleine Ente, wend. mała Gaczka, 2. die große Ente, wulka Gaczka, 3. die erste Praschwiza, 4. die zwote Praschwiza, 5. die dritte Praschwiza“, str. 417. Wo č. 4 praji wón na str. 418: „Der vierte Haufe oder die zwote Praschwiza ist der größte und höchste, nämlich 100 Schritt lang, 25 breit, beinahe in der Mitten, die Quere durch zerteilet, daß man hindurch gehen kann, und verschafft die schönste und beste Aussicht unter allen in die Lausitz und nach Böhmen hinein.“ Po mysli Panacha po wšěm zdaću „prašwica“ z „prašowa“ pokhadźa, mjez tym zo Abr. Frencel sto lět prjedy twórbu prašiwa wobswědča. Wobaj, Panach a Abr. Frencel, běštaj pak we tom přez jene, zo *prašwica* wot słowjesa „prašu“ (lěpje: prašam) pokhadźa. Abr. Frencel njeje, kaž so zda, mjeno „Mała Kačka“ znał: je móžno, zo měješe w jeho času jenož jene skalisko mjeno „Kačka“; wěste je, zo běštej w Panachowym času „Mała kačka“ a „Wulka kačka“ dwojakej městnje, kaž buštej nad Łobjom pola Rathena (Ratinja) tehdom a pozdźišo dwě nahlej wysokej skale „*Kleine und Große Gans*“ mjenowanej. Panachowe mjeno hory: „Praschowa Hohra“ kaž tež jeho wašnje pisać „Gaczka“ město „kačka“ a dr. nakhadźamy zaso w: „Schlesische Provinzialblätter 1811“, str. 241, a pola Preuskera 1841, str. 202, tež str. 198 „Gaczka“, str. 199 pak „gaczka, Katschka“.

---

[21] Karl Preusker, Blicke in die vaterländische Vorzeit, I. Bändchen, 1841. Str. 202.

Z 19. lětstotka Preusker w lěće 1841, str. 199. powěda, zo bu hora wot wjacorych *„pruschawiza“*, a z wupadnjenym prěnim *a* tež *„Praschwiza“* mjenowana. Tu mamy zmylk; Preusker měni druhe *a*. Wěste je, zo sebi někotři mjeno prašwica z prašawa, prašawica pokhadźace myslachu, ale z njeprawom. Na 186. stronje, pod napismom: „Götterberge der alten Wenden bei Budissin“ ma Preusker staru twórbu: „Praschiwa-Berg“.

Prěni, přez kotrehož bu naša nětčiša twórba „Prašica“ (Pfuhl, Wtb. 514) znata, zda so być Lubjeński (poněmč. Lubensky). Preusker mjenujcy na 199. stronje praji: „Der wendische Name des zu Rachlau gehörigen Bergteils (auf dem zu Meschwitz gehörigen befindet sich die Ente) ist (nach des aus dort. Gegend gebürtigen, tiefen Sprachkenners, des verstorb. budiss. Past. Prim. Lubensky Auskunft) praschiza, oblw. Frage- oder Orakelort, von praschecź, fragen.“ — Kaž pak Abr. Frencel wobswědča, prajachu Rachlowčenjo wokoło lěta 1600, potajkim 200 lět prjedy, **prašiwa** a **prašwica,** nic pak *prašica.*

Ći pak, kotřiž, so na Abr. Frencela powolawši, měnja, zo mjeno wot „prašeć“ pokhadźa, su přećiwnikow namakali. Panach mjenujcy, 1797 horu wopisujo, we swojim nastawku „Praschowa Hohra“ w „Laus. Monatsschrift“, str. 417 tež to měnjenje naspomni, „zo je hora swoje serbske mjeno suchoty, njeplódnosće atd. dla dóstała“. Panach je přeswědčeny, zo je dopokazał, zo je tuto měnjenje cyle wopačne, prajicy na stronje 416 a 417: „Byrnjež je wosebje k połnocy tuta hora cyła z wulkimi kamjenjemi wobsyta, tak mjez nimi tola jědle we wulkej mnohosći a hač k rjanej wysokosći někajkich 50—60 łohći rostu. Na tutej stronje nadeńdźech tež horje ducy słódke drjewo abo słódki korjeń (Glykirrhiza, Süßholz), płucowe zelo (pulmonaria) a čertowe pazory (lycopodium) w nimale wulkej ličbje. Horjeka je tuta hora ze wšelakimi picowymi zelami wobrosćena. Hižo prěni napohlad potajkim swědči přećiwo tutomu měnjenju.“ Panach na to njekedźbowaše, zo njebě ani mala ani wulka „Kačka“, ani prěnja, druha a třeća „Prašwica“ ze žanymi wysokimi štomami ani z rostlinami, k picowanju trěbnymi, wobrosćena, zo běchu potajkim za hajnika, pastyrja a kamjenjełamarja bjeze wšoho wužitka, „prašiwe“ w zelenym lěsu. Wón sebi tež na to njepomysli, zo běchu tež wšelake druhe hory po swojim wjeršku pomjenowane, na př. Hrodźiško, Kačka; wón sebi njepomysli, zo je prašiwe zelo rostlina, kotruž ma ratař za prašiwu, hač runjež ma přez cyłe lěto zelene łopjena a hač runjež jo zahrodnicy w městach a na hrodach jako pyšacu rostlinu ćahnu a sebi jako tajku płaćić dadźa. Panach by dyrbjał w: Lausizische Monatsschrift" z lěta 1791. str. 185, na to městno dźiwać, hdźež němski wučenc „Unbekannt" powěda, zo staj wón a jeho přećel ducy na Prašiwicu („Frageberg", „Prascheza") zady Wysokeje w hušćinje kamjenjećesarja a jeho pomocnika nadešłoj, kotrajž kamjenje za jene korto přihotowaštaj. „Mištr", tak knjez *Unbekannt* podawa, „wobkrućeše, zo na žanej z wokolnych horow přihódniše kamjenje k tej wěcy njejsu, zo pak so tute (při puću), dokelž su mjehke a tola zaso dosć twjerde, k tomu najlěpje hodźa." K wječoru wot Wysokeje a Rachlowa leži po zemjespytnej kharće wšudźom granitit (Gt.), tola k ranju wšudźom žornowc (G.); wosebje je ze žornowca „Czerneboh, Ziegelberg, Steinberg, Hoher Stein (serbski: Rubježny hród), Richterberg, Schafberge" pola Dažina a Luchowa, z krótka cyła krajina pola Bukec. Potajkim, w tutej krajinje běchu njezdźěłani Serbja z lěta 1791 a drje tež jich wótcojo wo prašiwosći Bukečanskich horow, wosebje najwyššeje, mjenujcy Kački, dospołnje přeswědčeni.

Abr. Frencel je po wšěm zdaću prěni był, kotryž je krajinu wokolo Budestec, hdźež jeho nan swoje zastojnstwo zastawaše, hory wopytujo tak wobkedźbował, kaž so to mužej zaleži, kotryž so ze stawiznami zaběra; wosebje je na hory k ranju wot Kački dźiwał. Najbližša wysoka hora na rańšej stronje bě Butrowa Hora srjedź Wysokeje a Šumbarka („Schönberg"), štož je prěni měznik serbskeje a němskeje rěče. Snadź Frencel wědźeše, zo bě tuta hora swoje mjeno wot butry dóstała, kotraž so po „butrowym puću" z Kumwałda přez lěs Butroweje Hory na butrowe wiki do Budyšina nošeše. W Butrowej Wodźe (ně. „Butterwasser"), rěčcy, kotraž k połodnju z hory běži, wobplokowachu w lěću, běše-li ćopło, butru, zo bychu ju po móžnosći twjerdu na wiki přinjesli. Butrowa Hora wobstoji z granitita (Gt.), kotryž, bywajo wuwjedrjeny, horje wosebity napohlad dawa. Tu Frencel ničo wuzběhowanja hódneho nadešoł njeje. Cyle hinak bu to bóle k ranju, hdźež je wšo žornowc (G.) a hdźež su přez wuwjedrjenje plečicy nastałe. Bě to za Frencela něšto cyle noweho. Tu wuhlada póhansko-serbske wołtaŕnišća a póhansko-serbske swjate městna a wobradźi nam tak „serbske přibójske hory“ („wendische Götterberge“). Kak sebi tu wěc mysleše, w sćěhowacych słowach wupraja: „Caczca, seu Katzschka. Sorabis Kaczka, id est, Anas, νῆττα, die Ente: nomen montis altissimi omnium Lusatiae Superioris, siti in agro Budissino inter pagos Meschwitz und Kunewalde: exhibet apex supremus eius ἐρείπια sive rudera multa delubri atque arae: Ara ipsa seu mensa, nondum plane diruta, lapidum grandium plurimorumque cumulum sistit: delubrum autem partim petra protensa praealtaque partimque lapidibus aliis ingentibus exaedificatum fuit. Credam structuras illas veteres Sorabos idolis suis fecisse: proximam enim partem montis Praschiwa, seu Praschwiza adhucdum vocant Rachelenses Sorabi, id est Oraculum ex verbo Praschu, Prascham, i. e. quaero, interrogo, consulo. Et haec quidem petras quinque conspiciendas praebet: quarum tres tanquam muri praealti protensique admodum, una cum ruderibus suis horrorem ac pavorem fere incutiunt intuentibus. Eiusmodi delubrum Oraculumve extitisse etiam omnino credam in altero vicino monte, sito inter pagos Kleindäfe u. Jejeschk, Germanis, der große Stein, Saxum Ingens. Petra amplissima summaque ibi visitur, muro nunc disjecto, munita olim semicircolari longo praeter propter passus octoginta et tres.[22])

Wulki Kamjeń, der große Stein, Saxum Ingens mjez Wuježkom a Dažinkom rěka dźensa serbski „Rubježny Hród“ a němski „Der hohe Stein“. Mjeno Hród wobswědča, zo za Serbow kołowokoło tutón rjad kamjenjow žane swjate městno njebě, ale hrodźišćo. Z tutym we wšěch hłownych dypkach Schuster hłosuje, kotryž je murje kolowokoło wuměrił a tež wopisał, je jako twjerde městno woznamjenuje, do kotrehož ći, kotřiž mějachu hrodźišća pola Brězowa, Kumšic, Čornjowa, Něčina a Łuzka zakitować, w poslednjej nuzy wućeknychu.[23]

---

[22]) Abrahami Frencelii v. d. m. Lusatiae utriusque nomenclator exhibens urbium, oppidorum, pagorum, montium et fluviorum nomina, in Hoffmanni Scriptores rerum Lusaticarum, Tomus Secundus, pag. 31.

Serbske mjeno: „Rubježny Hród“ ma tež Richard Andree. Andree njeje Hród jeno wuměrił — murja 1,75 m. wysoka, 3 m. šěroka; znutřkny přestrjeń na najšěršim městnje 65 m., na najwužšim 22 m. šěroki — wón nam tež rysowany zakład a wobraz podawa, z kotrehož móžeš spóznać, kak su murje twarjene.[24]

Preusker, kotryž tohorunja Rubježny Hród wopisuje, ma wobraz najwyššich wjeŕškowych skałow.[25]

Abr. Frencel bě z Budyšinom we zwisku, nic jeno jako něhduši gymnasiasta, ale tež jako přichodny syn wučeneho gymnasialneho rektora w Budyšinje, Mag. Jana Theila; tež běše wón swój „Liber primus de originibus linguae Sorabicae“, kotryž lěta 1693 w Budyšinje wuńdźe, budyskemu pastor-primarijej Michałej Liefmannej wěnował. Bjez dźiwa tohodla, zo wokoło lěta 1700, pod Augustom Sylnym, tež Budyscy gymnasiastojo tuto za swjate wudawane městno na Kačcy w Budyskim měšćanskim lěsu wopytowachu, přepytowachu a z Abr. Frencelom jenoho přeswědčenja wobdźiwowachu. Hdyž na to dźiwaš, lohcy zrozymiš, zo móžeše něhduši Budyski gymnasiasta M. J. G. Kunschke we swojej dissertaciji „de Lusatia“, we Wittenbergu 1713, přeswědčeny prajić: „Ipse ego, quum Budissae adhuc litteris incumberem, in Excell. Budissinensium Consulis Hübschii sylva, quae in montibus Bohemiam a Lusatia disterminantibus sita est, eius modi vestigia idolatrica vidi. Congesti enim, ac in altitudinem extructi lapides, altaria quondam ibi fuisse, posteris produnt.“[26]

„In montibus Bohemiam a Lusatia disterminantibus“ je jara powšitkownje prajene a so lohcy wopak zrozymi, a Panach je to tež „mału zemjepisnu zmylku“ mjenował.[27] A Frencel by so z wjetšej wobhladniwosću wuprajił hač Kunschke. Hišće bóle ći nadpaduje, zo w lěće 1798 Meißner praji, zo je, we Wjelkowje bywajo, za Budyšinom a k wječoru lěsate wjeŕški wysokich česko-sakskich horow wuhladał.[28]

---

[23] Oskar Schuster, Königl. sächs. Hauptmann, Die alten Heidenschanzen Deutschlands mit spezieller Beschreibung des Oberlausitzer Schanzensystems, Dresden 1869. Str. 21 a 120.

[24] Richard Andree, Wendische Wanderstudien, Zur Kunde der Lausitz und der Sorbenwenden, Stuttgart, 1874. Str. 115 a 116.

[25] Karl Preusker, Blicke in die vaterländische Vorzeit, Leipzig 1841. Erstes Bändchen. Str. 200 a tafla I č. 5.

[26] Hoffmanni Script. rer. Lusat., Tom II. p. 304 seq

Zo mějachu Čorneho Boha za swjate městno a zo to tež dale tak wosta, na tym je najwjacy Panach wina. Panach piše, wotpokazawši měnjenje, jako by hórske mjeno: „Praschowa Hohra“ wot suchoty, njepłódnosće atd., pokhadźało: „Docpěwši wjeŕšk hory (28. meje 1795) slědźach hnydom, štož bě zaměr mojeho pućowanja, za zbytkami přibójstwa, kajkež bě so jónu tudy pěstowało. . . . Na Małej Kačcy na jeje kóncu k ranju namakach horjeka 2 kulowatej dźěrje, kotrejž běštej tam $2^{3}/_{4}$ łohća wot sebje zdalenej, do samsneho kamjenja zarubanej. Dźěra k połnocy bě wuprózdnjena, tamna k připołdnju pak hišće napjelnjena, tola tak, zo bě to, štož bě we njej jónu snadź stało, cyle hładcy wotrubane a poruno tamnemu kamjenjej wurunane. . . . Štwórta hromada abo druha Prašica: Myslu, zo sym na njej slědy něhdušeho zemjestorka nadešoł, dokelž běchu na jenym róžku kamjenje na so zestorkane, hačrunjež jim tola na dobrych a sylnych podłožkach njebě pobrachowało. Potom započach, tute po zemi rozbrojene kamjenje přepytować. Tam namakach, wosebje wot Wulkeje Kački hač k druhej Prašicy, hdyž běch najprjedy moch, z kotrymž běchu tute kamjenje wobrosćene, wotstronił tole: Mjenujcy pjeć wudypanych irregularnych pak štyriróžkojtych pak podołhojtokulowatych kotołow 9, 10, 12 palcow dołhich a poměrnje 4, 5, 6 palcow šěrokich. W tutych běchu jónu kamjeńtne postawy z jara kruteho pěskowca zasadźene byłe, a štož snadź bě so z tutych žłobinow pozběhowało, bě wotbite a skažene.. W tajkim kamjenju z tajkim kotołom běchu pak na jeho kromje pak na pódlaležacych kamjenjach wjele mjeńše ovalne dźěrki, dwaj palcaj šěroke abo nimale kačemu jejku po połojcy rozrěznjenemu podobne a runje tak hłuboko wudypane. Tute běchu dospołnje prózdne a naličich tajkich, kotrež běch namakał, na 25. Njejsu-li wone snadź při woporach jako dźeržadła za swěcu abo za smólnicy słužiłe? Mój zaměr při tutym krótkim zdźělenju je docyła tón, zo bych slědźerjam za łužiskimi staro-žitnosćemi nadźije načinył, zo bychu na tutej horje mohli něšto nadeńć, tak zo by so tón abo tamón z nich rozsudźił, z wjetšimi wědomosćemi a z lěpšej khwilu, hač mam ja we swojej mocy, jónu k nim so podać. . . . Snadź hišće by so něšto našło, štož by to, štož wo něhdyšich wobydlerjach našich kónčin wěmy a znajemy, hišće přisporiło. Při tym pak so njeměło zabyć, zo by so tež za tym pohladnyło, štož snadź wokoło tutych naznamjenjenych kamjeni je pod zemju skhowane. . . . Měło-li snadź so něšto za zbytk tamneho stareho bohowstwa na tutej horje dźeržeć, by to było wašnje, zo kóždolětnje na 3. swjatym dnju Swjatkow po wobjedźe cyłe syły Serbow z wokoliny na Prašicu ćahnu, wosebje młodźina. Tola nima so w nětčišich časach tajke wašnje hnadowneho pućowanja za ničo druhe měć hač za překhodźowanje, dokelž při nim wo někajkich wobrjadach pječa ani najmjeńšeho wjacy widźeć njeje.[29])

---

[27] Lausizische Monatsschrift 1797. Str. 421.

[28] G. Benj. Meißner, Reise nach und in der Oberlausitz. Leipzig 1798. Str. 201.

Michał Frencel, nan, mjeno přiboha njeznaješe, kotremuž na horje słužachu, tež jeho syn Abraham nic, hač runjež je: „de diis Soraborum aliorumque Slavorum[30]) pisał, tež Abrahamowy bratr Michał nic, hač runjež mamy wot njeho tři dissertacije: „de idolis Slavorum“,[31]) tež Knauthe nic, kotryž 1767: „Derer Oberlausitzer Sorbenwenden umständliche Kirchengeschichte“ wuda. Tak dyrbješe so za mjenom njeznateho boha slědźić. To njebě ćežko! Němske wjesne mjeno *Kuncwalde* dawaše dobry załožk. Wunamakachu tak serbsku bohowku z mjenom „Kuna“. W Kumwałdskim dole wot lěta 1623 swójba zemjanow „von Ziegler und Klipphausen“ sydleše, po kotrejž buštej wjesnej dźělej *Klipphausen* a *Zieglerthal* pomjenowanej, tež hora *Ziegelberg* (město *Ziegler-Berg*). Zo tuta swójba swoje sydło ćim bóle lubowaše, hdyž bu znate, zo je so Kumwałd wot měšnikow bohowki „Kuna“ założił a zo je so tutej bohowcy na blizkej horje słužiło, je wěste. Bě to kaž pola Wownjowa, hdźež běchu pječa měšnicy bydlili. kotřiž na „Ćèlcu" Flincej woprowachu. Njenadpaduje ći to? „Kuno" a „Flint" stej nèmskej słowje. Po lěće 1767 bajka wo „Kunje" nasta: hižo 1791 so powěsć wo bohowcy Kunje jako „ludowa powěsć" wudawa. Tamny wučeny „Unbekannt" mjenujcy piše: W rjedźe kamjeniskow (Prašicy) přińdźeš k jenomu prěnjeje wulkosće a wysokosće. na kotrymž je. kaž lud powèda. wèsta bohowka Kuna stała. Tuta běše prašica (wèšćeŕka) Serbow a sem přikhadźachu woni pječa ze wšěch stron a kónčin a prašachu bohowku wo jeje radu. Tohodla rèka tuta hora hišće dźensa „Prašeca". štož runje to woznamjenja. Bohowka pječa też wotmołwješe přez mèšnika. kotryž bèše w tutej něhdy prózdnej skale skhowany. Je tam hišće dźěra widźeć we wulkosći wulkeho kulowateho talerja. a to na wotwobroćenej stronje skały. z kotrejež pječa bohowka přez ert mèšnika wotmołwješe. Wo zakhodźe do skały. kotryž pječa wot daloka do njeje wjedźeše, njeje wjacy ani slěda. Zo pak je skała znutřka prózdna była, běše hišće před 50 lètami derje widźeć; w našim času pak su tam přikhadnicy a pastyrjo, kotřiž tam skót pasu, přez tutu wotwjeru. kotraž so něhdźe 16 łohći wysoko nad zemju być zda. telko kamjeni nutř namjetali, zo budźe tuta dźèra bórzy cyle napyłnjena. Tamniši ludźo mjenuja ju čertownu jamu, runje kaž jenu druhu skału čertowy woltaŕ a powèdaju wjele bajkow wo tutych romantiskich kamjenjach . . . . Pokazuje so šèroka kamjeńtna plečica. na kotrejž su Serbja pječa dźèći rèzali, zo bychu je woprowali. Dwělomne je. hač su te jamki a hrjebički, kotrež so tam namakaju, k tomu służiłe, zo by po nich, kaž so w ludu powěda, krej zarězanych dźèći wotběžala a potom so hromadźiła, kotruž potom, runje kaž te zarèzane dźěći, boham woprowachu; abo hač je dešć w běhu lèttysacow tute hrjebički zwupłokował.[32]) Kumwałdski faraŕ Apelt piše w měrcu lèta 1840 za „Sachsens Kirchen-Galerie": Swoje mjeno je Kumwałd pječa. kaž so w rukopisnych powěsćach piše. wot kołebkoweje abo rodźićelskeje bohowki („Wiegengöttin") Kuny abo Kuniny dóstał, kotrejž pječa stari póhanjo na lèsowych horach k połdnju ležacych, wosebje. kaž so zda. na srjedźnej. na Prašicy. mloko woprowachu.[33])

---

[29]) Lausizische Monatsschrift 1797. Str. 416 sć.

[30]) Hoffmanni Script. rer. Lusat., Tom. II. p. 85 seq.

[31]) Hoffmanni Script. rer. Lusat., Tom. II. p. 63 seq.

---

[32]) Lausizische Monatsschrift (Beyträge) 1791. str. 187.

[33]) Sachsens Kirchengalerie, Abteilung Oberlausitz. Str. 240.

Škoda. zo Apelt słowčka wo tom njespomni. hdźe so tute stare rukopisne powěsće khowaju, hač na farje. abo hač we swójbje knježkow z Zieglerow abo hdźe druhdźe. Škoda. zo nam lěto tutych starych rukopisnych powěsći njewozjewja. „Album“, kotrež pod „auspicijemi“ tutych ryćeŕkublerjow nasta, praji hižo cylo raznje: „Swoje mjeno ma Kumwałd wot rodźićelskeje bohowki „Kuno“ (sic!) abo Kuniny, kotrejž stari póhanjo na lěsowych horach k połdnju ležacych. wosebje na srjedźnej, na Prašicy w tutym albumje často mjenowanej swoje mlokowe wopory woprowachu.[34] Wobě knizy. cyrkwinska galerija a album, prajitej. cyle přez jene a ze samsnymi słowami: Runje tutoho přibójstwa dla drje je so wulka ličba khěžow tuteje wsy hižo dawno do toho časa. hač tež we Łužicy póhanjo ke křesćanstwu přestupichu. założiła“ a potajkim matej tak za to. zo bu Kumwałd w starym času wot Słowjanow założeny, nic pak pozdźišo wot němskich zasydlnikow.

„Kuna“ ludoweje powěsće pak njewosta sama; přećiwo njej postany Žiwa. „Unbekannt“[35] z wěstosću wobswědča. zo je město Kuny. kaž druzy měnja. Žiwa („Schiwa. die Lebendige“) na tej horje stała.

Serbski namysliwy wučene a basniski stawiznaŕ Libuš[36] rozprawja tak wo Žiwje, bohowcy žiwjenja: „Žiwa běše škitaŕka młodych knjenjow a k ženjenju khmanych knježnow. kotrež so nic z rědka k njej modlachu a sebi wot njeje powučenje wo swojim přichodnym wosudźe wuprošowachu. Powěda so tež. zo buchu Žiwje knježny woprowane. To je so pječa na Prašicy pola Mješic stawało. . . . . Runjež běše Žiwa bohowka žiwjenja a lubosće, wobsahowaše wona tola we sebi njedwělomnje tež ideju smjertnicy. Tuta kombinacija njenadpaduje, hdyž pomysliš, zo najwosebniši nadawk stareje bohowki měsačka, kotruž sebi bjezewšeho dwěla we wosobje Žiwy předstajachu, cyłe čłowjeske žiwjenje wot naroda hač do smjerće a wot smjerće hač k nowemu žiwjenju, wobsahowaše. Běše-li pak Žiwa tež bohowka smjerće, potom bě cyle přisłušne, zo jej tež ludźi woprowachu.“ — Nimo prašičnych słowow („orakulow“), z kotrymiž měšnikojo a měšnički Žiwy wotmołwjachu — tak nas wyšši farař Libuš dale wuči —, bu wot njeje tež bjez dwěla jako wot bohowki smjerće tym, kotřiž so prašachu, rada dawana. Zda so, zo je „*Hela*“ jenož druhe mjeno bohowki smjerće („*Pya*“) było. — Po wšěm zdaću je wěste — měni Libuš —, zo su měšnikojo a měšnički w Mješicach kaž w Kumwałdźe, na połodnišim boku Prašicy („Frageberg“) ležacym, bydlili. Libuš bohowcy Kunu a Žiwu zjednoća, prajicy (Skythica, str. 285): Je njewěste, hač bu bohowka horow na wěstych městnach „Kuna“ mjenowana. Bu-li pak z tutym mjenom pomjenowana, potom zastupowaše tuto mjeno „Maru“ (bohowku měsačka). Nochcu prěć, zo so bohowka měsačka pola starych Serbow tež Kuna mjenowaše. — Wo horje měni wón (Skythica, str. 262), zo buštej na njej, dokelž so swojeje wysokosće dla jara derje za „Olymp“ hodźi, w prastarym času po wšěm zdaću słónco a měsačk z bójskimi česćemi česćowanej. W třećim nabožinskim wěku pak njejsu na njej wjacy jenož wobrazy słónčneho a měsačneho boha byłe, ale tež znamjenja někotrych bohowkow, mjez kotrymiž bě tež bohowka smjerće, Smjertnica. Zo Smjertnica, kaž tež druhe přibohi, kiž tam běchu, tym, kotřiž so ju prašachu, radu dawaše, to bě cyle w rjedźe. — A dale Libuš powěda (Skythica, str. 17), zo su ludźo wěrili, zo bohojo w tych horach bydla; tohorunja su woni tež wěrili, zo běchu tute hory same bohojo; do skałow buchu dźěry wurubane a we nich podzemske komorki přihotowane, z kotrychž so tež hišće pozdźišo prašacym bójske hrona słyšeć dawachu. Skónčnje Libuš wobkruća: „Tajku hrubje kumštnu naprawu měješe bjez dwěla tak mjenowana Prašica pola Mješic.“

---

[34] G. A. Poenicke. Album der Rittergüter und Schlösser im Königreiche Sachsen, III. Sektion, Markgrafentum Oberlausitz (bjez připisa lěta, snadź wokoło 1855).

[35] Lausizische Monatsschrift (Beyträge etc.), 1791. Str. 187.

[36] Skythica oder etymologische und kritische Bemerkungen über die Bergreligion und späteren Fetischismus mit besonderer Berücksichtigung der slavischen und deutschen Götternamen, von Georg Liebusch, Oberpfarrer und Adjunkt der Spremberger Superintendentur zu Senftenberg. Mit einem Vorwort des Herrn Professors u. s. w. Carl Ritter in Berlin. Camenz, 1833. Gedruckt bei C. S. Krausche. Str. 270, 271, 265.

Čert bě ludu znata postawa. To z bajkow spóznaješ, kotrež so nam wo nim powědaju.[37] Njeje hišće předołho, zo smy wjele wo jeho skutkowanju wot tych zhonili, kotřiž buchu wot sudnistwa čwělowani. Zo wón skutkowaše, za to sudniske akty swědča. Tuž so njetrjebaš dźiwać, zo buchu hory, kamjenje, dźěry atd. po čerće pomjenowane. Najwyšša hora Hornjeje Łužicy, dźensa jenož němski „*Tafelfichte*“ mjenowana, rěkaše w zastarsku tež Čertowy Kamjeń, Čertowy Šmrěk (nĕ. *Teufelsstein, Teufelsfichte*).[38] Pola Budyšinka je hromada kamjenjow „Čertowy Kamjeń“ mjenowana.[39]

Na Hrodźišku (pon. „Proitschenberg“) pola Budyšina je „Čertowa Dźěra“, kotruž měješe Hórčanski we swojim jodnanju wo hornjołužiskim hórnistwje za hórniski podkopk. Tuž tež nadpadnyć njemóže, zo so tež na našej horje mjeno Čert zaměstni. Přez „*Unbekannt*“ zhonichmy, zo bě tam „Čertowa Dźěra“ a „Čertowy Wołtař“. Nětko pak wučeni z Budyšina a wokolnosće derje wědźachu, zo je Čert to samo štož Djaboł a zo je Djaboł abo „Černy Bog“ přibóh Obotritow (Bodricow) był; tohorunja běše mjez wučenymi wopačne měnjenje, zo je „Černy Bog“ tež přibóh łužiskich Serbow był. Tuž bě to jenož maličkosć, zo pódla Kuny a Žiwy, a pódla Čerta tež połnócnosłowjanskemu přibohej „Černy Bog“ na Prašicy město připokazachu. Tuž móžeše „*Unbekannt*“ w lěće 1791 derje pisać: „Předobywši so přez rědke keŕki a nimo tych wulkich a małych kamjenjow a přez nje, hdźež je za mineraloga a botanika (rostlinarja) wobšěrne polo dźěławosće, přińdźeš k poslednjemu skalisku, kotrež so mjez druhimi runje tak wuzběhuje kaž hora sama mjez pódlanskimi horišćemi. Tu je pječa — tak so powěda — wěsty přibóh Serbow, Čornobóh (*„Czornebok, Schornebok“*) stał a woprawdźe pokazuje so z wěstotu jama (žłobina) na najwyššim wjeŕšku, na kotryž zamóžeš ze snadnej prócu zalězć, zo by widźał, hdźe je wón stał.“[40]

---

[37] Dr. Alfred Meiche, Sagenbuch des Königreichs Sachsen, Leipzig 1903, D. Teufelssagen. Str. 439 seq.

[38] Lausizische Monatsschrift, 1790, II. Abteilung. Str. 103.

[39] Preusker, Blicke in die vaterländische Vorzeit, 1. Bändchen. Str. 181 a 182, tafla 1, č. 4 a 20.

[40] Lausizische Monatsschrift, 1791. Str. 187.

Lěto prjedy, w lěće 1791, bu ta hora: „Mješiska Hora“ mjenowana, mjenujcy w nastawku, w kotrymž so wuhlad, kotryž so ći z „Tafelfichte“ poskića, wopisuje. Njemjenowany wopisowaŕ widźeše mjenujcy z „Tafelfichte“ te tři „Bukečanske Hory“: Mješisku Horu, Kubježny Hród a Koprčansku Horu. (Lausiz. Monatsschrift, 1790, 2. wotdź., str. 103.) W samsnym lětniku (1790, 1. wotdź., str. 76), w jenym přinošku k stawiznam kraja („Landesgeschichte“), rěka pak hora hižo „Czernebog“. Njemjenowany dopisowaŕ tam mjenujcy němski piše: „Serbja powyšichu sebi čerta („*Czart*“) za boha a mjenowachu jeho: „*Czernebog*“, t. j. čorny bóh; po nim rěka tež hišće jena hora pola Wujěžka („*Wuißke*“) w Hornjej Łužicy „*Czernebog*““. Z toho spóznawamy, zo je tutón dopisowaŕ Antonowe dźěło wo Słowjanach znał. Anton 41) mjenujcy w lěće 1783 piše: „Nan wšoho złeho běše Čert; z tym mjenom hišće dźensa někotre splahi čerta mjenuja, mjez tym, zo druhe za to cyrkwinski wuraz „djaboł“ trjebaju. Mjeno čert přikhadźa wot słowa „čorny“ („*tscharny*“ 42). Tuto pomjenowanje je prastare a z „Bog“-om jenoho pokhada a nastaća; přikhadźa tuž wšudźe; a hdyž je mjeno djaboł město „čerta“ zajimało, to nakhadźamy jo tola zaso wužiwane za mjeno kuzłarja (str. 40). — Čert („Tschart“) dósta tež přimjeno „Bog“ a bu „*Tschernebog*“ abo Čorny bóh („schwarzer Gott“), kiž móžeše hakle po „wulkim dźělenju abo přesunjenju“ („nach der großen Trennung oder Verrückung“) nastać (S. 41).“ — A dale tam pola Antona, str. 42, čitaš, zo wón njewě, hač su wšě splahi čertej (w němskim pola Antona přeco „Tschart“) tuto mjeno („Tschernebog“) dale, dokelž jemu wo tym powěsće pobrachuja. — Pola Wujěžka („*Wuißke*“), jeneje hornjołužiskeje wsy, měwa hišće jena hora mjeno „*Czernebog*“; wěsće drje to za to rěči, zo w dawnych časach na njej tutomu přibohej służachu; tak na 52. stronje. — Na 67. stronje piše: „Bohojo tež na prašenja wotmołwjachu. Hišće dźensa mjenuja

---

41) Erste Linien eines Versuches über der Alten Slaven Ursprung, Sitten, Gebräuche, Meinungen und Kenntnisse, ausgearbeitet von Karl Gottlob Anton, D. Leipzig, 1783

42) Přirunaj pak k tomu etymologiski słownik Miklosichowy (Mikłošićowy).

Serbja w Hornjej Łužicy „*Schleifberg*" pola Kumwałda „Prašiwu" (der Frageberg, von praschacź, fragen). Na jeje wjeŕšku leža wulke a šěroke kamjenje na hromadźe (hl. Frencelii nomenclator w Hoffmanni Script. II. p. 31), hdźež snadź bě jónu sydło někajkeje prašicy („Orakel").

Zda so, zo Anton krajinu prawje dosć znał njeje; rěči dźě wo „*Czernebog*" pola Wujěžka a wo „*Schleifberg*" abo „*Praschiwej*" pola Kumwałda, jako byštej to dwě horje byłoj. Telko pak so přez Antona powě, zo so „*Czernebog*" w lěće 1783 jako mjeno hory trjebaše. By-li Anton tu wěc drobnišo přepytał, by tam prajić móhł, zo je, kaž so powěda, na horje „Prašiwej", a to na najwyššim wjeŕšku, wobraz „Čorneho Boha" stał, a zo tohodla „Prašiwa" nětko tež „*Czernebog*" rěka. Kaž so zda, njeznaješe Anton Žiwu na Prašiwej; wón tež njebudźeše ničo z njej započeć wědźał; praji dźě wón tola: „Schiwa, die Göttin des Lebens, sie ward bei den Polaben verehrt" (str. 46). Tež wo Kunje na Prašiwej drje Anton ničo njewědźeše; snadź jako kritikaŕ tutu bohowku připóznać nochcyše; přiličuje dźě wón tola přiboha „*Flinca*" k přiboham, kotřiž tu po prawom njebywachu („*fingierte Gottheiten*") a mjenuje dźě wón jeho přiboha, kotryž ma so zmylkej dźakować, zo nasta („einen Götzen aus Mißverstand"); a Flinc pola Wownjowa je něšto tajke, štož je někomu do myslow přišło („ein neuer Einfall"). Tež w druhim dźěle jeho pisma, w lěće 1789 wudatym, na stronje 54 čitaš: „Flinz hat niemals existieret", mjez tym zo ći stronu prjedy wo tym złym bozy „*Tschernebog*" praji: „Manche Götzen, als der Tschernebog, mochten überall anerkannt werden, welches auch zugleich das Alter ihrer Verehrung anzeiget."

W lěće 1767 buchu wot Knautha cyrkwinske stawizne wudate („Oberlausitzer Sorbenwenden Kirchengeschichte von Chr. Knauthen"). Knauthe swědomliwje wo přibohach piše, kotrychž su, kaž so powěda, Serbja česćowali; wón wěrješe hišće, zo bě Flinc pola Wownjowa jedyn z tutych serbskich přibohow; wěrješe, zo su na př. w Čornjowje pola Bukec přibohej „*Czarnebogu*" słužili, w Cyžecach pola Budyšina bohowcy „*Ciza*", kotraž maćerjam žiwnosć k ćěšenju dawa, w Poršicach pola Budyšina přibohej „*Porewith*" abo „*Pierowitz*", w Splósku pod t. m. Butrowej Horu přibohej bohatstwa: „*Pilvitus*“, na Kotmarju přibohej „*Mara*“ (str. 34—37). Kaž Frencelec swójba w Budestecach, tak tež wón hišće žanoho z tych přibohow njeznaješe, kotřiž buchu pječa na Prašiwej a na Wulkim Kamjenju pola Dažinka česćowani. Wón piše na 36. stronje: „Pola Kumwałda, dobru milu wot Budyšina k Čecham, leži hora, kotraž ma so za najwjetšu w Hornjej Łužicy. Jeje připołdnišu stronu mjenuja Němcy „*Schleiffberg*“, połnócnu pak přećiwo Rachlowej a Mješicam mjenuja Serbja Prašiwu, mjenujcy horu, stož je přeněmčeno „*der Frageberg*“ („von praschu oder prascham ich frage“). Z toho je widźeć, zo mějachu tam Serbja někajku prašicu („*oraculum*“), ke kotrejž so druhdy podachu, zo bychu so přiboha wo radu prašeli, kotryž jim wotmołwy dawaše. Na jeje najwyššim wjeŕšku leža wulke a šěroke kamjenje na hromadźe, nic wot přirody tak składźene, ale přez čłowječe ruki. Móžno, zo je na nich někajki přibóh stał; abo snadź słužachu wone za wołtaŕ (hl. Frentzel, Nomencl. p. 31). Tosame móžemy sebi myslić wo horje abo wulkim kamjenju pola Dažinka, na kotrymž snadź je tež jónu jedyn přibóh stał. Hišće dźensa je tam w jeho rozpadankach wokoło njeho w połkole murja wobćehnjena; štož ma so powšitkownje za pohrjebnišćo.“

Tu móžeš napřećiwić, zo je Knauthe, kiž bě 1767 z fararjom w Bjedrichecach pod Krajnej Krónu („Friedersdorf an der Landskrone“), khětro zdaleny wot wopisaneje městnosće był a zo bu z tym, zo so dopokazowaše: Čert = Djaboł a Djaboł = Černy Bog, hižo do lěta 1767 wot wučenych Budyskeje wokolnosće „Černy Bog“ na Prašiwu přesadźeny a zaměstnjeny. Wěste je, zo za čas, hdyž bě Frencel nan, w lětach 1662—1706, z fararjom w Budestecach, a za čas, hdyž jeho synaj Abraham a Michał wo póhanstwje Serbow pisaštaj, w Budestecach hišće nichtó wo Čornym Bozy na Prašiwej ničo njewědźeše. Frencelec swójba, kotraž so swěru za Bože słužby staraše a z ludźimi wobkhadźowaše, by pak wěsće něšto wo Čornym Bozy na Prašiwej zhonić dyrbjała, a to ćim skerje, dokelž tehdy Delany hišće k Budestecam do cyrkwje słušachu a dokelž bywaše tak Prašiwa nic jenož z hranicu mjez Bukečanskej a Kumwałdskej, ale tež mjez nimaj a Budešćanskej wosadu. Hakle po smjerći Mich. Frencela 1706 buchu

Delany ze swojim dźělom Butroweje Hory, kiž z Prašiwej mjezuje, k Bukečanskej wosadźe přičisnjene. W lěće 1728 mjenujcy knjez Ziegler nad Splóskom Delanam kemšacy puć do Budestec zapowě, kotryž přez pola Splóskowskeho knježeho dwora wjedźeše, a Pětr Kilian bě w lěće 1728 přěni, kotryž bu z Delan do Bukec hrjebany (př. Cyrkwinsku Galeriju, Hornja Łužica, str. 90). M. Frencel sebi to lubić dał njeby. Wsy Jiłocy, Rozwodecy a Bjedrusk chcyše jich wobsedźeŕ knjez Wilhelm z Watzdorfa do Khróstawy zafarować. M. Frencel pak so wobćežowaše a wyšši hamt 7. haprleje 1782 postaji: „Da gedachte Dörfer immer nach Großpostwitz eingepfarrt gewesen, so sollen sie es auch bleiben (př. tohorunja Cyrkw. Gal., H. Łuž., str. 91).

Hdyž bě so nětko přez wučenych stało, zo bě so na Prašiwej z dołom zasydlił Černy Bog abo Čorny Bóh, zhoni tež, kaž to hinak być njemóžeše, serbski lud wo tym a tak wutwori so powěsć wo přibozy Čornym Bohu („Čžorny Bog“) na Prašiwej (horje), hač runjež hišće hora w lěće 1797 pola ludu Čorny Bóh abo „Czernebog“ njerěkaše, kaž bě ju w lěće 1783 Anton we swojich wučenych pismach pomjenował. Wot Panacha zhonichmy, što sebi w lěće 1797 serbski lud wo horje powědaše. Panach, rodźeny 1748 na farje w Jenkecach pola Rozbórka, wot 1786—1798 z fararjom w Malešecach pola Budyšina, bywajo z naslědnikom swojeho zemřěteho nana, móžeše to tež derje wědźeć. A wot njeho wěmy z lěta 1797 — je to lěto do jeho smjerće —, zo so mjez serbskim ludom powěsć wo Čornym Bozy („Čžornebog“) na „Prašowej Horje“ („Praschowa Hohra“) powědaše. Zo ma wón jara mnoho přispomnić, prjedy hač skónčnje baju z krótka a wažliwje podawa, na tym dyrbimy so zdobnje dźiwać, a to ćim bóle, dokelž je, kaž hižo wěmy, Panach na horje za přibójskimi zawostankami pytał, kaž nam powěda, při tym přějo, zo by so horine mjeno z jeje suchoty, njeplódnosće atd. wułožić hodźało, a na to pokazujo, zo mjeno wot „*praschu*“ pokhadźa. Panach mjenujcy piše: „W našich časach nichtó z ludźi pod tutej horu bydlacych ničo wěste njewě wo někajkim přibohu, kotryž by so tam hdy był česćił, ćim mjenje što wot druhich smjertnych. Ličba serbskich přibohow je so powjetšiła a so hišće wo wjele powjetša, tak, zo radlubje knjezej Dietmannej přihłosuju, kotryž je so w IV. dźèle swojeho „Sakskeho duchowstwa“, str. 1166, w přispomnjenju takle wuprajił: „Sym wo starych Serbach a Saksach samsneho mènjenja, kotrehož je tamny sławny Schütz wo Nèmcach; sym mjenujcy mènjenja, zo su so tutym též přibohojo připisowali, kotrychž tući ženje njemèjachu.“ Samo zo bychu mnohosć njemóžnosćow rozmnožili, namakaju so namołwjerjo, kotřiž so z cyłeje wutroby raduja wučuchawši nèkajkeho rekrutu, kotremuž potom mjeno dadźa, kotrež pak je jara husto tak přimèrjene, kaž montura, kotraž je so na dobre zbože zešiła, lèto a dźeń w komorje wisała a potom, hdyž bè trèbna, na kóždy pad přistojeć dyrbješe. Kusk tajkeje radosće drje je mjez druhimi knjez Michał Frencel začuł, dokónčiwši swoje zbèrki »de Diis et Idolis Soraborum«. — Lud pak sebi tola mysli a wo tym powèda, zo je so tudy Čornybóh česćił. Ale ma pak so tola hišće rozrisać, hač je so tuta powèsć wot wótcow sem zdźèdźowała a powèdala; abo hač je so jako cuza, mohł rjec wot wonkach, mjez nas zanjesła?“ [13])

Sydom lèt po Panachowej smjerći namaka „přibóh“ Prašiweje hory na zemjepisnej kharće swoje mèstno. Dotal bè hora na khartach jenož ze starym nèmskim mjenom „*Schleyfberg*“ („*Schlefbergk*“ pola Ödera) woznamjenjowana, tak na př. na zemjepisnej kharće z lèta 1759, kotraž bu w Amsterdamje pola Pětra Schencka zhotowjena (hl. w Kral. zjawn. knihowni w Drježdźanskim Nowym Měsće, Tab. geogr. B. Sax. F. 140). Wojeŕske należnosće buchu z nastorkom, zo so w Kursakskej wot lèta 1780 na mèstopisnej kharće dźèłaše. Tak přińdźechu též kursaksey wyšcy, kotrymž bè tuto dźèło poručene, na Prašiwu. Sławna hora bu wot nich ze 4 mjenami pomjenowana: „*Schleifberg, Zschornabog, Mittel- oder Zschanacken-Bg.*“ „*Zschorna-*“ za to rèči, zo wyšcy serbski njemóžachu; „*-bog*“ nas na wučenych pokazuje, kotřiž bèchu mjeno přiboha z horu zjednoćili; „*Zschanacken Bg.*“ ma so pak jako nowe pomjenowanje „*Čornak*“ wułožić, pak tak, zo bu mjeno „*Zscho(r)na(bo)g-en-Berg*“ wot nich wopaki zrozumjene. Tři eksemplary tuteje kharty buchu z ruku zhotowjene; jena z nich, kralowy ručny eksemplar, přińdźe we wójnje zasłapjena, 1813 [14]) jako wójnski dobytk do Barlinskeje wojeřskeje komory a njebu wot Pruskeje wjacy wróćena: druha so w Albertowym Předměsće w Drježdźanach w knihowni, a to we wotdźělenju za zemjepis (jstwa za městopis) khowa a třeća w Freiberku w knihowni hórniskeho hamta. Te štyri mjena namakaš zaso na městopisnej kharće sakskeho kralestwa 1 : 100000, rjenje do kopra ryteje, kotraž jo do kharty němsk. kejžorstwa 1 : 100000 ze 675 łopjenow wobstejaceje, sobu zarjadowana, a to pod č. 449, Budyšin 1880. „Městopisny atlas sakskeho kralestwa“, wot Oberreita wudaty, z lět 1810—60, ma nimo tych 4 mjenow tež pjate: „*Entenb.*“ Na kharće Budyskeho wojowanišća, wot Odelebena w Drježdźanach 1817 wudatej, namakaš: „*Der Schleifb. wend. Praschnitza oder Zschornabogk.*“ Zemjespytna kharta z lěta 1891 jeno „*Czorneboh*“ piše; tak tež wyšnosć piše a Němcy z wokoliny nětko tež pomjenowanje „*Zschorneboh*“ wužiwaju. Serbja dźensa z wjetša Čorny Bóh a Čornobóh praja. Tola widźimy, zo so mjeno tež hišće hinak piše, tak na př. čitaš na kharće, wot Friedemanna w Drježdźanach 1889 za šule wudatej, „*Czerneboy*“. W knižcy: „Das Königreich Sachsen“ pak, kotraž k tutej kharće słuša, ma na stronje 80 hora mjeno: „*Czorneboh*“ a jenož jeje přibóh na 3. stronje „*Czerneboy*“ rěka.

---

[13]) Lausizische Monatsschrift, 1797. Str. 420 a 421.

Wone tři kharty z lěta 1805 je jeno mało ludźi wohladać móhło a tuž běchu te štyri tam stojace mjena z woprědka jenož někotrym znate.

W lěće 1811 přinjesechu Šlezke Provincialne Łopjena („Schlesische Provinzialblätter“) dwě nowej mjeni: „*Czerneberg*“ a „*Orakelberg*“ w nastawku z napismom: „Antiquarische Bemerkungen auf einer Reise auf den Kynast“, str. 230 sl. Spisowaŕ, superintendent Worbs z Přibuza, horu wopisuje a ju „*der* (sic!) *Praschowa Hora (Frageberg, Orakelberg)* oder *Czerneberg* bei Meschwitz“ mjenuje. Worbs so, kaž sam praji, na duchowneho Panacha zložuje, kotryž je „wokoło“ lěta 1800 zemrěł, abo lěpje by prajił, na jeho nastawk z lěta 1797 (Lausiz. Monatsschrift, str. 413 seq.), kotryž z dźěla po słowje wospjetuje. Worbs piše kaž Panach[45]): „*mała gaczka, wulka gaczka, 1., 2., 3. Prasch-*

---

[44]) Oberreit, Der großen topographischen Landes-Aufnahme von Sachsen Übergang in Preußischen Besitz, 1827, o. O.

[45]) Panach piše: mała gaczka, wulka gaczka, tola „Hohra“, nic Hora.

wiza“. dale tež: „*Praschowa Hora*“ a „*Frageberg*“. tola horu a přiboha mjenuje wón „*Czernebog*“. mjez tym zo Panach „*Čornebog*“ piše a to jeno za mjeno přiboha trjeba, nic za mjeno hory, kotruž Panach jenož „Frageberg bei Meschwitz (sor. Praschowa Hohra)“ mjenuje. Worbs tu razníšo wustupuje hač wažliwy Panach. Worbs na př. podawa: „Mjeno hory (Prašica) a jednotliwych skaliskow jasnje dosć na to pokazuje, zo běše tudy jónu někajka prašica („*Orakel*“). Hłós rěčeše najskerje z tamneje hłubokeje dźěry při sćěnje skaliska, w kotrehož nutrinach bychmy snadź někajku prózdnjeńcu namakali. To pak je widźeć, zo su so tute swjatnosće z wotmyslenej mocu zničiłe.“

Po bitwje pola Budyšina (20. a 21. meje 1813) wuda w lěće 1817 O. z Odeleben khartu Budyskeho bitwišća z knihu: „Erläuterungen zu dem Plane der Gegend von Bautzen, von Otto Freiherrn von Odeleben, Königlich Sächsischen Oberst-Lieutenant der Kavalerie und Adjutant im General-Kommando-Stabe, Ritter des St. Heinrich-Ordens und der Königlich Französischen Ehrenlegion. Dresden, beim Verfasser.“ Odeleben bě w novembru lěta 1816 w Budyskej krajinje pobył (str. 68), zo by khartu bitwišća zhotowił, kotrež je kósne tři hodźine wulke. Při tym bě tež z wobydlerjemi tuteje krajiny hromadu přišoł. Na 8. stronje wón praji: „Hdźež móžach němske a serbske pomjenowanja zehnać, tam tež posledňje přidach, dokelž wo zbytkach něhdyšeho vandalskeho (serbskeho?) knjejstwa hišće razníšo swědča.“ Dwojake je pola njeho cyle nowe, zo so nad tym dźiwaš, a to k prěnjemu mnohotne pomjenowanje: „Butterberge“ (str. V, 7, 8, 15) a k druhemu to, zo nadobo tež Lubin („Tronberg“) „*Frageberg*“ rěka (str. 7). Prjedy bě Butrowa Hora z Butrowej Studnju hromadźe jena hora; Odeleben ju wosebje Splósčansku Horu („Pielitzer Berg“, str. 8 a 49) mjenuje, kaž hišće dźensniši dźeń rěka, a k Butrowym Horam jako najwyššu horu „*Schleifberg*“ abo „*Zschernebogk*“ (str. 7) liči. Na 8. stronje tam rěka: Jedyn kopc butrowych horow, hewak „Prašnica“ (sic!) pomjenowany, so powšitkownje „*Čornabogk*“ mjenuje a běše wosebje tutej wopornej służbje (za čorneho abo złeho boha) poswjećeny. Tam pokazuja so hišće kamjenje, kotrež su pječa za wołtař słužiłe.“ Wo Lubinje („Thronberg“) čitaš tam na 7. stronje: „Tuta hora so druhdy tež

„*Dromberg*“ a „*Trammberg*“ wurjekuje. Leonhardi rěči we swojim zemjepisu, dźěl IV, str. 21, wo jenej „Prašicy“ („*Frageberg*“) pola Budyšina. To je, kaž na naprašowanje zhonich, tasamsna; ale w cyłej wokolinje so tuto mjeno njewužiwa.“ Tež w přichodnych lětach so mjeno „Frageberg“ mjez ludom njetrjebaše. Ja sam němske mjeno „*Frageberg*“ za Čorny Bóh jenož z knihow a časopisow znaju. — Dopominajo so na słowjanskeho Lucifera Odeleben hišće nimo „Zschernebog-a (Schleifberg)“ na 8. stronje podawa mjena: „*Teufelskanzel*“ na Splóšćanskej Horje, „*Teufelsstein*“ mjez Přiwćicami a Dobrašecami, a tež hišće: „*Zschertone*“ a „*Zschernoske*“ (hluboke, bahnate dźěry abo prjedawše rěčnišća Sprjewje). K tomu je přispomnjene: „Leonhardi we swojim zemjepisu, dźěl IV, str. 166, praji: Blizko wsy Hrodźišća („Gröditz“) pozběhuje so hora „Čornobóh“ mjenowana, dokelž so tam něhdy wěsty serbski přibóh samoho mjena česćeše. To je z dopokazom, zo so w Hornjej Łužicy wjacy horow namaka, hdźež so woprowaše.“ Na 9. stronje je nimo toho tež wony štyriróžkaty, 8 stopow wysoki stołp Flinca pola Wownjowa jako pomnik póhanstwa naspomnjeny.

W lěće 1822 piše Mone,[46] kotryž Abr. Frencelowy „Nomenclator“ při swojim dźěle wužiwaše, wo Kačcy a wo Rubježnym Hrodźe („*Großer Stein*“) takle: „Wšelakore slědy póhanskich božich słužbow namakaš we Łužicy, ale husto njewěš, hač su serbskeho abo němskeho pokhoda. W Hornjej Łužicy mjenuje so najwyšša hora „*Kaczna*“ (sic!), hdźež so před sto lětami hišće wjele powostankow starych modlerńjow a woltarjow namakowaše. Te wobstojachu z hromadow kamjeniskow, tamne z pozběhowacych so skaliskow a wulkich hromadustwarjenych kamjenjow. Wěsty dźěl tuteje hory rěkaše Prašiwa abo Prašwica, t. j. wěšćerńja („*Weissagung*“); tu 5 skaliskow stoješe, mjez nimi 3 hróznbneho napohlada kaž wysoke, tołste muriska. Blizko pódla je druha hora, „Wulki Kamjeń“ mjenowana, na kotrejž runje tak wulke skalisko ležeše, 83 kročel koło wokoło z rjadu kamjenjow wobdate; tež tuto skalisko ma drje so z dobrym prawom za wopornišćo.“ Mone je na swojej 1. tabuli, str. 411, wumysleny rjad słowjansko-serbskich bohow zestajał; hłowny mjez nimi je: „*Zerneboq*“; a tola Mone njewě, zo bu Čorny Bóh na Kačcy, resp. na Prašiwej česćeny, a to tohodla, dokelž to Abr. Frencel tež njewědźeše.

---

[46] Geschichte des Heidentums im nördlichen Europa. Von Dr. Franz Joseph Mone, Professor der Geschichte und Statistik zu Heidelberg, Mitglied der Gesellschaft für teutsche Geschichte zu Frankfurt a. M. und für teutsche Sprache zu Berlin. Erster Theil. Die Religionen der finnischen, slavischen und skandinavischen Völker. Mit fünf Stammtafeln. Leipzig und Darmstadt 1822. Str. 158.

W lěće 1828 Preusker we swojej knizy: „Ober-Lausitzische Alterthümer“[47], str. 39 sl., wo horje „*Frageberg bei Cunewalde unfern Löbau*“ piše. Abr. Frencelej a Monej porokuje, zo staj horu za najwyššu w Hornjej Łužicy wudawałoj; štož pak staj „Unbekannt“ a Panach 1791 a 1797 w „Lausizische Monatsschrift“ pisałoj, to wón wšitko wospjetuje, po Panachu mjena „*Praschowahora*“, „*Mala Gaczka*“, „*Wulku Gaczka*“ a po „Unbekannt“: „*Kuna*“ a „*Ziwa*“ podawajo; wo Rubježnym Hrodźe („*großer Stein*“), praji wón, zo je to, kaž baja baje, wopornišćo a pohrjebnišćo. Nadpadnyć dyrbi, zo Preusker Panachowu 1., 2. a 3. Prašwicu, němski „1., 2., 3. Frageberg“, mjenuje. Kaž Preusker na 41. stronje powěda, běše mjeno „*Frageberg*“ w lěćo 1828 powšitkownje znate, kotrež pak bě tola w lěće 1817 tak njeznate, zo měješe Odeleben, so wosebje za nim wobhonjowawši, Lubin („Tronberg“) za „Frageberg“, t. r., zo so wopačneho nawědźi.

Kralowska akademija wědomosćow w Barlinju na swoje prašenje, na kotrež bě myto wustajiła a kotrež wot historisko-filosofiskeje rjadownje stajene so za narodopisami a starožitnosćemi wonych něhdy słowjanskich ludow horateje narańšeje Europy prašeše, kotrež dyrbjachu rěč a druhe dopokazy za podłožk měć, žaneje wotmołwy njedosta, hač runjež bu dźeń, na kotrymž měješe so dźěło wotedać, wobsažnosće prašenja dla, kotrež dyrbješe so pak po swojim cyłym wobsahu, pak jenož z dźěla wobdźěłać, hač do lěta 1830 wotstorčeny. („Skythica“, str. XII.) Z tutoho prašenja spóznaješ, što sebi wučeni přejachu, što sebi duch tamneho časa žadaše; njemóžno njeje, zo měješe tež na mužow, do kotrychž Böhnisch, Preusker a Libuš słušeju, swój wliw, hač runjež so tući, dokelž běchu dopokazy žadane, wo myto wuběhować njemóžachu a nochcychu. Libuš, kotryž ze swojim napismom „Skythica“ po wšěm zdaću na Narańšu Europu měri, w lěće 1833 wuraznje wuznawa, zo ma jenož małohódne pisne podłožki (str. XV). Wěste pak je, zo bu z tutym prašenjom z nowa kedźbliwosć na słowjanski starowěk złožena. Předsłowo ke knizy „Skythica“ je, dokelž sebi to spisaćel přeješe, znaty Barliński professor Karl Ritter napisał. Mjez tymi, kotřiž běchu so do „subskribentow“ zapisali, namakaš z Barlinja tež krónprynca a pryncow Wilhelma, Karla a Albrechta, z Drježdźan sakskeho sobuknježerja. Hač dotal njebě so hišće žanomu Serbej šlachćiło, zo bychu so pryncojo, a to hnydom pjećo, za kupcow jeho knihow zapisali. Najwjacy bě so jich z Budyšina zapisało, mjenujcy 24 wosobow, a to mjez druhimi krajny starši, 2 knježeŕskej radźićelej, cyrkwinski radźićel, biskop, měšćanosta, 2 měšćanskej radźićelej, pastor-primarius, 2 kanonikaj atd. Z Bukečanskeje a z Kumwałdskeje wosady, mjez kotrymajž Prašiwa leži, běštaj wobaj fararjej zapisanaj, Apelt z Kumwałda a Möhn (Měń) z Bukec. Tak dyrbjachu we tamnej wokolinje tehdy tež zhonić, zo je Libuš we swojej knizy „Skythica“ na Prašiwu noweho přiboha „Pya“ přesadźił a zasydlił. Přibóh Pya, wunamakanka wučenych z časa po reformaciji, bě z woprědka w Meklenburskej sydlacy. Mone jeho 1822 jako mužskeho přiboha k čornym boham přiliči. (Geschichte des Heidentums, Tabelle I, str. 411.) Na 209. stronje wón praji: „Prěni čorny přibóh je Pya, z wjetša Čornybóh mjenowany. Tutón „Pya“ bu pola wšitkich zapadnych Słowjanow česćowany. Słowo Pya je drje hrekskeho pokhada, štož pak pola Serbow („Wenden“) ničo cuze njeje; tola wopaki by było, němske słowo *„Teufel“* tohorunja z tamneho (hrekskeho) kužoła wukhadźace brać.“ Dale (str. 210): „Pya a Flinc běštaj čornaj přibohaj.“ Libuš, kotryž hewak časćišo na Monea pokazuje, rěči tu 1833 cyle samostatnje wo bohowcy „Pya“, kotraž je pola njeho žónskeho splaha (Skythica, str. 256—268). Tu někotre

---

[47] Ober-Lausitzische Alterthümer. Erster Beitrag vom Rentamtmann Preusker zu Großenhayn. Mit 3 Steindrucktafeln. (Besonderer Abdruck aus Neues Lausitzisches Magazin. Unter Mitwirkung der Oberl. Gesellschaft der Wissenschaften herausgeg. v. Diaconus Neumann. Sechster Band in 4 Heften, Görlitz 1827—28.) Görlitz 1828.

Libušowe sady: „Pya, w čistej fórmje by tuto słowo Bua abo Bia rèkało t. j. bohowka (str. 256). Bjez dwèla wobsahuje tuta ideja (w Pyi) wšè elementy, kotrež so namakaju w starej bohowcy mèsačka (str. XLVI). Po wšitkich naspomnjenjach njestoješe Pya w poslednim času serbskeho póhanstwa wjacy w tutej ideji. Tehdy myslachu sebi pod tutym mjenom wosebje bohowku smjerće nic jenož w mordaŕskej bitwje, ale tež hewak čłowjekej, we wšelakej podobje škodźacu. — Tak njedwèlomne kaž tež je, zo bèše Pya z woprèdka dobra a čłowjekej derje zmyslena, tak wèste pak tež je, zo sebi Serbja pozdźišo pod tutym mjenom myslachu škódnu móc, kotraž bè čłowjeskemu zbožu njepřećelnje zmyslena. — Pya bèše pola pozdźišich Serbow fyziski Čornybóh abo djaboł, kotryž ma wulku móc, jim na ćèlnej strowoće škodźeć. Samo zdźèłaniši (póhanscy) mèšnicy njesmèdźachu so wèry do njepřećelneje mocy Pyje wzdać, dokelž tutu wèru trjebachu, chcychu-li lud, kotryž moralisce stajnje bóle hinješe a z dźèla za nowym nabožeńskim a mèšćanskim porjadom žadaše, zdźeržeć (str. 257). Hdyž mèjachu Serbja hižo do zawjedźenja křesćanstwa staru Pyju za złu, čłowjekej njepřećelnje zmyslenu bohowku, to wèra do jeje złósće hišće rosćeše, hdyž křesćanscy missionarowje ideju djaboła na ideju Pyje tak rjec zašćèpichu. — Tak kaž Serbja wot časa zawjedźenja křesćanstwa najwyšše bójske byćo — Boha, Buha, Boga mjenować počachu, tak snadź tež djaboła z woprèdka mjenowachu Buha, Pyja. Hdyž pak so we swojim času tute pomjenowanje jako njerunjace spózna, poča so słowo čert tosame woznamjenjace trjebać (str. 259). Zo je hora Čornybóh pola Bukec mjeno dla česćowanja Čorneho boha (Pya), kotrež so tam wotmèwaše, dóstała, njeje tak wèste, kaž sebi z wjetša myslimy (str. 260). Wosebje namakamy na założku tradicije48) nic jenož repraesentaciju Čorneho boha *Pya*, ale tež prašicu (orakel) tutoho boha na horje Prašicy pola Mješic (str. 261 a 262). Hdyž buchu tež tu po zawjedźenju křesćanstwa tamne *arae deorum dearumque* wot móćneje čłowjeskeje ruki zničene a tamne k symbolam přiboha wjedźace skalne knódby zasypane, widźiš tola hišće wotewrjeńcu, z kotrejež so wotmolwy bohow

---

48) Prjedy l. 1833 nimamy hišće žaneje tradicije wo bohowcy Zernebog = Pya na Prašicy.

přez měšnikow w skałach skhowanych dawachu (str. 263 a 264). Hela zda so jenož hinajše pomjenowanje bohowki smjerće Pyje być (str. 265).“

Runje tak samomyslnje kaž wo přibozy Pya rěči Libuš tež wo druhich přibohach, na př. wo Flincu (str. 250—256), wo kotrymž praji: „Bóh měsačka pola Hornjolužičanow rěkaše Flinc. Jeho mjeno je nastało z *fil hin-is* a woznamjenješe z woprědka bohowku měsačka.“

Sydom lět po zjewjenju knihi „Skythica“ bu Sakska Cyrkwinska Galerija wudata. Mjez tym běštaj Bukečanski a Kumwałdski farař Libušowu knihu čitałoj. Cyle pod jeho wliwom Bukečanski farař Měń piše (Sakska Cyrkwinska Galerija, wotdźělenje: Hornja Łužica, str. 440): „Prašica, Prašiwahora (der „*Frageberg*“), tež Čornybóh mjenowana, je tež tohodla hišće naspomnjenja hódna, dokelž k łužiskim městnam słuša, hdźež so hrózbne mysterije strašneje bohowki nocy a smjerće „Czorneboh Pya“ wotměwachu a so wot tuteje kaž tež wot bohowki žiwjenja a lubosće „Žiwa“ přez měšnikow a měšnički wěšćace wotmołwy (orakle) wudźělowachu. Na założku tradicije namaka so wosebje repraesentacija a orakel bohowki „Czorneboh-Pya“ na hižo mjenowanej Prašicy („*Frageberg*“).“ Měń při tom na Libušowe „Skythica“ (str. 261 sl.) pokazuje.

Farař Apelt-Kumwałdski (Sakska Cyrkwinska Galerija, wotdźělenje: Hornja Łužica, str. 240) so wosebje na swój přez rukopisne powěsće wobkrućeny nahlad wo bohowcy „Kuna“ powołuje, tola pak tež knihu „Skythica“ jako dźěło wučeneho muža naspomnja, pišo: „Swoje mjeno je Kumwałd (Cunewalde) dóstał, kaž ze starych rukopisow wěmy, wot bohowki kolebki „Cuna“ abo „Cunina“, kotrejž pječa stari póhanjo na lěsatych horach k połdnju ležacych, wosebje, kaž so zda, na srjedźanskej z nich, na Prašicy, tež Čorny Bóh mjenowanej, swoje mlóčne wopory přinošowachu. Tola dwěluje wučeny Libuš we swojej knizy „Skythica“ na tutym wotwodźowanju, hdyž tež tradiciji wěri, zo bu runjež kaž wot bohowki smjerće abo čorneje bohowki „*Czorne Boh Pya*“, tak tež wot bohowki žiwjenja a lubosće „Schiwa-Ziwa“ (posledniše w přezjenosći z pilnym slědźerjom po hornjołužiskich starožitnosćach Preuskerom) na mjenowanej horje Prašicy („Frageberg“) přez měšnikow a měšnički (ze skalneje wotewrjeńcy, kotraž bě hišće widźeć, tež čertowa jama mjenowaneje) prašacym wotmołwjenje dawane a zo bu posledniša bohowka tež tam a sem „Kuna“ mjenowana.“

W lěće 1841 Preusker knihu: „Blicke in die vaterländische Vorzeit“ wuda. Tuta je hač do dźensnišeho dnja z wulkim wliwom była. Preusker pytaše w mjenje „*Cunewalde*“ jeho wobsedźerja „Kuno“ abo tež „Khójnu (*koina = die Kiefer*)“ str. 201. Bohowku „Kuna“ wón prěješe prajicy: „Baja wo česćowanju cyle njeznateje a jara dwělomneje bohowcy „Kuna“ na Prašicy je drje jenož blizko ležaceho Kumwałda dla nastała (str. 200).“ Tež bohowku Žiwu wón nětko na Prašicy měć njecha. Wón praji: „Baja powěda wo česćowanju Žiwy na Prašicy, štož by mohło snadź Dažinskej horje płaćić (str. 193). Mjeno Dažin by mohło snadź pokhadźeć wot čěskeho słowa *tazi* (sic! město: tázati) = *fragen* (prašeć) a wot wěcownika po tutym tworjeneho taźenje (město: tázení = dotáz) = *das Fragen* (prašenje) a mohło so potom poćahować snadź na prašicu (orakel) někajkeho bójstwa na „Wulkim Kamjenju“, potajkim na druhim hač na Prašicy (str. 201).“ Bohowku „Pya“ wyš. fararja Libuša a Cyrkwinskeje Galerije z cyła njenaspomni. Jenož cyle powšitkownje wo Libušowej knizy sudźi: hódna, zo na nju dźiwamy, njech tež nic runje ani dla stareje rěče Słowjanow ani jich hórskeho přibójstwa dla, kotrejž je sebi wón po swojej woli sam wutworił (str. 37). Tola pak budźeše hódno było, zo by wón bohowku „Pya“ naspomnił, dokelž je nam wona wosebje z přikładom za to, kak nowe přibohi a podawizny nastawaju. Na nju snadź so scěhowaca sada poćahuje: „Docyła so při nětčišej lubowańcy bajow wěrkojtemu čitacemu ludej město prawych, městnostnych ludowych bajow, mnoho wumyslenych bajkow zdźěluje; z dźěla su wone nowowumyslene a wudjebjene, z dźěla baje druhich krajinow, ale na wšě móžne městna přepołožene; tohodla ma so mnoha za romanowu a novellistisku maćiznu bjeze wšeje historiskeje hódnosće brać a budźe z najmjeńša pilneho pruhowanja trěbne, njechcemy-li so dać zamylić a wobšudźić (str. 200).“ Prjedy bu wumysleńka Cyrkwinskeje Galerije z Lubijskich stron naspomnjena. Na Prašiwej potajkim jenož Čorny Bóh („*Tschernybog*“) zawosta. Wo tutym

Preusker piše: „Mjeno Čorny bóh je drje nimale wěsće hakle tehdom nastało, hdyž póhanscy Słowjenjo wot japoštołow křesćansku wěru wučacych wo bytosći Djaboła zhonichu, za kotrehož so jako za knježićerja ćmy tamne mjeno Čornybóh jara derje přihodźeše, a z kotrymž křesćanscy wučerjo docyła wšěch póhanskich bohow pomjenowachu. Mjeno přeńdźe pak přez to do wšědneje rěče luda, zo křesćenjo słowjanskich bohow tak mjenowachu, a hora dósta tute mjeno, dokelž poslednišim tam woprowachu abo dokelž běchu jim tam woprowali; mjeno potajkim tak rjec za wuraz póhanskeje božeje słužby słužeše. Abo to mjeno „Čorny Bóh“ bu přibohej tam wosebje česćowanemu připołožene, bjez toho, zo sebi jeho tohodla jako absolutnje zły princip, jako čerta w křesćanskim zmysłu myslachu; tamni hišće póhanscy zmysleni (Serbja) — kotrymž buchu tamne mjena drje často dosć předprajane a jako złemu bohej płaćace wukładowane —, so snadź docyła njewobarachu a njepřećiwjachu tuto powšitkownje trjebane mjeno jenomu swojich přibohow, kotryž měješe tohorunja złe samownosće připołožić, a kotryž jim nimo mnoheho dobreho tež njewužitk přihotowaše, kaž na př. bóh hrimanja, kotrehož błysk a njewjedro z najmjeńša jim njewužitk přinjese a kotryž měješe tohodla wěstu podobnosć z płodźerjom wšoho złeho, samsny bóh potajkim, kotryž bu jara powšitkownje jako Pjerun česćowany (str. 192). W Hornjej Łužicy smě drje so dwoje přiwzać, čiste póhanstwo hač do prěnjeje połojcy 10. lětst. a póhansko-křesćanske wot toho časa hač do kónca 12. lětstotka. W běhu poslednjeho časa pak je so po zdaću časćišo na tamnych horach bohow pilnje woprowało a wěšćowało a tehdy drje je z dobom mjeno Čornybóh nastało (str. 196).“ Preusker je potajkim ze swojej nawědźitosću a wědomosću zaso runje tak daloko kaž běchu to Abr. Frencel a jeho rowjeńkowje, kotřiž njewědźachu, kotři přibohowje so na Prašiwej w póhanskim času česćowachu. Preusker měni pak, zo je mjeno „Čorny Bóh“ („*Tschernybog*“) mjez 10. a 12. lětstotkom nastało, mjez tym zo Abr. Frencel a jeho rowjeńkowje sebi z cyła na to njemyslachu a tež myslić njemóžachu, zo budźe hora jónu w přichodźe „Čorny Bóh“ rěkać.

Preusker bu, horu Prašiwu wopisujo, podpjerany přez nadrobne powjesće komornistwoweho zarjadnika Lieberta z Budyšina a druhich (str. 202). Štož wón piše, je potajkim jara wěryhódne. Preusker ma drje Panachowe pomjenowanja horow (str. 202), ale w poslednich 40 lětach bě so tu přeměnjenje stało. Preusker praji, zo su někotři druhdy wo „dwejoch Kačkach“ rěčeli, zo bywaju skały husto přeměnjene, zo pak je so wón na to złožował, štož bě jemu Liebert sam zdźělił (str. 200). Kajki rozdźěl pak mjez lětom 1797 (Panach) a 1841 (Preusker) je, ze sćěhowaceho wobraza spóznaješ:

1797:	3. Prašwica.	2. Prašwica.	1. Prašwica.	Wulka Kačka.	Mała Kačka.
W. (wječ.)					O. (ranje)
1841:	Hela (Hölle).	Teufelsfenster.	Klětka (Teufelskanzel).	Tschernybog-Altar.	Gaczka (Ente).

Přirunaj, štož Preusker na 198. stronje piše, a to přispomnjeńku tab. I: „4. Gaczka, 5. Tschernybog-Altar, 6. Kanzel, 7. Teufelsfenster, 8. Hölle“; dale strona 199 a 200 a tab. I, wobraz: 7. Teufelsfenster, 8. Hölle, 9. Czernybog-Altar, 10. Teufelskanzel“; dale tab. I, č. 14, khartu z ličbnikami 4, 5, 6, 7, 8. Zo su sebi njezdźěłani Serbja ze skały, kotraž bu pola zdźěłanych Čornobohowy Wołtař (tab. I, wobraz 9) mjenowana, w dujach Frencela a Panacha Wulku Kačku wutworili, nad tym so njedźiwaj; móžeš bjez wulkeje prócy póznać, zo je ta skała tak někak na kačku podobna (hłowa, woko, pysk, šija, žiwot).

W lěće 1843 wudaštaj Haupt a Smoleř druhi dźěl „Serbskich Ludowych Pěsničkow“. Na stronje 265 Smoleř praji: „Česćowanje čerta, kotrež by so přez někajke wašnje abo přez někajku formulu mohło dopokazać, njenamakamy. Tajke česćowanje drje je so dlějši čas za toho přiboha zdźeržało, kotrehož mjeno je so pola Serbow drje přez tradiciju zdźeržało, ale wo kotrehož wašnju a počinkach woni ničo wjacy powědać njewědźa a kotryž Čorny bóh rěka. Tutón drje bu na horje blizko Budyšina ležacej a dźens hišće Čornybóh rěkacej na někajke wašnje česćowany, dokelž na tutu horu wokolo bydlacy Serbja hač do najnowšeho časa třeći dźeń Swjatkow ćahachu. Tola budźechu tute wopyty tež Prašicy, kotraž so ji tam přizamka, płaćić mohle, wosebje, dokelž so wulět zwjetša wot młodźiny činješe“ (str. 283). „Wyše Budyšina mamy znamjenite hory mjenować: Rubježny hród (Richters Berg), Čorny bóh (der große Stein), Hromadnik (der kleine Stein), Prašica (der Frageberg).“ Přidata Smolerjowa městopisna kharta ći cyle to same pokazuje. To wšo zrozumiš, hdyž sebi pomysliš, zo bě Smoleŕ z polnócnišeje Łužicy, nic, kaž na př. Frencelojo, z blizka hory. Wězo so Smoleŕ myleše. Što bě na tym wina, je pobočna wěc. „Prašica“ a „Čorny bóh“ njeběštej dwě, přez „Hromadnik“ dźělenej horje, ale stej mjenje jeneje a teje samsneje hory. Hora: „großer Stein“ abo „hoher Stein“ njerěka: „Čorny bóh“ ale „Rubježny Hród“, a hora: „Richters Berg“ abo „Sornßiger Berg“ njerěka „Rubježny Hród“. Serbska kharta z lěta 1886, kotraž je knižcy „Serbski zemjepisny słownik, druhi wudawk, Budyšin 1895“, přidata, ma hišće spomnjene Smolerjowe zmylki.

W lěće 1874 wuda so kniha: „Die Wendischen Wanderstudien von Richard Andree.“ Andree wo Čornym Bozy („Tschernebog“) piše strona 122 sl.: „Njech so nětko tež wo Čornobozy štó wě što rěči, njech so tež štó wě što wo słowjanskich přibójskich woporach baje a powěda, za mnje je Čornybóh w archaeologiskim nastupanju najmjenje zajimawa hora tuteje skupiny. Tudy horjeka njenamakamy ničo stareho, štož by wot čłowječej ruki natwarjene było, žane kolo kamjeni, žanu mohilu abo homulu („Hühnengrab“), z čimž pak njeje wuzamknjene, zo tamne spodźiwne, z dźěla na plečicy podobne, ale wot přirody spodobnjene kamjenje jónu njebychu po póhansku česćowane byle.

Andree mjenuje cyły khribjet mjez Rubježnym Hrodom a Čornym Bohom „Srjedźnu Horu“ („Mittelberg“); na tuto mjeno pak ma Čorny Bóh swoje prawo, dokež wosrjedźa Splósčanskeje Hory a Rubježneho Hrodu leži. Andree potajkim žanu Kamjeńtnu Horu, žadyn Mały Kamjeń abo Hromadnik njeznaje, tola my wot njeho připódla zhonimy, čohodla Serbja Kamjeńtnu Horu Hromadnik mjenowachu, a to na stronje 119, hdźež čitamy: „Cyły khribjet tuteje hory (k wječoru wot „Wysokeho Kamjenja“, mjenujcy Hromadnik) ma we sebi njesměrne póhanske pohrjebnišćo z wjele stami mohilow abo homulow. Pohrjebnišćo na khribjeće srjedźneho horišća wupřestrěwa so wot ranja k wječoru w dołhosći štwórće hodźiny a ma šěrokosć snadź pjeći mjeńšinow na woběmaj kóncomaj woteběracu a so zwuzčowacu, tak, zo so přez kruch zemje ruće podobneje rozpřesćěra. Poměrnje wjetši dźěl homulow je hišće dospołnje njewobškodźeny, jenož na woběmaj stronomaj puća přez khribjet hory wjedźaceho je mnoho rowow wobškodźenych, dokelž so jich kamjenje k porjedźenju puća trjebachu. Rowy su cyle bjez porjada nasypane a bjez rjada założene, pak dale pak bliže wot sebje a wšelakeje wulkosće, hromady kamjeni 10—15 metrow we wobwodźe a 1—2 metraj wysoke. Jako maćizna k jich natwarjenju słužachu žornowcowe kruchi na srjedźnej horje wokoło ležace. Wyšši hajnik Wałda (na Budyskej hajnikowni we Wujězku, přećel, hospodowaŕ a wodźićeŕ Andreejowy) je hač dotal 15 tutych rowow wotewrił a jich twórbu stajnje jenajku namakał, mjenujcy: Cyle horjeka leža hromadu znošene mjeńše kamjenje; sćěhuja wjetše, ćežše, a pod nimi we srjedźi kamjeńtneje hórki někotre njewobdźěłane zornowcowe plečicy, kotrež bjezposrědnje na rownišću leža. Ryjemy-li potom $\frac{1}{3}$ m. hłuboko do zemje, namakamy tam stajnje jenož popjelane a wuhlowe zbytki, změšane z njepoškleńčanymi, linjanymi črjopami, na kotrychž kóžda debjenka brachuje. Kosće, kosćowcy, debjenki abo brónje so hač dotal w tutych 15 wotewrjenych rowach namakałe njejsu. Bjez dwěla mamy tu před sobu palenje ćěłow.“ Škoda, zo žana horšć tutoho popjeła, žadyn kusk wuhla a žadyn njepoškleńčany črjop do žanoho museja daty njebu; zemjespytnicy bychu potom pruhować móhli, hač je so to, štož bu tam namakane, z wjedrom tajke sčiniło abo nic. Serbja su cyle prawje činili, zo tutu horu z telko kamjenjowymi hromadami „Hromadnik“ pomjenowachu; na pohrjebnišćo drje sebi při tym myslili njejsu.

Jeno mało měsacow po tym wuda wyšši wučeŕ Imiš knihu: „Die slawischen Ortsnamen in der südlichen Oberlausitz, Zittau 1874.“ Imiš na 29. stronje piše: „Hromadnik je swoje mjeno dóstał wot „hromada“ abo „gromada“, potajkim městno, hdźež so zhromadźowachu, hdźež so prjedy stari Serbja k zhromadnym wuradźowanjam hromadźachu abo z wotkal zhromadźeni na nic daloko zdalene hory přibohow putnikowachu. K božim słužbam drje přikhadźachu prawótcy Serbow tež na Prašicu. Prašica je nastała ze słowa „prašeć“. Prjedawši Malešanski pastor Panach mjenuje we swojim pojednanju wo „Prašawej Horje“ (Laus. Monatsschrift 1797) prěnju kamjeńtnu hromadu na tutej horje

„Wulku Kačku“ a druhu „Mału Kačku“. Čohodla tute mjena, to so njehodźi přepytać.“ Imiš bě jara přećelniwy a rad na měnjenja druhich dźiwaše. By-li hišće žiwy był, bych jemu takle prajić mohł: Stari Serbja wědźachu, što činjachu, a tuž njebudźechu sebi Hromadnik za městno zhromadźiznow wuzwolili. Mjeno Prašica so hakle w 19. lětstotku zjewi a njemóže tak za prjedawše časy swědčić: Panach tež njepiše „Praschawa“, ale „Praschowa“. Je twórba „*Praschawa*“ w Imišowym pomjatku nastała abo w ćišćeŕni? Měni Imiš Preuskerowy Hromadnik (Splóščansku Horu), abo Smolerjowy (Kamjeńtnu Horu)?

Panachowu Praschowu Horu namakaš skónčnje hišće w lěće 1903 a to w knizy: „Sagenbuch des Königr. Sachsen von Dr. Alfred Meiche“, na stronje 434. Kačka słuša do tych mjenow, kotrež je sebi lud wutworił, dźiwajo na to, zo běštej wěcy na so podobnej. Panach z wulkej wobhladniwosću prěnju kamjenjowu hromadu „Mału Kačku“ mjenuje, nic tak tež tu druhu, kotraž je nahladniša.

Wulka je ličba tych knihow, kotrež wo Čornym Bozy jako wo horje rěča, na kotrejž Serbja woprowachu a so swojich bohow wo radu prašachu. Tu jenož pokazka z nich. Z njeje spóznaješ, zo měješe tu Richard Andree wulkeho wliwa. „Z Bukec wjedźe nas puć najprjedy na „Wysoki Kamjeń“, w ludźe němski tež „*Hochstein*“ mjenowany. Wuhlad njeposkića tuta z lěsom porosćena a horjeka z mócnymi kamjeniskami posyta hora žadyn, tola pak stare městno nabožeńskich wobrjadow Serbow w formje 1—1½ m. wysokeho přednasypa, kotryž mócny kamjeń „skalny woltaŕ“ wobjima. Dalši přez běłe smuhi na štomach woznamjenjeny lěsny puć wjedźe nas k wječoru nimo mnohich serbsko-póhanskich rowniščow hač na Čornybóh, na swjatu woprownu a prašacu horu (Serbja wokoliny mjenuja ju dźensa hišće „Prašicu“ t. j. „*Frage- oder Orakelberg*“) stareho słowjanskeho luda. Nawječorna strona hory ma pódla restauracije wěžu, kotraž bu 1850 natwarjena a wulkotny wuhlad do daloka poskića.“ Tak čitaš to na 81. stronje 3. nakłada (z lěta 1889) knihi wot Hugo Friedemanna wudateje: „Das Königreich Sachsen, Vaterlandskunde für alle Freunde der Heimat in Schule und Haus, insbesondere für Lehrer und Schüler der höheren

Unterrichtsanstalten.“ Friedemann so w napisu mjenuje: „Oberlehrer am Käufferschen Realinstitut in Dresden, Ritter des K. S. Albrechtsordens, des K. K. österr. Franz Josef-Ordens und Inhaber der goldn. Medaille f. L.“ Friedemann móžeše tež to hišće naspomnić, zo je wón w swojim času tež pryncow wučił.

Tajke bajki hišće přeco z nowa nastawaju. W lěće 1907 mi młody Němc, kotryž bě ludowu šulu wopytował, praješe, zo su na Čornym Bozy stari Němcy (sic!) swojim złym boham woprowali a w nalěću tutoho lěta, lěta 1909, mi jedyn młody wyšši wučeř wěsteje Drježdźanskeje realki, kotryž je w Lipsku titul doktora dóstał a kotryž bě w Lubiju z wyššim seminarskim wučerjom, praješe, zo mjeno Hromadnik so za kamjenjowu hromadu na Splóšćanskej Horje trjeba a zo němski woznamjenja „*Frageberg*“. Potajkim słuša Splóšćanska Hora tež to rjadu serbskich přibójskich horow. Tež Žmórc je jena z nich, kaž su to w nowišim času nawěd́źili, tola z tej wosebitosću, zo tam njewopruje wjacy měšnik, ale serbski hłownik. We swojej wo Hornjej Łužicy jednacej knizy[49]) z lěta 1906 mjenujcy seminarski wyšši wučeř Dr. Förster na 114. stronje wo serbskim hłowniku praji, zo tutón, hdyž bě cyły splah na horje (Čorny Bóh. Žmórc) zhromadźeny, zo by swojim boham słužił, na wulkich za wopory přihotowanych kamjenjach skót a wowcy abo pólne płody jako wopor paleše.

Zo by zrozumił, kak tute baje nastawachu, kedźbuj na to, kajkeho wutwora hory maju, kajki žornowc bywa, kajki granitit, hdyž we wšěm wjedrje přewostawa, kak je lodowy čas skutkował, kak su tak mjenowane woporne šklě[50]) nastałe, što so ći tam pokazuje, hdźež rěče, wosady a hona mjezuja.

Dokelž su dźě mjena horow tak wšelake, dokelž so tak husto měnjeja a dokelž so přeco zjednoćić njehodźa, je nuzno, zo sebi mjena na sćěhowace wašnje hromadu a poruno sebi zestajamy a to w rjedźe wot wječora k ranju a je z krótka pruhujemy:

---

[49]) Die Oberlausitz von Prof. Dr. O. Beyer, Seminardirektor in Pirna, Dr. Cl. Förster, Seminaroberlehrer in Bautzen, Dr. Ch. März, Seminaroberlehrer in Löbau. Meißen 1906.

[50]) Joseph Partsch, Die sog. Opferkessel, Forschungen zur deutschen Landes- und Volkskunde von Kirchhoff, 8. Bd. S. 163 ff.

I. **Döhlener Berg** (Splosčanska Hora): Bělica (?). — Butterberg. — Pielitzer Berg. — Schafberg. — Hromadnik. — Döhlener Berg. — Döhlener und Pielitzer Berg.

II. **Czorneboh** (Čorny Bóh): Schleifberg. — Bud. Consul. Hübschüsylva. — Kačka. — Prašiwa. — Prašwica. — Meschwitzer Berg. — Entenberg. — Frageberg. — Prascheza. — Mittelberg. — Czornebok, Schornebok. — Czernebog. — Prašowa hora. — Hora mit 3., 2., 1. Prašwica, wulka a mała Kačka. — Zschornabog. — Zschanackenberg. — Czerneberg. — Orakelberg. — Praschnitza, Prasnitza. — Prašawica. — Prašica. — Čorny Bóh. — Čornobóh. — Ciernebog. — Chorneboh. — Czorneboh.

III. **Ziegelberg** (Wuječžkowska Hora): Colmberg. — Wuischker Berg. — Ziegelberg. — Prašica. — Mittelgebirge.

IV. **Steinberg** (Kamjeńtna Hora): Colmberg. — Steinberg. — Kleiner Stein. — Hromadnik. — Mittelgebirge.

V. **Hoher Stein** (Rubježny Hród): Kholm (?). — Saxum ingens. — Großer Stein. — Hoher Stein. — Rubježny hród. — Čornybóh.

Kak su stari Serbja Splóščansku Horu (nè. „Pielitzer Berg“) mjenowali, njehodźi so wjacy dopokazać. Myslu sebi, zo je „Běła gora“ abo „Bělica“ rěkała. W starym času bě běły = schön = rjany, rjadny; dopomń so, kak je na př. Thietmar pod mjenom „Běła gora“ nad Łobjom „Schönberg“ zrozumił, dale na to, što znamjenja běły w starych ludowych spěwach, kotrež Haupt a Smoleŕ wudaštaj. Na połodnišej stronje leži němska wjes „Schönberg“ (Šumbark), na połnócnej pak serbska wjes Splósk (němski: „Pielitz“, w ludu „Bielitz“). — Podobnu skepsanku pokazuje němske mjeno wsy „Mehltheuer“ (serbski „Lubjeńc“, t. j. mały Lubin), z woprědka „Mehltheuer-Berg“. W skepsancy tči, wo čimž bě njebohi wučeŕ Kral na Sokolcy přeswědčeny, serbske pomjenowanje „Mały dwór“. Zo tomu tak je, na to pokazuja nas přede wšěm tamne nadpadnje małe hona, a potom załožk wsy sameje, kiž njeje serbski, štož tež na to pokazuje, zo je wjes z małeho dwora nastała. — Hora po němsku dźensa „Thronberg“ (serbski Lubin) mjenowana rěka na Öderowej kharće hišće „Lauenberg“, štož je z „Lubin-Berg“ nastało. Po wuslědźenju M. Hórnika mjeno Lubin tež we Budyskimaj pomjenjowanjomaj „*Lauengasse*“ a „*Lauentor*“ tči, runjež su Serbja z poněmčeneju tuteju słowow wutworili „Lawska hasa“ a „Lawske wrota“. Hač mamy w němskim pomjenowanju „*Thronberg*“ němski wěcnik

„*Thron*“ abo słowjanski „*tor*“ pytać, z tym so nochcemy dale zaběrać. We wjesnym mjenje „Torońca“ (nė. „*Daranitz*) po Hórniku tči słowjanski wěcnik „tor“ = *via trita*, snadź tež w „Tyranski puć“, t. r. we wšěm spočatku. Lubin (*Thronberg*) je wot lěsnych pućow wobdaty; **tor** rěka w čěskim: ćěř, we małoruskim: wuteptany puć, a **torić** běloruski: swój puć hić: přir. Miklosich, Et. Wörtb., str. 352 a 353 pod kmjenom „ter—“. — Dokelž Splóščanska Hora („*Pielitzer Berg*“ abo staroserbski „Bělica“) z granitita wobstoji, namakaš wokoło njeje skały, w kotrychž kamjenje łamaju (= „łomy“). Swojeho za wobdźěłanje hódneho granitita dla by wona tohorunja „Bělica“ rěkać mohła, kaž so nawopak „Prašiwa hora“ runje dla swojich njehódnych kamjeniskow tak mjenuje. Tež tohodla, zo je wona za pastwu přihódna, a z pohladom na to, zo bu němski tež „*Schafberg*“ mjenowana, by wona po serbsku „Bělica“ rěkać mohła. Ale móžeš wšak mi tu znapřećiwić, zo je tuto mjeno „Bělica“ tež jena z teju rěčkow měć mohła, kotrejž z teje hory běžitej, a to pak Butrowa Woda („Butterwasser“) na połodnišej stronje, z Butroweje Studnje so žórlaca, pak k północy Splóščanska rěčka pola Splóska; wjesne mjeno „*Pielitz*“ pak je tež ze swójbneho mjena „Bělicy“ nastać mohło atd.

W Abr. Frencelowym času, pod Augustom Sylnym, Zürner na kharće Hornjeje Łužicy, łopj. 24, Splóščansku Horu abo Bělicu woznamjeni, ale bjez mjena, tohorunja na kharće Stołpnjanskeho hamta, łopj. 32, tola tu pod horu připisa: „*Butter Br.*“; t. r. Butterbrunnen (hl. Hłowny statny archiv, Atlas Augusteus). Po Abr. Frencelowej smjerći w lěće 1740 namakaš w lěće 1846 na kharće Budyskeho wokrjesa (Karte des Bautzner Kreises „von Homännischen Erben“), nic jenož Butrowu Horu z Butrowej Studnju zwobrazowanu, ale tež mjenje „*Butterberg*“ a „*Butterbrunn*“ (Kral. Knih., Tab. geogr. B. Sax. F. 160 a 161) připisanej. Na kharće: „La Haute Lusace“ z lěta 1757 stoji woboje, hora a mjeno: „*Butterberg*“ (Kral. Knih., Tab. geogr. B. Sax. F. 137). W 19. lětstotku kharty tu horu z wjetša „*Pielitzer Berg*“ mjenuja. W lěće 1817 wě Odeleben wo jenej „Čertowej klětcy“ („*Teufelskanzel*“) na tutej horje (Erläuterungen, str. 8). Tutu klětku Preusker 1841 „*Versammlungsstein*“ = serbski „*Ro-*

manik“ mjenuje, dokelž so tu stari Serbja zhromadźowachu (Vorzeit, str. 196). Wón „Romanik“ wot „hromadnik“ wotwodźuje, hromada, Versammlung, tež Haufen (str. 198), a na tafli I, č. 25 wón wobraz tuteje kamjenjoweje hromady podawa. Mèsto Splósčanska Hora z Hromadnikom so po jeho zdaću husto z krótka praješe „Hromadnik“, a tak bu tuto mjeno z mjenom hory sameje. Tule horu k wječoru wot Čorneho Boha Dr. Förster 1906 z mjenom „Hromadnik“ pomjenuje a mjeno wot „gromada = Volksversammlung“ wotwodźuje (Die Oberlausitz, str. 114). Dr. März, wyšši seminarski wučeŕ w Lubiju, rèka ji nèmski „Hromadnikfelsen“ a tutón swój wuraz do „*Versammlungsfelsen*“ přełožuje (Die Oberlausitz, str. 53). Tež „Serbske Nowiny“ maju Hromadnik za mjeno hory, pišo: „Na Hromadniku mjez Khójnicu a Schönbergom su mniše husańcy wulku škodu načiniłe.“ W druhim wotdźèlenju samsneje strony wone z Malešec pisaju: „Hromada słanja bè so zapaliła“ (Serbske Nowiny, č. 14, 3. haprl. 1909, str. 148). Hromadnik je cyle prawidłownje tworjeny wècnik kaž na př. słomnik, jenož zo maš sebi při „hromadniku“ na hromadu kamjenjow myslić, při „słomniku“ pak na hromadu słomy w mèše (nè. „Strohsack“). — Dźèl hory do Delan słuša, tuž hora tež Delanska Hora (nè. *Döhlener Berg*) rèka, wulki dźèl pak do Splóska (nè. *Piclitz*), a tuž tež so tak husto mjenuje: Splósčanska Hora (nè. *PicIitzerBerg*). Na kharće nèmskeho kejžorstwa z lèta 1880 najwyšši wjeŕšk, 510 m wysoki, „*Döhlener Berg*“, a tón druhi, 448 m wysoki, „*Piclitzer Berg*“ rèka. — Dokelž so granitit při wuwjedrjenju do plečicow njerozšćèpja, ale do tołstych kruchow, njeje Abr. Frencel na horje ničo wosebiteho namakał, žane wopornišćo; tež wo ludowych zhromadźiznach starych Serbow na tutej horje wón ničo njepowèda, wo kotrychž mataj Preusker a Förster powèsće.

Najstarše nam znate mjeno Čorneho Boha je: „*Schleifberg*“. Hora njeměješe puća k jězdźenju, a spušćane štomy buchu dele wlekowane, štož je nèmski „*schleifen*“. Połnócny dźèl hory do Mješic a Rachlowa słušeše. Mješičanam so zdaše, zo je jena skalina na kačku podobna, a horu z kačku z krótka: „Kačka“ mjenowachu. Rachlowčenjo pak khribjet swojeje hory: „Prašiwa (hora)“ a „Prašiwica“ mjenowachu. Mješicy-wjes

(Meschwitz) tež horje mjeno „Mješiska Hora *(Meschwitzer Berg)*“ dachu. Přez Abr. Frencelowe přełožki němskej mjenje: „*Entenberg*“ a „*Frageberg*“ nastaštej. „*Frageberg*“ mjez Butrowej Horu a Rubježnym Hrodom ležeše, a tuž jej „*Mittelberg*“ („Srjedźna Hora“) narjeknychu; tuto mjeno maju tež kharty z 19. lětstotka. Z časa Antona mamy „*Czernebog*“, tuto mjeno bu horje wot wučenych date. Panach wužiwa pomjenowanje: „Prašowa hora“ a znaje 3., 2. a 1. Prašwicu, wulku a mału Kačku (Gaczku). Sakscy khartografowje z lěta 1805 pisachu: „*Zschornabog*“ a „*Zschanacken-Berg*“. Serbscy rěčespytnicy: „*Praschwitza*“ z „*Praschawitza*“ wotwodźowachu, wudawajo, zo je to to samsne, jenož wo wustorčene „*a*“ přikrótčene słowo; pastor primarius Lubjenski wutwori twórbu „Prašica“ wot słowjesa „prašeć“ (Preusker, Vorzeit, str. 199). Tuto mjeno „Prašica“ so tež na serbskich khartach namaka. Serbski lud horu tež „Čorny Bóh“ a „Čornobóh“ mjenuje (přir. serbske towařstwo „Čornobóh“ w Drježdźanach). Reymann ma na swojej kharće, zhotowjenej wokoło lěta 1830 (Reymann, Spezialkarte, Zittau) twórbu „*Ciernebog*“ (Kral. knih., Tab. geogr. Sax. F. 148). Böhme (Amtshauptmannschaft Bautzen) ma „*Chorneboh*“, to je wokoło lěta 1889 (Kral. knih., Tab. geogr. S. F. 182). Němski so dźensa wot wyšnosće a tež mjez ludom twórba „*Czorneboh*“ trjeba.

Rańši wuběh Čorneho Boha w 18. lětstotku němski „*Wuischker Berg*“ (Wuježkowska Hora) rěkaše, dokelž połnócna strona hory do Wujěžka słušeše. Kharta z lěta 1759, w Amsterdamje zhotowjena, ma tohodla, runjež skepsane, ale z wěsta na Wujěžk pokazowace pomjenowanje „*Würschbg*“ (Kral. knih., Tab. geogr. Sax. F. 140). Na połodnišej stronje swójba ze Ziegler sydleše, to nam mjeno: „*Ziegelberg*“ (z „Zieglers Berg“ nastate) wujasnja, kotrež na khartach 19. lětstotka namakamy. Serbske kharty, wot Smolerja a Muki, ju k Prašicy liča, hdźež tež po prawom słuša. Andree ju sobu do Srjedźneho Horišća liči (Wend. Wanderstudien 1874, str. 115 a 119).

K ranju wot hory „*Ziegelberg*“ je hora, kotraž so němski „*Steinberg*“ abo „*Der kleine Stein*“, w Pfulowym serbskim słowniku (str. 221) Hromadnik mjenuje. Tež serbske kharty prawje „Hromadnik“ podawaju. Z tym je Oberreit přez jene, hdyž na swojej kharće južneje Lužicy wokolo lěta 1836 lěs na połnócnej stronje: „Romanik“ mjenuje (Kral. knih., Tab. geogr. B. Sax. F. 177). Tež jeho městopisny atlas sakskeho kralestwa ma: „Romanik-Wald“ (Kral. knih., Hist. Sax. A. 14 m). Andree Hromadnik každ tež Wujěžkowsku Horu k Srjedźnemu Horišću přiliča (str. 115 a 119). Wón so myli, hdyž měni, zo su te hromady kamjenjow, z kotrychž jenu jeho wobraz na 119. stronje pokazuje, pomniki, zo je to wulke póhanske pohrjebnišćo; na rozpadanki lodoweho časa sebi wón njepomysli. Serbski słownikaŕ zmylnje Hromadnik ze: „*Versammlungsort*“ město ze: „*Steinhaufenberg*“ přełožuje.

Zürner je Wujěžkowsku Horu: „*Colmbg*“ mjenował (Hłowny statny archiv, Atlas Augusteus, łopj. 32); w Amsterdamje wudata kharta z lěta 1759, potajkim pozdźišo hač Atlas Augusteus, ma tuto mjeno za „*Steinberg*“ abo Kamjentnu Horu (Kral. knih., Tab. geogr. B. Sax. F. 140). Je lohko móžno, zo su Serbja hromady kamjenjow na Wujěžkowskej a na Kamjeńtnej Horje, khołmy mjenowali; móžeš sebi na „Khołmni“ myslić. Po mojim měnjenju njepřihodźi so nětko zhubjene mjeno „Khołm“ za žanu druhu horu lěpje hač za: „*Hoher Stein*“ abo „Rubježny Hród“. Wot połodnja zda so ći to rozpadanka rubježneho hrodu z dawnych časow być, wot połnocy, z pola pak woprawdźity Khołm, hora cyle na kehel podobna pyramida, žadyn khribjet, cyle kaž khołmy mjez Sprjewju a Solawu a druhdźe. Hižo jako hólčecej je mi, z Budyšina hladacemu, tuta hora přez to nadpadła, zo je cyle kaž kehel twarjena. — Zo serbske kharty horje po němsku „*Hoher Stein*“ mjenowanej „Čorny bóh“ a Žornosyčanskej Horje („*Sorußiger Berg*“, „*Richters Berg*“) Rubježny Hród narjeknychu, to stej zmylkaj, kotrejž dyrbitej so hakle rozjasnić, kotrejž pak pokazujetej, kak mało w Budyšinje wo Rubježnym Hrodźe a jeho wokolinje wědźachu.

Abr. Frencel rozdźěl mjez wuwjedrjowanjom žornowca a granitita njeznaješe; wón njewědźeše, zo najwyšše wjeŕški Rubježneho Hrodu a Čorneho Boha swojeje wysokosće dla w lodowym wěku wot połnócneho lodu přikryte njeběchu a so z njeho wuzběhowachu a zo buchu tohodla bjez přestaća wuwjedrjowane; wón ničo wo tom njewědźeše, što so w přirodźe přez lodowniki stawa, kak běchu na př. łodowniki na horje: „*Richterberg*“ pola Zemic skalinu wóttrěwałe a wótřowałe. Wón duchapołnje a kedźbliwje wo tutych bajkowskich kamjenjach horow Kački a Rubježneho Hroda jako wobdarjeny bohosłowc, nic pak jako zemjespytnik, kajkehož hišće tehdy njebě, sudźeše; wón pak so jako słowospytnik we wułožowanju mjenow Prašiwa a Praš(i)wica myleše. — Tež Panach so myleše, runjež bě wobhladniwiši hač Abr. Frencel. W našim času mamy my to łóžo. Mějach składnosć, pola 4 zemjespytnikow přednoški słyšeć, z kotrychž posledni wupraji, zo so zemjespyt našeho časa hakle tak prawje započina a zo wo łužiskim zaćisku zemje hišće dale porěčimy, zo pak njechce z tym to pomjeńšić, štož je so hižo stało a docpěło.

Dóstach knihu do rukow, w kotrejž Gruner[51]) jako zemjespytnik wo tak mjenowanych wopornych kamjenjach rěči a dopokazuje, zo su to jenož wutwory přirody. Mějach składnosć, bywajo ze sobustawom přirodospytneho towařstwa „Isis“ w Drježdźanach, přednošk słyšeć, kotryž wo nastaću tak mjenowanych wopornych šklow jednaše a při kotrymž so swětłowobrazy pokazowachu (15. oktobra 1908, prof. Dr. H. Fischer). Wužich składnosć, jako hospitant předneškam wo pračłowjeku připosłuchać. Wopytowach jako hospitant pola prof. Dr. Steche dwaj semestraj přednoški, kotrež wo stawiznach twarbow w sakskim kraju wot najstaršeho hač do našeho časa jednachu. Bywajo ze zapisowarjom burskeho towařstwa we Łužicy, spóznach naklady němskich a serbskich ratarjow; tuž njezwažu sebi přewjele, hdyž wupraju: Starym Serbam je so ćežka njeprawda stała, hdyž so praješe, zo su woni na hranicy swojeho kraja, na najbóle njepřihódnych a zaležanych městnach ludowe zhromadźizny wotměwali a swojim boham woprowali, so bohow wo radu prašeli. Wšě te baje z pomjenowanjom hory „Čorny Bóh“ hakle po reformaciji pola evangelsko-lutherskich Němcow a Serbow nastachu a so wot Abr. Frencelowého časa hač do dźensnišeho dnja rozšěrjachu, tak zo dźensa w šuli na wulkej krajnej kharće so mjeno „*Čornebóh*“ błyšći.

---

[51]) Opfersteine Deutschlands, eine geologisch-ethnographische Untersuchung von Dr. H. Gruner, ordentlicher Lehrer der Mineralogie und Geologie an der Königlichen landwirtschaftlichen Akademie Proskau. Leipzig 1881.

(Za Časopis přełožichu z wjetšeho dźěla kand. Wyrgač a z mjeńšeho kandidataj Just a Jacsławk.)

* * *

Předłožka „wz“.

Spisał † *Michał Hórnik.*

Tuta předłožka je nětko we wšěch słowjanskich narěčach (č. vz, pól. wz, rus. woz, jsl. uz), z wuwzaćom južnosłowjanšćiny, hdźež znamjenjujo pohibowanje na wěste město (= hinauf) ze žadakom přikhadźa, jenož njerozdźělna; w starych časach drje je so kaž w staročěskim též pola nas samostatnje trjebała. (Přir. Ruk. kralodwórski: Hnachu luto wz chlumek. Wz ramena włožichu kopie. Wyrazichu wz wrahy.)

Hdyž jej jako prostej předłožcy pola nas stare prawo zaso wróćić njemóžemy, dyrbimy jo tola jej jako njerozdźělnej w zestajankach dobywać, znajmjeńša w pismowskej rěči. Dotal pišemy jenož we dwěmaj słowomaj a jeju wotwodźowankach „wz“ dospołnje: wzać (m. wz-jać), wzajomnosć a wzdać a Jórdan je w rěčnicy (str. 102) hišće: wzechcyć připisał.

Ale dyrbimy ju též w druhich słowach pisać. Čeho dla? Byrnje eufoniske přičiny snadź wotmjetanje „w“ radźiłe, žada sebi tola jasnosć rěče, wuraznosć a lěpše zrozymjenje „wz“, dokelž naše „z“ bjez toho już dwoju předložku znamjenja: zu (ex, von unten herauf), cŭ (cum, von oben herab); na př. zeńdźe = č. zejde a sejde; znjesu = č. znesu a snesu. Dyrbi to též hišće za: wzejdu a wznesu płaćić?

Njebudźe snadź njewužitne, hdyž tudy zhromadnje te słowa přeńdźemy, hdźež dyrbjała so wosebje dla móžneho (bjez njeje) dwojzmysła tola předložka „wz“ pisać.

Su to po mojim zdaću slědowace:

Wzać, aufnehmen.
Wzajomnosć, Wechſelſeitigkeit.
Wzběhnyć (č. vzdvihnouti) in die Höhe heben, aufheben.
Wzbudźić, aufwecken.
Wzćekły, toll.
Wzdać (dawać z přenjesenjom na druheho), überliefern.
Wzdalować, entfernen, so-, ſich entf.
Wzdychnyć, aufatmen.
Wzdźěłać, aufarbeiten, aufrichten, bilden.

Wzduć (= horje duć), aufwehen, aufblaſen.
Wzebrać so, ſich aufraffen, wohin aufmachen.
Wzechcyć, lüſtern werden.
Wzeńć, in die Höhe gehen, aufſteigen.
Wzhladować, aufblicken.
Wzkłasć, auferlegen.
Wzlět, Aufflug, Schwung in die Höhe; ale zlět, das Zuſammenfliegen.
Wzložić, auferlegen; zložić, niederlegen.
Wznak (germ. Nacken?) = na znak, rücklings.
Wznjesu, wznošu, in die Höhe tragen, auftragen; so-, ſich hinaufſchwingen, ſich aufſchwingen; dagegen znjesć, ertragen.
Wznjeseny, erhaben, wznjesenosć, Erhabenheit.
Wzpłodźić, erzeugen.
Wzpluć, -unyć, in die Höhe ſchwimmen.
Wzpominać, gedenken.
Wzpjerać so, ſich ſperren, ſich ſtemmen.
Wzrosć, in die Höhe wachſen; zrosć, zuſammenwachſen; wzróst, der Wuchs, ale zrost, das Zuſammenwachſen.
Wzćahnyć, aufſtrecken, ausſtrecken; sćahnyć, zuſammenziehen.
Wzwołać, aufrufen; zwołać, zuſammenrufen.

Přispomnjenje. Wozjewjam tudy tutu rěčespytnu rozpominanku našeho † Mich. Hórnika, kotruž před krótkim do rukow dóstach, za nowu dopokazku, kak wón na wšě strony našu lubu serbšćinu přepytowaše; w theoriji ma wšak wón prawje, ale w praxi so po mojim zdaću jeho přeće nětko wjacy zawjesć a přewjesć njehodźi, a tuž njech wostanje kaž je dotal było.

Redaktor.

* * *

Nekrolog LIX.

Miklawš Andricki,

kapłan w Žitawje, plódny serbski spisowaćel, druhi sekretaŕ Maćicy Serbskeje a předsyda belletristiskeho wotrjada M. S.

30. meje 1871. † 18. decembra 1908.

Nekrolog mam pisać. Čorny struchły wěnc mam zložić jako njezapomničku na row lubeho přećela, swěrneho Serba, sławneho mištra słowa a pjera, muža połneho ducha a wutroby. Mi třepoce ruka — přesłaba, hač zo by móhła jemu hódny pomnik stajić. Ale lěpje něšto — dyžli ničo.

Pjatk 18. dec. lěta 1908 před połdnjom zastupi cyle njenadźicy knjez wučeŕ Jan Andricki z Radworja ke mni do jstwy — blědy — khutny z njewjesołym zaćěmnjenym wóčkom a wobličom. Začuch zdobom, zo mi njese Jobowu powěsć. Woprawdźe …

„Mój bratr w Žitawje je wumrjeł!“ To běchu jeho słowa. Njebě to nowizna cyle njewočakowana. Dawno so mjelčo wo njeho bojach. Spominam hišće na zjězd Łužicarjow we Wotrowje na Michała 1908. Mikławš tam tež bě — ale kajki! Hdźe bě woheń jeho słowa, swětło jeho wočow? Do rozmołwy doda lědy słowčko. Do sebje hladaše — mało hdy do nas. Po talerju jenož škaraše — po zahrodźe wiješe so wjetkhi — wisaty storhany — čłowjek kaž kósć a koža. Wabjach jeho k Mrózkecom na škleńcu piwa. Myslach, zo jeho z tym rozwjeselu, zo jemu hort a wutrobu wotewrju, zo so rozpowědamoj kaž něhdy za studentske lěta w Prazy při dźbonku (karunčku) plzeńskeho. Ale ach, njebě to Andrickec Mikławš, kaž jeho z Prahi — z pražskich prózdnin znajach. Drožeše so na piwo hić — a njebě to hewak jeho wašnje. Jenož mi k woli wupi škleńcu — a při piwje woněmi hišće bóle. Bě kaž cuzy sebi samemu a nam. Poskićachmy jemu naš wóz. Z nami móžeše so wjesć hač do Budyšina — ale podźakowa so. — Sam dźěše pěši do Biskopic. „Čěka před ludźimi“, sebi prajach, „ma swoju bolosć — a njecha ju nam pokazać.“ Njebočički bě muž sam w sebi zamknjeny, njeskoržeše nikomu — njepušćeše nikoho do nutřin swojeje wutroby. Wo swojej wosobje, wo swojich staroséach a bolosćach rěčeć, njebě jeho wašnje. Swoje brěmjo njeseše sam — kaž martrař. Krótko před wosudnym 18. decembrom pobych pola Mikławša w Žitawje. Běše w swojej „klětcy“ — kaž swoju jstwičku na Žitawskej farje horjeka nimale pod krywom mjenowaše. Zamysleny khodźeše z dołhimi kročelemi po jstwě. Wuhladawši stareho přećela z Pražskich lět — zaswěći so jeho wočko — w jeho wočomaj paleše so dźiwny woheń — a hdyžkuli wusapny — swěćeše wóčko a wobličo, a na kohož ćople spohlada, tomu zhrě so wutroba. — Njebočički rěčeše najbóle přeswědčiwje z wočomaj.

„Mikławšo, praj mi, što ći je“, dźach witajo so z nim, „njelubiš so mi tajki storhany, tajki zdrěny a kipry?“ Kak, zo so wuskorži — wuznaje přećelej — a wuznawši so wutrobu sebi wołoži? „Powostanki to z Hajničanskeje doby, z přetrateje tam khorosće“. — wjacy njezhonich, rozmołwa přeskoči njenadźicy z wosobinskich kolijow — na šěrše kolije słowjanskeho žiwjenja. Pobychmoj w tej khwili w Prazy, w Poznanju we Waršawje w Pětrohrodźe. w Krakowje — Lublani — Zahrjebje a w Bělohrodźe — wšudźe hdźež słowjanske wutroby bija, a słowjanske wosudy so klija. Na tutym polu zetkawachmoj so stajnje, w tom běchmoj jedna wutroba a jedna duša, w tom njebě mjez namaj dissonancy. Rozeńdźechmoj so zrěčawši sebi skhadźowanku w Lubiju na farje — též Reichenawskeho Jurja sobu přiwjedźe. Trójka serbskich exulantow. — Njezeńdźechmy so. — Město Mikławša — přińdźe Jan — posoł bratroweje smjerće. . . . . . Martraŕ bě přetrał.

Dźiwna tragika ćehnje so kaz čeŕwjena nić přez cyłe Mikławšowe žiwjenje. Narodźiwši so 30. meje 1871 w Pančicach, wosyroći zahe. Mać jemu zemrě. Dźěćo hišće — a přimachu jeho widlišća. Wón bě wšón zrosćeny ze swojim ródnym domom, z wótcowskim statokom — a hlej, dočaka so, zo dom a žiwnosć přeńdźeštej do cuzeju rukow. Nošeše cyły serbski lud spochi we swojej wutrobje, za njón so horješe, modleše, dźěłaše po nocach, woprowaše so, njeličo z khuduškimi srědkami, za njón bě žiwy — za njón přezahe wumrě — a při jeho smjerći žadne serbske słowo — na přewodźenju mało Serbow — mało serbskich słowow — žadyn hruzlik serbskeje zemje — a napismo nad jeho rowom — hač též to je serbske? Dźiwna — hóŕka hra wosuda!

Hdyž běchmoj hišće w Prazy, w serbskim seminaru, khodźachmoj na „khude duše“ na Wyšehrad wopytować rowy čěskich wótčincow. Njezamóžechmoj wěnca, zaswěćachmoj jenož swěčki nad hórkami, drohimi, swjatymi našej wutrobje — nad kóždej so poklaknychmoj — žadneje njemisnychmoj. — „Bóh dał jemu wěčny wotpočink — wěčne swětło swěć jemu — njech wotpočuje w měrje“, to bě naju modlitwa — jałmóžna — dań naju česćownosće, dźakownosće za dušu kóždeho čěskeko wótčinca, kotryž bě po wótčinskim dźěle mučny na Wyšehrad šoł złožić swoje kosće. — Naš serbski Wyšehrad — je Mikławšk. Mjez Michałomaj je tam wuzka sćežka — ale za Mikławša by dosahała — bě pokorneje wutroby — a wotpočował by mjez swojimi, mjez Hórnikom a Rólu, spał by we serbskej zemi kaž w kolebcy, Mikławš na Mikławšku na swjatej roli serbskich wótčincow — wótčinc mjez wótčincami. A zawěrno — wótčinc njebohi knjez Andricki bě — wótčinc nic jenož we słowje, ale też we skutku. To dźě je naša běda, zo mamy na serbskich swjatočnosćach — a zhromadźiznach nadobu wótčinskich rěčnikow — ale na serbskich narodnych honach hrěšnje mało wótčinskich dźěłaćerjow. Słowa — a skutki, kajka to mjez nimi přečasto njerunosć. Z jazykom Serbow statok twarja — z ruku, z přikładom jón powaleju. Do tuteje družiny wótčincow Mikławš njesłušeše. Štož bě, bě cyły. Połojčnosć wša bě jemu na narodnym poli do duše wohidna. Zahe bě we nim wocućiło narodne wědomjo. Znajach jeho z tachantskeje šule. Jenož lěto běchmoj rózno. Lěto po nim přińdźech za nim też na praeparandu Budyšskeho katholskeho seminara. Tehdom běchmy tam hišće serbscy rěčacy Saksowje — nic sakscy Serbja. Serb nas na hubu biješe při kóždym słowje, kotrež němski wuwjazorichmy — a tola njeběchmy sebi wědomi, zo smy Serbja. Jenož Mikławš bě zralši, dźeržeše so k nam Serbam, khodźeše z nami byrnjež młódšimi. Serbska krew naju zbratři. Hdyž pak so lěta 1888 w Prazy w serbskim seminaru zaso zeńdźechmoj — bě Mikławš hižo z ćělom a dušu Serb. Kak so horješe za čistosć serbskeje rěče! Z pjenježkom za Maćičny dom dyrbjachmy młódši pokućić, zakopnychmy-li so ze słowom, ze serbskej twórbu abo wjazbu. Rodźeny linguista zwuči swój jazyk, swoje wucho bórzy na zwuki sotrowskeje čěskeje rěče. Professor Masařík, wučeř čěskeje rěče na Małostronskim gymnasiju, bě wšón zbóžny nad tajkim wučomcom. Andrickeho pjero a jazyk buštej mištraj čěskeje rěče a čěske pismowstwo jeho lubšk. Njewuńdźe w čěskej literaturje, wosebje w rjanej, nadobnišeje knihi, kotrejež by Mikławš přěni njeměł. Wjele, přez měru wjele je na to wudał — a z časami też bjez stroweje kritiki kupował njezrałe, njehódne wupłody, kotrež bychmy radši w jeho rukomaj njewohladali — wutroba měješe tu druhdy reju — nic rozum —, ale z tym też bu dospołnje z knjezom čěskeje rěče, zo žadyn Čech jeho wot rodźeneho Čecha njerozeznawaše. Njeboh Mikławš bu z časom Čech nic jenož po rěči, ale też po zmyslenju, haj kriticy so roća, zo też serbscy pisajo čěscy mysleše — čěscy stilisowaše. Njejsym kritikus — njesudźu. Ja sym na njeboheho Mikławša rad posłuchał — rad jeho čitał — a jeli bě hdys a hdys we Łužicy za prosty lud trochu přewysoki, hdyž kaž worjoł přeruče do mróčelow stupaše — mi bě lubši, hač hdy by so z wisatymaj křidłomaj kaž kačor w błóće brodźił a mućenki dźěłał. Znajmjeńša ženje njemłóćeše słomu. Štož pisaše, měješe jadro — štož nawari — bě, byrnjež njezwučene, njewšědne, tola pikantne, originalne, słódne.

Mikławš bě rodźeny stilista. Hdyž by nam knjez seminarski wučeŕ professor Plewka w Budyšinje — tehdom toho titula hišće njeměješe — pokazać chcył, kak mamy nastawki pisać, čitaše nam, štož bě Mikławš wudźěłał, a w Prazy paleše to někotrehožkuliž z jeho němskich towaŕšow — zo tónle Serb a Čech tež najlěpše němske nastawki pisaše a tak bjeze wšeho hnydom do „dobreho“, a Pražska Serbowka ma kopicu kwětkow we swojich lětnikach z ruki mištra Mikławša. Zajimawa by to była knižka, hdy bychu naši serbscy studenći zešiwk wudali z pokazkami Andrickeho literarneho zawostajenstwa po lětach snadź zrjadowaneho. Bychmy z toho studować móhli, kak je so z lětami njeboćički rozrostł, rozwił.

Tajki stilista, tajki znajeŕ českeje a serbskeje rěče — tež druhe słowjanske rěče — wosebje pólsku bě nawuknył — tajki idealista kaž njebohi Mikławš, muž wótreho šěrokeho ducha — a hłubokeje něžneje wutroby — basnik, runjež bjez hrónčkow — bě kaž stworjeny — praedestinowany na čoło serbskeho rjaneho pismowstwa. Hižo studentu Andrickeho wućežechu naše serbske redakcije do zjawnosće, hłodźachu so za jeho literarnymi wupłodami, a hdyž bu lěta 1895 Mikławš Andricki z Ralbičanskim knjezom kapłanom, spłuny jeho mjeno na čoło našeho jeničkeho belletristiskeho časopisa „Łužicy“. Bě tu we swojim žiwjele. Łužica so přeměni w jeho rukomaj po wobsahu a po formje. Wobsah bohaty — pisany — wosebje rubriki „Słowjanske nowinki“, „serbski rozhlad“, „Druzy wo Serbach“. Kopica nowych mysličkiow — pohnuwanjow — wuhladow — a kritiskich rozpominanjow — a wšo to w pyšnej drasće, z krótka, raznje wšudźe prawe słowo za prawu wěc — za jeho pjero njeje w ničim zadźěwka — najškropawišu rudu přelije do zynčaceje mjedźe, do słowow a sadow, kotrež kaž zwony njedźelske klinča serbskemu wuchej. A jeho kritiki — přikladne — mištrowske — z radosću je čitaš. Njelišći so — njemajka spochi — njepřekhwaluje — ale nawopak též njemorska z heju, z bičom — jeho zasada je, „njewuhasń želacy so sužoh — njezlamaj — kipreje rohodźe!“ Kak zwaha dótka so ranow — a hdyžkuli zarězny do bolaceho, wskoku wobała, žalby namaže. Wě, zo ma mały so z małym spokojić. Stajnje bě jeho wučba: „Na serbsku łubju — serbsku zabawu — słuša jeničcy serbski spěw, serbska hra“. A po Serbach skoro sami utrakwistowje!

Poča rjedźić w Ralbicach doma — a wurjedźiwši swój dom zasahny do susodnych wosadow — prošeše — porokowaše — appellowaše na serbsku wutrobu — na serbsku česć, wabješe, rěčeše tak něžnje a tola tak naležnje do swědomja, zo so skónčuje nichtó jeho njewobró — zo pak sebi tež nikoho njerozhněwa. Dźensa su utrakwiśći z najmjeńša w katholskich Serbach une quantité négligeable. A to je zasłužba jeho kritiki — taktiki. Tajkeho kritika sebi khwalu, kotryž hrěchi łama, hrěšnikow njetama. Tajka miła powaha bě płódna rola za poeziju. Njetłóčeše so do basnikow, njenadźěraše so za ławrjencom — bě z nizka złoženy — njekliješe hrónčka — pisaše prozu, ale prozu často połnu ryzeje poezije. Měješe jasne wóčko — a čućiwu wutrobu za Božu stwórbu a jeje dźiwy — znaješe Serbow kraj a lud — wašnja — počinki a njepočinki — myslenje a začuwanje — a tuž su jeho wobrazki z přirody — a ze žiwjenja parle serbskeho pismowstwa, kwětki ze serbskeho Parnasa.

Serbski lud je nabožny lud. „Woči k njebju — rucy k dźěłu — dowěru k sebi“ hesło to „Serbskeho Hospodarja“ minyłeje doby — přečo nic tež nětčišeje? — kharakterisuje wubjernje naš bohabojazny ludźik. Mikławš njeby był kósć z našeje kosće, mjaso z našeho mjasa, hdy by nabožna truna pola njeho zaprajiła. Njejsym jeho na klětcy widźał, rěčeć słyšał — kiž su jeho słyšeli, běchu khwalby połni — ale čitał sym jeho swjedźeńske rozpominanja na róčne časy w Katholskim Pósle, pomniki to nabožneje wěriweje wutroby. Jenož jena truna nima słowa w jeho spisach, štož je znaju — erotika. A to jeho jenož česći. Jeho ideale sahachu wyše: Serbam statok twarić duchowny — a z kamjenja. — Haj tež z kamjenja. Maćičny dom — jeho starosć — žałosć! W Prazy, w seminaru wikowaše z papjerkami, z kamuškami za serbski dom — a štož njerozfórmani, dyrbješe zapłaćić sam. Sapace, hnujace běchu jeho słowa, hdyž we „Łužicy" prošeše wo šerpatku za dom „Serbski Maćičny", hdyž sćeleše lećaki po Serbach, a čeja to mysl — syć komissijow — patentnych a druhich po kraju rozćahnyć, při zabawach, swójbnych a zjawnych swjedźenjach, na křćiznach — a na kwasach, na kołbasach a kermušach — za „Serbski dom" składować, Serbam statok twarić? Kelko smy za naš hordozny dom — khudemu knjezej kapłanej dołžni, kotryž Serbam hrody twarješe — sam pak naposledku mrěješe njeměјo, hdźež by swoju hłowu złožił.

A jeho wobraz? Na žanej sćěnje Maćičneho doma njewisy. Hač nihdy — na nihdy? Haj wšak haj — wobraz wumjełski — je za drohe pjenjezy, a tych Mikławš njeměješe, njehromadźeše. — Tuž nima dotal a snadź ženje njezměje čestneho městna mjez serbskimi wótčincami na sćěnach „Serbskeho Domu". Njeje wšak tež nihdy na to spekulował.

Njebě tajki. Pytaše česć a sławu serbskeho ludu — nic swoju. Wósom lět kapłanješe w Ralbicach — mzdy bě mało — dźěła wjele — tež fararskeho — knj. farař Bjedrich kiprješe —, ale ženje njeposkorži, njepožada wo lěpše městno, nadobniše dokhody. Njedosahaše — ale serbska wosada jemu dosahaše. Bě kaž stworjeny za našu metropolu, stworjeny náslědnik Hórnika a Róle — ale njehibaše so z Ralbic. Krótko před smjerću wuzna so mi w swjatym hněwje: Naši najmłódši wobaraju so do Serbow, do tych kruwjacych serbskich wsow, z kotrychž su so wudypali — a ja so Bohu dźakowach — a dźakuju, zo móžach w Ralbicach być z kaplanom.

Woteńdźe hakle l. 1903, hdyž jeho wołachu, hdyž so jemu Budyšske serbske kapłanstwo wotewri a z nim šěrše polo za narodne skutkowanje. Złožiwši redakciju „Łužicy" redigowaše ze starej wustojnosću, ale z wjetšim rjadom — Łužica bě počała njeporjadnje wukhadźeć — „Katholski Posoł". Dwajaštyrcety lětnik — nosy na čole jeho mjeno z česću. Njedokónči jón. Přesydli so 15. oktobra 1904 do Hajnic. Hač so jemu w měsće styskaše, hač jeho čěski ludźik do Hajnic ćehnješe, štó to wě? Ale z dnjom, hdyž Budyšin wopušći, zamróči so njebjo jeho žiwjenja, a so hižo njewuwjedri. Počachu so dny jeho martrarstwa — dwójcy ćežke, dokelž bě sebi sam do nich zalězł. Mikławš idealista — njeličo z financami, ćělnymi a duchownymi mocami — a ludźo něhdźežkuliž tajcy prosći realisći, materialisći — wuklukachu, wuslěkachu jeho. Mikławš — wumjełc, wučenc, basnik ze wšěmi jich manirami a słabosćemi — zapřehnjeny nětko do porjadneho, z časami dosć prozaiskeho zastojnskeho dźěła — kwakla to za muža, kiž je zwučeny po swojej woli, nic po wotežcy khodźić, kiž z nutřkowneho pohnuwanja, nic po zwonkownym kommandźe dźěła. Nimale dwě lěće so tam bědźeše, doniž jeho khoreho njewupřahnychu z płuha, z płuha ćežkeho. Wšón wustaty, wokhudły, ćělnje a duchownje zdrjeny dóńdźe skónčnje 1. novembra 1906 do Žitawy na faru, nic na pokućenje, na zrehabilitowanje, zdobom tež bohužel na poslednju swoju staciju. Worjoł křidła powěšeše, po zemi je wlečeše. Womjelkny cyle. Złamane bě jeho pjero — khora jeho wutroba a duša — a tón cuzy powětr jeho płucam njehoješe. Ćežko so jemu dychaše w cuzbje. Serbska lipka přesadźena do njeserbskeje zemje njezapušći korjeni — skhnješe hladajcy. Kósć a koža bu — wjetkhi kaž sćin, ale njepoda so, dźěłaše hač do poslednjeho zdychnjenja. „W šuli před dźěćimi — by so mi sypnył“, dźeše jeho farař, „hdy bych jeho z mocu skoro doma njedźeržał“. — „Tuž dha dyrbju swjatok činić“, wotmołwi podaty. Srjedu so lehny — pjatk rano bě na prawdźe Božej — póńdźelu na Domaša přewodźachmy jeho ćěło k rowu. Přewodźerjow bě wjele — njeměješe njepřećelow žanych — wjele pak česćowarjow — wosebje mjez Žitawskimi Čechami a měšćanskej khudźinu — khudy z khudymi čuješe, z khudymi posledni kroš dźěleše — jenož Serbow, najbližšich jeho wutrobje, bě strašnje mało.

Jemu je lěpje — za nas hórje. Žarujemy spisaćela, rěčnika, wótčinca, kajkichž je mało mjez nami, muža jasneho ducha, horceje wutroby, miłeje powahi, wot kotrehož wjele hišće wočakowachmy. Ach, dźernu nam kćenje z lipy serbskeje — a lisćo nam wostaja.

Mikławšo, mój towaršo — dobru nóc. Přińdu za tobu. Tuž — na khwilku jenož Božemje! *Jurij Winger.*

* * *

Nekrolog LX.

Jan August Pohonč,

bywši šulski direktor we Tharanće, hłowny zastupjeŕ Gothaskeje žiwjenjezawěsćaceje banki w Lipsku.

* 13. julija 1841. † 16. junija 1909.

Lěto 1909 běše zawěsće za Serbow annus miserabilis. Ženje drje njeje jene lěto serbskemu narodej telko ćežkich ranow biło! Do rjada w tutym lěće zemrětych swěrnych Serbow słuša tež Lipsčanski direktor Pohonč. Zasłuža sebi z połnym prawom w tutym časopisu čestne wopomnjeće.

Jan August Pohonč běše syn serbskeju staršeju. Narodźiwši so 13. julija w Nowej Wsy pola Klukša, hdźež měješe jeho nan žiwnosć, bu na Budyskim krajnostawskim seminarje wukubłany. Wosebje wulki wliw na jeho duchomne rozwiće měješe sławny direktor Dreßleŕ, na kotrehož hišće w staršich lětach z pohnuwacym česćowanjom spominaše. Seminar wukhodźiwši bu Pohonč najprjedy wučeŕ w Malećicach, hdźež so ze Serbowku woženi, z knježnu Emmu Fahnauerec, dźowku serbskeho sejmskeho zapósłanca a kublerja Fahnauera w Bobolcach pola Budyšina. We lěće 1867 powołachu jeho za wučerja do ródneje wsy, hdźež hač do lěta 1870 skutkowaše. Tehdy dźěše jako wučeŕ evangelskeje šule do Liberca w Čěskej, a tu je nimale pjeć lět dołho wostał. Jeho faraŕ, z kotrymž w duchomnej jednoće hromadźe skutkowaše, běše pozdźiši Drježdźanski wyšši konsistorialny radźićel Ludwik Klemm. Tutón w swojich „Erinnerungen“ str. 38 na Pohonča spomina a jeho jako wubjerneho a swěrneho wučerja khwali. W lěće 1876 powołachu jeho za direktora měšćanskeje šule do Tharanta. Tudy je so Pohonč jako wopravdźity ludowy wukubłaŕ woznamjenił. Njewobmjezowaše swoju dźěławosć na šulu, kotruž je přikładnje organizował, ale dźěłaše tež we wšelakich powučacych towaŕstwach, přednošowaše často wo hospodaŕskich prašenjach. Bórzy dobu sebi w najdalšich kruhach wobydleŕstwa najwjetše sympathije a njeradźi jeho pušćichu, jako w lěće 1882 swoje zastojnstwo złoži, zo by w Lipsku hłowne zastupjeŕstwo Gothaskeje žiwjenjezawěsćaceje banki přijał. Jenož swojeje swójby dla je so k tutej kročeli rozsudźił. W Lipsku je 22 lět dołho tuto zastojnstwo zastarał a je njewšědne wuspěchi měł. Wjele millionow hriwnow je swojemu towaŕstwu přidobyl. Hakle 1904 dźěše na wotpočink, kotryž je jenož krótki čas wužiwał, na dnju 16. junija 1909 zemrě nahle, z Božej ručku zajaty.

Pohonč běše energiski, do cyła mužacy charakter. Jeho žiwjenje steji dospołnje pod wliwom paedagogiskeje ideje. — Stajnje je so jako wučeŕ w najnadobnišim zmysle čuwał, a wučeŕskim idealam je hač do smjerće swěrny wostał. Hižo jako młody wučeŕ nakupi sebi při jara snadnych dokhodach nahladnu paedagogisku knihownju, zo by sebi tež wědomostnu paedagogiku přiswojił. Wšelake žadnostki, na přikład spisy Basedowa, je pozdźišo Lipsčanskej Komenskowej knihowni daril. Swěru wopytowaše tež w najdalšich městach hłowne wučeŕske zhromadźizny, z wulkim zajimanjom wobkedźbowaše wšitke hibanja na paedagogiskim polu. Pohonč běše přeswědčeny přiwisowaŕ klassiskeje němskeje paedagogiki, jeho mištrojo běchu Pestalozzi a Diesterweg, Gräfe, Kehr, Dinter a Dittes. Tohodla ćeŕpješe ćežko pod nětčišej radikalnej stronu, kiž so wosebje mjez Lipsčanskimi wučerjemi dźeń a bóle rozšěrja.

Pohonč běše z cyłej wutrobu Serb. We młódšich lětach je z nakładom Maćicy Serbskeje wudał ludowy spis: Napoleon a jeho wójny. Tež wšelake mjeńše a wjetše nastawki powučaceho wopřijeća je w serbskich časopisach a protykach wozjewil. Hačrunjež je najwjetši dźěl swojeho žiwjenja zwonka Serbow přebywać dyrbjał, je tola swojemu narodej njehinjacu swěru a lubosć wobkhował. Hdyž běše jemu někak móžno, wopyta Maćične posedźenja, při położenju zakładneho kamjenja Maćičneho doma porěča w mjenje Lipsčanskich Serbow. Za twar doma a za druhe serbske należnosće je stajnje šćedriwje darowal.

W Lipsku běše Pohonč lětdźesatki dołho woprawdźity wótc serbskich študentow. Jena generacija po druhej Lipsčansku uniwersitu wopytowaše, wón tam wosta — njepowalny stołp. Je drje jich wšitkich zeznał, jich do swojeho doma přeprosył, za serbske blido zhromadźił, někotrehožkuliž khudeho tež skradźu podpjeral, kiž je jemu hišće dźensa dźakomny. Ze swojim dołholětnym přećelom, fararjom Dučmanom, běše Pohonč najswěrniši hósć serbskeho blida. Tuto serbske blido zhromadźeše wokoło sebje wšitkich we wulkim němskim Lipsku přebywacych Serbow. Kajke krasne hodźiny je wono widźało! Pohonč běše duchapołny, zdźěłany čłowjek, rěčeše wubjernje serbscy, lubowaše wjesełu serbsku zabawu. Měješe žadny dar z młodźencami wobkhadźeć, dokelž běše sebi sam młodu wutrobu zakhował. Jenož někotre njedźele po smjerći Dučmanowej je tež wón zemrěł. Smjerć je tuteju Lipsčanskeju přećelow bórzy zaso zjednoćiła.

We wobkhadźe běše Pohonč ponižny a měrny, lubowaše skoro nimo měry porjad. Najwjetše zbožo poskićeše jemu jeho swójba, za kotruž je so swěru starał. Jeho syn je nahladny duchomny w Lipsku, dźowka je so na ruskeho wjerchu wudała. Tola tež wšelake njezbožo je jeho potrjechiło. Tak zhubi na stary dźeń wulki dźěl swojeho ćežko zasłuženeho zamoženja. Ale wšitko horjo je jako prawy křesćijan sćeŕpliwje znjesł. Přez jeho wutrobu klinčachu čas žiwjenja serbske kěrluše a bibliske słowa, kiž běše jako dźěćo nawuknył. —

Tajki čłowjek běše direktor Jan August Pohonč. Štóž je jeho hdy zeznał, wosebje štóž je ze Serbow w Lipsku študował, jeho wěsće njezapomni.

Ota Wićaz.

Wućahi z protokollow M. S.

1. Posedźenje předsydstwa a wubjerka M. S. 22. měrca 1909: Přitomni: Křižan, Fiedler, Kubica, Cyž, Smoleř, Wjerab, Kapleř, Čeć a Žur. Najprjedy postaji so porjad hłowneje zhromadźizny: 1) Rozprawy, 2) Njekrologi, 3) Namjety, 4) Poswjećenje swjedźeńskeje sale wječor w 7 hodź. ze spěwami, swjedźeńskim přednoškom a dźiwadłom. — Na město † Mikł. Andrickeho so z kooptaciju kn. farař Jan Wałtař w Njeswačidle za 2. sekretarja wuzwoli. Kn. knihiskładnik Kapleř wozjewja, zo je jenož hišće 700 eks. „Bibliskich Stawiznow“ na składźe. Wobzamkny so, je k jutram 1910 w nowym nakładźe wudać. Kn. farař Kubica wozjewi, zo je kn. šulski dohladowař při jeho jednanju z nim dowolił, zo smě so „Spěwna Radosć“ w serbskich šulach dale trjebać. A tuž so postaji, z jeje nowym wudaćom pokhwatać. — Po pisomnym namjeće prof. dra. Muki maju so hłownej zhromadźiznje k wuzwolenju za čestnych sobustawow

namjetować tři dołholětne wulcy zasłužbne sobustawy. Jeho Jasnosć wjeřch Anatol Ewg. Gagarin w Oknje, farař em. Handrij Dučman w Dubinje a wyšši sem. wučeř em. K. A. Fiedleř w Budyšinje. Přitomny kn. knihownik Fiedleř we swojej ponižnosći wozjewi, za tutu česć njepřiwozmje. Dr. Muka radźi, zo by předsydstwo so starało, zo by klišeje za protyku „Předźenaka“ jeli nic darmo, tola po móžnosći tunjo nabywało. — Postaji so, zo ma so powołanje hłowneje zhromadźizny M. S. też do „Kath. Posła“ jako nawěstk podawać. — Po namjeće knihiskładnika ma so Pfulowy hs. słownik wot nětka za 6 hr. předawać.

2. Hłowna zhromadźizna (62.) M. S. 14. hapryla 1909 w „Serbskim Domje“. Po powitanju zhromadźenych, wosebiće črjódki Delnich Serbow, přez předsydu kn. Křižana a wozjewjenju postrowjacych připisow někotrych na přitomnosći zadźěwanych swěrnych sobustawow (Herrmanna, Muki, Černeho, Parczewskeho, Bryla) poda sekretař Mikławš Žur hłownu lětnu rozprawu: Posedźeni předsydstwa a wubjerka bě pjeć, a to tři zhromadne, jene předsydstwowe a jene wubjerkowe. Wudała je Maćica dwaj zešiwkaj Časopisa, protyku „Předźenaka“ na l. 1910 a knižku „Serbske rostlinske mjena“ wot Wjele a Urbana zestajanu. Hłownu starosć měješe předsydstwo z nowym wudaćom „Čitanki“ a „Spěwneje Radosće“ za naše serbske šule. — Dźeń 17. okt. 1908 Jeho Majestosć naš lubowany kral Friedrich August ze swojim wysokim hosćom Badenskim wulkowojwodu Friedrichom II při wopyće Budyšina naš „Serbski Dom“ na Lawskich Hrjebjach a naše Serbowki w pyšnej serbskej drasće nawjedowane wot předsydy, městopředsydy a sekretarja M. S. w dworje hrodu Ortenburga ze swojej wosebitej kedźbliwosću a miłosću počesći, za čož su jemu wšitcy swěrni Serbja z cyłej wutrobu dźakowni. — Njesmilna smjerć je nam dweju swěrneju sobustawow a pilneju serbskeju wótčincow a spisowaćelow, młodeho kapłana Mikławša Andrickeho a šedźiweho fararja em. Handrija Dučmana, rubiła; při wobeju swjatočnym khowanju bě też naša Maćica Serbska zastupjena. — Na město do Kamjenicy přesadźeneho fararja Jakuba Šewčika a njeboh kapłana Mikł. Andrickeho buchu z kooptaciju do předsydstwa přijeći za 1. sekretarja farař Mikł. Žur, za musejownika tach.

wučeř M. Wjerab a za 2. sekretarja farař Jan Wałtař. — Lětuša hłowna zhromadźizna wotměwa so prěni króć w dospołnje hotowej a wuhotowanej swjedźeńskej sali „Serbskeho Doma“. Te tysacy hriwnow, kiž běchu k tomu trjeba, je wšitke we swojej njesprócnej staroséiwosći a lubosći k „Serbskemu Domej“ nazběrał a hromadu nanosył naš prof. dr. E. Muka, tak zo pokładnica M. S. njeje ani kroška k tomu woprować trjebała, a za te nahromadźene pjenjezy je zarjadnik Serb. Doma, kn. notar M. Cyž, z wulkej prócu wšitko dał zhotowić a přihotowić. A sćěny sale je tež z wjetša wjelezasłužbny a horliwy redaktor našeho Časopisa, dr. Muka, z wolijowymi portretami našich wótčincow dał wudebić a je slubił, zo jich hišće wjacy wobstara. Tak mamy nětko zawěrno dostojne městno za hłowne zhromadźizny a posedźenja našeje Maćicy Serbskeje. — Na to rozprawja předsyda wubjerka kn. farař Kubica wo wotmětej revisiji zastojnstwow a doma M. S.: wšitko bu w najlěpšim rjedźe namakane. — Přehlad zličbowanja „Serbskeho Doma“ poda zarjadnik, kn. notar M. Cyž: dokhodow bě 14650 hr., wudawkow 11208 hr.; z čisteho wunožka 3470 hr. buchu 3000 hr. dołha wotpłaćene, 300 hr. k železnemu fondej „Serb. Doma“ připołožene a 167 hr. zbytka w pokładnicy zwosta. Wothladawši wot portretow zličbowanja za wuhotowanje a připrawjenje sale přez 3000 hr. wučinjeju, a dokelž hišće njejsu dozapłaćene, so přehlad tutych wudawkow hakle na přichodnej hłownej zhromadźiznje předpołoži. — Wo knižnej pokładnicy rozprawja Maćičny pokładnik kn. překupc Čeć: dokhodow bě 3747 hr. 42 np., wudawkow 3658 hr. 42 np., zbytka 89 hr., cyłeho zamoženja 5816 hr. 60 np. — Z rozprawy knihownika kn. Fiedlerja zhoni so, zo je so knihownja z cyła wo 120 knihow rozmnožiła. — Na to dawaju so rozprawy wo skutkowanju wědomostnych wotrjadow přez jich wosebitych předsydow. — Dale rozprawja musejownik kn. Wjerab wo postajenju a přibywanju „Serbskeho Museja“ a kn. farař Rěžo z Janšojc wo delnjołužiskej „Maćicy Serbskej“ (delnjoserbskim wotrjedźe M. S.), kotraž je ćicho, ale swěru dźěłała. — Wšitkim zastojnikam-rozprawnikam předsyda po zwučenym wašnju horcy dźak hłowneje zhromadźizny wuprajowaše. — Zběrka mjez přitomnymi za „Serbski Dom“ zahajena 52 hr. wunjese a postaji so za doplaćenje centralneho tepjenja w sali. — Za čestneho sobustawa bu jenohłósnje wuzwoleny Jeho Jasnosć wjeřch Anatol Ewg. Gagarin w Oknje a za noweju sobustawow buštaj přijataj duchowny G. Mjeřwa w Bukecach a kubleř Mikławš Žur w Njebjelčicach. — Přednošowachu so nekrologi zemrjetych sobustawow: wopominowachu farař Wingeř-Lubijski njeboh kapłana Mikł. Andrickeho, 2. sekretarja M. S. a předsydu belletr. wotrjada — farař Kral-Dubinski zasłužneho wótčinca a płodneho spisowaćela fararja em. Handrija Dučmana — předsyda J. Křižan: a) kantora G. Kocora z Hodźija, syna našeho słowneho hudźbnika Kocora, dobreho serbskeho wučerja a nana. — b) wićežneho kublerja Jana Smołu ze Spytec, bywšeho serbsk. zapósłanca na sakskim sejmje, muža dobreje serbskeje wutroby a wole — a městopředsyda monsign. J. Skala wojeřskeho fararja J. Renča w Drježdźanach, dobreho syna serbskeho naroda. K počesćowanju tutych pjeć zemrjetych sobustawow zhromadźizna postany. — Skónčnje poręča kn. farař J. Waltař-Njeswačidłski dźakujo so za wuzwolenje do předsydstwa a slubujo při wšitkich njepřećelskich nadběhach swěru za přichod Serbowstwa dale dźěłać, a kn. předsyda skónči hłownu zhromadźiznu wšitkich přitomnych na wječorny swjedźeń poswjećenja swjedźeńskeje sale přeprošujo.

3. Posedźenje předsydstwa M. S. 14. okt. 1909. Přitomni: Křižan, Skala, Žur, Fiedleř, Kapleř, Cyž, Wjerab. a wosebje přeprošenaj: Smoleř a Rječka. Jedna so wjele a dołho wo wudaću „Spěwneje Radosće“ a wo přećiwjenjach přećiwo tutemu wudaću. Kn. Marko Smoleř poda přehlad stejišća naležnosće pola šulskeho radźićela. Kn. cyrkw. wučeř Rječka rozprawja wo swojich wobšěrnych prócowanjach w nastupanja maćizny wudajomneho druheho porjedźeneho nakłada; jeho porjedźeny wudawk ma 83 přěnjotnych serbskich spěwow a 127 němskich spěwow z dobrymi serbskimi přełožkami a něšto mało theoretiskeho rozwučenja wobsahować. Kn. kantor Kapleř wułožuje nahlady serbskeje wučeřskeje konferency, kotraž je dotalnu „Spěwnu Radosć“ cyle zaćisła a sebi do serbskeje zběrki jenož serbske ludowe spěwy žada. Jedna so ji wosebje wo zawjedźenje němskeho šulskeho spěwnika wot Göthe w Drježdźanach ze serbskim přidawkom. Po dołhim wuradźowanju so

wobzamkny, zo ma so „Spěwna Radosć“ zdźeržeć a z nowa wudać, dokelž so Göthowy spěwnik za naše šule njehodźi. — Knjezej fararjej kanonikej J. Herrmannej we Wotrowje budźe deputacija předsydstwa k jeho třojemu jubileju (50 lět duchowny, 40 lět farař, 20 lět kanonik) 16. nov. 1909 zbožo přeć a čestny diplom M. S. přepoda. — Na namjet prof. dra. Muki so za nowych sobustawow přijachu: kk. aut. hórn. a hutn. inženěr K. A. Irmler w Prazy, tajemnik Stanisław Forman w Prazy, prof. realki Bjedrich Knorre w Kraloweje Hradcu. — Při poswjećenju noweho mosta přez Sprjewju ma so „Serbski Dom“ rjenje wupyšić. — Na namjet kn. M. Smolerja ma so měšćanska rada wot předsydy a městopředsydy z nowa prosyć wo koncessiju restauracije w „Serbskim Domje“.

4. Posedźenje předsydstwa M.S. 8. nov. 1909. Přitomni: Křižan, Skala, Cyž, Žur, Waltař, Fiedleř, Wjerab, a wosebje přeprošenaj: Rječka a Smoleř. Jedna so z nowa wo wudaću abo njewudaću „Spěwneje Radosće“. Wospjet prašany je wokrjesny šulski dohladowař w Budyšinje rjekł, zo chce njestroniski wostać a zo njechce ani „Krawcowy serbski přidawk“ ke Göthowemu spěwnikej ani Maćičnu „Spěwnu Radosć“ poručeć. Tuž so z nowa wobzamkny, zo ma so „Spěwna Radosć“ na zakładźe maćizny, kajkuž je kn. Rječka zestajał a podał, z nakładom Maćicy Serbskeje w Smolerjec serbskej ćišćeřni w 5000 eks. ćišćeć a k jutram 1910 hotowa wudać. — Podružnikej w „Serbskim Domje“, kiž dańske porjadnje njepłaći, ma so wupowědźić.

5. Posedźenje předsydstwa M. S. 13. dec. 1909. Přitomni: Křižan, Skala, Cyž, Fiedleř, Kapleř, Wjerab a Žur. Hłowne jednanje tutoho posedźenja bě wo měsačniku „Łužicy“, kotraž je ze zemrěćom Jakuba Barta-Ćišinskeho swojeho redaktora a nakładowarja zhubiła. Prof. dr. E. Muka namjetuje, zo by Maćica Serbska Lužicu do swojeho nakłada wzała a ju z tym za swój wobkhodny organ sčiniła, kotryž by wuzši zwisk a wobkhad mjez předsydstwom a sobustawami M. S. stworił, a zo by so, hdyž sobustawy nětko porjadnje měsačnje čisło Lužicy a wob lěto dwójcy zešiwk wědomostneho Časopisa dostawaju, lětny sobustawski přinošk na 6 hr. powyšił. Po dołhim jednanju so wobzamkny, zo Maćica Serbska z nowym lětom 1910 „Lužicu“ do

swojeho nakłada wozmje a zo ma wona być wobkhodny organ Maćicy, ale zo nima žadyn sobustaw być nuzowany ju woteběrać; tuž sobustawski přinošk njepřeměnjeny wostanje (4 hr.) a za Łužicu maju so płaćić, kaž dotal, lětnje 3 hr. abonnementa. — Za noweju sobustawow buštaj přijataj administrator „Łužicy“ kn. Jurij Hejduška na Židowje a kn. Stanisław Mager w Lipsku. — Jedna so dale wo koncessiji restauracije w „Domje“ a postaji so, zo maju so tež lětsa hodowne a nowolětne dary za „Serbski Dom“ z rozesyłajomnym ćišćanym wokolnikom zběrać.

6. Posedźenje předsydstwa a wubjerka 8. měrca 1910. Přitomni: Křižan, Skala, Cyž, Žur, Fiedleŕ, Kapleŕ, Wjerab — Kubica, Rječka a Smoleŕ. Po namjeće předsydy Křižana so z kooptaciju na město † měšć. wučerja Ad. Sommera za wubjerkownika wuzwoli cyrkwinski wučeŕ Jan Rječka w Budyšinje. Na to so postaji porjad přichodneje hłowneje zhromadźizny: 1) rozprawy, 2) nekrologi, 3) wólby, 4) namjety. Wječor 30. měrca po hłownej zhromadźiznje w 7 hodź. poskići so w sali „Serbskeho Doma“ sobustawam a přeprošenym hosćom přihódna zabawa: mały koncert a dźiwadło. — Musejownikej so na jeho namjet za potrjeby museja 50 hr. wob lěto přizwoli. — Městopředsyda Skala wo swojich bjezwuslědnych prócowanjach wo koncessiju restauracije w „Serbskim Domje“ rozprawja a namjetuje, zo by so peticija z prawje wjele podpismami našich Serbow z kraja měšćanskej radźe přepodała. To ma so stać. — Za khowanje musikalijow hudźbneho wotrjada ma so na namjet kn. Rječki za pjenjezy Maćicy křinja kupić a w „Serbskim Domje“ na přihodnym a přistupnym městnje postajić. — Na namjet kn. M. Smolerja ma so w nowym wudawku „Spěwneju Radosće“, kotraž budźe najpozdźišo dwě njedźeli po jutrach doćišćana, nimo noweho tež stare předsłowo (1. nakłada) z nowa sobu woćišćeć.

Podał *Miklawš Žur*, 1. sekretaŕ M. S.

* * *

Rozprawa wo knihiskładźe M. S.

W lěće 1909 buchu z knihiskłada tele knihi a knižki wudate: 680 eks. Časopisa M. S. — 536 eks. Čitankow. — 505 eks. Biblijskich stawiznow. — 132 eks. Spěwneje radosće. —

22 exx. Mužskich quartettow wot Kocora. — 20 exx. Mužskich quartettow wot dr. Pilka. — 10 exx. XV narodnych spěwow wot Kocora. — 7 exx. VI serbskich spěwow wot Kocora. — 10 exx. Serbske zynki wot Barta. — 20 exx. Genofefy. — 10 exx. Małeho gratulanta. — 9 exx. Pfulowebo słownika. — 4 exx. Slovanstva we svých zpívech. — 5 exx Bohusława z Dubowina. — 2 exx. Wobraza njeboh J. E. Smolerja. — 1 ex. Krala Přibysława. — 50 exx. Spěwow: „Za Kamjencom“. — 20 exx. Protykow 1909. — 6333 exx. Protykow 1910 = do hromady 8375 knihow a spisow.

W Budyšinje, 4. měrca 1910.

J. Kapleŕ, knihiskładnik M. S.

* * *

Dary za muzej a archiv M. S.

I. Dary za naš „Serbski Muzej“ w minjenym lěće nam přiwobroćichu:

1. Naš stary přećel a sobustaw M. S., kn. missionar Francka w Lehu w Kašmiru, pósła nam 20 tibetskich pjenjez a to 4 slěbornych a 16 koprowych.

2. Kn. missionar Hetaš w Indiskej: kamjeń, do kotrehož je wobraz wudypany, a kamjeń z napismom: „*om mani padme hum*“. (Wobaj daraj přiwobroći nam lubosćiwje kn. Francka.)

3. Kn. faraŕ Šwela: 2 kóncaj wot Delnjołužiskich holcow z hotowjencje borty abo cankow za rubišća (ručne dźěło z Khoćebuzskeje strony) — a 13 z dźěła krasnych jutrownych jejkow z Wochožanskeje fary.

4. Kn. fabrikant Šołta z Drježdźan: 9 jutrownych jejkow, kajkež je jeho nan, † wučeŕ J. Šołta w Kóćinje pola Kulowa kóžde lěto molował.

5. Kn. kantor Symank z Baćonja: wulku železnu kachlicu z lěta 1710.

6. Dale so dwě druhej podobnej kachlicy ze Sakskо-Pólskim woponom, kotrejž so dotal na tachantstwje khowaštej, do muzeja přenjesechu.

7. Kn. prof. dr. Muka: 3 krasne židźane khapy z dołhimi bantami Limborskich Serbowkow z Luchowskeho wokrjesa.

8. Kn. faraŕ em. ryćeŕ J. Jakub: Dwě wulkej klancy (Serbska kmótra a konfirmantka z Njeswadličanskeje wosady.)

9. Ze zawostajenstwa † fararja Handr. Dučmana (Wólšinskeho) přez kn. far. J. Krala-Dubinskeho: a) pisowne blido —

b) rjany polstrowany sofa — c) tohorunja stoł — d) časnik na sćěnu — e) škleńčany kamor ze wšelakimi małymi wěckami — f) blido. tepich a rub na blido — g) wobrazy a fotografije (zběrcy) — h) wjazane časopisy: Posoł, Łužičan, Časopisy M. S. a Łužiskeho Serba (do Hórnikoweje jstwy za muzejownika) — i) kóskaty stejacy křiž.

10. Kn. fararŕ Šewčik: wšelake póstowe znamki.

11. Kn. wučeŕ Rječka z Budyšina: stary zajimawy wobraz klóštra „Nowa Cala“ w Delnjej Łužicy.

12. Wobraz stareje studnje z typiskim natwarkom z Bukec (rysowany wot wumjełca Heino-a z Budyšina).

13. Knjeni prof. L. Mukowa: Cyklus 21 pohladnicow žiwjeński běh Čěskeho ludu předstajowacy, a 5 z ruku kolorowanych dopisnicow z wobrazami z Čěskich stawiznow.

14. Kn. překupc Pfeiffer z Budyšina: model starych kasarnow.

15. Ze zawostajenstwa † Jakuba Ćišinskeho: diplom a dwaj ławrjencowej wěncaj.

II. Do archiva darichu:

16. Kn. prof. dr. Muka: a) wotćišć kwasneho diploma M. S. — b) pyšny wotpisk Akrostichisko-Alkaiskeho spěwa kn. far. em. Urbana. — c) 6 zešiwkow časopisa: Altsachsenland z dźěłom knj. prof. Muki wo Limborskich Serbach. — d) Dwě knižcy: Josip Milaković: Dr. Ernest Muka a Dobrucki: Handrij, der wendische Hochzeitsbitter.

17. Ze zawostajenstwa † far. Dučmana: wšelake rukopisy, listy a dopisnicy.

Wopyt muzeja běše spokojacy. 29. sept. počesći přěni raz staw kralowskeho domu, pryncesna Margareta, naš muzej z wysokim wopytom. Wot druhich wopytowarjow njech so mjenuja: kn. prof. Schuchardt z Barlinja a kn. prof. Berling z Drježdźan. 29. junija wopyta muzej Radwořska Bjesada a 11. julija Budyska Jednota (100 wosobow sylna). Wot Serbskich ludowych šulow móžachmy łoni pola nas witać: šulu ze Zahorja pola Wojerec a wyšše rjadownje Delnjo-Hórčanskeje šule.

Dokhodow měјachmy 50.97 hr. a wudawkow 62.84 hr.

M. Wjerab, kustos.

* * *

Přinoški sobustawow M. S.

Swój lětny přinošk zapłaćichu w času wot 1. měrca (1. III.) 1909 hač do 31. měrca (31. III.) 1910:

Na lěto 1911: kk. professor Bjedrich Konvalinka w Młodej Bolesławi (tež na 09 a 10), lěkaŕ dr. med. Lašenko w Charkowje (tež na 10).

Na lěto 1910: kk. chemik dr. phil. Schneller z Naumburga n. Kw. (tež na 09), un.-prof. dr. Nitsch w Krakowje (tež na 08 a 09), faraŕ Kubaš w Njebjelčicach (tež na 09), wokr. lěkaŕ dr. med. Handrik-Ćěsla w Neveklowje, wučeŕ em. Aug. Jenč w Kluči (tež na 09), faraŕ kanonik Jak. Herrmann we Wotrowje, dr. phil. a dr. med. Am. Vozárik w Štyrskim Hradcu (tež na 09), wučeŕ Rachel w Róžeńće (tež na 08 a 09), rěčnik dr. iur. Gintl w Prazy (tež na 09), knihikupc Pjech w Lipsku, knihikupc J. Barvič w Brnje (tež na 08 a 09), tach. wučeŕ Hila w Budyšinje, faraŕ P. Ambroz Smékal w Mělniku (tež na 08 a 09), justicny radźićel Leidleŕ w Šěrachowje (tež na 09), kantor Smoła w Budestecach (tež na 08 a 09), Caesar Mósak Kłosopólski, ryćeŕkubleŕ nad Małej Swidnicu (tež na 08 a 09), prof. un. Wlad. Francew we Waršawje (tež na 09), překupc M. Domš w Moskwje, kantor E. Hančka w Poršicach, hamtski sudn. radźićel Wićaz (Lehmann) w Drježdźanach (tež na 07—09), prof. un. Baudouin de Courtenay w Pětrohrodźe (tež na 07—09), župan dr. iur. J. Hribar w Lublani (tež na 08 a 09), knježna Hana Cyžec w Drježdźanach (tež na 09), Bukečanske serbske towaŕstwo w Bukecach, Dornik, kaplan w Khróśćicach (tež na 06—09), Karlo Jordan, wučeŕ we Wysokej, dr. ph. A. Ščerba w Pětrohrodźe, kantor Keŕk w Bukecach (tež na 09), kand. th. Wyrgač (tež 09), kubl. Wrobel w Čornecach (tež 09), dwórski prědaŕ Kummer w Drježdźanach, pastor Nowy z Ketlic, žiwnoséeŕ Holan w Budyšinku, Katholske Kasino w Kukowje (tež 09), knjeni Loska Mukowa w Freibergu, měšć. wučeŕ Bjarnat Krawc w Drježdźanach, dr. ph. A. Dorič w Lipsku, stud. phil. Hantuš w Prazy (tež 09), kubleŕ Króna w Bukecach (tež 09), wučeŕ Krawc w Ćeŕw. Noslicach.

Na lěto 1909: kk. wučeŕ Aug. Pjech we Wujězdźe pola Ketlic (tež na 07 a 08), wučeŕ M. Kral w Zarěču (tež na 07 a 08), překupc A. Ćeć w Budyšinje (tež na 08), un.-prof. Morfill w Oxfordźe, faraŕ Wićaz w Nosaćicach (tež na 07 a 08), pastor G. Voigt w Hodźiju, faraŕ J. Křižan w Hodźiju, tach. wučeŕ Wjerab w Budyšinje (tež 10), tach. a cyrkw. wučeŕ Rječka w Budyšinje (tež 10). far. J. Kral w Dubinje, wuč. Fr. Kral w Khróśćicach (tež 08 a 10), faraŕ O. Mrozak w Hrodźišću (tež 10), stud. th. Mrozak w Lipsku (tež 10). wučeŕ em. Juŕk w Budyšinje, faraŕ J. Wałtaŕ w Njeswačidle (tež 10), wučeŕ E. Holan w Budyšinku (tež

10). faraŕ em. Jurij Jakub w Budyšinje (též 10), wučeŕ em. Kral w Radworju (též 10), rěčnik dr. iur. Herrmann w Budyšinje (též 08 a 10), redaktor Marko Smoleŕ w Budyšinje (též 10), faraŕ Handrik w Huscy (též 08 a 10), kand. theol. Just w Prazy (též 08 a 10), faraŕ Nowak w Radworju (též 10), kapł. Mič w Radworju (též 10), měšć. wučeŕ Polan w Budyšinje (též 08), faraŕ Běgaŕ (Bieger) w Picnu (též na 08), kubleŕ Młyńk w Ćemjeŕcach (též 10), faraŕ Bogumił Šẃela we Wochozach, faraŕ Rězo (Riese) w Janšojcach (též na 07 a 08), senior Mons. Jak. Skala w Budyšinje (též 10), kubleŕ Žur w Njebjelčicach, překupc Valten we Wojerecach (též na 06—08), far. kan. Žur w Budyšinje (též 10), wuč. Hajno Jordan w Gółbinje (též 10), far. Wencko w Dešnu, kant. em. Zahrjeńk w Budyšinje, expositus Wjenka w Aue (též na 08), faraŕ Křižan w Seitendorfje p. Wóstrowca, faraŕ Jurij Libš w Baćonju (též na 08 a 10), korrektor Ant. Novák w Prazy (též na 07 a 08), dr. phil. Jos. Páta w Prazy, sanit. radź. dr. med. Szablewski w Drježdźanach (též na 07 a 08), registr. Mikł. Holka w Budyšinje (též na 08 a 10), missionar H. Franka w Kašmiru (též na 06—08), rěčnik dr. iur. Šmirous w Č. Krumlowje, kapłan L. Wojciech we Wulkej Strelicy na Šl. (též na 07 a 08), katechet Florian Fencl w Strakonicach, un.-prof. dr. Stumme w Lipsku (též na 08), administrator P. Romouald Domaška w Róžeńće (též na 08), serbske towaŕstwo „Čornobóh“ w Drježdźanach (též na 06—08), kk. faraŕ Hicka w Kamjencu (též na 08), faraŕ Jak. Šewčik w Kamjenicy, far. dr. th. Přikryl w Tynju (též 10), towarnik Ed. Merzinger w Drježdźanach (též na 08), probst Leop. Schneider w Marijnej Hwězdźe (též na 07 a 08), probst E. Solowiew w Koburgu (též na 06—08), hrod. faraŕ Jawork w Neudecku, rěčnik dr. iur. Rychlík w Prazy (též na 08), serbsko-kath. „Bjeseda“ w Jaseńcy (též na 06—08), čitárna lidová w Nowym Měsće (též na 08), kk. tach. wučeŕ Mikł. Hila w Budyšinje, faraŕ Jan Křižan w Kotecach, pastor Tyšeŕ w Budyšinje (též na 06—08), sanit. radź. dr. med. Pětranc w Budyšinje (též na 06—08), rentier Mjeŕwa w Budyšinje, faraŕ Jurij Stranc w Lipsku (též na 06—08), faraŕ Zahrjeńk w Khwaćicach (též na 08), assistent E. H. Kubjenc w Drježdźanach (též na 08), kantor Šewčik w Ralbicach, kubleŕ Aug. Skop w Kołwazy (též na 07 a 08), rěčnik a notar M. Cyž w Budyšinje, serbsko-kath. „Bjesada“ w Ralbicach, serbske spěw. towaŕstwo „Jednota“ w Khróšćicach, serbske stud. towaŕstwo „Adolf Černý“ w Prazy, k. kaplan Římek w Rokitnicach, kubleŕ Jak. Wawrik w Nuknicy, duchowny Mjeŕwa w Bukecach, wučeŕ Šyca w Rachlowje (též na 06—08), duchowny P. Methoděj Halabala w Rajhradźe (též 08), prof. Bjedr. Knorre w Kral. Hradcu, wučeŕ J. Bryl w Moskwje, kapł. J. Cyž w Žitawje (též 08), dr. ph. J. Pilk w Drježdźanach (též 06—08), far. Wingeŕ w Lubiju, wuč. Słodeńk w Pančicach

Na l. 1908: kk. fararř Aug. Kubica w Bukecach (tež 09), cyrkw. wučeř Jan Andricki w Radworju (tež na 07 a 09), fararř dr. M. Renč we Wjelećinje, fararř em. M. Urban w Budyšinje (tež 09), fararř Mrozak w Budyšinka, fararř Mikela w Malešecach (tež 09), wučer F. Pětranc w Lipsku (tež 07 a 09, 10), kapłan Žur w Budyšinje (tež 09, 10), fararř Reda w Budyšinje (tež 09), kant. Hendr. Jordan w Popojcach, rěčnik dr. iur. Gintl w Prazy, prof. Knorre w Kral. Hradcu, fararř Matejk w Barće (tež na 07), fararř Wićežk we Wóslinku (tež na 07), fararř Jan Šołta w Birkenbrücku (tež na 06 a 07), expositus Pawoł Šołta w Hajnicach (tež na 07), dr. ph. H. Ułaszyn w Lipsku (tež na 07).

Na lěto 1907: kn. prof. Svoboda w Rokycanach.

Dary za „Serbski Dom“ M. S.

Za naš „Serbski Dom“ w Budyšinje składowachu so w běhu lěta (wot 1. I.—31. XII.) 1909 tele dary po hriwnach:

Za palmy a wěncy přećelow na row lubeho wótčinca, njeboh knjeza kapłana Miklawša Andrickeho: kk. fararř Švjela z Wochoz 10, fararř Jurij Wingeř z Lubija 5, fararř dr. M. Renč z Wjelećina 2, wučeř Słodeńk z Pančic 2, Towařstwo „Adolf Černý“ 3, Towařstwo „Serbowka“ w Prazy 5, Cyrill Wjenka 1, Jakub Lorenc, hajńk w Hiesfeldźe 5, fararř Betlejewski w Tilicach 4, kubleř J. Młyńk w Ćemjeřcach 1; dale kk. fararř Křižan w Hodźiju 3, Jakub Hila, wyšši zastojnik w Delnim Salzbrunnje 3, duchowny Voigt w Hodźiju 2, Serb z Dubow 1, Zběrka na hłownej zhromadźiznje Maćicy Serbskeje 14. haprleje 1909: 54,40, k. fararř Rězo (Riese) w Janšojcach 2, Serbske blido w Lipsku město wěnca na row knjeza fararja Handrija Dučmana 10, fararř Kubica w Bukecach 2, fararř A. Ryćeř w Šěrkej w Harcu 3, dr. iur. Gintl w Kralowskich Winohradach 4,50, H. L. w K. 10, J. Broda z Lejna 1, fararř Rězo w Janšojcach 1, sudnik St. Mikławš w Zhorjelcu 2, dr. iur. Jurij Hajna, rěčnik w Nossenu 10, Taborscy abiturienći přez F. Kudrnu 8,44, dr. Bjedrich Pacak we Winje 20, knjeni dr. Mukowa w Freibergu **100 kr.** = 84,50, Bukečanske, Pančičanske a Njeswačidlske towařstwo při wulětu na Čornobóh 11. julija 1909: 13, na hłownej skhadźowancy serbskeje studowaceje młodźiny w Ralbicach nazběrane 33,23, prof. dr. Ernst Muka w Freibergu jako palmu na row swojeho lubeho přećela Adolfa Sommera 10, knjeni prof. dr. Loska Mukowa jako wěnc na row serbskeho wótčinca Adolfa Sommera 5, prof. dr. E. Muka město palmy na row lubowaneho přećela a bratra † Jakuba Barta-Ćišinskeho 10, knjeni prof. Loska Mukowa jako čestny wěnc na mary sławneho serbskeho basnika Jakuba Ćišinskeho 5, rěčnik Michał Cyž jako wěnc na row lubeho přećela 5, fararř Swjela we Wochozach jako wěnc na row

k. Sommera 5 a tež jako wěnc na row k. Ćišinskeho 5: město palmy abo wěnca na row našeho zemrěteho basnika Jakuba Barta-Ćišinskeho: Praesidium a Rada Král. města Prahi 84,84, Měšćanska Rada města Kraloweje Dwora 16,80, sobustaw M. S. k. univ.-prof. Wlad. Francew 2, sobustaw M. S. k. dr. med. Lašenko w Charkowje 2,15 (tohorunja w. l. 1908 hižo 2,15). Naša Syrotka w Freibergu: 0,50+0,50+0.50+0,50+0,50+0,50+0,50+0,50+0,50+0.50+0,50+0,50+0.50+0,50+0,50+0,50 = 8 hr. C. Michałec w Budyšinje: 0,50+0,50+0,50+0,50+0,50+0,50+0,50+0.50+0,50+0,50+0,50+0,50+0,50+0,50 = 7 hr; dale

Hodowne a nowolětne dary sobustawow M. S. a přećelow „Serbskeho Doma“: I. K hodam 1908 resp. k Nowemu Lětu 1909: 22,35 hr. k. překupc Martin Domš, delnjoł. Serb w Moskwje; 20 hr. k. farar kanonik Jakub Herrmann we Wotrowje; 12,70 hr. k. gymnasialny direktor Holan w Reveljn; po 5 hr. kk. kubler Jurij Herrmann z Khróšćic, Michał Cyž, kral. notar w Budyšinje, prof. dr. Muka w Freibergu, kantor Jordan w Popojcach; po 4 hr. kk. farar Wjesela w Königshainje, farar Domaška w Budestecach, kubler Wawrik w Nuknicy, farar em. Jakub w Budyšinje; po 3 hr. kk. senior monsign. Jakub Skala, kanonik Mikławš Žur a farar em. Urban w Budyšinje. duchowny Nowy w Ketlicach, redaktor Marko Smoler w Budyšinje, farar Mrózak w Hrodźišću, překupc Valten we Wojerecach. farar Šwjela we Wochozach, wučer J. A. Jenč w Kluči, farar Mrózak w Budyšinku, wučer Schütza w Rachlowje, farar Mikela w Malešecach, farar Matek w Barće, farar Handrik w Slepom, Mikławš Žur w Njebjelčicach, E. H. Kubeńc w Drježdźanach; po 2 hr. kk. farar Jan Just w Ralbicach, wučer Jurij Słodeńk w Pančicach, wučer Franc Kral w Khróšćicach, Jakub Delan z Hornjeho Wunjowa, kapłan Jakub Žur w Budyšinje, farar Bernard Hicka w Kamjencu, kantor Pětr Hila w Khróšćicach, wučer Holan w Budyšinku, gymnasialny wučer Jan Bryl w Moskwje, překupc Wićaz w Budyšinje, Jurij Cyž ze Žuric, kofejownik Jan Hajnca w Budyšinje, kubler Aug. Bartuš w Krapowje; 1,50 hr. k. Pětr Cyž z Kašec; 1 hr. kk. tach. wučer Michał Wjerab w Budyšinje. farar Jan Šołta w Birkenbrücku, kapłan Jozef Filip w Čěskich Verneřovicach, minorist Jan Cyž w Paderbornje.

Hodowne a nowolětne dary 1909/10: a) do rukow kn. notara M. Cyža, zarjadnika „Serb. Doma“: 25 hr. knjez farar a kanonik J. Herrmann we Wotrowje; po 10 hr. kk. notar M. Cyž, H. L. w K.; 9,80 hr. k. gymnasialny direktor Holan w Reveljn; 8 hr. k. Michał Trenkler z Worklec; po 5 hr. k. prof. dr. Muka, knjeni Loska Mukowa, kk. farar Mikławš Žur w Budyšinje, kubler Jurij Herrmann w Khróšćicach, sen. monsign. Jakub Skala w Budyšinje, kantor H. Jordan w Popojcach; 4 hr. k. dr. med. Rachel w Pančicach; po 3 hr. kk. farar Křižan w Hodźiju, farar em. Jakub w Budyšinje, farař dr. Renč we Wjelećinje, wučeř Kral w Khrósćicach, kofejownik Hajnca w Budyšinje, farař Hicka w Kamjencu, farař Jakub Šewčik w Kamjenicach, farař Jurij Libš w Baćonju, kubleř Mikławš Žur w Njebjelčicach, rěčnik Dr. iur. Herrmann w Budyšinje, farař em. Urban w Budyšinje, redaktor Marko Smoleř w Budyšinje, wučer Jurij Słodeńk w Pančicach, tel. sekretař Kubenc w Drježdźanach, kubleř Króna w Bukecach, admin. P. Romuald Domaška w Róžeńće, farař Michał Wjesela w Königshajnje, farař Mikela w Malešecach, wučeř em. J. A. Jenč w Kluči pola Drježdźan, direktor tach. šule Jakub Nowak w Budyšinje, farař Matek w Barće, farar Waltař w Njeswačidle, farař Kral w Dubinje, farař Handrik w Huscy, farař Běrnich w Klukšu, překupc Jurij Valten we Wojerecach, krajnozemski zapósłanc Zoba w Čornjowje, farař em. Ryćeř we Wernigerodźe, hajnik Jakub Lorenc w Hiesfeldźe; 2,50 hr. k. wučeř Holan w Budyšinku; po 2 hr. kk. wučeř H. Juřk w Budyšinje kapłan Jakub Žur w Budyšinje, farař Jan Just w Ralbicach, kubleř Jurij Cyž w Žuricach, farař Kubica w Bukecach, duchowny Voigt w Hodźiju, rěčnik Wićaz w Budyšinje, wučeř em. Kral w Radworju, cand. theol. Wyrgač we Wapnowych Horach, kubleř Bartuš w Krapowje, kapłan Jurij Rjeda w Seitendorfje, kapłan Jan Cyž w Žitawje; po 1 hr. kk. wučeř Wjerab w Budyšinje, kubleř Skop w Kołwazy, cyrkw. wučeř Jan Rječka w Budyšinje, kubleř P. Cyž z Kašec; njemjenowany 0,50 hr. — b) Do rukow kn. prof. dra. E. Muki, redaktora M. S.: kk. fabrikant E. Merzinger w Drježdźanach 20, prof. un. dr. Čelakovský w Prazy 4,25, P. Methodej Halabala w Rajhradźe 2, prof. Vjekoslav Spinčić w Opatiji 8,39, dr. iur. Otakar baron Pražak w Bornje 20, gym. rektor dr. Al. Jirásek w Prazy 10, prof. un. dr. Jos. Brunšmid w Zagrjebje 5, hrabja Rudolf Normann we Walpowje 42,39, inženěr chem. Fr. Herles w Prazy 10, farař W. Kotrch w Rudnicy 10, dr. iur. Neumann we Wosceku 10,15, historiski klub na Klementinu w Prazy 16,98, towarnja dra. F. Zátki w Karlinje 5, rada kr. města Němskeho Brodu 8,44, měšć. rada w Młodej Bolesławi 16,98, měšć. rada w Slaném 8,45, kk. gymn. prof. dr. Rajko Perušek w Lublani 5, wučeř Ot. Zuman we Mšenje 5, khorwatska překupska komora w Z. 16,90, purkm. zarjad w Litomyšli 8,45, měšć. rada w Kralowej Hradcu 16,93, wokrjesny wubjerk w Kolinje 84, wjeřchbisk. sekretariat we Wołomucu 21,17, sobustawy južnosłowj. Akademije wědomosći přez prof. dra. A. Musića 44,94, měšć. rada w Domažlicach 4,24, direktor Frant. Procházka w Prazy 25, naš sobustaw k. dr. med. N. Lašenko, lěkař w Charkowje 10,75, naš delnjoserbski krajan Martin Domš, překupc w Moskwje 29,20, naš sobustaw kn. župan dr. J. Hribar w Lublani 24,50, naš sobustaw katechet Fencl ze Strakonic 7.

◆

Zličbowanje M. S. w 63. lěće (1909).

A. Dokhody.

I. Zbytk w pokładnicy.

Wot łońšeho lěta . .	hr. 89. —

II. Domoj wzate kapitale.

Vacat.

III. Dań z wupožčenych pjenjez.

Z krajnostawskeje nalutowarnje kn. č. 54600 wot 1. 10. 08 — 30. 4. 09 .	23. 18.
Z Lubijskeje banki nalutow. kn. č. 2051 . . .	49. 20.
Z krajnostawskeho rukowanskeho lista po 500 hr. 3½ %	17. 50.
Z 3 listow Lipsčanskeje hyp. banki po 200 hr. 4 % .	24. —
Z legata Łahody z Bozankec	20. —
Z legata Tyburowskeho .	40. —
	173. 88.

IV. Přinoški sobustawow.

Wot 58 sobustawow na 90 zastatych lět . . .	360. —
Wot 93 sobustaw. na l. 1909	372. —
„ 21 „ „ „ 1910	84. —
„ 1 „ „ „ 1911	4. —
	870. —

V. Z předawanja knihow.

Z cyła	1577. —

VI. Wšelake drobnosće.

Dobrowólny dar kn. far. P. Hałabale z Rajhrada . .	2. 80.
Swoboda	1. 04.
Towařstwo A. Černý . .	1. 41.
	5. 25.

Wospjetowanje.

Staw I.	89. —
„ II.	— —
„ III.	173. 88.
„ IV.	820. —
„ V.	1577. —
„ VI.	5. 25.
Do hromady	2665. 13.

B. Wudawki.

I. Za ćišć a wjazanje Časopisa.

Za wjazanje a rozesłanje .	170. 65.

II. Za protyku.

Za papjeru 1910 . .	153. —
„ ćišć 1910	302. —
„ kalendarij . . .	12. —
„ klišeje	84. —
„ wjazanje . . .	96. 50.
Gałanow	8. 60.
	656. 10.

III. Za knihownju, knihiskład a museum.

Za hospodowanje w Maćičnym domje . .	150. —
Posoł	3. 88.
Za słane knihi . . .	11. 10.
	164. 98.

IV. Za ćišć a wjazanje knihow.

Za wšelake wjazanja . .	441. 50.
Čitanki	313. —
	754. 50.

V. Wosebite wudawki.

Programy	7. —
1200 chorow . . .	48. —
2 diplomaj . . .	46. —
Wěnc Sommerej . .	8. —
Wózka Werner . . .	16. —
Annonca	11. 10.
Zawěsćenje . . .	15. —
Telegram . . .	4. 20.
Pokładnikowe wudawki .	7. 60.
	162. 90.

Wospjetowanje.

Staw I.	170 65.
„ II.	656. 10.
„ III.	164. 98.
„ IV.	754. 50.
„ V.	162. 90.
Do hromady	1909. 13.

Přirunanje.

Wšitke dokhody . .	2665. 13.
Wšitke wudawki . .	1909. 13.
Wuzbytk w pokładnicy	756. —

Zamóženje knižneje pokładnicy.

W krajnostawskej lutowarni na knižki č. 54600 .	1000. —
Na Lubijskej bancy na knižki č. 2051 . .	2000. —
Latus	3000. —
Transport	3000. —
Na Maćičn. domje fondaj kk. Łahody (500) a Tyburowskeho (1000) .	1500. —
Awstriska statna papjera č. 384 706 k. Halabale .	166. 60.
Krajnost. rukow. list ze zawost. Jakuboweho .	470. —
3 listy Lipsč. hyp. banki ze zawost. Wjelanoweho .	591. —
Zbytka w pokładnicy .	756. —
Z cyła	6483. 06.

Pódla toho ma Maćica Serbska w swojim wobsedźeństwje: 1) wopismo žiwjenje zawěsćaceje banki w Gotha, čo. 290 839, na 5000 hr. a knj. professorej dr. Mucy, wyšš. gymn. wučerjej w Freibergu swědčace. 2) Knižku Budyskeje měšć. lutowarnje čo. 64 441, z 138 hr. 38 np. na Budarjowy pomnik.

W Budyšinje, 1. měrca 1910.

A. Čeć, pokładnik.

* * *

Zličbowanje domu Maćicy Serbskeje

wot 1. januara 1909 hač do 1. januara 1910.

A. Dokhody.

I. Wunošk z přenajeća bydłow a rumow:

Wot knjeza Smolerja	1460. —	
„ „ Fritše	1580. —	
„ „ Gläsela	1505. —	
„ „ Thomasa na $^{1}/_{4}$ lěta . . .	175. —	
„ „ Angermanna	620. —	
„ „ Florenca	480. —	
„ „ Hartmanna	220. —	
„ „ Wernera a Hennersdorfa . .	550. —	
„ Lubijskeje banki	2810. —	
„ knjeza Hajncy	640. —	
„ knjezow Cyža a Maršnera na $^{3}/_{4}$ lěta	330. —	
„ knjenje Wurroweje na $^{3}/_{4}$ lěta . . .	1510. —	
„ knjeza Krawzy	700. —	
„ knjenje Sürethoweje	520. —	
„ knjeza Billerta	220. —	
„ kn. pokł. Čeća za knihownju a muzej	150. —	
	13470. —	13470. —
II. Dobrowólne dary w „Serbskich Nowinach“ kwitowane . .		155. 02.
III. Wódny dawk		134. 80.
IV. Zbytk w pokładnicy z lěta 1908		167. 14.
		Sa. 14226. 96.

B. Wudawki.

I. Dań.

1.	Dań pola Budyskeje nalutowarnje za 160000 hr. po 4,2 %	6720. —
2.	„ kn. Kaupej za 33000 po 4,2 %	1386. —
3.	„ za fond knjeza † biskopa Lusčanskeho	105. —
4.	„ knjezej seniorej Skali	105. —
5.	„ „ fararjej Křižanej	105. —
6.	„ „ far. dr. Renčej	105. —
7.	„ „ far. can. Herrmannej	105. —
8.	„ „ Alfonsej Porakej	105. —
9.	„ „ san. radźićelej dr. Pětrancej	105. —
10.	„ „ ryćeřkublerjej Šrybarjej	105. —
11.	„ „ dr. Jenčej	105. —
12.	„ „ wučerjej Sommerej	105. —
13.	„ „ redaktorej Smolerjej	105. —
14.	„ „ direktorej Nowakej	105. —
15.	„ „ kom. radźićelej Šołćе	105. —
16.	„ „ san. radźićelej dr. Szablewskemu	105. —
17.	„ „ rěčnikej Cyžej	105. —
18.	„ za 1000 hr. Tyburowskeho a 500 hr. Łahodoweho fonda	60. —
		9741. —

II. Dawki.

1.	Wotpaleńska pokładnica	159. 68.
2.	Dokhodny dawk	114. 05.
3.	Ležownostny dawk	244. 22.
4.	Za płun	110. 46.
5.	Za elektriske swětło	22. 78.
6.	Za wodu	166. 08.
7.	Za zawěsćenje domu	23. 43.
8.	Dawk na radnej khěži	8. 10.
9.	Honorar zarjadnika a zarunanje za wšě wudawki	300. —
		1148. 80.

III. Porjedźenja a nowe dźěła.

1.	Molerjej Weinholdej za wobnowjenje Thomasoweho bydlenja	222. 29.
2.	Třěchikryjerjej Donathej za wšelake porjedźenja	100. 09.
3.	Zamkarjej Breitkopfej za wšelake porjedźenja	45. 90.
4.	Zamkarjej Šiersandej za położenje elektr. swětła	154. 80.
5.	Překupcej Hartmannej za nowu khorhoj	12. 85.
6.	Mulerjej Kalichej za bělenje bydlenja	13. 75.
7.	Dekorateurej Lissakej za położenje linoleja	30. 45.
8.	A. K. Grosšej za porjedźenje jalousinow w museju	3. 90.
9.	Maxej Bertramej za štrychowańčko	1. —
10.	Schneiderej a Šołćе za rěbl	9. 80.
11.	Michalej Wjerabej za wudawki we muzeju	4. 50.
12.	Pawołej Waltherej za železko	2. 20.
13.	Molerjej Šmidtej za bělenje muzejowych woknow	3. —
14.	Richardej Mehlej za štryčki	—. 80.
		605. 43.

IV. Za porjad a čistotu w domje.

1.	Za mjećenje wuhnjow	48. —
2.	Za rjedźenje juchoweje jamy a za jeje revisiju	34. 39.
3.	Za woz pěska	2. 50.
4.	Za rjedźenje popjełoweje jamy	40. 40.
5.	Libušowej za wurjadne rjedźenje	4. —
		129. 29.

V. Wšelake druhe wudawki.

1. Knjezej Hajncy za wšelake wudawki při dźiwadle	28. 75.
2. Za pomocnika we muzeju	30. —
3. Jurjej Köhlerej za přiwoženje a wotwoženje stólcow	6. —
4. Moritzej Wobstej za wóz do Wotrowa	12. —
5. Toepperej a Eklej za drjewo	12. —
6. Smolerjej za 200 wokolnikow	5. —
7. Königej za wudebjenje Serbskeho Domu při składnosći regimentneho swjedźenja	60. —
8. Frommeltej za transport	— 60.
	154. 40.

Wšě wudawki.

I. Dań	9741. —
II. Dawki	1148. 80.
III. Porjedźenja a nowe dźěła	605. 43.
IV. Za porjad a čistotu w domje	129. 29.
V. Wšelake druhe wudawki	154. 40.
	11778. 92.

A. Wšě Dokhody .	14226. 96.
B. Wšě Wudawki .	11778. 92.
Čisty wunošk	2448. 04.

Čisty wunošk je so wužil:

1. K wotpłaćenju twarskeho dołha	2000. —
2. K założenju železneho kapitala	300. —
3. Zbytk w pokładnicy	148. 04.
	2448. 04.

Zamoženje Maćičneho Domu.

1. Płaćizna ležownosće	60000. —
2. Płaćizna twarjenjow	296800. —
3. Nadoba w kofejowni a w sali	4000. —
4. Železny kapital	900. —
	361700. —

Dołh Maćičneho domu.

1. Hypothekaŕski dołh na Budyskej nalutowaŕni	160000. —
2. Hypotheka twarskeho mištra Kaupa	24000. —
3. Hypotheka 15 sobustawow M. S. a jeje přećelow	45000. —
4. Zbytk twarskeho dołha pola knj Kaupa	7000. —
Sa.	236000. —

Přehlad.

A. Activa	361700. —
B. Passiva	236000. —
Zamoženje M. S.	125700. —

W Budyšinje, 1. měrca 1910.

Michał Cyž, zarjadnik S. D.

* * *

Zapiski Maćicy Serbskeje.

(Zastojnicy, sobustawy, wustawy.)

Po wobstatku 31. měrca 1910 zestajał dr. *Ernst Muka.*

A. **Zastojnstwa.**

I. Předsydstwo.

1. *Předsyda:* faraŕ Jan Křižan-Hodźijski (ně. adressa: Pfarrer Zieschang, Göda, Sa.)
2. *Městopředsyda:* Monsignore Jakub Skala, senior tachantstwa w Budyšinje.
3. *Prěni sekretaŕ:* faraŕ kanonik Mikł. Žur w Budyšinje (ně. adr.: Pfarrer Sauer, Bautzen, Domkapitel).
4. *Druhi sekretaŕ:* faraŕ Jan Wałtaŕ w Njeswjačidle (ně. adr.: Pfarrer Walther, Neschwitz).
5. *Pokladnik:* překupc August Čeć w Budyšinje (ně. adressa: Kaufmann A. Zetsch, Bautzen, Reichenstraße 8).
6. *Zarjadnik domu:* rěčnik a kral. notar Mich. Cyž w Budyšinje (ně.: Rechtsanwalt und Notar M. Ziesch, Bautzen).
7. *Redaktor Časopisa:* prof. dr. E. Muka w Freibergu (ně.: Prof. Dr. E. Mucke, Freiberg i. S.).
8. *Knihownik:* sem. wyšši wučeŕ em. K. A. Fiedleŕ w Budyšinje (ně.: Seminaroberlehrer em. K. A. Fiedler, Bautzen, Moltkestraße 16).
9. *Knihiskladnik:* kantor Jan Kapleŕ w Budyšinje (ně.: Kantor Joh. Kappler, Bautzen, Michaelisschule).
10. *Musejownik:* tachantski wyšši wučeŕ Michał Wjerab w Budyšinje (ně.: Domschullehrer M. Werab, Bautzen, Schülertor 1).

II. Wubjerk.

1. Faraŕ K. A. Kubica w Bukecach, předsyda (Pfarrer Kubitz, Hochkirch bei Pommritz i. S.).
2. Faraŕ dr. M. Renč we Wjelećinje (Rentsch, Wilthen).
3. Cyrkwinski wučeŕ Jan Rječka w Budyšinje (Rötschke, Bautzen).
4. Redaktor Marko Smoleŕ w Budyšinje (Schmaler, Bautzen).
5. Faraŕ kanonik Jakub Herrmann we Wotrowje (Ostro bei Panschwitz).
6. Faraŕ Pawoł Rjeda w Budyšinje (Raede, Bautzen).

III. Representantski wubjerk M. S.

1. Faraŕ Jan Křižan, předsyda M. S.
2. Monsignore senior Jakub Skala, městopředsyda M. S.
3. Prof. dr. Ernst Muka, redaktor M. S.
4. Faraŕ August Kubica, wubjerkowy předsyda M. S.

Přisp. Representantski wubjerk ma prawo kooptacije *ad hoc.*

IV. Wotrjady Maćicy Serbskeje.

a) Rěčespytny wotrjad.

1. *Předsyda:* prof. dr. E. Muka w Freibergu.
2. *Městopředsyda:* faraŕ Matej Handrik w Slepom.
3. *Zapisowaŕ:* faraŕ Bogumił Šwjela we Wochozach.

b) Stawiznisko-starožitnostny wotrjad.

1. *Předsyda:* faraŕ dr. M. Renč-Wjelećanski.
2. *Městopředsyda:* prof. dr. E. Muka w Freibergu.
3. *Zapisowaŕ:* tach. wučeŕ M. Wjerab w Budyšinje.

c) Narodopisny-wumjełski wotrjad.

1. *Předsyda:* faraŕ Matej Handrik w Slepom.
2. *Městopředsyda:* tach. wučeŕ Michał Wjerab w Budyšinje.
3. *Zapisowaŕ:* wučeŕ Jan Andricki w Radworju.

d) Belletristiski-dźiwadłowski wotrjad.

1. *Předsyda:* faraŕ Jurij Winger-Lubijski.
2. *Městopředsyda:* faraŕ Moric Domaška w Budestecach.
3. *Zapisowaŕ:* wučeŕ Michał Nawka w Radworju.

e) Hudźbny wotrjad.

1. *Předsyda:* cyrkw. wučeŕ Jan Rječka w Budyšinje.
2. *Městopředsyda:* kantor Jan Symank w Baćonju.
3. *Prěni zapisowaŕ:* wučeŕ Michał Nawka w Radworju.
4. *Druhi zapisowaŕ:* wučeŕ Jan Šyca jun. w Bukecach.
5. *Hudźbnej radnikaj:* a) komponist a spisowaćel dr. phil. Jurij Pilk w Drježdźanach: čestny předsyda; b) komponist a hudźbny dirigent Bjarnat Krawc w Drježdźanach: čestny dirigent.

f) Prawizniski-rěčniski wotrjad.

(Założeny 1859.)

1. *Předsyda:* farař Moric Domaška w Budestecach.
2. *Městopředsyda:* rěčnik a notar M. Cyž w Budyšinje.
3. *Zapisowař:* farař Jurij Winger w Lubiju.

g) Přirodospytny wotrjad.

1. *Předsyda:* farař em. Matej Urban w Budyšinje.
2. *Městopředsyda:* wučeř Jan Šyca sen. w Rachlowje.
3. *Zapisowař:* cyrkw. wučeř E. Holan w Budyšinku.

h) Paedagogiski wotrjad.

1. *Předsyda:* kantor E. Hančka w Poršicach.
2. *Městopředsyda:* kantor Pětr Hila w Khróšćicach.
3. *Prěni zapisowař:* wučeř M. Kral w Zarěču.
4. *Druhi zapisowař:* wučeř Franc Kral w Khróšćicach.

i) Narodno-hospodařski wotrjad.

(Założeny 1863.)

1. *Předsyda:* kubleř-zapósłanc Aug. Zoba w Čornjowje.
2. *Městopředsyda:* wučeř Jurij Słodeńk w Pančicach.
3. *Zapisowař:* překupc Ernst Bart w Brězyncy.

k) Delnjoserbski wotrjad (samostatne towařstwo).

1. *Předsyda:* farař ryćeř Kóřeńk w Bórkowach.
2. *Městopředsyda:* farař J. Krušwica we Wjerbnje.
3. *Prěni pismař a knihiskładnik:* wučeř Hajno Jordan w Gólbinje.
4. *Druhi pismař:* kantor K. Šwela w Skjarbošcu.
5. *Pokładnik* (myšynař): kantor Ladko we Wjerbnje.

l) Delnjoserbski filologiski wotrjad.

1. *Předsyda:* farař Bogumił Šwela we Wochozach.
2. *Městopředsyda:* farař Běgař w Picnju.
3. *Zapisowař:* wučeř H. Jordan w Gólbinje.

B. Zemrjeći předsydźa a čestne sobustawy M. S.

I. Zemrjeći čestni předsydowje.

1. Jan Ernst Smoleř, komtur sw. Hany, serbski rěčespytnik a spisowaćel, redaktor a wudawař „Serbskich Nowin“ w Bu-

dyšinje. wuzwoleny za čestneho sobustawa 1873 a za čestneho předsydu 1882 († 13. jun. 1884).

2. B. Hendrich **Imiš**, dr. theol., ryćeř, farař w Hodźiju, sławny serbski wótčinc, płódny nabožinski spisowaćel, založeř a wodźeř serbskeho homiletiskeho seminara, jubilat a sobuzałožeř Maćicy Serbskeje, wuzw. za čestneho sobustawa 1882 a za čestneho předsydu 1886 († 12. dec. 1898).
3. Jurij **Łusčanski**, dr. theol., komtur, biskop, japošt. vikar w saksk. kral. a administrator eccl. w sakskej Hornjej Łužicy, tachant kapitole sw. Pětra w Budyšinje, bamžowski praelat atd., wuzwol. 26. hapr. 1905 († 29. dec. 1905).

II. Zemrjeći hłowni předsydowje.

1. Dr. iur. Bjedrich Adolf **Klin**, měšćanski radźićel a sejmski zapóslanc w Budyšinje, wot 1847 hač † 4. nov. 1855.
2. Dr. iur. Ernst **Rychtař**, rěčnik w Budyšinje, wot 1856 hač † 9. sept. 1872.
3. Jan Ernst **Smoleř** w Budyšinje, wot 18. dec. 1872—1882 († 1884).
4. Michał **Hórnik**, farař a kan. kap. *scholasticus*, ryćeř, sławny serbski wótčinc a rěčespytnik w Budyšinje, wot 1882 hač † 22. febr. 1894.
5. Dr. phil. Karl Aug. **Kalich**, farař při serbskej Michałskej cyrkwi w Budyšinje, wot 28. měrca 1894 — 1. jul. 1895 († 12. sept. 1900).
6. Dr. theol. Jurij **Łusčanski**, biskop atd., wot 1. jul. 1895 hač 26. hapr. 1905 († 29. dec. 1905).

III. Zemrjete čestne sobustawy.

1. Handrij **Zejleř**, farař a sławny serbski basnik we Łazu, wuzwoleny 1865 († 15. okt. 1872).
2. Dr. phil. Křesćan Bohuwěr **Pful** (Łužan), ryćeř, gymn. professor, serbski rěčespytnik a słownikař w Drježdźanach, wuzwol. 1866 († 21. dec. 1889).
3. Baron Egon H. Gustav ze **Schönberg-Bibran**, knjez nad Luhom atd., komtur atd., znaty dobroćeř Serbow, wuzwol. 1866 († 1. febr. 1870).

4. Pètr Młóńk, wjesny sudnik w Dźiwoćicach, serbski ludowy basnik, wuzwol. 19. hapr. 1876 († 6. febr. 1887).
5. Dr. phil. Ignacy Kraszewski, załožeŕ Kraszewskeho stipendija pŕi Maćicy Serbskej, sławny pólski spisowaćel w Drježdźanach, wuzwol. 31. mèrca 1880 († 19. mèrca 1887).
6. Wylem Bogusławski, woprawdźity statny radźićel a serbski historiograf w Žitomèrje, wuzwoleny 8. hapr. 1885 († 12. dec. 1901).
7. August Mósak Kłosopólski, ryćeŕ, justicny radźićel a wuwołany serbski rèčnik w Lubiju, jubilar a sobuzałožeŕ Maćicy Serbskeje, wuzwol. 1889 († 31. jul. 1898).
8. Michał Domaška, ryćeŕ, faraŕ w Nosaćicach, serbski basnik a nabožny spisowaćel, jubilar a sobuzałožeŕ M. S., wuzwol. 1889 († 7. jun. 1897).
9. Mèrćin Hattala, professor słowjanskich rèčow pŕi čèskej universiće w Prazy, dołholètny dohladowaŕ a radnik „Serbowki", wuzwol. 1. hapr. 1891 († 11. dec. 1904).
10. Jeho Jasnosć wjeŕch Adam Sapieha we Lwowje, dobroćeŕ Maćičneho „Serbskeho Doma", wuzwoleny 8. hapr. 1896 († 22. jul. 1903).
11. Jan Radyserb-Wjela, wyšši wučeŕ a dołholètny wučeŕ serbšćiny na Budyskim gymnasiju, wuznamny serbski basnik a nowelista w Budyšinje, wuzwol. 8. hapr. 1896 († 19. jan. 1907).
12. Jan Bartko, kantor (Nosaćiski), jubilar a zarjadnik domu Maćicy Serbskeje w Budyšinje, wustojny paedagog a płódny serbski spisowaćel, wuzwol. 21. hapr. 1897 († 18. meje 1901).
13. Bjedrich August Bergan, faraŕ we Wulkich Ždźarach, jubilar a sobuzałožeŕ Maćicy Serbskeje, wuzwol. 21. hapr. 1897 († 16. febr. 1901).
14. Julius Hermann Gólč, ryćeŕ, faraŕ w Rakecach, jubilar a sobuzałožeŕ M. S., wuzwol. 21. hapr. 1897 († 2. hapr. 1906).
15. Karl August Kocor, kantor a cyrkw. wučer, sławny serbski hudźbnik, jubilar a sobuzałožeŕ M. S. w Ketlicach, wuzw. 21. hapr. 1897 († 19. meje 1904).
16. Monsignore Jakub Kućank, ryćeŕ, bamžowski čestny komornik, senior kapitla sw. Pètra, serbski spisowaćel, ju-

bilar a sobuzałožeŕ M. S. w Budyšinje, wuzwol. 21. hapr. 1897 († 28. jun. 1898).

17. Karl Hermann Robert Rjeda (Raeda), ryćeŕ, faraŕ Bartski, prěni serbski protykaŕ a wustojny serbski pčołaŕ, jubilar a sobuzałožeŕ M. S. w Budyšinje, wuzwol. 21. hapr. 1897 († 14. jan. 1900).

C. **Sobustawy Maćicy Serbskeje.**

I. Čestne sobustawy.

1. Jeho Jasnosć wjeŕch Anatol Evgenevič Gagarin w Oknje (wuzwoleny 14. hapr. 1909).
2. Faraŕ kanonikus Jakub Herrmann, ryćeŕ, we Wotrowje (wuzwoleny 8. hapr, 1896).
3. Professor dr. phil. Ernst Muka, komtur, w Freibergu (wuzw. 26. sept. 1904).
4. Alfons Parczewski, přis. rěčnik w Kališu (wuzwoleny 31. měrca 1880).

II. Dožiwjeńske sobustawy.

1. Černy, Adolf, professor, spisowaćel, redaktor, lektor serbskeje a pólskeje rěče na universiće w Prazy.
2. Halabala, P. Methoděj, ryćeŕ, bywši faraŕ w Rajhradźe na Morawje.
3. Ryćeŕ z Jagić, Vatroslav, dr. phil., dwórski rada, bywši professor słowjanskich rěčow na Wideńskej universiće, redaktor „Słowjanskeho Archiva“, přećel łužiskich Serbow atd. atd. we Widnju.
4. Kuba, Ludwik, akademiski moleŕ, naš serbski portraitista a hromadźeŕ serbskich ludowych spěwow a hłosow, we Widnju.

III. Rjadne a wurjadne sobustawy.

Andricki, Jan, cyrkwinski wučeŕ w Radworje.
Archiv a bibliotheka wjeŕcha Lobkowica w Roudnicy.
Bart, Ernst, překupc w Brězyncy.
Barvič, J., knihikupstwo w Bornje.

Baudouin de Courtenay, Jan, dr. phil., ryćeř pp., akademik a un. professor w Pètrohrodźe.
Beier (Bajeř), Jan, wučeř w Bolborcach.
Benedictsen, Age Meyer, dr. phil., wučenc w Granly-Charlottenlundźe.
Bèrnik, Božidar, farař w Klukšu.
Beseda „Rip“ w Roudnicy.
Beseda Občanska w Roudnicy.
Bieger (Bègař), farař w Picnju.
Bjesada katholska w Jaseńcy.
Boehme, E., dr. phil., lektor słowj. rěčow w Barlinju.
Bogusławski, Edward, prof. a historiograf we Waršawje.
Boitz, Richard, duchowny w Budestecach.
Bryl, Jan, gymn. wučeř w Moskwje.
Bukečanske serbske towařstwo w Bukecach.
Bur, Mikławš, kantor a cyrkw. wučeř em. w Königshainje.
Byček, Jan, kapłan w Roudnicy.
Cedzich, Hugo, kapłan we Semianowice-Laurahütte.
Cyž, Jan, kapłan w Žitawje.
Cyž, Michał, rěčnik a kral. sakski notar w Budyšinje.
Cyžec Hana, knježna w Drježdźanach.
Čeć, August, překupc w Budyšinje.
Čornobóh, serbske towařstwo w Drježdźanach.
Ćèsla (Handrik-Ćèsla), Jan, dr. med., knježeřski a distriktny lèkař w Neweklowje.
Delan, Jurij, prèni kapłan w Khróšćicach.
Delan, Jakub, kubleř w Delnim Wunjowje.
Delan, Mikławš, kubleř w Baćonju.
Deleńčka, Jakub, klóšterski sekretař w Marijinej Hwèzdźe.
Dobrucki, Jan, archidiakonus we Wojerecach.
Domaška, Moric, farař w Budestecach.
Domaška, P. Romuald, administrator w Róžeńće.
Domš, Mèto, z Turjeje, překupc w Moskwje.
Dorič, Alexander, dr. phil., assistent w Lipsku.
Dornik, Mikławš, druhi kapłan w Khróšćicach.
Eißler, Gustav, twarski mišter w Žahanju.
Fencl, P. Florian, katechet w Strakonicach.

Fiedleŕ, K. A., bywši seminarski wyšši wučeŕ w Budyšinje.
Forman, Stanisław, ryćeŕ, sekretaŕ atd. w Prazy.
Francew, Wladimir, un. professor we Waršawje.
Franka, Herrmann, z M. Wjelkowa, missionar w Lehu w Kašmiru.
Gintl, Otto, dr. iur., rěčnik w Prazy.
Gólč, Jan, faraŕ w Rakecach.
Grólmus, Jan, dr. phil., šulski direktor w Lipsku.
Grot, Konstantin, bywši un. professor w Pětrohrodźe.
Hajna, Jozef, wučeŕ w Róžeńće.
Hajna, Mikławš, wučeŕ w Konjecach.
Hančka, E., kantor w Poršicach.
Handrik, Jan, faraŕ w Huscy.
Handrik, Matej, faraŕ w Slepom.
Hanka, Kurt, dirigowacy wučeŕ a kantor we Wjelećinje.
Hanowski, Ota, sakski knježeŕski radźićel a ryćeŕkubleŕ nad Małym Wosykom.
Hantuš, stud. phil., w Prazy.
Hejduška, Jurij, faraŕ w Rychnowje p. Žitawy.
Hejduška, Jurij, zastojnik na Židowje p. Budyšina.
Hejna, Jurij, dr. iur., rěčnik w Nosynje.
Herrmann, Ernst, dr. iur., rěčnik w Budyšinje.
Hicka, Bjarnat, faraŕ w Kamjencu.
Hila, Mikławš, tachantski wučeŕ w Budyšinje.
Hila, Pětr, kantor a cyrkw. wučeŕ w Khróšćicach.
Holan, August, žiwnosćeŕ w Budyšinku.
Holan, Ernst, statny radźićeŕ a gymn. direktor w Revjelu.
Holan, Ernst, cyrkw. wučeŕ w Budyšinku.
Holka, Mikławš, tachantski registrator w Budyšinje.
Hórnik, Michał, kubleŕ w Hornjej Kinje.
Hribar, Iwan, dr. iur., župan w Lublani.
Hrouda, Lad., pokładnik měšć. nalutowarnje w Roudnicy.
Imiš, Marćin, dr. iur., sakski financny assessor w Lipsku.
Irmler, Ludwik, stat. aut. hórn. a hutn. inženěr w Prazy.
Jacsławk, Jakub, kand. theol. w Prazy.
Jakub, Jan, dr., professor a dwórski radźićel w Drježdźanach.
Jakub, Jurij, ryćeŕ, bywši faraŕ Njeswačidlski w Budyšinje.
Jawork, Mikławš, hrodowski duchowny w Neudecku.

Jednota, spěwanske towařstwo w Khróšćicach.
Jenč, August, bywši měšć. wučeř w Kluči.
Jordan, Hajno, wučeř w Hółbinje.
Jordan, Karlo, wučeř we Wysokej p. Wětošowa.
Jurk, Hermann, wučeř em. w Budyšinje.
Just, Jan, farař w Ralbicach.
Just, Mikławš, kand. theol. w Prazy.
Kapleř, Jan, kantor a cyrkw. wučeř w Budyšinje.
Kapleř, Jan, młódši, farař we Łupoj.
Keřk, Jan, měšć. wučeř w Pirnje.
Keřk, Jan, kantor a cyrkw. wučeř w Bukecach.
Kirchschlagerowa, Mařka, rodź. Zejlerjec, w Lublani.
Kirschner, Eduard, dr. med., lěkař w Roudnicy.
Kniha, Josef, wokrjesny tajomnik w Roudnicy.
Knorre, Bjedrich, professor při realcy w Kralowej Hradcu.
Kocián, P. Ščěpan, probst klóštra Marijineje Hwězdy.
Kokla, Michał, kubleř a sejmski zapósłanc w Khróšćicach.
Komor (Kummer), Franc, rycěř, dwórski prědař w Drježdźanach.
Konvalinka, Bjedrich, professor we Młodej Bolesławi.
Kotrch, Wjacsław, probošt. farař w Roudnicy.
Kral, Franc, wučeř a redaktor „Raja“ w Khróšćicach.
Kral, Jakub, bywši dirigowacy wučeř w Radworju.
Kral, Jurij, farař w Dubinje.
Kral, M., wučeř w Zarěču.
Kramattowa, Mina, měšć. wučeřka w Prazy.
Krawc, wučeř w Čeřwjenych Noslicach.
Krawc, Bjarnat, měšć. wučeř a hudźbnik w Drježdźanach.
Křižan, Jan, farař w Hodźiju.
Křižan, Jan, farař w Kotecach.
Křižan, Jurij, farař w Seitendorfje.
Króna, kubleř w Bukecach.
Krušwica, Jan, farař we Wjerbnje.
Krygař, Ernst, farař w Poršicach.
Kubaš, Gustav, farař w Njebjelčicach.
Kubica, August, rycěř, farař w Bukecach.
Kubjeńc, E. Hermann, telegr. sekretař w Drježdźanach.
Kukowske serbske katholske kasino w Pančicach.

Khwaćičanske serbske towaŕstwo w Khwaćicach.

Laras, Jan, dr. phil., professor w Ćěšinje.

Lašenko, N., dr. med., lěkaŕ w Charkowje.

Lehmann (Wićaz), Ernst, ryćeŕ, hamtski sudniski radźićel w Drježdźanach.

Leidleŕ, Jozef, ryćeŕ, hamtski sudniski radźićel w Šěrachowje.

Lěnik-Rašyk, Karlo, seminarski direktor w Aurichu.

Libš, Jurij, faraŕ w Baćonju.

Lorenc, Jakub, hajnik w Hiesfeldźe nad Rhejnom.

Macák, Frant., direktor lihowaru w Roudnicy.

Mager, Stanisław w Lipsku.

Malý, František, kapłan w Prazy.

Matek, Ernst, faraŕ w Baréc.

Matek, Handrij, faraŕ w Hućinje.

Merczyng, H., professor inženěrskich wyššich šulow w Pětrohrodźe.

Merzinger, E., fabrikant w Drježdźanach.

Mič, Michał, kapłan w Radworju.

Mikela, August, faraŕ w Malešecach.

Mjeŕwa, Gustav, duchowny w Bukecach a wučeŕ serbšćiny na gymnasiju w Budyšinje.

Mjeŕwa, Moric, rentier w Budyšinje.

Młyńk, Jan, kubleŕ w Ćemjeŕcach.

Mósak Kłosopólski, Caesar, ryćeŕkubleŕ nad Malej Swódnicu.

Mrózak, Oswald, ryćeŕ, faraŕ a wodźeŕ serbskeho homilitiskeho seminara w Hrodźišću.

Mrózak, Pawoł, faraŕ w Budyšinku.

Mrózak, Wałtaŕ, kand. theol. w Lipsku.

Mukowa, Loska, rodź. Irmlerec w Freibergu.

Nawka, Michał, wučeŕ a redaktor „Serbskeho Hospodarja" w Radworju.

Nitsch, Kazimir, dr. phil. a professor w Krakowje.

Novák, Anton, korrektor w Prazy.

Novák, Anton, překupc w Roudnicy.

Nowak, Jakub, faraŕ w Radworju.

Nowak, Mikławš, direktor tachantskeje šule w Budyšinje.

Nowy, Wylem, pastor w Ketlicach.

Parczewska, Melania, knježna w Kališu.

Pastrnek, František, dr. phil., professor słowjanskich rěčow na čěskej universiće w Prazy.

Páta, Josef, dr. phil. w Prazy.

Pětranc, Feliks, měšć. wučeŕ w Lipsku.

Pětranc, Michał, dr. med., sanitetski radźićel, lěkaŕ w Budyšinje.

Pilk, Jurij, dr. phil., měšć. wučeŕ, hudźbny składnik a spisowaćel w Drježdźanach.

Pjech, August, wučeŕ we Wujězdźe p. Ketlic.

Pjech, Jan Bohuwěr, knihikupc a spisowaćel w Lipsku.

Pokorný, Bohumił, katecheta w Roudnicy.

Polan, měšć. wučeŕ a wučeŕ serbšćiny na krajnostawskim wučeŕskim seminaru w Budyšinje.

Přikryl, Frant., Dr. theol., faraŕ w Týnje na Mor.

Rachel, Jan, cyrkw. wučeŕ w Róžeńće.

Rachel, Mikławš, dr. med., prakt. lěkaŕ w Pančicach.

Ralbičanska katholska Bjesada w Ralbicach.

Ramult, Sćěpan, spisowaćel w Krakowje.

Renaŕ, Jan, wučeŕ w Khróśćicach.

Renč, Jan, lic. theol., ryćeŕ, faraŕ w Ketlicach.

Renč, Marćin, dr. phil., ryćeŕ, faraŕ we Wjelećinje.

Renč, Mikławš, kubleŕ w Čornecach.

Rězak, Filip, dr. theol., dwórski kapłan w Drježdźanach.

Rězo (Riese), Hendrich, faraŕ w Janšojcach.

Římek, František, kapłan w Rokitnicach.

Rječka, Jan, cyrkwinski wučeŕ w Budyšinje.

Rjeda (Raeda), Pawoł, faraŕ w Budyšinje.

Rjeda, Jurij, kapłan w Njebjelčicach.

Rjelka, Jakub, překupc we Worklecach.

Robel (Wrobel), Jan, kubleŕ w Čornecach.

Rus, Ant., dr. iur., rěčnik w Roudnicy.

Ryćeŕ, Alfred, faraŕ w Schierke w Harcu (Gwózdźu).

Serbske towaŕstwo „Serbowka“ w Prazy.

Skala, Jakub, Monsignore, ryćeŕ, senior tachantstwa w Budyšinje.

Skop, August, wićežny kubleŕ w Kołwazy.

Słodeńk, Jurij, wučeŕ a redaktor „Serbskeho Hospodarja“ w Pančicach.

Smékal, P. Ambrož, faraŕ w Mělniku.
Smoła, Handrij, dirigowacy wučeŕ a kantor w Budestecach.
Smoleŕ, Marko, wobsedźeŕ serbskeje knihićišćeŕnje a wudawaŕ „Serbskich Nowin“ w Budyšinje.
Soba, August, kubleŕ a sejmski zapósłanc w Čornjowje.
Sołowjew, Eugen, zemjan, probst w Koburgu.
Spolek, „Adolf Černý“ w Prazy.
Stranc, Jurij, faraŕ w Lipsku-Lindenawje.
Stumme, Hans, dr. phil., un. professor w Lipsku.
Svoboda, professor w Rokycanach.
Sykora, Karl, faraŕ w Minakale.
Symank, Jan, kantor a cyrkw. wučeŕ w Baćonju.
Schneller, Max, dr. phil., chemik w Louisville, Kentucky, North America.
Schütza (Šyca), Jan, wučeŕ w Rachlowje.
Ščerba, Zeverin, dr. phil., wučenc w Pětrohrodźe.
Šewčik, Jakub, hłowny faraŕ w Kamjenicy.
Šewčik, Jurij, kantor a cyrkw. wučeŕ w Ralbicach.
Šmirous, Josef, dr. iur., rěčnik w Českim Krumlowje.
Šołta, Jan, faraŕ w Birkenbrücku p. Bolesławja.
Šołta, Pawoł, duchowny expositus w Hajnicach.
Šẃela, Bogumił, faraŕ we Wochocach.
Šẃela, Kresćan, ryćeŕ, kantor a cyrkw. wučeŕ, redaktor „Bramborskeho Casnika“ w Skjarbošcu.
Szablewski, Edmund, dr. med., sanitetski radźićel, lěkaŕ w Drježdźanach.
Tajrych, František, gymn. professor w Táborje.
Tyšeŕ, Wylem, pastor při serbskej Mich. cyrkwi w Budyšinje.
Ułaszyn, Henryk, dr. phil., wučenc w Lipsku.
Urban, Matej, faraŕ em. w Budyšinje (Korzymje).
Valtyn, Jurij, překupc we Wojerecach.
Voigt, Gerhard, pastor w Hodźiju.
Vozárik, Amadeus, dr. phil. et dr. med. w Štyrskim Hradcu.
Vrhovnik, Iwan, faraŕ w Lublani.
Wałtaŕ, Jan, faraŕ w Njeswačidle.
Wawrik, Jakub, kubleŕ w Nuknicy.
Wencko, Marćin, faraŕ w Dešnu.

Wićaz, E., farař w Nosaćicach.
Wićaz, Ota, seminarski wyšši wučeř w Stollbergu.
Wićaz, Wałtař, dr. iur., rěčnik w Budyšinje.
Wićežk, Pawoł, farař we Wóslinku.
Wingeř, Jurij, farař w Lubiju.
Wjenka, Cyril, stud. techn. w Prazy.
Wjenka, Jan, kaplan w Aue.
Wjerab, Michał, tachantski wučeř w Budyšinje.
Wojciech, Ludwik, kapłan we Wulkej Strelicy na Šlezsku.
Wyrgač, Karl, kand. theol. a měšć. wučeř we Wapnowych Horach p. Barlinja.
Zahrjeńk, Gustav, farař w Khwaćicach.
Zahrjeńk, Jakub, kubleř w Jaworje.
Zahrjeńk, Jurij, kantor em. w Budyšinje.
Založna Občanska w Roudnicy.
Zjawna ludowa čitařnja w Nowym Měsće nad Metawu.
Žur, Jakub, serbski kapłan a redaktor „Kath. Pósła“ w Budyšinje.
Žur, Michał, farař w Turawskej Ligoće.
Žur, Mikławš, kanonik, serbski farař w Budyšinje.
Žur, Mikławš, kubleř w Njebjelčicach.

D. **Wustawy a redakcije z M. S. spisy wuměnjace.**

I. Wědomostne wustawy.

Z našej Maćicu Serbskej swoje spisy wuměnjeju tele wědomostne wustawy:

Akademija čěska kejžora Franca Josefa w Prazy.
Akademija Nawuk kejžorska ruska w Pětrohrodźe.
Akademija Umiejętności w Krakowje.
Akademija Wědomosćow kralowska serbska w Běłohrodźe.
Akademija Znanosti južnosłowjanska w Zahrjebje.
Archaeologiske Towařstwo w Zahrjebje.
Archiv kral. hłown. města Prahi w Prazy.
Bibliotheka Kurnicka w Kurniku p. Póznanja.
Delnjołužiske Towařstwo za anthropologiju a starožitnosće w Gubinje.

Galicko-ruska Matica we Lwowje.
Geografiske Towaŕstwo kejžorske ruske w Pětrohrodźe.
Historisko-filologiski institut w Něžinje.
Hornjo-hessenske Towaŕstwo za stawizny w Giesenje.
Hornjołužiske Towaŕstwo wědomosćow w Zhorjelcu.
Isis, přirodospytne towaŕstwo w Budyšinje.
Klub historický w Klementinu w Prazy.
Královská česká společnosť Náuk w Prazy.
Matica Hrvatska w Zahrjebje.
Matica slovenska w Lublani.
Matica Srpska w Nowem Sadu na Wuhrach.
Matice Moravska w Bornje.
Ministerstwo narodnago prosvěščenija w Pětrohrodźe.
Museálna slovenska spoločnosť w Turč. Swjatym Marćinje.
Musejní spolek w Soběsławi.
Museum Království českého („Matice Česká“) w Prazy.
Narodopisné museum českoslovanské w Prazy.
Naukove Tovaristvo im. Ševčenka we Lwowje.
Slovenska šolska Matica w Lublani.
Słowjanske dobročinske towaŕstwo (obščestvo) w Pětrohrodźe.
Tovaristvo „Prosvita“ we Lwowje.
Thüringisch-Sächsischer Geschichts- und Altertums-Verein w Halu (Halle a. S.).
Towaŕstwo za pomorske stawizny a starožitnosće w Šćećinje.
Towarzystwo ludoznawcze (ethnografiske) we Lwowje.
Towarzystwo przyjaciół nauk w Póznanju.
Towarzystwo przyjaciół nauk (tow. wědomosćow) w Torunju.
Wjeŕcha Jabłonowskeho Towaŕstwo wědomosćow w Lipsku.
Würtembergska kommissija za krajne stawizny w Stuttgarće.
Zemský archiv království českého w Prazy.

II. Redakcije.

Mjena časopisow, kotrež so wot jich redakcijow z našim Časopisom M. S. wuměnjeju:

„Český Lid“, narodopisny časopis pod redakciju professora dr. C. Zíbrta w Prazy.

Lětopis bołharskeje university pod redakciju prof. dra. Zoneva w Sredcu (Sofia).

Národopisný Věstník Českoslovanský w Prazy.

Przegląd Powszechny, nabožniski měsačnik w Krakowje.

E. Wustawy a towaŕstwa, kotrež spisy M. S. darmo dostawaju:

Akademija Wědomosćow kejžorska w Widnju.

Bibliotheka kralowska w Barlinju.

Bibliotheka kralowska zjawna w Drježdźanach.

Bibliotheka zjawna kejžorska ruska w Pětrohrodźe.

British Museum w Londonje.

Łužiske prědaŕske towaŕstwo „Sorabia“ w Lipsku.

Museum für Völkerkunde w Hamburgu.

Serbski duchownski seminar w Prazy.

Słowjanski filologiski seminar kn. prof. dra. A. Leskiena w Lipsku.

Towaŕstwo serbskich gymnasiastow „*Societas slavica Budissina*“ w Budyšinje.

Towaŕstwo serbskich evang. seminaristow „*Swoboda*“ w Budyšinje.

Towaŕstwo serbskich kath. seminaristow „*Włada*“ w Budyšinje.

* * *

Wobsah.

K prašenju wo pohanskich kultnych městnach Hornjeje Łužicy.
Spisał Jan August Jenč z Kluče (pokračowanje) . . . . str. 81.
Předłožka „wz“. Spisał † Michał Hórnik . . . . „ 126.
Nekrolog LIX. (Miklawš Andricki, z podobiznu) . . . . „ 128.
Nekrolog LX. (Jan August Pohonč, z podobiznu) . . . . „ 135.
Wučahi z protokollow M. S. . . . . „ 137.
Rozprawa wo knihiskładźe M. S. . . . . „ 142.
Dary za musej a archiv M. S. . . . . „ 143.
Přinoški sobustawow M. S. . . . . „ 145.
Dary za „Serbski Dom“ M. S. . . . . „ 147.
Zličbowanje M. S. w 63. lěće (1909) . . . . „ 150.
Zličbowanje Domu M. S. 1909 . . . . „ 151.
Zapiski Maćicy Serbskeje . . . . „ 154.

☞ Wo zapłaćenje lětnych a wosebje tež zastatych přinoškow (kóždolětnje 4 *M.* abo w cuzych pjenjezach po kursu) a wo dary za dom M. S. najpodwólnišo prosymy. Lěto so bórzy minje! Pokładnikowa adressa za póst je: Kaufmann August Zetsch, Bautzen (Sachsen), Reichenstrasse 8.

☞ Dale naležnje prosymy wo dary do Maćičneje knihownje a do našeho serbskeho museja. Dary za knihownju prosymy słać z adressu: Sem.-Oberl. em. K. A. Fiedler, Bautzen, Moltkestrasse 16, a dary za musej z adressu: Herrn Domschullehrer Werab in Bautzen, Ziegelstrasse 21.

☞ Dla zmóžnjenja porjadneho připosyłanja „Časopisa“ a spisow M. S. je trjeba, zo česćene sobustawy wšitke přeměnjenja swojich adressow prawje bórzy redaktorej Časopisa wozjewjeju.

Rozesłanje Maćičnych spisow stawa so porjadnje dwójcy za lěto a to stajnje po jutrach a po hodźoch. Hdy by něchto wozjewjeny spis njedostał, njech sebi žada z lisćikom pod adressu: Prof. Dr. Ernst Muka (Mucke), Freiberg (Sachsen).

Protyka „*Předźenak*“ pak so sobustawam z Časopisom njesćele a słać njemóže; wona ma so hnydom po wudaću direktnje z Budyšina słać, a štóž ju hišće na lěto 1910 dostał njeje, tón so njech direktnje wobroći na kn. pokładnika, kotremuž je so jeje rozesłanje wot předsydstwa přepodało (jeho adr. hl. horjekach).

Tutón zešiwk II bu doćišćany: 20. hapr. 1910.

* * *

Ćišćał E. M. Monse w Budyšinje.

PG
5631
M3
čis.
122-123

Maćica serbska, Bautzen, Ger.
Časopis Maćicy serbskeje

PLEASE DO NOT REMOVE
SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO
LIBRARY